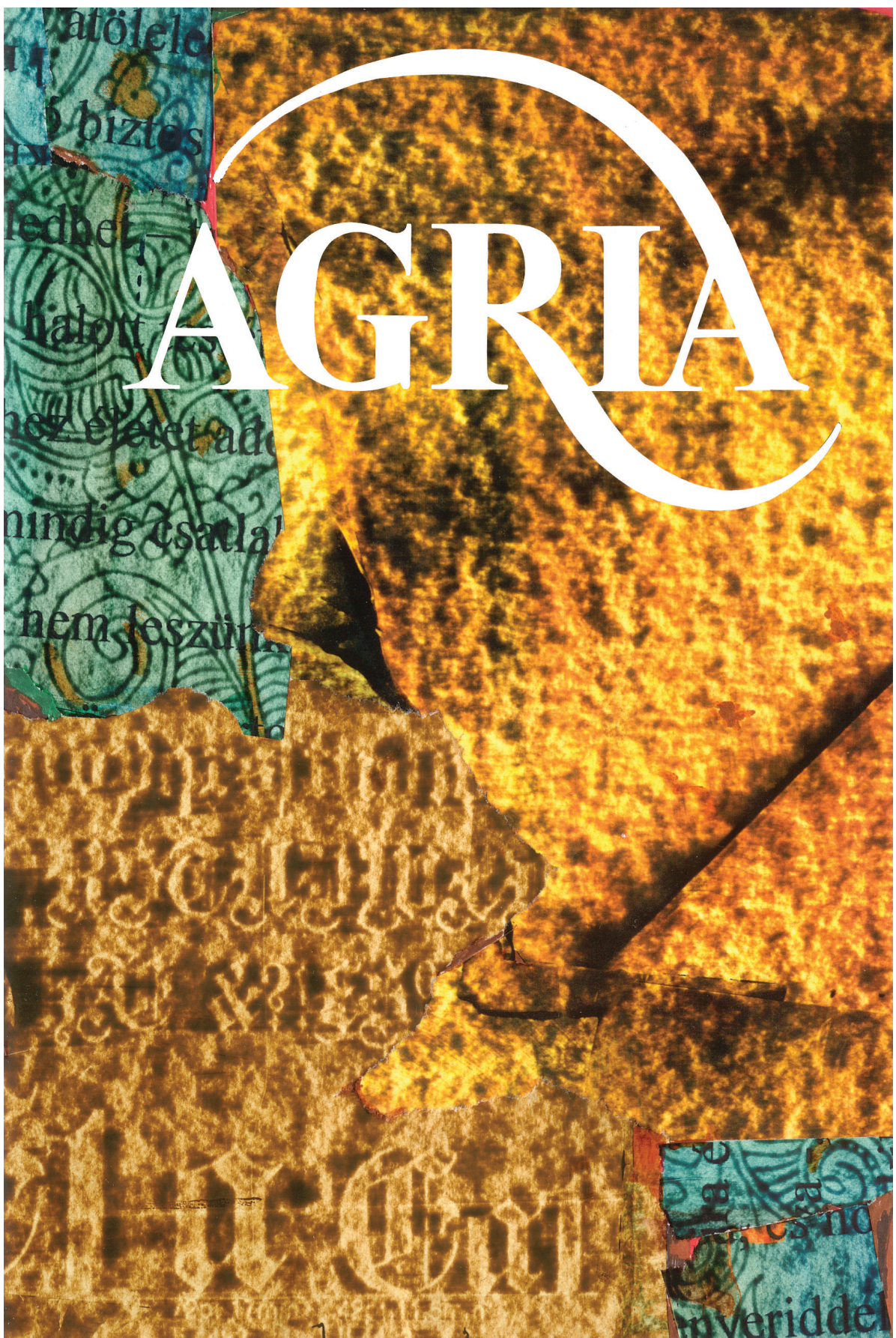

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÓZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: info@brody.iif.hu
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Antal Attila</i>	
Október levelei	11
Idős lovag barátkozik a halállal	11
ARTériák	
<i>Baka Györgyi</i>	
Rejtelve ébreszt	12
Telítve léttel	12
Létparadoxonok	13
<i>Pásztor Attila</i>	
Pogány Karácsony	14
Reszket a tündér...	14
Négy évszak	15
Szembeszélben '56 (<i>paplegenda</i>)	16
Szellő, hogyha... (<i>József Attila nyomán</i>)	17
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Advent küszöbén	18
Mikor megszülettem	18
Messzi decemberek	19
Néhány sor az időről	19
Az első tanítványok	20
Korszakok	20
Egyszerű Dal a fákról	21
<i>Sajgó Szabolcs</i>	
túl a tükrökön	22
karnyújtásra	22
nincs kivétel	23
világok közt	23
nem betegség	24
<i>Finta Éva</i>	
Éhenkórász költők balladája	25
Marokkövek medálok	26
Ragyogás	27
<i>Serfőző Simon</i>	
Járdával, kövesúttal	28
Éjszaka	29
<i>Anga Mária</i>	
Nappalok	30
Faltól falig	31
Időpontok	31
<i>Aknay Tibor</i>	
Nyakadban gyöngysor	32
Morzsányi fényt	32
Jel voltam-e	32
Vihar szaggatta fák	32
Csak ennyin múlt	33

Történelem	33
Tükrét az este	33
Kalendárium	33
Augusztus	33
Most szólhatok	34
Kora reggel	34
Költészet	34
Reggeli séta az unokámmal	34
Nagymosás	35
Végül	35
<i>Bodnár Éva</i>	
Adventi ima	36
Titkos üzenet	36
Folytonosság	36
Hit	36
Jelenlét	37
<i>Fecske Csaba</i>	
Ha beszélni kezd	38
Gyűrött lepedőn	38
Hűlt hely	39
Bélpoklos szív	39
<i>Bartal Klára</i>	
Örökkön égve	40
Szerelem	40
<i>Fazekas József</i>	
Összetart	41
Minden üres	41
Meleg ruhám	42
Falusi éjszaka	42
Ami fölemel	42
<i>Csáky Anna</i>	
Hosszú út hozzád	43
A hold hideg szeme	43
A téli fák őrje	43
<i>Oláh András</i>	
egymásra várva	44
Ikarosz	44
emlék	44
gyávaságaink	44
<i>Bozó Zsuzsanna</i>	
Egyedül	45
Álmaim	45
Otthon	45
Éjszaka	45
<i>Kaiser László</i>	
Körbeindáz szabadságom	46
Vándorúton	46

Gál Sándor	
Kettétört pillanatok II.	47
ARTériák	
Olasz Valéria	
Szabálytalan szerelmes rondó (<i>L.-hez</i>)	71
Ha jönnél	71
Májusi szomj	72
Kányádi Sándor csillaga	72
Luzsicza István	
Hatvan	73
Álom, nyolc év után	74
Réges-régi képek (<i>Molnár Imre fotóművész emlékére</i>)	74
Gósi Vali	
Hozzád láncolt csillagok (<i>Emlék-montázs Jagos István Róbert Emberkáromlás című kötetének versoraiból</i>)	75
Egy csepp emberség	76
Nem foghat rajtad	76
csendes örömök árnyékában – <i>anyámhoz</i> –	76
Csáky Károly	
A negyedik unoka álmai felett	77
Létformák	77
Emléktábla helyett egy lakótelepi padra	78
Mindenkori hivalkodók	78
Szekeres Mária	
célkeresztben	79
Valóságaim	79
Radnai István	
Színek vonalak elégség	80
Őszinte öngazolások Bibliája	81
11. 04 04:00	81
Csontos Márta	
Alternatív valóság	82
A távlatok elégiája	82
Cantare volo et cantari volo	83
Büki Attila	
Szüleim háza	84
Novemberi fagy	85
Betlehemi akvarell	85
H. Barbócz Ildikó	
Diótörő	86
Karácsony előtt	86
Őrző anyalként	86
Hargitai hópelyhek	86

Agria Exkluzív

- A létnek értelmet adó igék
Sziki Károly beszélgetése Farkas Árpád Kossuth-díjas költővel 87

ARTériák

- Demeter József*
Vigília – *alkalmi verslelet* – Reményik Sándor emléktájain 97
- Szente B. Levente*
Bolyongások 99
Fűszál-ének – *Kányádi Sándor emlékére* 99
(halkan, mint a szép szavak) 100

Kegyelet és emlékezet

- Ködöböcz Gábor*
„valaki engem kiszemelt / valamire valakikért” – *In memoriam Kányádi Sándor* 101

ARTériák

- Balajthy Ferenc*
Végtelen csendben 105
Földönkívüli 105
El nem múltó... 106
- Káliz Sajtos József*
Rekviem a hősökért 107
Beteg világunk 107

Műhely

- Németh István Péter*
Hazatalálók – *Párhuzamok Simon István és Kányádi Sándor lírájában* 108
- Suhai Pál*
Kicsi testvérem 115
Sírató 115
Hamlet monológja 116
Végzés (*Derkovits Gyula képe alá*) 117

Műhely

- Bertha Zoltán*
A lét elviselendő nehézsége. *Szilágyi István regényvilágáról* 118

ARTériák

- Kis Pál István*
Most, így visszanézve 122

Műhely

- Cs. Nagy Ibolya*
Király László a pálya kezdetén 126

ARTériák

Fellinger Károly	
Farsang végén	138
Pataki István	
mint szű	139
azt hittem	139
keresgél	139
kezedbe vegyél	139
leverted	140
már nincs ki féltene	140

Thália szekerén

Szakolczay Lajos	
Székely János Gyulán. <i>A Caligula helytartója bemutatójának 40. évfordulójára</i>	141

ARTériák

Kerék Imre	
Két parafrázis Jeszenyin verseire (<i>A ménés; Haj, szomorú dal</i>)	147
Polgár Julianna	
Kettőszázhetvenkettedik hálaének (<i>Világvezérlés</i>)	148
Kettőszázhetvenharmadik hálaének (<i>Verőfény-virágzás</i>)	149
Koncsek József	
A virágos ölü	150
Saitos Lajos	
Úgy gondolom	153
Sötét kezdet (<i>vers és aforizma</i>)	153
Élete...	153

Laudatio

Tardy Molnár Anna	
Ady Endre emléktáblájának avatása	154
Szakolczay Lajos	
Mi és ki lakozik a Hordóban? <i>Lázár Balázs díjára</i>	156

ARTériák

Holló József	
Hazahozott emlékezettel	
(<i>gondolatok a 225 éves mezőnagyimihályi református templomban</i>)	157
Karácsony előtt Erdélyben 1988-ban	159
Vágyak és szavak...	160

Laudatio

Molnár Pál	
Laudáció Rieger Tibor Budavárért Emlékérmének átadása alkalmából	161

ARTériák	
<hr/>	
<i>Nagy Zita</i>	
<i>Üvegkép</i>	164
<i>Csák Gyöngyi</i>	
Amerre szem ellát	165
Elejétől fogva	165
Miközben	165
Álomrészlet	166
Szív	166
Vészhelyzet	166
Törvényszerű	166
Végül	166
<hr/>	
ArtMűhely	
<hr/>	
<i>Bozók Ferenc</i>	
Karácsonyi versmeditációk <i>(Babits Mihály: Csillag után; Csorba Győző: Csörög a fagyos föld)</i>	167
<hr/>	
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Mecser Szilvia</i>	
...emlékezni szeretnék, miért is nem feledhetem... <i>Rónay László emlékének</i>	168
<hr/>	
ARTériák	
<hr/>	
<i>Véghelyi Balázs</i>	
Munka-dal	171
Tíz év	171
Eleven kísértetek	171
<hr/>	
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Lisztóczy László</i>	
„A fájdalom csalóánya”. <i>Emlékezés Vachott Sándorra születése kétszázadik évfordulóján</i>	172
<hr/>	
ARTériák	
<hr/>	
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Könyörgés	177
Őrizzük egymásnak a csendet	177
<hr/>	
ArtMűhely	
<hr/>	
<i>Göncz László</i>	
Az ácsmester eltávozott – <i>Édesapám emlékére</i>	178
<hr/>	
Műhely	
<hr/>	
<i>Farkas Gábor</i>	
Szembenezés és szembesülés. <i>Nagy Zoltán Mihály írói világa</i>	197
<hr/>	
ARTériák	
<hr/>	
<i>Pődör György</i>	
Gadamer	203
Hiányszonett (<i>Apám emlékére</i>)	203

<i>Bakacsi Ernő</i>	
Az anyós	204
<i>Bagi István</i>	
Ars poetica	209
A költő és a rím	209
Ha kell, haraggal...	209
Nem áttal	209
<i>Zentai László</i>	
Az utolsó lélegeztetőgép	210
<i>Albert-Lőrincz Márton</i>	
(Tisztosság dolga) – Nemes Tinódi Sebestyén emlékezetére	214
<i>Lukáts János</i>	
Egy város néz le ránk...	215
<i>Szegedi Kovács György</i>	
Séta a Szent Márton-templomnál Bogácson	219
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Közösségeket keresve. <i>Barangolás Dél- Erdélyben</i>	220
ARTériák	
<hr/>	
<i>Lencsés Zoltán</i>	
A határon	225
Majdnem	225
Mi titkunk	225
<i>Ványai Fehér József</i>	
Hornok Imre felhői	226
A fattyú halála	227
Dialógus	
<hr/>	
Beszterce ostroma. <i>Fábián Tibor beszélgetése Horváth Pállal</i>	228
ARTériák	
<hr/>	
<i>Kelemen Lajos</i>	
Hajléktalan a parkban	231
Válás	232
Január 30.	233
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>Mihályi Molnár László</i>	
Nyolcvan év (<i>Felvidéki karriertörténet</i>)	234
ARTériák	
<hr/>	
<i>Török Nándor</i>	
Vagy, aki vagy	237
Fenn a Golgotán, avagy 'színház az egész világ'	237
A hit peremén	238
Porból lettünk	238

Könyvjelző

<i>Péntek Imre</i>	
Finta Éva: A tékozlás genezise	239
<i>Bertha Zoltán</i>	
Tóth-Máthé Miklós: Számadással Istennek tartozom. <i>Regény Kálvin Jánosról</i>	245
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Pusztay János: Szabáriától Szibériáig	253
<i>Jakab-Zalánffy Eszter</i>	
Madarász Imre: „A szabad ember példaképe.” <i>Alfieri-versek elemzése</i>	258
<i>Madarász Imre</i>	
Tombi Beáta: Tudomány és ismeretterjesztés a XVII–XVIII. századi Itáliában	261
<i>Oláh András</i>	
Bakacsi Ernő: A hombár rejtélye	263

ARTériák

<i>Sipos Erzsébet</i>	
Baradla barlang	265
<i>Ara Rauch</i>	
Nyitótánc	266
Jelenléted	266
Fekete madár	266

Könyvjelző

<i>Novák Imre</i>	
Kaiser László: Vándorok, véredek, angyalok – Válogatott és új versek	267
<i>Deák-Sárosi László</i>	
Barabás László: Ünnepeink népi színháza	270
<i>Zsirai László</i>	
Véssey Ede: Közel az éghez	276
<i>Turai Kamil</i>	
W. Barna Erika: „A sorssal nem lehet tréfálni” (<i>Csontváry Kosztka Tivadar személyiségéről írásai és kézírásai alapján</i>)	279
<i>Rideg István</i>	
Régi mesterszállási családok. Képek – sorsok. (<i>Szerk.: Farkas Imre, K. Farkas Dóra, Kovács János; Régi mesterszállási családok 2. Képek – sorsok. Szerk.: Farkas Imre, Kovács János; Régi mesterszállási történetek. Szerk.: Farkas Imre, K. Farkas Dóra, Kovács János</i>)	281
<i>Baán Tibor</i>	
Fülöp Péter: szamizdat – versek – fotográfiák	286

ARTériák

<i>Gál Sándor</i>	
A haladék	288

Antal Attila

Október levelei

Az egyiket az idő
óságán töprengő
messzi ködök küldték
gót betűi alatt
alvadt-vér-pecsét

a másikat záporok
pörgették ide
tükrén ráccsá
fonódott ékírás
patinája villan

füst fanyar ízével
és rovások deres
ráncaival tele
a szél-postával
érkezett harmadik...

miféle választ
reméltek október
ablakomba sodort
erkélyemre pallott
levelei?

Idős lovag barátkozik a halállal

Mikor a kék
szürkébe olvad
és a zöld feketébe

fázó lelkem
messzire szökik
hol röpdös fáklya fénye

elegyedik
ingó árnyakkal
szól velük elidőzik

látom már hogy
halálommal vár
ez a csupa vér ősz itt

megyek megyek
röpdöső fény te
árnyakkal zsúfolt udvar

lelkemre így
lehetek csupán
adós vagyok az úttal

számoltass el
tavaszaimmal
nyaraimmal halál már

legyek fűszál
haján hölgyemnek
ki ül más asztalánál

Baka Györgyi

Rejtelve ébreszt

*„Egy kezdet olykor
egészként állt eléd.”
Rainer Maria Rilke*

Érte érik magányom,
csöndemben Érte
verdes az idő -
szelődülve szüntelen,
egyre tágul a rejtett
erők vonulata bennem.

Sötétülnek arcomba
hullva az árnyak,
szakadékok hasadékaiból
felizzó égmélybe merül
múlhatatlan fájdalomam.

Soha nem nyílik tiszta
önfeledtsége a szeretetnek,
csupa ellentét, didergés árad,
melyben széthullunk.

Lényünk homálya
takarja szabadságunk:
a Nevezhetetlen körülvesz,
szavakkal föl nem fejthető
rejtelve ébreszt...

Telítve léttel

*„Belülről juthatsz így az áhítottba”
Rainer Maria Rilke*

A pirkadat fénye lágyan teret
nyit a mélysötét csöndből
születő, égő, tiszta fogalmaknak -
tárulkozva vágyom a befogadást.

A bensőmben megtalált szavak
által minden a helyére rendeződik,
a megélt borzalmak sebéhez
egy angyal közelít rejtélyes kötéssel.

A sok élet-lemondás kitéphetetlen
fájdalma beleárad az örökbe,
s én lélegzetvisszafojtva várok
a homályló szellemek között
a Szépség átható ölelésére.

E feszülő, végső megnyílásban,
telítve a lét kérdéseivel,
munkám sorsként rámtapad.

Csillagok éjszakájába hullok,
fölfelé, dől kérlelhetetlenül
rám a mélység, a bonthatatlan
Egység felfoghatatlan áthatása.

Létparadoxonok

Éppen az, ami
hiányként éget,
lesz fénné bennünk.

Válságod esély
arra, hogy
mélyre lássál.

Amit teherként
veszel magadra, majd
szárnyként emel.

Merülj bele a
Felfoghatatlanba,
hogy megismerhesd
a valóságot.

Hitünk
tapasztalásunk
ellenében
bontakozik.

Az Elgondolhatatlan
már bennünk él,
mégis örökös
érkezésben van.

Pásztor Attila

Pogány Karácsony

Pásztorok éneke hajlik a szélben,
csillog az estben a tó – jege márvány,
szállnak a varjak az éj hidegében,
Hold fele húzik a fák koronáján.

Apraja-nagyja a téli vidéknek
rázza a botra szögelt szemü láncot,
ősi regős hagyomány ha felébred,
járni a vérbeli isteni táncot.

Módos a gazda, ha jár-kelet a butykos,
ízlik a bor, csuda friss a pogácsa...
Szembogarakban a tűz heve futkos,

cseng a pohár meg a lány kacagás ma.
S mintha az Ég – tavasz intene vissza:
árad a fény... viszi-hozza tarisznya.

Reszket a tündér...

Reszket a tündér, sűrül a felleg,
reccsen a villám, tépi a lelket.
Nyár szele zúdul nyalva a partot,
gondolatokkal benne viharzok.

Hullnak az almák, hullnak a körték,
sejlik az alkony, várom a jöttét.
Csendes a tó már, vörheny az égaj,
dombra simulva szól a rigódal.

Ballag a holdfél s vénuszi csillag,
éjjeli tücskök kórusa biztat;
csókolom ajkad – nyílna ma szóra,
ingva homályban bókol a rózsa.

Sápad a félhold, néz a szobánkba,
csókod a tündér rózsafaálma.
Húzod a paplant, nyitva az ablak,
tollpihe-sűrűn vágyba haraplak.

Bújik a cirmos, hús a veranda,
sandul a szempár, nyúlik a karma;
cserreg a reggel, csurran a kávé,
csörren a bögre – dédnagyanyánké.

Négy évszak

Ablakomba Tavasz, csönd ül,
Rügyeken rigófütty rezdül.
Lombok alatt
pitypalatty
nyújtózik és
iszalag.

Délibábot Nyár hevenyész,
vihart patkol, vagy heverész'...
Kertek alatt
szél szalad,
cibál kócos
kazlakat.

Levél zizzen, s méla sárba
hull harangszó kondulása
ősz fejek, ha
intenek:
csodák pedig
nincsenek!

Tél ha borul alkonyokra,
s porhót kavar balkonokra,
ablakomon
szép világ:
cirmosul a
jégvirág.

Szembeszélben '56

paplegenda

Porka havat zúdít a szél, utcát súrol, nyakszirtet ér.
Karma arcomra csikordul, sarkig fut, majd visszafordul.
Szisszenek, száz hideg átok ráz – jégikrás tűzszilánkok
Szúrnak –, gallérom is fogva kapaszkodom kalapomba.
Farkas-idő. Számba ordít, kabátból lelket kifordít:
Torkában szikés harag van – Bakát látni Don-kanyarban
Így veszni hóban örökre – csont-fehér fagytól hörögve.
De pap vagyok, mást is látok. Túléltem a rongy Gulágot!
Segített a csajka, ima s pár fonográf-melódia.
Keresztünk lett töltött fegyver, hajtottak holt rettenettel
Gyalogolva, s hullt a század – vakulva friss hóhatárnak.

Dűlőn – nincs egy árva lélek, sövény se nyújt menedéket,
S mintha dőlt temető lenne, úgy taposok föl a hegyre.

Süppedek a hóaplanban, utam szabja szűk völgykatlan,
Míg vetemült, tört szirtfalak jégbordái kint vullanak.
Hó suppan ágról, s a csöndben hollószárny csattog fölöttem.
Szusszanok, hogy visszanézzek, házak között keresgéljek.
Füstfoszlányok lepte dombon – kuvasz őrzi, hú bolondom
Cseppnyi lakom' csepp udvarom; társam lett, hú: nem unhatom.
Űlhetnék fűtött verandán, s nem húzna súly, reverendám,
De hitem hajt, lelkem is száll, sarkamban fény, görbe Hold már.
Kápolna vár, kálvária – csöpp oltárral Szűz Mária.
Fenyves susog bércnyi csöndben, zár nyílik mint út előttem
Ott, hol farkas vagy kolomp szól...Sokan jönnek hegyzugokból.

Vállkendőkben asszonyok feketéllnek s padsorok.

Hang és a kéz megremeg, karon álmos kisgyerek.
Szem beszél, a könny csorog, arcon korok s bánatok
Redői közt felvigyáz – húsba mar, oly friss a gyász:
Tankok voltak, nem dzsidások. Sarlót hoztak, kalapácsot
Újra nyakára magyarnak. Kaszálni új forradalmat!
Kinek fia, kinek párja szédült át egy más világra
Hordván megalvadtt pecsétet... Kokárdánk lett úzött bélyeg.

Vállkendőben asszonyok feketéllnek s padsorok.
Gyertyát gyújtok – Újszülöttnek. Éjfél van. Karácsony. Ünnepe.

Szellő, hogyha...

József Attila nyomán

Szellő, hogyha volnék,
megcirógatnálak,
szoknyádat libbentvén
suhannék utánad...
Majd mint tünde napfény
csókolnám a vállad,
száritgatnám arcod,
mikor könnybe lábad.

Felhő, hogyha volnék,
rád adnám subámat,
tarlókat áztatnék,
ne törjék' a lábad,
aztán forrás lennék...
megitatgatnálak,
sebeid kimosnám,
tisztuljon a bánat.

Bánatod, ha lennék,
én vetném az ágyat,
sűrű könny-függönnyel
félnélek s óvnálak,
s hajnalra madárfütty
volnék – és a szárnyad,
tavaszi virággal
megvigasztalnálak.

Csillag, hogyha volnék,
meg nem ríkatnálak,
szemedtől ragyogni
tanulnék csodákat,
s lehetnék téli szél,
rajza jégvirágnak,
tó jegén ujjongva
lökném fakutyádat.

Parázs is lehetnék,
fűthetném szobádat,
orcádat derítvén
éjfélbe vonnálak,
aztán mint édes tej
csurrannék ajkadon,
s cseppenként csorgó nyál,
álmodnék ujjadon.

Álmodnánk hegyekről,
felettük repülnénk,
cédrusok ágain
égszint hegedülnénk,
s reggel mint pillangó
kézfeszedre szállnék,
s egy szem pillantásod...
az volna ajándék.

Sebestény-Jáger Orsolya

Advent küszöbén

Még zöldellő nyarakat álmodnak a fák,
mint ki visszanéz egy messzi utcavégről,
de kezed már hűs kavicsra lel,
s az ég zsebéből ezüstös pára száll.

Már kabátot húz az esti szél,
fércelt gomblyukán kikandikál a bánat,
s reszketeg kezekkel szürkére mos
 eget és fákat e felhős november.

Mégis a horizonton túl feldereng,
s különös krikszkrakszot ír az égre,
mintha Valaki járna a fény taván.
Lépte harangdal: a remény ébredése.

Mikor megszülettem

Mikor megszülettem,
Anyám karján a hó volt a paplan,
véghetetlen erdők közt járt a szél,
s befagyott világok jég-tükrében
leltem parázsra:

Hogy élek – ajándék.
Bárcsak tudnám ki volt a bába,
de Ő hozott vissza,
hogyan anyám öleljen át e világra,
s míg a csönd erdejében
apró ágak zuhannak, s jégcsapok törnek,
Anyám szívében az ég zenél.

Én erdők messzi csöndjét hoztam magammal,
titkos szegletét a szónak:
„Édesanya, a gyermek él.”

Messzi decemberek

A horizonton túl még betakargat,
mint anyánk keze tette téli éjszakán,
az idő szöttezésén sok régvolt december,
s bennem él tovább az emlékezés jogán:

Akkor még roppant a hó a talpunk alatt,
s metsző fagyok harapták a percet,
s bár csizmánk jeges volt, mégis neveltünk,
mert bizsergő lábunk fázni elfelejtett.

Mi örülni tudtunk egy gerezd narancsnak.
Illata velem van minden narancsban,
s bár évről évre gyorsulnak a percek,
vágatni vágynak rettentő iramban,

mégis megálljt parancsol téli délután
a narancs illata. S én újra gyermek vagyok.
Kibontom, szétoosztom, ahogy én is kaptam...
Messzi decemberek, halhatatlanok.

Néhány sor az időről

Mit rejt az idő? Nem tudom.
Tölgyerdők csöndjét, mely meghasad
a váratlanul átbukó fényben,
és kócos rigófütty lesz a pillanat.

Mint selyem hűvöse vándor ujjakon,
lehetne mindez egy végtelen jelen,
de megértett lényegét csak évek távlatából
szemezgetem, szemezgetem.

S a szirten, hol elcsitul a fény,
csöndben megállunk, már nem is kérdezzük.
Majd emlékké szelídülve távolodik
öröklét vizén az életünk.

Az első tanítványok

A kiszikkadt, sárga ég csóváit nem rejti ág.
Lombok nem suhognak.
Még százszor kioldja sarunk szíját
fáradt törmeléke a csillagoknak.

Az éj majd hosszú lesz,
csak a szótlan Hold fénye világol.
Mégis indulunk.
Titkod hoztad egy másik világból.

Még idegen árnyak várnak messzi városokban,
hol bensőnk egy különös kis dalt énekel,
s miként vándor lép az ismeretlen partra,
csírázó hitünkkel nekünk is menni kell.

Mezítláb lépünk. Sarunk szertefoszlott.
Itt egykor majd fájón a part szakad,
de legyen Tiéd a hatalom, s a dicsőség,
legyen a szó is - és főként a gondolat.

Korszakok

1. Még megfoghatatlan a tágra nyílt jelen,
fehér vitorla parttalan tengeren,
és bennünk a gyermek öntudatlanul,
miként a jó pap is, holtáig tanul.

*

2. Már években mérjük emlékeink,
felzúg az ár, majd csöndesül megint,
s míg elmerengünk megannyi titkon,
valljuk: létünk örök paradoxon.

*

3. Súlyos szemhéjunk mögül ezer ránc a világ,
s e ráncon túl feltárul megannyi égi ág,
végtelen karokkal nyúlnak egyre fel.
Szemünk lehunyva lát. Indulni kell.

Egyszerű Dal a fákról

Látnom kell a fákat,
léptem erre vitt,
e szelíd katonákat,
csöndünk óreit.

Látnom kell a fákat,
elhúzó függönyöm,
fák szemén át látok,
túl sáron, túl kövön.

Látnom kell a fákat,
– a tudás nem ereszt:
bár fából a koporsó –
de fából van a kereszt.

Látnom kell a fákat,
mert ég felé tekintve,
ők messzebbre látnak:
Istenig – szinte.

Sajgó Szabolcs

túl a tükrökön

faltól falig
táguló terek
szűkülő utak

egyedtől valameddig léptek kényszere
és lehunytt szemekkel szárnyalás
hétköznapiak fölött

meg az elkerülhetetlen sodródás
magzatvíztől úróceánig
és vissza

egy izzó szempár világa
mindenütt
és az átmenet
tükrök mögött fölsejlő tartomány

hiszed vagy nem
várnak rád
jönnek eléd
egyszer megérkezel

karnyújtásra

bombák fegyverek
a raktárak csordultig teli
a nagyok GDP-je hízik
a súlyos árat nem ők fizetik

ostobaság várni mást
míg a szívek a fegyvert
le nem teszik
egyszerre mind

először minden ott
a szívben születik
családok szétrobbanása
barátságoké
falvak néptelenedése
városoké országoké

a népek a kultúrák
az emberek szívében
rohadnak szét előbb

tarol a spirituális entrópia

mégis a szétlőtt
az elrohadt szívekre
rálel néha egy csoda
s ettől dobbannak újra
gyógyultan fénylőn
dobbannak megint
mikor a mélyből
időn és téren túlról
feltáruul olykor
karnyújtásnyira az ünnep

valami nagy gyönyörűség
időtlen ünnepe

nincs kivétel

azt gondolod
hogy miattad nem

azt hiszed
legalább titokban
szigorúan csak magadnak
hogy miattad nem

pedig igen
nyilvánosan
és legtitikosabb magadban is
igen igen

az a helyzet hogy valóban
miattad és miattam
kellett megtörténnie
valamennyi létező miatt
kivétel nincs

egyenként és mindösszesen
ez az áldás
ez a minden egy
amibe születted és amiből
ez a teremtett egy
lett rohadt almává

rosszabb tőle nem leszel
se jobb
ha elismered

arra a keresztre őt
ezért feszítették

hogy pedig lehessen az
számokra is
az élet fája
többé ne csald magad

se nyíltan
se titokban

világok közt

a Calasantius Training Programnak

ezt ma már nem lehet
a világ megváltozott
így nem lehet
mondod

az a világ nem változott
sem benned sem kívül
te változtál én népem
azért nem lehet

az a világ kétezer éve
sem volt más
miatta jöttem
ugye tudod

én sem változtam
és nem mentem el
itt vagyok

hiszel-e bennem annyira
hogy jössz velem

újulni a jobbra és újítani

nem betegség

úszóleckék a plastik óceánban
felderítő utak ego planéták között
és magukba zárt kultúrák
halott galaxisain

minek

aki a pusztát ismeri
képes az Örökkévalót
néven nevezni

emberek vagyunk
nem betegség
írjuk a jövő történelmét

ha tudjuk ha nem
rajta kívül
a forrás nélkül
csak a semmi

Finta Éva

Éhenkórász költők balladája

hiszékeny voltam s erkölcsös urak!
mi légyen lenne ebből a tanulság?
hogy valaki a markába mulat
s vígan majszoja összegyűjtött jussát
hogy mások veszteségük körét fussák
hisz semmi el nem vész s meg nem marad
más gyomrát tölti a lenyelt falat
eltűnt a nincs s nem lett belőle van
ki helyben áll az biztos nem halad
s a haladás szintén bizonytalan.

ki még egy hangszállal is beérte
költő volt és lelkekre mondom: szent
és szent hitéért mit kaphatott cserébe?
kinek az ég angyalsággal üzent
annak sorsa többnyire gallyra ment
csak el ne higgyük azt hogy így kell lenni
hogy a költőket Isten így teremti
hogy fent és lent egyformán hontalan
hogy embernek lenni emberfeletti
s a haladás szintén bizonytalan.

az én világom – csillagrendszerem –
fájdalmasan tanulva néz magába
magamból a legjobbat szenvedem
s mit megtanultam nincsen annak ára
mert léteemet a végtelen kitartha
hol minden porszem helyére kerül
s a múlandó mely feszít legbelül
már kozmikus világokat fogan
szivárgó fénye kék egemre ül
a haladás mégis bizonytalan.

AJÁNLÁS:

urak kik annyi jó bort ittatok
és annyi olcsó nőt öleltetek
mi lenne hogyha most a pénzetek
a kultúrát nem hagyná rongyosan
hisz bármiként nyújtóztok – egyre megy
a haladás másként bizonytalan.

Marokkövek medálok

a szívem is megkövesedne
ha lennének évmilliárdok erre
ha lennének erre

a fák is megkövesedtek
kincses kövekké lettek
a látatüzek is megkövesedtek
színes féldrágakövekké lettek
a vizek is megkövesedtek
finom sókristályokká lettek
csak a kövek porladnak egyre
televényt fújnak a hegyre
szétmállanak a dolgok
a szilárdból kihull a boldog
a fényesből kihuny a csillag
csillognak a csigaholdak
a jáspis belülről vérzik
elporlasztja a régít
a smaragd feltámaszt újra
diadalmas az útja
a szodalit szavadon fog
nem mondhatod csak ami legjobb
a krizopál odaenged
ahol lelkedben a rejtek
az ametiszt tisztít és átmos

vérbeli szellemi fárosz
a citrinnel egybefogva
békéd s pénzed sokasodna
ónixszal szerelemben lenni
elméden nem ronthat semmi
az opállal naphosszat
könnyezhetnek a rosszak
hordhatják nyakra főre
a bűn elillan tőle
a sólyomszemet hetente
viseld s pihenni tedd le
szerencsét hoz az álmok
behozzák a világot
erősíti az elmét
igaz szívbéli emlék

a fák is megkövesednek
a látatüzek is megkövesednek
a vizek is megkövesednek
az ásványok is megkövesednek
csak a kövek porladnak egyre

a szívem is megkövesedne
ha lennének évmilliárdok erre
ha lennének erre

Ragyogás

a felnegyelt égtájak mindegyike felé küldök egy emléket
a hajnalpiros gyermekkor a fehér ragyogású ifjúság
az érett kékszőlő középkor után
a kora öregkor rőt lobogása a negyedik nyílhegy végén
középen a tengely a végtelen idő maga
és mindig van alkalom a tengelyhez közeledni
ahol kinyílik az idő és kinyílnak a terek
s ahonnan van visszatérés a képzelet űrbázisa által
valamennyi korábbi végpontra
mert az emlékezés nem csak memóriánk sötétkamrájában történik
az emlékezés felfénylik bőrünk pórusaiban
szemünk ékkő pillantásaiban
szavaink érett melegében
az emlékezés biológiája ugyanis rendíthetetlen
szeretettel megálmodott egy korábbi földi létben
s a visszatérésben magához rendeli szívünket
hogyan látva lássuk mindenki másban
a ragyogást

Serfőző Simon

Járdával, kövesúttal

Lépegetéssel betűzgettem
az utakat.

Először még csak szótagolva,
elsőként a dűlőt
olvastam végig lábammal.

S az esőktől elmaszatolódom,
bakancsok csámpázta nyomokat
silabizáltam,
az alig kivehető tanyakijárókat.
A másik határba híddal:
elválasztó vonallal
átvitt földutat,
már ismételve sokszor,
csak végigfutottam.

S a barázdák menti gürcölésekről
minden lecsúszott árokparton, s az éjszakai,
baglyoktól hangos egek mellett is
letem elmosódott írású útnyomot.

Találtam háborúkról, megbolydult időkről
portól elpiszkolódott ösvényeket,
s egy nehezen kiolvasható gyalogsapást:
a barázdákban bukdosó földeken
merre verték a szegényeket.

A mi szekerünk leírta,
apámmal hová ment: malomba,
vagy szénáért a csapzott földmagaslatokra,
a taliga meghagyta, hová mendegélt
eltemetkezni a süppedő szántásokban.

S még hány lejegyzett útról tudok,
amiket földgátakon, vágányokon át,
a füstös kolóniák felé
már mi fogalmaztunk.
Leírtuk a mélyből igyekvő
iparkodásunkat járdával,
kövesúttal.
Eldobva a piszkozatot.

Éjszaka

Éjszaka, leér halottak
szívéig a sötét,
gyökerek tapogatnak
a mélyben, nem tudják,
meddig érnek, nincs fény,
a vadlegyekkel lakott
bokorban is
fekete sötétség,
madár ül kerek kövön,
azt hiszi, tojás,
a Hold mintha nem is
volna, korommal
maszatolják be magukat
álmukban a városok,
horkolnak meszesládákban
a lapátok, megrándulnak
néha, moccannak,
kiállnak óljuk ajtajába
a kutyák, a vadszagra
vakkantó hangjuk
torkukban hallgat,
sötétségtől járhatatlanok
az utak, éjszaka van,
alszanak az országban,
porladnak nyugodtan
a kihaltak, szél sincs,
mintha nem történne
semmi, észrevétlen
gurul arrébb a nagyképű
tök is, hegy képződik
alatta, vakondtúrás,
kinőnek a vadhajtásai
a gyümölcsfának,
az almát lökik le,
nagyot nyekken,
a földre akkorát esik,
penész harap a boglyába,

csámcsog, ott marad
foszlós fehér nyála,
az égből madár hajol le,
ki tudja, mit akar
elvinni, gyomok,
szúrós gazok nőnek meg
hirtelen, szárastól
emelik magasba
az uborkát, ereszkedne
vissza a rögre,
de nem lát, répára
teszi rá lábát a béka,
szuszog, aztán
rúg rajta, a mélyből pondrók,
kukacok jönnek föl,
köpnek, azon járnak,
dolgoznak élőlényei
az alvilágnak, tetűk,
rovarok esznek,
rágznak, zabálnak,
harckocsitalpakon
mennek –
reggel
mikor lesz?
lassan
virrad, felkel
az ember, a szerszámot
kézbe veszi, rendet
tesz, s elindul a világot
továbbművelni.

Anga Mária

Nappalok

Mintha az erdők, mintha a kertek örökös jajongása
gyűrűbe fogna,
itt tombolnak a szobámban.
Látom a dombon elforduló kerítéseket újra,
behallgatok madártorkú szelekbe,
tudom mit ér a vértanúk esti monológja.
Az ajtók mögé zárt félelmek
beletaposódnak az éjszakába.

Talán most menekülnek a bogarak.
Talán csak földtúrásnyi hely marad,
és ereinkben tovább pattognak a fejszeélek.

Mintha erdők, mintha kertek...
nappalok
fényváltásai
szememben –
áttapogatom rajtuk az évszakot.
Csak kibírjam ezt a csendet.

Faltól falig

Másnap az asszonyok vizet hoztak.
Vállukra rakódott a sötét,
kezükkel visszafogták az ajtócsapódást.
Tükröt fényesítettek tüdőpárával
és közben csókra nyílt a szájuk.

Hamis a történet. Telehurcolták
csupasz virágszaggal a szobát
és felemelt kezekkel intettek,
hogy nem szavaznak az életre.

Azt mondtad, holnaptól jelbeszédhez
kell a csend, és hogy valaki
vádát emelt a Golgotán,
mert nem lehet csak úgy
fénytörést játszani a zeniten.
Megértettem a napfogyatkozást.

Időpontok

Anyám mesélte,
mit érzett, ha megszólalt a sziréna,
s hogy villódzott álmaiban
a menekülést kiváltó erőtlen félelem,
míg zöld robajukba beleroppantak a fák.

Rám szűkül a múlt
a tűnődés ablakán.
Nem ijeszt a sziréna hangja,
kipreparált félelem feszül agyamban.

Aknay Tibor

Nyakadban gyöngysor Jel voltam-e

Ahogy öltöztet a cigarettafüst,
 madarak szállnak szemedben.
 Gúzsba kötnek
 az érzékelés folyondárjai.
 Becéző szavaim kóstonlatnak,
 nyakadban gyöngysor
 az ölelő jóllakottság.
 Erős várom a lelked,
 ne hagyj egyedül.
 Gúzsba kötnek
 az érzékelés folyondárjai.

(1972 – 2018)

Morzsányi fényt

Konfekciólélekkel
 mit remélhet az ember?
 Talán morzsányi fényt
 – tükörből akár –
 hogy árnyéka legyen
 legalább,
 mielőtt leoltanák.

Vonaton. Sokadik utam.
 A mobiltornyok előre köszönnek.
 Mint pecsétes, öreg kabátot
 öltöm magamra az estét.
 Hallgatok, és nézem, hogyan lényegül
 egymásba a benti és kinti világ.
 Önmagában mindkettő igaz.
 Üvegen túli arcom esőtől ázik,
 nekem szól a különös vigasz?
 Úgy rebben fel a kérdés
 a komor csend szövetéről,
 mint régi városok terein a márvány-
 kutak oroszlános szájánál
 hűsülő galambok.
 Jel voltam-e, tűnő szivárvány
 vagy tétova vándor,
 ki sorsa elől inkább félretáncol?
 Hiába nézem tükörcsömöt,
 néma, akár az árnyak és
 hangtalan harangszó kondul nyelvemen.

Vihar szaggatta fák

Vihar szaggatta fák
 a szögesdrót tejút alatt.
 Lábuk elé dobott ruhával
 lágerbe hurcolt koszorúslányok.
 Meztelenül, motozásra várnak.
 Préda szemérmüket
 az örök röhögése gyalázza,
 égnek emelt karjuk
 néma könyörgés.
 Nincs hova rejtőzniük,
 nem mondhatják el senkinek.
 A hajnali égbe otthoni
 szivárványt álmodnak.

Csak ennyin múlt

Csak ennyin múlt.
 A lépésen, amit nem tettél meg,
 a szón, melyet nem mondtál ki,
 az ölelésen, melyhez béna volt a karod,
 a szándékon, amiről lebeszélted magad
 a beismerésen, amihez gyáva voltál.
 Csak ennyin múlt.
 Ha megtetted volna,
 ha kimondtad volna.
 ha megölelted volna,
 ha igazán akartad volna,
 ha beismerted volna.
 Csak ennyin múlt...

Történelem

A világ, az ős Egy
 széthullott sok darabra,
 s lett mindennek
 töredék isten-arca.

Egyszer majd, ha kedve
 másként tartja,
 az egészset, ahogy van,
 önmagává összerakja.

Augusztus

A parázs izzású dombra hajló
 nyár-esti szél,
 mint hajdanvolt,
 tükrös báltermen
 keringő leány,
 ki kedvese vállán
 lopva elalél.

Tükrét az este

A kert kihalt. Árnyát a lombnak
 fény nem rajzolja körbe,
 tükrét az este összetörte.

Lombszöcskék hada szól
 – kollektív magány –
 kúszik a csönd az idő falán.

Barbár szó oson, riad a lélek,
 most veszíti el gyermekarcát:
 Tükrét az este összetörte.

Kalendárium

Január fagyban jár,
 sarkában február,
 március kikelet,
 április jót nevet,
 a május szerelem,
 június mély verem,
 július aratás,
 augusztus számadás,
 rőt arany szeptember,
 október csapra ver,
 gyertyát gyújt november,
 megbékél december.

Most szólhatok

Tudom, hogy vagyok, és nem leszek.
 Ez most való, akkor képzelet
 vagy az sem, ki tudja, mi vár:
 végtelen vagy végső határ?
 Igennel szemben talán,
 szél penget nyírfa citerán
 s nem fedi haj majd koponyám.
 Most szólhatok
 és mondhatom,
 mit csodálok az alkonyon,
 de egyszer majd,
 nem lesz lábnymom.
 Búzatábla nő fölém,
 kenyér leszek és remény,
 szeretőknek kapcsos vágya,
 Isten ölén csillagárva.

Kora reggel

A konyhaablak csorbult üvegén
 magával szemez a gyöngye fény.
 Nem köti gúzsba már az éj,
 ragyog az égalj, a szilvakék
 felhők is oszlanak.
 Szabadul sok kicsi remény.
 A fény az ablak üvegén
 sem fogoly már – győztes nagyúr.
 egész az égig magasul.

Költészet

Már minden sort leírtak,
 mások szavai élnek bennünk.
 Nincs új a Parnasszus alatt:
 mégis, hova menjünk?

Itt vagyunk vers hajótöröttek,
 homokba írt szavak foglyai.
 Nincs már hajó a szemhatáron,
 itt kell a sorsot kimondani.

Reggeli séta az unokámmal

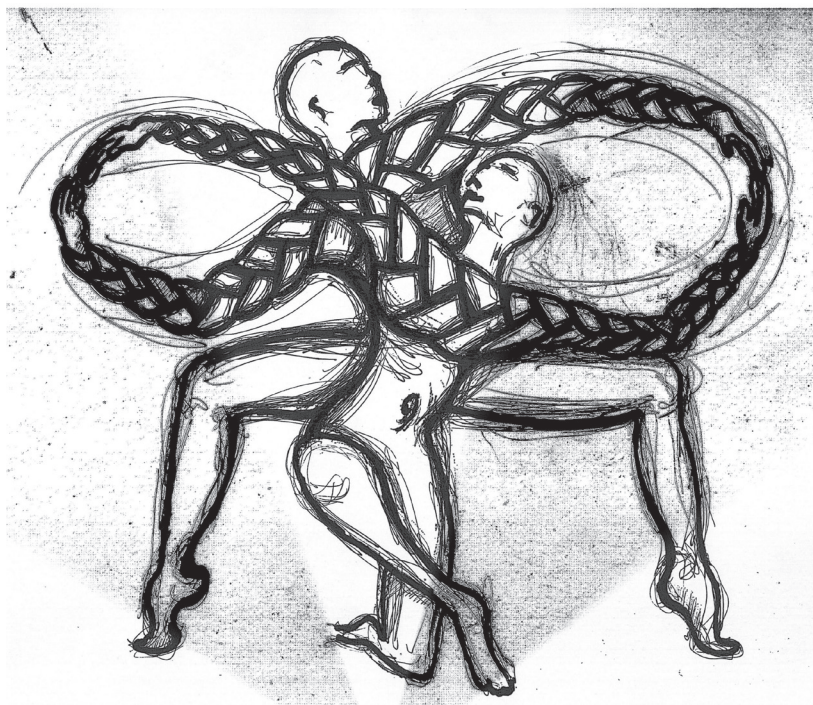
Megyünk, így ketten, augusztusban.
 Én araszolok inkább a kaptatós
 kis utca árnyékos felén,
 ő pedig hol előre fut,
 hol az úttestre vetült
 árny-akadályokon ugrat,
 mint karámból szökött csikó,
 ki most látja először
 a világ tágasságát.
 Olykor lehajol fénylő kavicsért,
 bársonyos virágért, vagy
 biztonságos helyre tesz egy
 számomra ismeretlen bogarat.
 Egyszerre csak megáll és énekel.
 – Mi ez? – kérdezem, s a válasz:
 – Nem tudom, de bennem volt,
 és ki akart jönni – és látható sajnálattal
 úgy néz rám, mint akinek
 mindent kétszer kell mondani.
 Néha kézen fog, mintha tudná,
 hogy minden nappal
 meredekebb a kicsi utca,
 de így, kölcsön szárnyakkal,
 nem is olyan nehéz a repülés.

Nagymosás

Isten felhőket tereget:
 kicsi fehéret,
 nagyot, feketét.
 Nagymosás után,
 így lesz teli az ég.
 Rakja sorban az égi kötélre,
 jó hosszú az, sehol a vége.
 Nézegeti – túl nagy, és sötét is:
 ezért kifacsarja,
 s gyönyörködik egy jó
 zivatarba'.
 Jól halad dolgával
 – két szolgája segít –
 a szél ott fú, ahol kell,
 a nap meg, jól hevít.
 Ha minden kész és
 jónak találja,
 iszik egy pohárral,
 mint legénykorába'.

Végül

Állok az idegen parton,
 bőrömet felmarta a sós víz,
 reményeim az apály visszalopta.
 Hitem molyrágta takarója
 most vitorla lélek-hajómon,
 mielőtt lemerülnék,
 s felhoznám a mélyből
 gyermekkorom színeit,
 a virágosat álmodó lányok
 varázsige kuncogását,
 az újra megtalált igéket
 és mindent, mi enyém volt egykor,
 amit megtartottam vagy
 eltékoztam.
 Végül visszadobnám őket,
 mert nem lesz szükségem
 semmire és az a semmi
 lesz akkor a minden.

Bodnár Éva

Adventi ima

Ha várni kell, akkor várok:
türelmet kérek, Istenem.
Ha menni kell – elindulok,
de neveddel teszem.
Ha szólni kell – beszélek,
alázatot és békét adj, Uram!
Ha megtorpanok..., gyengeségem
kérek, hogy ne ródd fel nekem.
Taníts, erősíts, hisz nélküled
nem érek semmit sem!

Titkos üzenet

Ha ledőlnek a falak...
Ha eltűnnek az álmok...
Ha túlvilági nyelven
szólnak hozzátok...
El ne feledjétek,
– el ne áruljátok –,
Meg ne tudja senki:
Hogy összetört szívvel
is lehet szeretni!

Folytonosság

Amiben hiszek: az egység.
Ne gyötörjön hát kétség-
Áldjon az örök szentháromság!
Nyelvünkben élünk,
Hit kell... és bátorság...

Hit

Isten-gyermek – te parányi rész,
a világban bárhová sodródsz,
bárhová mész:
Teremtőd veled van.
Félelmed csak képzelet,
magányod önmagadból
gerjesztett vízió.
Ő nem hagy egyedül,
benned él örökké.
S te apó rész –
sodródj bár az úton,
Ő nem téveszt szem elől,
s nem engedi, hogy a szél
a semmibe tovafújjon...

Jelenlét

Vágy szülte akaratból
formálódunk testté, jelenlétünk
időzónák közt száguldó gondolat,
friss vért hordoz a perc,
amelyben lebegünk.
Valamikor megtorpanunk,
az út porába vájjuk körmeinket,
s mint repülés előtti sasok
karmoljuk a földet jeleket hagyva.
Nem leszünk elveszettek,
ahogy árvák sem vagyunk,
örökbe fogadott az örvénylés
időtlen körforgása,
s míg remegő kezünkből
üres ígérek hullnak elénk,
kiszáradt torkkal koldulunk
jövőt magunknak.
Minden perc számít,
teremtő gondolatok érlelik az időt,
mégis várunk valamire,
talán újabb feloldozásra...
...közelít a pillanat,
kezünk csapkodva követel,
s beleszóvalódunk a mindenségbe,
mint némán kéregető koldusok.

Fecske Csaba

Ha beszélni kezd

tétova matatás a klaviatúrán
ismeretlen ájult szöveg élesztgetése
gondolatokat szavakat szanások
nagy nekiszánással kezdek
életem hátra levő részének hagyom legördülni
a sziszifuszi sziklát mit tesz a fény ha fáradt
az ember ha álma elévült nézem a magára
eszmélő ablakot a nyakát nyújtogató juharfát
a napba néző rigó elolvad mint ékszerész
tégelyében az elárvult arany jegygyűrű E. néni
csoszog lefelé a lépcsőn lépteit elnyeli puha papucs
sűrű éveit a gaz mely homloka mögött burjánzik
kíváncsi könny kukucskál fakó szeméből végére jár
a titoknak életének szívesen elmenne már felhőnek fűnek
fáradt szavak ténferegnek a levegőben egy betű mindig
hiányzik a megértéshez ólalkodó árnyék a kövön mindenben
ott rejtőzik egy másik ki tudja mi tűnik el vele ha
odalesz és beszélni kezd a sötét

Gyűrött lepedőn

elmúlt éjfél
csak hánykolódok az ágyban
az éjszaka szörnyei kísértenek
verítékemben mosakodnak
a hold puffadt mint elnehezült kézfejem
rettegve várom hogy egyik perc utolérje
a másikat nehogy itt maradjak
idő nélkül a gyűrött lepedőn egyedül

Húlt hely

nem nyílik az ajtó zárva van
mint az idő is ezen a szűk helyen
nincs kéz mely kinyithatná
se szándék se erő
tükörbe fúlt arcok
súlyos némasága az ablakon
reszkető pókháló
szánalmas parókája a semminek
levert orrú kiscipő csámpázik át
az éveken a nyeszlett meggyfa
sírása értelmetlen mint az őszi kert
árulása ismerős köszön rám
tehát (itthon) vagyok
isa por és homu
vérrel emlékekkel
összecsirízelve még

Bélpoklos szív

én már nem etetem többé
telhetetlen bélpoklos szíved
elég volt alig maradt belőlem valami
kevés voltam neked tudhatod
a zabálás öröme semmire se volt jó
téged valójában nem a kiirthatatlan éhség
önző vágyad visz el előlem mindenki elől
ami öl azzá leszünk mi mind ami te vagy
torokkaparó füst senyvedő tűz fölött

Bartal Klára

Örökkön égve

Velem vagy még az estéli imákban,
Kenyérszegésben, őszi reggelekben,
Mikor a napfény birkózik a köddel
S levele hullik sudár törzsű fáknak.
Rád gondolok a terített asztalnál,
Mellettem állsz az úrfelmutatáskor,
Neked írom a verset és az arcod
Rezdüléseit követik a rímek,
Elismerő szavadra szomjúhozva.
És hozzád mérek mindenkit köröttem,
Bátorító kézszorításod várva,
Nem szabadulva erős köteléktől,
Mert egyik vagyunk élve, vagy halálban –
Hiába porlik tested messzi földben.

Szerelem

Hűvös az éjjel, átnyúlnék hozzád
Tested takarni éj hidegétől.
Zsibbadt kezemből csúszik a paplan,
Álmodom régi, szép szerelemről...
Nem maradt nékem, jaj, csak a bánat
S reszket a vágytól lelkem utánad.

Fazekas József

Összetart

A lomokat szeretem,
a sok-sok kacatot,
kopott köveim,
összetartanak s vagyok.
Forgott rendesen
velem is e víg világ:
de föl csak ő emelt,
s az-az egy pálmaág.
Sodortak szép,
színes, nagy ígéreték:
kátyúvá lett már mind,
most én is pereljek?
Hasznomat ki még a
lutrín sem húzzák:
szívemre fénylenek
csillagos éjszakák.

Minden üres

Amit a fegyverek
nem tudnak,
tudja a hőség, az árvíz, az aszály.
Amit a lézerek elvétenek,
az ultra baj biztosan
célba talál.
Minek kérkedni
a szárnyaló halál erejével,
minek a pazarló
mérnöki erő,
a természet elvégzi
önmagában
s meghalni egyszer is elegendő.
A föltámadás
Krisztus csodája,
de ide talál-e a szeretet,
ha a lélek halott a jóra,
és minden üres,
üres.

Meleg ruhám

Csörög az alma,
pereg a szilva,
futkos az ősz a pénze után.

Álmos az este,
ráhúl szívemre,
lelked lesz meleg ruhám.

Igyekszem melléd,
bajomban te védj,
világ sötétje, ha bömböl is be:

ketten az éjben
csillagfény zenéken
újra ránk lel Isten tenyere.

Falusi éjszaka

Fáradt a nap, sűrül a csend,
kihült az út, semmi sem zeng,
alszik az ember s benne a szesz,
lapít a sötét, lapul a nesz.
Denevér gyanánt kereng az álom,
néz rám a semmi s messzi világol.
Itt-ott fölvakant néhány kutya,
surrán a hátsón haza a csalfa,
cinkos a Hold kék ciha alatt,
ne tudja senki, mindent szabad:
álmodni, vágyani, így élni, úgy élni
s szól a hajnal, föl kell már kelni.
Zajongni kezd az állatsereg,
életre hívja a szorgos kezét.

Ami fölemel

Ami fölemel,
azt add magadból,
repülni, fényleni,
láttatni szeress,
minden sötét veled múltjon el:
örülj, hogy szivárvány is lehetsz.

Zaklatott órák
nyüvik el napjaink,
szitok, káromlás dörög körbe,
a „még” ólomszürke terhe
mit sem ér,
ha szárnyaidat letépi.

Csak ami fölemel,
annyi vagy:
ajándéknak születted,
ajándéknak.

Csáky Anna

Hosszú út hozzád

Szarvasként kutattam
forrásod után,
kristály-víz kutakban
áztattam ruhám,
erdőkbe tévedtem,
hogy rád találjak
bozóttól tépetten,
s nyomtak az árnyak.

Homokdűnék között
hagyott fa voltam,
minden szél lökdösött
zord viharokban,
a nevedet zúgtam,
eső köröttem,
sírtam kínba fúltn,
hullott a könnyem,
víz futott alattam
a partszegélyen,
sodrában múltattam
idóm kevélyen.

Bolyongtam éjszakákban,
úgy kerestelek...
Micsoda pillanat!
Rád találtam:
lámpa volt szemed
ezüst-hold-híd alatt,
mosolyod fényében
álltak a tar fák,
az ég derengő-kéken
kínálta magát,
nem láttam fényt különbet
amely így ragyog,
szinte mellemnek ütődtek,
hullva csillagok.

A hold hideg szeme

Télnek feszíti magát a rét,
árkok ölébe huppan a fagy,
hideg a hold szeme, s szórja szét
– delejes erővel fogva tart –
ezüst fényeit az ég falán,
hol az éj jár csillagsereggel,
s felizzik, ragyog mind, valahány,
mielőtt csenget, szól a reggel.
Csak a csendnek van ily zenéje.
Bujdokol lassan a holdkaréj,
ködöket húz sanda szemére,
kútja most sötétkék, barna, mély.
A fagy égető marása fáj,
hosszú a téli éj eleve,
merev magányban reszket a táj,
őrzi a hold jéghideg szeme:
világló tükre, mint a márvány,
mágikus fénnel izzik egyre,
áttetsző fátyla árva árnyán
álmodik az ég, föld merengve.

A téli fák őre

A tél a parton most üget tovább,
hullámok temetőjén törik a fény,
suhogó vizek emléke fon át,
az idő repedezik, torz, koravén,
zúzmara száll mély álmú fákra,
én vagyok dermedt hunyásuk őre,
kívülem ébren ki vigyázna
e lassú szívveréssel telelőkre?

Oláh András

egymásra várva

ahogy kiapadtak a felhők
s megszöktek a csillagot hazudó éjszakák
nekünk is szemünkbe száradtak az álmok
kinőttük s kidobtuk kopott farmerünket
megkérgesedett emlékeinket
s csak a néma vállrándítás maradt
a félszeg mosoly és a semmibe mutató
széttárt tenyerek magánya

Ikarosz

felhők közé
suhan a rettenet

horpadt mell
beteg tüdő
gyáviló szárny

döbbenet:
a tenger mily közel

Istenem
leejtett csillagod vagyok

emlék

búcsút intó kar magánya
a távolodó vonatablakban

elment
– mögötte sápadt szerelem:
a vágyak kialvó kanóca

egy szív zakatolt a síneken

s az emlékezet szivacsja
magába szívta
a pillanattá csonkult időt

gyávaságaink

győz az emléket irtó
gyáva pillanat
zizzzen az utolsó
az el sem olvasott levél
és nem marad más
mint széttépett papír
hideg kezekben

Bozó Zsuzsanna

Egyedül

Átjár a magány,
mint lépcsőházat
a téli szél.

Olyan
egyedül vagyok,
mint melletted
voltam mindig.
Mikor még
összetartoztunk.

Álmaim

Arról álmodtam,
hogy együtt álmodunk.
Merész álmokat,
közös jövőt,
házat, gyereket,
békés öregkort,
szelíd éveket.
Arról álmodtam,
hogy együtt álmodunk.
Meghallgatsz,
figyelsz rám.
Érdekel majd,
hogy mi bánt,
mit gondolok
a világról,
mitől félek
s mi ad örömet.
De te csak
engem akartál
az álmaim nélkül.
Elhagytalak.

Otthon

Ha te vagy a lámpa,
hadd legyenek a fény.
Ha te vagy az égbolt,
hadd legyenek az ég.
Ha te vagy a kabát
hadd legyenek a gomb.
Ha te vagy a sál,
hadd legyenek a rojt.
Ha te vagy a fa,
hadd legyenek a levél.
Ha te vagy a ház,
hadd legyenek a fedél.
Mely óvón föled borul.

Éjszaka

Fényből szőtt lányka
megláttalak.
Remegő szívvel
akartalak.
Ölelő karomban
ringattalak.

Fényes mosolyod
megbabonáz.
Szelíd tekinteted
szívembe lát.
Szerelmed tüze
magába zár.

Hajnalban könnyedén
búcsút intesz.
Futó kaland volt
érkezésem.
Kacagva nézed
szenvédésem.

Kaiser László

Körbeindáz szabadságom

Csáth Géza emlékének

Késő este forgolódva
ital gyógyszer nem hatott
seregestül indul felém
élő arc és sok halott

Közeledik álom mélye
holtakból lett eleven
dermedt arccal élők néznek
náluk sincsen kegyelem

Tudat nélkül zuhanások
ez már tényleg éjszaka
úgy hangosak éji órák
senkinek nincs most szava

Némaságban képek zsongnak
hajnalpírban ébredés
mintha mégis lenne mégis
távolodó rettegés

Fényözönben újra egy nap
látzat tett és tette vágy
messze messze amaz este
nem vonz sötét nem húz ágy

Ritmusosan évek óta
forognak a kerek
körbeindáz szabadságom
öngyűlölet szeretet

Vándorúton

Itt állok az ingoványon,
süllyedek vagy szárnyalok,
béklyóz, röptet minden álom:
bukott s fényes angyalok.

Vértestvérem minden angyal,
fogadott vér: ördögök,
vándorúton mindörökké,
égiek és föld között.

Gál Sándor

Kettétört pillanatok

(Második rész)

Az időtlenség dialektikája

Az előbb Zirig Árpi hívott.

Meghalt Kulcsár Feri – 68 évesen.

Az elmúlt fél évben irodalmunk embervesztesége már-már egy járvány arányaival mérhető.

Egészen döbbenetes: lapjaink, intézményeink elpusztítását követően az alkotók is elnémulnak – örökre!

Már akár azt is írhatnám, hogy nincs miért írni és – élni!

Vagy fordítva: élni és írni?!

Bodrogköz és Csallóköz között és felett megdermedt a holdfény...

Encsen voltunk kertbe való magokat vásárolni, meg a közelgő húsvétra valót is ki-egészíteni. Hazafelé jövet megálltunk Satya épülő házánál, nagy örömünkre már bent, tető alatt dolgoznak a szakemberek.

Amióta kiderült, hogy a látásom folyamatosan romlik, a mai utazás volt az eddigi legnagyobb próba. De sikerült baj nélkül végigvezetni a közel száz kilométeres távolságot.

Másolnom kéne a számítógépbe a leírtakat, de hamar elfárad a szemem. A fényektől olykor „összetorlódnak” a betűk vagy a leírt szavak...

Igen! A fények!

Különösebben soha nem foglalkoztam a fények természetével.

Voltak!

De most, hogy lassan fogyatkoznak szememben, szóval csak most tudatosul bennem, hogy milyen sokféle van belőlük vagy az árnyalataikból.

Meg a hiányukból.

Van, amikor nem tudom felemelni a fejemet az ég felé, mert a fenti, éles sugárzás szinte megvakít, szűrő fájdalmat okoz... Vagy a fehér felületek fénytörése, a víztüköré, egy-egy hófolté...

És hogy: meddig?

Nincs hihető válasz, nincs megnyugtató biztonság.

Lehet, hogy szemeimnek van igazuk: a mai világot már nem akarják látni.

Gyakorta azon kapom magamat, hogy csak m a g a m m a l foglalkozom. S mintha a tágabb közösség – az enyém! – valami láthatatlan és semleges, ködszerű képződmény mögé rejtőzött volna. Olybá tűnik, hogy a napi események sorai, döbbenetes tényei valami semleges, érdektelen mélységekbe hullanának...

Hogy nincs annak, ami megtörtént, saját történelme...

Mondjuk, tegnap valahol Franciaországban meggyilkoltak néhány embert, egy rendőrt is, akiből aztán nemzeti hős lett... A tévében zajlik egy-két világbajnokság és hívi-har – mondjuk Romániában, máshol meg már elfogyott az ivóvíz, itt a trianoni lénia mögötti Magyarországon dühöng a választási kampány, amelynek a tétje a magyar nemzet megmaradása... Merthogy Európa lassan önmagát számolja fel...

Közben én a lugast igyekszem megmetszeni, s a legfőbb gondomnak tűnik a létrán maradás!

Mert mi lesz e z z e l a z e g é s s z e l , ha a létrával hanyatt zuhanok?!

Tegnap este egy második világháborús dokumentumfilmből azt tudtam meg, hogy Zsukov marsall – egyébként a „zsuk” zümmögést jelent – Berlinben tanult, amiről eddig nem tudtam. Az igazi meglepetés azonban az volt, hogy ugyanabban az intézetben tanult Paulus tábornok is, aki abba a csapdába esett, amelyet Zsukov állított számára Sztálingrádnál... Ha ez igaz, akkor a második világháború egyik nagy szenzációja vált közismertté... Persze, ma már minden nyugaton „készített dokumentumfilmet” bizonyos kétellyel fogadok. Mert elég sok a „kitalált” és „legnagyobb ütközet” és „győzelem” bennük. Leginkább a partraszállást mitizálják... Nagy esemény volt, kétségtelen, de a német hadirokkantakból verbuvált védekező egységek ellenállása alig tartott pár óráig...

Mondjuk, Kurkszhoz képest nagyobb ütközetnek mondható... Mert például az árapály vagy egy ködös hajnal nagy bajokat okozhatott volna a szövetségeseknek... Jelentősége természetesen óriási volt, de akkorra már a németek lényegében elveszítették a háborút... S az is kiderült később, hogy akadt olyan szövetséges parancsnok is, aki nem tudta, merre van a szárazföld... De az is lehet, hogy csupán egy-két gonoszkodó hadi tudósító írt ilyen valótlanságokat. Ki tudja, mi az igazság?

De Paulus és Zsukov Berlinben – és a végén Sztálingrádban – ez történelmi szenzáció, ha a dokumentumfilmben igazat mondanak...

De mi okból hazudnának?!

Évike és Satya is hazajön Adélka temetésére...

Itt most folytatni kéne, de nem érzem igazán magamban a hozzá való erőt.

Mert nem a halál a döbbenetes, hanem ami utána itt marad.

Igyekszem magamat hasznossá tenni, de nem nagyon sikerül. Ennek ellenére a felső kerítés mellett a megszáradt virágok szárát, miegyebet, metszőollóval levágtam, de arra már nem futotta az erőmből, hogy egy rakásra pakoljam az egészet...

A nagyobbik baj az, hogy a változó fények bizonytalanná teszik látásomat, s fájnak a szemeim. A kórházból való hazajövetel után nem gondoltam, hogy a romlás mértéke ilyen gyors ütemű lehet.

Egy sor olyan kérdésre kell megoldást találnom, amelyekhez foghatókkal eddigi időmben még gondolatban sem találkoztam. Mert: hogyan élhetek egy feloldhatatlan sötétségben – nem-látó, nyitott szemmel?!

Az viszont öröm, hogy az előbb Satya hívott Vilmáéktól, ami azt jelenti, hogy sikerült kijutnia a „dugóból”, s remélhetően még éjfél előtt haza is ér.

A Belső Univerzum „nyomdakész.”

Délután Sándorral véglegesítettük a címet s az „eligazító” pár mondatot. Aztán Satya még végigpörgette a napokat 1-től 365-ig. Így rendben van az „egész nyolcvanadik esztendőm.”

Odakint zuhog a húsvéti zápor.

Csak a foltáadás nem akar megtörténni.

És folyamatosan fájnak a szemeim.

Húsvét második napján elpostáztuk Balázs F. A.-nak a véglegesített Belső Univerzumot. Mostantól kezdve már az ő dolga a könyvvé változtatása.

Ma vettünk végső búcsút Éva nővérétől, Adélkától a kassai krematóriumban.

A nagy esőzések következménye, hogy tegnap reggelre a pince megtelt vízzel, s az áradat lassan folyt ki a pinceajtón az udvarra. Alma, krumplics – minden a vízben ázott. A kis gereblyével sikerült „kihalásznom” a szivattyú tömlőjét és a villanykapcsoló dugóját... Így, jó félórányi kínlódás után be tudtam kapcsolni a szivattyút, amely nagy ívben lövellte ki a pincéből a vizet. Miután kiürült a pince, kicipeltem a sárgarépát, almát, burgonyát, hogy száradjon, s ha nem ázott minden ehetetlenné, akkor legalább a java megmaradjon...

Amikor a temetésről hazaértünk, már csak egy lépcsőnyi magasságban állt a pincében a víz. Ezt nem bántottam. Majd holnap kiszivattyúzom, hogy használhatóvá száradjon újra.

Satya 8 óra előtt telefonált, hogy már Veresen vannak, megiszik egy kávé, és Pozsony felé kerül Bécsbe, mert a magyarországi utak „bedugultak.”

Azzal vigasztaltam, hogy Franciaországban az országos sztrájk miatt 300 kilométeres dugók keletkeztek... Ehhez képest az itteni egy-két órás várakozás szinte teljes öröm...

Az *Esték és hajnalok* című könyvem bevezetőjében írtam le, hogy „az ember a leg-eredményesebb ragadozó”.

Most ezt azzal egészítem ki, amit pár nappal ezelőtt fogalmaztam meg – miszerint „ragadozó mivoltának a csúcsa, hogy fajtársait millió számra gyilkolta, és gyilkolja le ma is...”

És volt, amikor, igazi – i g a z ! – kannibálként legyilkolt embertársait föl is falta.

És ezt ugyan aggasztónak találja ma mindenki, de elfogadja, olykor helyesli és természetesnek is véli...

A kertet tettem rendbe, hogy benépesíthessem mindenféle ehető finomsággal. Az első borsóágyás mellé egy sor hónaposretek magját tettem a földbe meg salátamagot meg kékkaralábémagot is. Ha nem romlik el az idő, lassan hozzálátok a krumpliültetéshez is. De, mert ez nehéz munka, hát két-három délelőttre tervezem a gumók földbe temetését...

Aztán reménykedve várom, hogy olyan szép termést adjanak, mint a tavalyiak...

Jó volna látni, hogy nem dolgoztam hiába!

Valamiféle „belső aggodalom” kerít hatalmába esténként, amelyet nem tudok pontosan megnevezni. De: hogyan lehet arról beszélni vagy írni, amit nem tudok néven szólítani? Például a haláltól nem félek, beszéltem és írtam róla, mint a természet olyan jelenségéről – pontosabban: eseményéről –, amely a nemzés-születés-élet-alkotás lezárásának a „teljessége”.

Vagy: beteljesülése.

Tudom, természetesen, hogy az erről való gondolkodás vagy írás nem valami hétköznapi feladat, hiszen olyan „titokzatos” kérdésekre kell választ keresni, amelyekre valójában n i n c s i s v á l a s z !

Hanem akkor miért keressük ezt a „létező-nemlétezőt?”

...Tíz-valahány évesen írtam le magamnak először a kérdést: „Hogy van az ember, ha már nincsen?”

A mai kérdés ebből következik: „Hogyan leszek, ha már nem leszek?”

A tegnapi szemorvosi – kórház utáni – ellenőrzés nem oldott meg semmit. Kezelő-orvosom diagnózisa és a kórházi – klinikai – vizsgálatok „eredménye” nem azonos.(?) És nekem ezt a tényt tudomásul kellennem.

Voltam már halálközelben néhányszor, ám ez nem riasztott. Mert a *halál egyszeri és végleges esemény... Elkövetkezik!*

De ha az ember a látását veszíti el, akkor a totális kiszolgáltatottság állapotába kerül. Van-e bennem még erő és belső fegyelem ennek az elviselésére ?!

Igyekszem egy szellemi egyensúlyt megteremteni magamban, de nemigen akar sikerülni... Valójában az a legfőbb akadálya, hogy a *fizikai egyensúlyommal is rosszul állok!* Billeg alattam a föld, hol jobbra, hol balra, s ilyenkor kapaszkodom a s e m m i b e .

Délután a „*Kettétört pillanatok*” korábbi részeit másoltam – próbaként, hogy mire megyek magammal... Hát ez is azt erősítette meg, hogy legfeljebb fél órát, jobb esetben egyórányit tudok „dolgozni.”

A kinti munkákban pedig az a negatív tapasztalat, hogy az elültetett növényeket „rosszul látom”, így a kapálás egy bizonyos „fénytörésben” rosszul süllhet el – gyomok helyett a borsót pusztítom ki.

Hát nagyon oda kell figyelnem arra, hogy mit és hogyan teszek...

Az iménti fénytörés okán folytatom – hogy itt, az íróasztalom felett világít két erős fényű égő, amelynek sugarai itt törnek meg a füzet hófehér lapjain, mégpedig olyan erővel, hogy a szemem fájni kezd tőle. Mint amikor izomláza van az embernek, vagy mint amikor tű vagy tűske hatol a bőre alá, fúródik az ujjába...

Délután pedig felmentünk megnézni, hogy hol tart Satya házának az építése. A kandalló és a kémény is elkészült, a padlófűtés vezetékai is a helyükre kerültek. A belső, durva vakolást is elvégezték, a külsővel még várni kell...

Más az, hogy a tavaly „elültetett” szőlővesszők mind elfagytak, ám a cseresznyefa túlélte a telet.

Itt lent pedig nem kis meglepetésemre, kikelt a borsó – hát ha már nem írok verset, legalább a borsó halványzöld párhuzamai emlékeztessenek a költészet hatalmára!...

(Csak úgy magamnak, mellékesen: ugyan lesz-e időm ezeket a „kettétört pillanatok” a számítógépbe másolni?)

Általában így esténként sétálok az udvaron egy keveset. Céltalanul s már-már ok-talanul. Időnként, ha tiszta a magasság, megbámulom a csillagokat. Még mindig tele vannak varázslatos fényekkel, s úgy mozdulatlanok, hogy együtt mozognak a Mindenséggel – a Mindenségben!

Lehet, hogy ez teljesen abszurd, mert hisz hogyan lehetne ez a k e t t ő s s é g így egy?!

De mégis!

Ám ha határtalan, akkor csupán az én képzeletem adhat neki ilyen „kettősséget”!

Persze, ha igazam van, akkor ez csoda, ha pedig nincs igazam, akkor a felettem lévő Mindenég csillagai e l t é v e d t e k !!!

Reggel Kassa – kardiológia. Magas a vérnyomásom, s mellé egyéb bajok is társultak. Mindez még a szemészeti klinikán töltött „vizsgálatok” lezárása. Vettünk – mert naponta ellenőrizni kell a vérnyomásomat – egy erre alkalmas masinát. Kipróbáltuk – működik. S csupa kellemetlen adatot olvasott le róla Éva, amelyeket 15 nap múlva kell közölni a doktornővel...

Röviden: a tegnapi vizsgálat eredményeit ma bevittük a szemorvoshoz, és a tegnapi gondokból semmi se fogyott el – inkább megsokasodtak... Vagyis a régiek mellé két új gyógyszert kell lenyelnem naponta.

Ami kedvező: egy öntözést pótló zápor meglocsolta a kertet, aminek illik örülni.

(Délelőtt az árok mentén a fűvet kaszálták le, amit aztán két idősebb cigányasszony összegereblyézett, hogy el tudják szállítani. Oda mentem hozzájuk „jó munkát” kívánni. Mire az idősebbik ezt kérdezte: „Aztán ír-e még Sanyi bácsi?” A váratlan kérdés igen meglepett, s csak annyit sikerült rá válaszolnom, hogy „még néha.” „Akkor az jó” bölintott válaszomra, és továbbgereblyézte a lekaszált fűvet.)

Napok óta a tollat fel se emeltem. Minden összemosódik, és elgomolyog a semmibe. Néha pár sort leírok, vagy elgondolok valamit, de aztán feladom...

Mintha semmi se történne, olyan a nap.

Eseménytelen!

Meglehet, az egész csupán fáradtság következménye, hogy a kertet teleültettem palántákkal, magokkal.

De az is lehet, hogy ez csak magyarázat vagy inkább alibi, hogy minden kezd feleslegessé válni...

Vagy: s e m l e g e s s é ?

Szándékaim szerint később még elültettem néhány paprikapalántát. Az még megnyugtat, és reménységgel tölt el, ha látom, hogy megélednek és nőnek... Bennük ott van még a megújulás lehetősége – a holnap.

Este lett.

Egy nappal többet éltem.

Vagy kevesebbet?

Mai, szomorú hír: meghalt Pogány Erzszi 59 évesen...
Annak idején az Együttélés szervezésekor került a közélet előterébe.
Leírni is nehéz és szomorú, hogy tavaly ősz óta szinte minden hónapra jut egy halottunk.

Ha a t u d á s r ó l gondolkodom, mindig elakaszt egy „ellen-gondolat” – hogy hiába minden igyekezet, hiszen érdemi válasz nem volt soha, és feltehetően nem is lesz!

Nyolcvan esztendőm igyekezete rá a megdönthetetlen igazolás.

Mert: mennél több tapasztalat és felismerés gyűlik össze bennem, annál több lesz a még döbbenetesebb mennyiségű megismernivaló... Például fogalmam sincs arról, hogy az elalvástól az ébredésig mi történik velem, bennem és általam?! Így az életem egyharmadáról – talán többről! – nem ismerek egy leírható mondatnyit sem. De arra sem tudok semmi elfogadható választ, hogy például *hogyan keletkezik a vers!*

... Most már alkonyodik, a napok óta tartó vad szél széttépi a friss májusi zöldet, megnyomorodik a növényi élet, és ellene nem tudok tenni semmit.

AHOGY ÉN, A SZÉL SOHA NEM LESZ NYOLCVANÉVES!

Igen. De így egészen más a mondat:

ahogy én

a szél

soha sem lesz

nyolcvanéves

Vagy ez:

egy másik

jobb ízű hazában

majd egyszer

rám találtok

Mert délelőtt az orvosi rendelő utolsó lépcsősorán kiment alólam a föld.

De fölálltam és hazataláltam!

Azonban ott is maradhattam volna.

Nem jó ez a május.

Ma temették el – május 14. – Pogány Erzsit.

S az is a mai nap szomorú ténye, hogy Bauer Győző is eltávozott közülünk, örökre. Kiváló ember, kiváló tudós volt, és a rendszerváltást követően a Csemadok KB elnöke lett – ketten, Bajnok Pista meg én – a szervezet alelnöki teendőit láttuk el. Öt évvel volt fiatalabb nálam... Bajnok Pista pedig már évekkkel ezelőtt itt hagyott bennünket...

Én pedig – amiért azokban az időkben együtt dolgoztunk – naponta a veszteségek és kudarcok hétköznapijait dokumentálom – a kisebbségi nyomorúságot...

Mert: hogyan élhető meg például az, hogy a rendszerváltástól máig a szlovákiai magyarság lélekszáma több mint kétszázézerrel csökkent?! Hogy lassan elfogynak és kiüresednek az iskoláink... És hogy az egykor összefüggő dél-szlovákiai magyar térség lassan csak szórványnak tekinthető?!

Igazolni látom azt, hogy az igazi veszteséget nem a halál jelenti, hanem az élők nyelvvesztése!!!

Az előbb Sándor hívott Bécsből, hazafelé menvén a munkából: „Jól vagyok, papa – mondta –, csak nagyon fáradt.”

Tegnap délután indult Buzitáról Bécsbe, s éjjel után ért a sógorok fővárosába. Ma pedig egész nap dolgozott, hát nem csoda, ha fáradt...

Az én napom is lassan a végéhez közeledik...

Lényegében ma délelőtt a „Kettétört pillanatok” első szakaszát lezártam. Ez a rész, amely most íródik, valószínű, hogy még néhány oldallal gyarapodik majd, de azt hiszem, hamarosan lezárom, mert nem látom sok értelmét már semmilyen írásnak...

Illetve a fő ok: a Magyar Széppróza Napjának megalakításával kapcsolatos dokumentumokat szeretném még használható rendbe összefoglalni és publikálni – ha lesz hol!

Ez a munka biztosan eltart néhány hétig vagy akár néhány hónapig is. Az az igazság, hogy nem látom értelmét semmiféle tervezgetésnek! Gond a számítógép használata, nem látom jól a betűket, és gyakran elhibázom a billentyűket is... Tetejére a kinti munka is hamar elfáraszt.

De ha abba hagyom az írást és a kinti munkát, akkor mivé változom?! Mivé változik mindaz, ami lényegében magát az életet, az életemet jelenti?!

Napok óta rá se néztem a „pipacsos füzetre”, amit egyrészt súlyos hibának érzek, másrészt objektív valóságnak. Csak ilyenkor újra és újra az döbrent meg, hogy amit nem írok le, semmivé zsugorodik, vagy semmivé lobban – visszahozhatatlanul. És az ilyen pillanatok megélése még ma is egyféle lelkiismeret-furdalást okoz: *valamit nem végeztem el abból, amit elvégezhettem volna.*

Ok-okozat feszül egymásnak, s mintha mindez összesűrűsödne az érkező sötétség távoli titkaiban e pünkösdvásárnapi némaság csúcsain... Vagy mélységeiben?

Mert nem az a l á s z á l l á s , hanem a f ö l e m e l k e d é s adja létezésünk értelmét...

Már ha a l é t e z é s ü n k n e k egyáltalán van még valamilyen értelme!

Elveszett nap.

Van ilyen!

S mert én veszítettem el, én is elvesztem általa, vele vagy benne.

Végül is minden leegyszerűsödik ugyanarra az ismert vagy ismeretlen szintre.

És egyre hitetlenebbé szikárosodom, hiszen mindig ugyanarról beszélek, magamat fogyasztván...

Önző vagyok, természetesen.

Kizsákmányolom magamat az elgondolható legnagyobb mértékben.

Feltehetően azt akarom hihetővé tenni, hogy az ember – az egyén – megőrizheti önmagát – ám az is lehet, hogy csalogó vagyok, aki tudatosan igyekszik félrevezetni az utolsó előtti embert.

Folytatás helyett a l e z á r á s ...

Tegnap este egy rövidke időre elsötétült előttem és bennem a világ. Aztán valami kusza látomásban világosodni kezdett, amit sem felismerni, sem értelmezni nem tudtam... Aztán Éva biztató szavát hallottam: „minden rendben van, papa...”

És valóban úgy tűnt fel előttem, hogy neki van igaza...

Több mint egy hónapja – orvosi javallatra – naponta három alkalommal ellenőrizzük és dokumentáljuk a vérnyomásomat, amelynek az átlaga – k i e l é g í t ő !

A tegnap esti „esemény” azonban nem az átlagot jelzi!

S ezt nem csak tudomásul kell venni, de számítani kell arra, hogy bármikor megismétlődhet.

Arra, hogy esetleg nem tér vissza szemembe a világosság.

(Kórházi kitérő)

2018. március 15.

Kiderült, hogy a bal szemem előbb-utóbb bevégzi.

Egyre több lesz a sötét.

Szerteomlott benne a Nap. Ki hitte volna, hogy megtörténhet a teljes fényfogyatkozás?!

Nem jó erről gondolkodni.

Most mit kezdjek nyolcvanévnvi fénnel, ha a m a r a d é k sötétség?

Az ember fejében ilyenkor sok minden megfordul, összezavarodik, mint a tófenék iszapja... A kettő között annyi a különbség, hogy a felkavart tófenék megülepszik, letisztul... Az emberi értelem azonban önmagát gerjeszti – nem csendesül, hanem háborog tovább...

Pedig semmi értelme, mert a realitáson senki és semmi nem tud ma már változtatni, hogy nemsokára teljesen elveszítem a látásomat...

Ez a tény folyamatosan darálja le az elfogyó nappalt itt a kassai kórház falai között...

S erről, két orvost kivéve, rajtam kívül senkinek sincs tudomása. És kemény önfegyelem kellett ahhoz, hogy erről ez idáig hallgassak.

A fehér, tiszta lapon, ha lassan írok, még látom, ahogy a hangok betűkké alakulnak át. S ami még fontos: vissza is tudom olvasni a leírtakat.

A lassabban írás és a lassabban olvasás ideje érkezett el!

Íme a Nagy Sötétség kezdete.

Vannak, akik pénzért, hírnévért minden mást föláldoztak. Azonban kiderült, hogy a végén elveszítették a legnagyobb emberi értéket – önmagukat.

Például egy „kijavított napló” értéktelen, s főleg hiteltelen.

Március 18. péntek.

Kitűnő kávét kaptam a kórház „belső” büféjében – a környezet is tágasabb, szebb és kellemesebb.

A délelőttöm nagyon fárasztó volt, az ebéd pedig ehetetlenül pocskék.

Soha nem tudtam ülve aludni, meg pl. vonatban sem... Most pedig itt bóbiskolok egy „romos” kórházi szobában negyvenéves, lekopott, elrevesedett berendezés darabjai között... A vizsgálatoktól fáradtan és teljesen elbutultan...

Legalább 15-féle mérést végeztek a szemeimen, s én már tudom – a főorvos „mellékes” megjegyzéséből –, hogy „nincs segítség”, hogy nincs megoldás. A látóideget nem lehet restaurálni, mint egy műemléket... Azt hiszem, a t u d o m á s u l v é t e l a legmértöbb magatartás számomra – és esetleg megtanulni a „tollbamondást”... Ha lehet.

Igen!

Belülről látom az emlékeimet.

Öreg vagyok és felelőtlen!

Minden mozdulat menekülés.

Egy vers hiánya.

(Meddig érdemes még folytatni?)

Minden bűnét megbocsájtánám az Istennek, amit ellenem elkövetett!

De mi van akkor, ha Nietzschének van igaza?!

Napok tűntek el megíratlanul, s néha úgy érzem, mintha hiányoznának, máskor pedig az az énem kerekedik felül, amely a nemírást tartja „természetesnek.”

Az „én”, a h a r m a d i k én pedig ott állok, létező kétségeim között, s tudom: minden tagadás és minden állítás önmagában igaz, de használhatatlan...

Csak a lényegét!

Csak a lényegét?

De: mi a lényeg...

A délutáni zápor – égi csatadal –, végigzuhogott a kerten...

És nyomában új élet támadt, ami elhozta a csendet.

Lettem

az ég kitagadottja,

Éltre ítélte.

E töredékek az elmúlt napok tétovaságából nőttek – hogy nem írok, hogy nem folytatom ezt a végtelen monológot...

Azonban kénytelen vagyok belátni, hogy írás nélkül létezésem teljesen értelmét veszti vagy veszítheti. Most tehát visszatérek ahhoz, amely létezésem értelmét és megnyugvását jelenti és bizonyítja...

Vagyis a „*Kettétört pillanatok*” nem zárom le, mert lezárhatatlanok.

Új békét kötök magammal, s amíg lehet, ezt a békét be is tartom...

Már most ebben a pillanatban is érzem ennek hullámzását, az előre és a visszafelé nézés egyensúlyát, ahogy az alkonyati esőpermetben csodálatos hangokkal megjelenik a lugas tenyérnagyságú levelein...

És a ritmusa – látható költemény.

Megnyugtató ez az estéli visszatérés – önmagamhoz!

Ismét a gyász!

Eltávozott – 89. esztendejében – közülünk Kányádi Sándor is...

Többször találkoztunk, s mindig igyekeztünk egymást erősíteni, nyelvben, nemzetben, otthonban...

Néhány évvel ezelőtt a budai Várban, a „borfesztiválon” találkoztam Vele utoljára. Koccintás közben megkérdeztem: ír-e még? Azt válaszolta: „Már nem írok.”

Amit és akkor nem hittem el...

Most, a mai estén azonban már tudom! S azt is, hogy a legjobbak közül való volt, s mostantól övé az egész Mindenség „fekete-piros” szépséges birodalma...

Jún. 29. Talán elmúlt annak egy hete is, hogy kezembe se vettem a töltőtollat. Folytathatatlannak ítélttem mindent, ami bennem s kívülem zajlott.

A fizikai tennivalókat elvégeztem – kert, meggyzüret stb. –, de a fájdalmak és a fáradtság elakasztott abban, hogy ide üljek, és folytassam annak a leírását, ami megtörtént, vagy ami nem történt meg.

Amit mégis elvégeztem: úgy-ahogy időrendben összeszerkesztettem a *Magyar Széppróza Napja* nálam lévő dokumentumait. Szándékaim szerint ezt a „történelmi pillanatot” (Márkus Béla) meg kell örökítenem, bár erre senki és semmi nem kötelez.

Szóval itt állok szemben magammal, azzal a láthatatlan kötelezettséggel, hogy aminek neve t a d t a m , s aminek elindítója voltam, annak történelmi hitele megőrizze önmagát.

Be kell vallanom, hogy eléggé bizonytalan vagyok az összefoglalás sikerének tekintetében.

Másrészt: ha elkészülök vele, a semminél valamivel több lesz!

Reggel, üzletbe menet, az utcán elestem. Pontosabban: térdre estem, s a szembejövők segítettek föllállni... Gond volt az üzletből való hazajutás. Mindkét térdem vérzett, és nagyon fájt... Éva kifertőtlenítette a sebeket, majd bekötötte azokat... És már most

– este kilenc óra után – újra tudok járni, sőt a fájdalmak is csillapodtak. Csak az az aggasztó, hogy már harmadik alkalommal ismétlődött meg, s hogy egy negyedik akár komolyabb sérüléseket is okozhat...

Jobban kellene vigyázni magamra – a belső és a külső bajok figyelmeztetnek ennek szükségességére...

*

A térdeimről már levettük a kötéseket, a sebek gyógyulófélben vannak. De járni: fájdalom.

És szememben fájdalmasak a fények és: napról napra s egyre jobban.

*

A negatív élmények – avagy a k u d a r c o k .

Amikor az egészségen kívül minden megvan, mert nem azzal ébredek, hogy bennem és odakint rendben van minden... (?) Hogy örülnöm kellene a friss hajnalnak, az előszálló napsugaraknak...

Okát nem tudom, de gyakran nem változik örömmé a reggeli mozgás, a kertet frissítő öntözés, a vízsugár zenéje, az óriási paradicsombokrok remegése...

Úgy tűnik: *valami visszafordíthatatlanná vált bennem – mintha már nem akarnám az életet...*

Valóban: ez lehetséges volna?!

*

Volna idő a gondolkodásra, és volna idő a cselekvésre.

De mit ér külön a g o n d o l a t , ha nem változik c s e l e k v é s s é ?

Itt vagyok magam – magammal szemben, hátam mögött évtizedek tömbjeivel vagy tömbjeiben, akárha befalazottan is, és nincs válaszem a hiányzó mozdulatok fájdalmaira.

*

Ebben a *belsőfélhomályban semmi se tapintható. A visszaverődések lidércsei rezdülnek a növények levelei között, s a megkülönböztetés kétséges élei. Amit nem tudok megfoghatóvá anyagiasítani.*

Feltehetően léteznek r o k o n f á j d a l m a k , amelyek ugyanarra figyelmeztetnek: a leépülés gyorsuló „evolúciójára”...

Különös t ü n e t e k a szívdobbanások között!

Még ma mérhetőek...

*

Ilyen hajnalidőn már régen nem írtam.

Tollakat cserélgetve próbálom utolérni magamat, de valahogy nem akar sikerülni. Legalábbis itt nem! Kint a kertben a helyzet javult. Öt órakor mentem ki, s alig fél óra alatt meglocsoltam az egész növényállományt. A paradicsombokrok óriásivá nőttek, magasabbak nálam, s már van néhány vérpiros fürt is a levelek között... Kicsi napocs-

kák... Szóval a természet – ha egy-egy hajnali locsolással segíték neki – szorgalmasan működik.

Visszatérve a „tollak próbájához”, azt igyekszem kitapasztalni, hogy melyik „írását” látom j o b b a n .

Jó a kék tinta, de a koromfekete „fix” markánsabb – tehát láthatóbb – az előbbinél. Most pedig befejezem az írást, s készítek valami „tavaszias” reggelit.

*

Fáradtak a mondataim.

Ahogy még a rögzíthető kérdések és a lehetséges válaszok – tektonikus lemezek – lassan egymásra tolódnak... S persze, hangtalanul, olykor szinte szándékaim ellenére.

Ma már nincs felelet a létezés értelmére – ami még v a n, önmagában „van”. Önmagától – esetleg: önmagáért...

*

Estéli följegyzés a foci-világbajnokságról.

Nincs j á t é k , csak izzadtságos közdelem.

Nem a labdarúgás – az Orosz Birodalom aratta a legnagyobb sikert, mondjuk Moszkva és Szamarkand között!!!

Nagyon szerettem focizni.

*

...Újra kellene olvasnom sok-sok könyvet, negyven-ötven évre visszamenőleg – lényegében azért, hogy újra felfedezzem a szépség egykori forrásait – bennük, és magamban... *Vagy egy pillanatát a felismert igazságnak, így alkonyidőn, miközben a szél moccanásai megérintik a virágszirmokat...*

*

Az első: az üresség!

Ha arra gondolok, hogy a létezésben nincsenek olyan kategóriák, amelyek a téren belül és a téren kívül egyaránt leírhatók vagy megmutathatók, akkor be kell ismerni töredelmesen, hogy az ÖREGSÉGET magát igyekszem felismerhetővé tenni...

„Világos” előttem, hogy a s ö t é t s é g f e l é haladok, lassan, de biztosan elveszítve a létezéshez nélkülözhetetlen egyensúly helyreállítását.

A legegyszerűbb kérdés tehát: lehet-e gondolatok nélküli létezés?!

Erősen hajlok arra, hogy v a n, lehet – lesz! – ilyen állapot...(?)

*

Nem tudom, mire megyek magammal, bár e tétovaságnak csak annyi a jelentősége, hogy leírtam. Ugyanakkor határozottabb is lehetnék, hiszen ismét eltelt egy napom, ha nehezen is, s ezt a tényt visszafordítani nem lehet.

De miért is tenném? Hiszen a növekvő sötétség megállíthatatlan.

*

Miért van az, hogy a délelőtti elhatározásaimat délutánra rendre megváltoztatom?! Például, ha eldöntöm, hogy – végre! – kimegyek vadászni, ám döntésemet valami egészen irreális belső ellenérő percek alatt megsemmisíti...

A folyamatosan felerősödő bizonytalanság – hogy az egyre romló látásom következtében – este – nem végzem-e valamelyik árokban a napot... Hiszen hétfőn is – Szepsibe menet – csak egy pillanaton múltott, hogy nem az árokban kötöttem ki az autóval.

Ha a szoba félhomályából kimegyek az udvarra, a fények változásának (?) a hatására billegni kezd alattam a föld... S mi történne egy magaslesre való felkapaszkodás esetleges következménye, amikor az elmúlt napokban kétszer estem térdre – reformátusként...

Úgy tűnik, a biztonságommal együtt az erőm is elfogy.

*

Ritkán álmodom, s leggyakrabban mindig ugyanazt – erről már korábban is írtam. De az elmúlt éjszaka v a l a k i nevemen szólított, ahogy mondjuk valamelyik tanárom, ha felelnem kellett, például anatómiából vagy matekból... És erre a „hívásra” hajnalban felébredtem, s valami megnevezhetetlen félelmet éreztem...

Hogy a feltett kérdésre *nem tudom a választ*.

És pár pillanatilag bizonytalan voltam abban is, hogy h o l v a g y o k ...

*

Régebbi firkák:

Megpróbálok irodalom nélkül élni.

Ne dolgozz!

Dolgozz többet, mint eddig.

Tarts diétát, vagy falj fel mindent...

Tartózkodj az alkoholtól, vagy légy alkoholista...

... Az elérkező sötétség majd az egészséget betakarja.

*

Egyre távolodom magamtól.

Meglehet, azért érzem ezt, mert innen a lugas mellől alig látok el a kapuig.

Így mai elhatározásom is semmivé foszlott... És ez a *belső bizalomvesztés* folyamatosan fokozódik – hogy bizonyos helyzeteken nem tudok úrrá lenni, mondjuk felmenni egy magaslesre, vagy arról lejönni...

*

A szembenézés!

Az igazság t e r m é s z e t e , hogy kikerülhetetlen.

Tehát le kell írni, vagy ki kell mondani, hogy világossága és érthetősége megkerülhetetlen legyen.

...Tény, hogy nagyon r o s s z u l vagyok. A látásom folyamatosan romlik, hőhullámok akasztanak el, ha valamire elindulok... Egészen elképesztő ebből a helyzetből valami bizonyíthatót és elfogadhatót megfogalmazni! Így akármelyik pillanatban utolérhet a halál, amiről pár órával ezelőtt Évával „tárgyilagosan” beszélgettünk...

Most pedig csupán magammal állok szemben, s azt sorolom, hogy mennyi elvégezni valóm gyülemlett össze, amelyen szikár fegyvelemmel sem bírok úrrá lenni...

Nem az akarat és az elszánás hiányzik, hanem valami megnevezhetetlen!

Bölcsebb volna hát lehunyni a szememet, hogy belülről vizsgáljam meg a dolgok mi-
benlétét vagy – ha vannak – holnapi kilátásaimat.

*

Lehet abban valami igazság, hogy a *gondolkodás gyakorlása* a szellemi k o n d í c i ó karbantartásához ugyanúgy nélkülözhetetlen, mint mondjuk az izmokéhoz a reggeli torna.

Hogy reggelente, esőben, fagyban, hózivatarban kétszer körbeszaladom az udvart, aztán bent s konyhában a hadseregbeli „csuklót”, pontosabban annak egy könynyebb változatát végigtornászom, s érzem, hogy ízületeim, izmaim – a műtétek utáni forradásokat, hegeket is ide sorolva –, mintha megélednének, vagy mintha megújulnának...

Vagyis feltételezem, hogy az értelem a „logosz” mindenkori felfrissítése ugyanilyen folyamaton esik át – újul meg –, ha például a közelgő holdfogyatkozásról vagy ez irányú emlékeimről idézek fel egyet vagy többet.

Most már este van, meglocsoltam a kerti növények birodalmát, a reggelig való megújulás reményében – róluk és felőlük is megidézve valamit, túl a vénség küszöbén.

*

AZ IDŐTLENSÉG DIALEKTIKÁJA – Közelítés egy elérhető, lehetséges változathoz:
Felemeli a fejemet és este úgy nézni a csillagokra, mintha valahány a tulajdonom lenne!

*

Réges-régen Komáromban tanultam anatómiát, biológiát, biokémiát s egyéb olyan tárgyat, amely az élő szervezetet egy nagy egységként működteti. Függetlenül attól, hogy akarjuk-e vagy sem. Például a szív pontos időközökben löki szét a vért az aorta hálózatába, s ha csak egy-két ritmust kihagyyna, az agysejtek vérellátása elmaradna, ugye, annak beláthatatlan következményei volnának vagy lehetnének... Sorolhatnám a többi szerv, a tüdő, a vese, a máj precíz munkáját is, ami ilyen vagy ehhez hasonlatos, vagy ettől függő veszedelmekhez vezethetne.

Itt nincs „vagy-vagy”, mint például Kierkegaardnál!

És ezek a végtelen precizitással működő rendszerek összehangoltsága adja a létezés csodáját, vagy ha úgy tetszik: teljességét.

Azonban – mindennek ellenére – mégis van, ami kiiktatható!

Ezt a tényt az a tapasztalat erősíti, hogy belőlem ami „eltávolítható volt”, azt eltávolították. Elsőnek, még diákkoromban, Komáromban a manduláimtól szabaddítottak meg... Később, s ez már veszedelmesebb volt – az esetleges perforációt megelőzendő – kétharmados gyomor-reszekciót kínlódtam végig, s harminc éven át a „maradék” egyharmad működött, bár nem minden gond nélkül. Aztán eltávolították az epémet, s végül, tíz évvel ezelőtt a maradék, elrákosodott gyomromtól is megszabadított Bober professzor úr... Vagyis kereken tíz esztendeje, hogy a vékonybélből „összeszerkesztett” új g y o m r o m szolgál, s tart életben.

Tisztában vagyok azzal is, hogy mindezt anélkül a genetikai és szellemi bázis nélkül nem viselhettem volna el, amelyet felmenőimtől örökbe kaptam!

...Ma este teljes holdfogyatkozás lesz, olyan, amelyet még nem láttam, hát megvárom, hogy megőrizhessem látványát maradék időmre.

A mai naphoz tartozik az is, hogy a Tokaji Íróklub elnöksége arról értesített, hogy az idén az Íróklub Nagyhordó-díját nekem ítelték, s augusztus 19-én kerül sor az átadásra.

*

Csalódtam a tegnapi esti égbolton!

Nem kis szomorúságomra beborult a magasság, s a holdfogyatkozásból alig is láttam valamit. Azt is csak éjfél előtti időben, kicsit elbutult-kába állapotban, mert rosszul lettem, s orvosságot kellett bevennem, hogy úgy-ahogy lábra álljak... Ez „természetesen” majdnem semmissé süllyesztette a kivételesen ritka égi eseményt.

Sajnálom, hogy így történt, mert együtt látni az eltűnő Holdat, aztán balról a Mars, jobbról a Szaturnusz és a Jupiter asszisztenciáját, s egyé olvasztva, hát igazi égi esemény lehetett volna... Amit ugye, semmivel se lehet pótolni – mert egyszeri és megismételhetetlen...

*

Alkalmatlanná váltam arra, hogy a mára tervezett jegyzetet leírjam. Pedig ide illőnek érzem, s ha rendbe jövök, holnap megpróbálom rögzíteni.

Fájdalmaim nincsenek – a fizikai gyengeség akadályoz –, amire ugye nincs használható megoldásom.

A zárómondatot is gond befejezni.

*

Azt hiszem, a leépülés olyan belső szakaszához értem el, amelyben már folyamatosan érzékelem, hogy elveszítem a leírnivalót vagy a leírnivaló fontosságát és folyamatoságát.

Ugyanakkor az is tudatosodni látszik, hogy ezek az e l v e s z ő vagy e l v e s z í t -

h e t ő gondolatok, tapasztalatok minden korábbinál fontosabbak tűnnek, vagy: azok lehetnek!

S ez a kettős „ellentmondás” oly nagy mértékben megtévesztő, hogy már-már el is fogadom...

Mi is hát akkor a t ö b b l e t ? !

Az eddig leírtak, vagy az ismeretlen hátralék??

Ennek eldöntésére képes leszek-e holnap, vagy később, elfogadható választ ide-fogalmazni?!

Azt hiszem, *a bizonytalanság a legkegyetlenebb kényszerítő erő egy ilyen késő délelőtti órában...*

...Most már, hogy elérkezett az alkonyi s ü r v e d é s , egy olyan verssel folytatom, amely feltételezésem szerint a költészet nemzedékek során átadott és megőrzött nem „bűvölő”, de „bűvös” szöveg volt: a j á t é k k e z d e t e !

Íme hát:

Apa cuka,
Funda luka,
Funda kámé,
Kaman duka.
Apa cuk,
Funda luk,
Funda kámé,
Kaman-duk!

A játékhoz – a játék előtt – körbeálltunk, valaki közülünk, ujjával ránk mutatva „körbe mondta” a kiszámolót, amelynek a vége ez volt: „te vagy a fogó, vagy a hunyó... Mikor mire ment a játék. S még annyit hozzá: ezt a játékot csak a „gyerekek”, vagyis a fiúk játszották, a „jányok” soha!

A „kiszámolók” után a hunyó vagy a fogó nekitámaszkodott a kerítésnek vagy egy fának, s elszámolt mondjuk harmincig, „s aki bújt aki nem”, azt elindult megkeresni...

...Szóval, ami a játék része volt, az jelen idejű esemény, ám a „kiszámolóé” ettől sokkal több: örök-jelen idejű esemény elindítója és hordozója, jelentésen túli magaslatokról és időzónákról ránk maradt „költemény”, amit tudtunk, amit hangosan kimondtunk, ami szerint cselekedtünk – anélkül, hogy értelmét vagy üzenetét próbáltuk volna megfejteni.

A költészet ősvadonának élő itala volt, amely felszívódott génjeinkbe, nyelvünk áramköreiben – élő vérárammá változott !

Olykor azt érzem, ha felidézem magamban őket, hogy minden versem szövetébe e sorok lüktetése adja a megújulás lehetőségét – a k i m o n d á s r a ...

*

...Valamerre el kellene indulnom, hogy a *folytatásban* úgy lehessen jelen továbbra is, hogy a belső törésvonalak természetes valóságukban legyenek láthatóak és felismerhetőek, benne – és b e n n e m ! Szóval a fölületek „összesimulása” legyen a kimondás iránya.

Ami végül is a megismerés lényege – még árnyalataiban is!

Akár egy kézmozdulat, akár egy fejmozdítás, vagy gondolatot elindító fuvallat...

– Hogy tudjam elérkezésének az idejét!

(Mindezek után mégis illik némi óvatosság... Azonban ha Jakobson vagy F. Bogatirev ez irányú felvetéseire gondolok, – például a folklór sajátos alkotásmódjára –, akkor felmerülő kétségeim a „mondókát” illetően majdnem teljesen elhalványulnak... Ugyanis arról van szó, hogy „a folklór sajátos alkotásmódja” azt a feltételezést igazolja, hogy minden népdalnak volt e g y e l s ő változata – vagyis konkrét szerzője!

Valamikor régen ezt neveztem magamban *í r a t l a n i r o d a l o m n a k*, amely akkor lényegült át e g y e t e m e s s é, amikor először leírták, könyvvé változtatták.

A „kiszámoló” szövege lehet, hogy semmit se érő, de meglehet az is, hogy a legrégebb, ázsiai otthonunkból származó, megőrzött *nyelvtörödélek*...

Mert gyermekkoromban Búcsón ismertük, de ugyanígy mondták a Csallóközben is, s tudom, mert utána néztem Gömör térségein meg a Bodroglóközben is...

E n n y i v é l e t l e n aligha lehetséges!

Talán, mert e „bújócska” az elrejtőzést, a „fogócska” a menekülést jelentette...

A m e g m a r a d á s t – az életet...

-----.....-----

...Igaz volt – lett! – Mnackonak, aki bő ötven évvel ezelőtt arról értekezett, hogy pár évtized elmúltával olyan ember-sáskaözön árasztja el Európát, amely elpusztítja ezt az egész földrészt.

Szóval ez az emberformájú sáskaözön nem csak az európai kultúrát pusztítja el, de mostanra Afrika ide érkező forrósága égeti semmivé a kukorica- és búzatáblákat... Továbbá fogytán az ivóvizünk is – és ellene semmit se tudunk tenni.

És ezt a hőségiszonyt nagyon nehezen viselem – dolgozni, írni! – alig van erőm és – elszánásom...

Pedig – ha mást nem – e pusztulást, ezt az egyetemes tragédiát meg kellene örökítenem...

Hosszú csend után a rövid kérdés:

De kinek?!

*

Ma – augusztus 19-én – átvettem Tokajban az Írótabor Nagyfordó-díját.

Sok-sok régi ismerős és még több ismeretlen arc...

A *Haladék* című versemmel köszöntem meg az Írótabor megbecsülését. Szakolczay Lajos pedig azonnal „elkobozta” a szerinte g y ö n y ö r ű verset.

Jó volt pár órát ott lenni Tokajban, a Magyar Irodalom Fővárosában, amelyet javaslatomra, annak idején közfelkiáltással fogadott el az Írótabor akkori közössége. Azt követően a státuszt megerősítő okiratot – a *Tokaji aszú* című kötetemben ott szerepel a dokumentumok között – átadtam Májer Jánosnak, Tokaj akkori polgármesterének...

Ugyan megvan-e még valahol?!

Aztán még Márkusékkal az esedékes búcsi találkozót próbáltuk egyeztetni. Ha valami baj nem ér, októberben egy-két napot Búcsón tölthetünk. Satya is eljön, de most már jó órája útban van a sógorok fővárosa felé – Évuséknál egy rövid „kávécskázást” tartva...

Szóval, ennyi év után, jó volt ez a pár óra Tokajban, csak már nagyon fárasztó az ilyen kiruccanás számomra.

Örülök, hogy itthon vagyunk.

*

Elpostáztuk Görfől Jenőnek a „teljes” *Belső Univerzumot* a *Szél-Járás* számára.

Így most már hozzáláthatok a *Magyar Széppróza Napja* krónikája leírásához, mégpedig egyenest a számítógépbe kopogtatva, azzal, hogyha „döcögős” is lesz, megmarad hiteles mivoltában az első komáromi rendezvényt és néhány használható dokumentummal együtt.

*

Tudatosítanom kellene, hogy néhány fontos dolgot, eseményt le kellene még írnom, amíg egy-egy értelmes mondatot képes leszek megfogalmazni. Ezek közül legfontosabb egy használható végrendelet elkészítése.

Ami nem is egyszerű feladat!

A jövő héten megkísérlem legalább piszkozatban leírni.

Szóval felelősséggel tartozom az itt-maradottaknak s minden tekintetben.

Ez az első!...

A t ö b b i t nem másolom ide, mert rágondolni is félelmetes elvégeznivalóim soraira.

*

Ahogy estére beborult a magasság, a „tegnapi Hold” eltűnt, és én egy délkeleti csillagot összetévesztettem a kassai reptérre leszállni igyekvő masinával...

... Úgy tűnik, a bennem lévő „öregségből” fakad ez az „estéli fáradtág”.

És elvesznek benne a realitások, a „megítélés” biztonsága, ereje – vagy tudása...

Ha szembe jönnek magammal, ugyan fölismerném-e azt, aki felém közeledik?!

A „csendből” keletkezhet-e másik c s e n d ?
Egyáltalán: lehetséges-e ilyen á t v á l t o z á s ?

*

Belefogtam a *Magyar Széppróza Napja* megalapításának történetesorához. A február óta eltelt idő távolsága ugyan inkább azt érzékeltette, hogy nem tudom ezt a vállalásomat méltó módon megörökíteni...

Most azonban azt fogalmazhatom ide, hogy – ha kínkeservesen is –, de túl vagyok a kezdeti kínlódásokon. Mert ami ezután jön, az „másként tudott”, mint a kezdet előttiék. Vagyis úgy ítélem meg, hogy két, esetleg három különálló részt kell leírnom és egybeszerkesztenem.

1. Az elvi szakaszt, 2. A komáromi műsor megtervezését, 3. Harmadjára az „adalékokat”, Miklósi P. interjúját s a Jókai-napok genezisét.

Ha szeptember végére be tudnám fejezni, lehetne belőle egy kisedd füzet – a II. *Magyar Széppróza Napjának* az idejére... (De aligha lesz, mert immár szeptember közepén másolom ezt a tervezetet, s elég rozzant állapotban, sajnos.)

*

...Az Ermitázsról néztem végig egy szép és méltó dokumentumfilmet. Később e csodáról való emlékeimet majd megpróbálom felidézni és leírni, ha ugyan az egyáltalán lehetséges volna.

Ma – néhány nappal később – az Ermitázsról tervezett beszámoló elmarad... Legalábbis ez a vasárnap aligha volna alkalmas erre a belső „visszalapozásra.” Majd máskor, majd később. Amit most leírok, azért teszem, hogy egy halovány „átvezető fonal” megmaradjon emlékeztetőül, ha esetleg valaha is visszatérek – ha vissza térhetek – ide...

Mert az a s z i k á r igazság, hogy az ennél fontosabbnak véltek leírása is egyvégtében halasztást szenved. Szellemi és testi kondícióm veszedelmesen fogyatkozik. És ez nem öregemberi pesszimizmus, hanem törvényszerű átmenet – valóban á t m e n e t ? –, a növényi vegetáció szétporladó birodalmába...

Hogy esetleg két leírt mondat között eltűnik az összefüggés...

Szóval, most vasárnap van, délelőtt és minden bizonytalan.

*

Egy régebbi cetlin talált firka: „A kisebb balesetek jelzik, hogy utánuk komolyabbak következhetnek. Figyelni kéne magunkra, cselekedeteinkre és azok következményeire...”

Bizony igazam lehet – de eddig még mindig sikerült felegyenesednem a „kisebb zuhanásokból...”

Ami megírhatatlan.

Az elhagyott lövészárkok – a második világháború fiatal özvegyeinek tragikus és abszurd sorsa, eltitkolt nyomorúsága... Köztük nőttem fel.

A francia kitérő – Egy különös „bukás”, vagy ha úgy tetszik: eltávolítás története... Megírhatatlan.

És a Vajbab! – mint a háború, a rokkantság különös békéje.

Mindezt évtizedek óta többször elhatároztam, hogy megírom. Ugyanakkor az is bizonyossá vált, hogy ezek megírására alkalmatlan vagyok. Így most ezt végérvényesen lezárom magamban: mert rajtam kívül senki sem ismeri – feltehetően meg se történtek!!!

Hosszú idő után tegnap kimentem vadászni, de mire Hímbe értem, Buzita felett már villámok kergették egymást, és a mennydörgések hullámokat vetettek a felhők között. Ennek ellenére elmentem a Gombos felőli oldalra, megnézni egy régi „hóstandot”, hogy elbírna-e még?... De a nyugat felől közeledő vihar arra készítetett, hogy elinduljak hazafelé... Még a hími halastó mellett kiszórtam a hullott gyümölcsöt a vadaknak, s rövid töprengést követően hazaindultam – már sűrű esőben... Mire kiértem a felsőlánci útra, már vad zápor csapkodta az ablakot, miközben az ablaktörő első fokozata elakadt. Szerencsére a második továbbra is működött... Alsólánc előtt a domboldalról már egy vízzuhatag szakadt az útra... A lényeg, hogy mire hazaértem Buzitára, már ítéletidő tombolt felettünk! Jég-elegyes eső, s ahogy a kaput sikerült kinyitnom, bőrig áztam....

Éva a tetőről lezúduló áradatot igyekezett kisöpörni a bejáratból, hát gyorsan csatlakoztam hozzá...

Rövidre fogva: mindketten eláztunk, de jó másfél órányi munkával sikerült felülkerekednünk a viharon. A kinti, kerítés menti ároknak azonban beszakadt az oldala – ott van a víz- és a gázvezeték az aszfalt alá rejtve. Hát akármi megtörténhet, ha nem hozzák rendbe.

A pincéből reggel kiszivattyúztam a felgyülemlt vizet.

Ma Encsre készültünk, de a tegnapi zivatar elakasztotta szándékainkat.

*

A kórházból telefonáltak, hogy a kardiológiai ellenőrzés elmarad. Így a jövő kedden nem kell Kassára utaznunk... Majd valamikor októberben... Ma már Szlovákiában a kórházak nem a gyógyítást szolgálják – az emberi élet üzleti függőséggé aljasult. Vagyis teljesen értéktelenné lett!

Pontosítok: kacattá silányodott!!!

Pedig azóta még egybeszerkesztettem a *Pilleszárnyak* című versciklust, a tavaly s az idén keletkezett versekből. Még holnap átnézem és elküldöm – ígéretem szerint – a *Magyar Naplónak*.

Közben voltunk Encsen bevásárolni, s a legnagyobb fizikai és szellemi teljesítménynek tűnik, hogy oda s vissza sikerült elkormányoznom a Fordot.

Persze!

Mikor az udvarra kimenni se mindig bölcs cselekedet.

Vagy egy ilyen „estéli” írás...

*

Tapasztalom: létezik belső elidegenedés, amely megváltoztatja világképünket, s megváltoztatja az életbe vetett hitünket – is...(?)

Nem tudom még pontosan leírni ezt az érzést, mert túl friss – idő kell a részletek felfejtésére...

... Délután nagyon rosszul voltam, tántorogva botorkáltam az udvaron, s azt kérdeztem magamtól, hogy végül *is mit akarok még elérni vagy elvégezni ?!*

Igazából lehet-e még valami bennem való, aminek é r t é k e elvitathatatlan?!

Bizonyos, hogy van, ám a sok közül melyik az a „bizonyos”? Egy madársuhanásnyi pillanat, vagy egy élő napraforgótábla szikrázó hullámverése?

Vénségemre meg kéne tanulnom *helyesen vá l a s z t a n i ! ! !*

De hogyan győzzem le, kételkedőként, a k é t e l k e d ő é r t e l m e t ? !

*

Ha nem tudom vállalni azt a kockázatot, hogy beüljek az autóba és kimenjek a pár kilométerre lévő vadászterületre, akkor mi történt velem az elmúlt alig egy esztendőben?

Jó, megöregedtem.

Ez tény!

De gyávává is romosodtam? És ilyen mélységes mélységűvé?

Ezzel párhuzamosan azt érzem és élem meg, hogy munkámnak sincs semmi gyakorlati értelme, netán haszna...

Hiányzik az arról való t u d á s , hogy van, létezik olyan közösség, amely úgy-ahogy számon tart, vagy – kívül a családon –, egyáltalán ismer még.

Persze, látszólag ez valamiféle ostoba hiúságot is jelezhet, de merő képtelenség ezt még feltételezni is rólam, hiszen amit eddig való életemben elvégeztem, az nem volt egyéb *folyamatos szolgálatnál* – s évtizedeken át, amikor legfeljebb útiköltséget kaptam és szállást...

Vagy még azt se!

De ezt itt le is zárom!

És megpróbálom összeszedni magamat – legalább egy hajnali vagy estéli vadászat erejéig.

Mert hisz szeptember van, a szarvasbőgés ideje...

*

Most egy hosszú szakasz – több napot igénylő munka –, írnivaló következik, ami lé-

nyegében eddigi írói munkám megalapozásának általános poétikai folyamatát és küzdelmét próbálja majd összefoglalni...

Ha ez egyáltalán lehetséges.

Tehát: amióta emlékeimben – ama „belső univerzumban” – vissza tudom keresni írómivoltom geneziséét, az attól az időtől származtatható, amikor megtanultam írni. Vagyis 1943 lehet a legvalószínűbb időpont, amikor egy hónapig magyar iskolába jártam... Rövidre fogva, attól számítva folyamatosan írtam „valamit.” Egy időben édesanyám palatábláját is használtam, elsősorban Soóky nagyanyám jóvoltából, papír nem volt mindig, de volt palatábla, mégpedig használható, s hozzá való palavessző... Ha a tábla megtelt, egy darabka nedves ruhával letöröltem, s újra „szabad volt a pálya...”

Természetes, hogy abban s még a későbbi „létszakaszokban” is, ösztöneim szerint cselekedtem, írtam, s mert t e t s z e t t az írás, és el is szórakoztatott, hát gyakoroltam, amikor csak lehetett...

Sok-sok évnek, sőt évtizednek kellett eltelni, amíg az imént említett kezdeti írka-firkákat egy kialakulóban lévő – kis túlzással –, tudatos cselekvés váltotta fel.

Elég nagy gondot és akadályt jelentett számomra, hogy iskolában magyar irodalmat igen, de nyelvtant és helyesírást soha nem tanultam... (De szlovákat és oroszot igen! Ma is emlékszem a definíciókra: Glagolom nazívajetszja et csaszty recsi ... stb.)

...Később ráment legalább tíz évem, hogy ezt a hátrányt bepótoljam, s ne legyenek kétségek aziránt, hogy írásaim e-tekintetben rendben vannak (?), hiszen ha erre gondolok, ma is borzongat a hiányérzet...

De ezt csak a nyomorúság jelzésékként írtam ide, mert most már másról van szó!

Szóval, aki egy kicsit is ismeri eddigi munkáimat, tapasztalhatta, hogy az első két verseskötetem – bár akad bennük már elég sok „szabadvers” is –, ám a többség a hagyományos formák szerint íródott.

A *Szabad vonulás* című harmadik kötetem második ciklusából azonban kimaradtak nem csak a klasszikus formák, de elhagytam a mondatok elejéről a nagybetűket s az írásjeleket is!

Ez volt az első tudatos poétikai, „szellemi”, belső szerkezeti, nyelvi és formai változtatásom.

Vagy ha úgy tetszik – sajátos forradalmam.

Az akkor megfogalmazott, majd később annak kitágított megokolása abban állt, miszerint az élő beszéd szerkezetét lényegében a „tartalma” határozza meg, s nem az írásjelek k é n y s z e r e – a pont vagy a felkiáltójel, netán a pontosvessző...

Később ezt a *Függőleges hullámváz* című ez irányú dolgozatomban foglaltam részletesebben össze. És abban az időben – ott és akkor már tudatos vállalássá –, vagyis verseskötetekké szervesültek vagy változtak. És így az akkor leírtak ma is érvényesek, bár az eltelt időben a poétikai folyamatok némileg tovább tágitották

a határokat, s azt hiszem, elméleti és gyakorlati lehetőségeit – lehetőségeimet – valamelyest meg is emelték...

Évtizedeken át néhány olyan filozófiai kérdés izgatott, amelyek közelebbről érintették az irodalmi „alkotás” belső rétegeit. A *Lét és idő* vagy a *Vagy-vagy* felvetéseiből maga a „tér”. Egyrészt „távolságaikban” is létező egységként éltem meg, voltam jelen benne, de kívülről soha! Nagyrészt H. Spencer *Alapvető elvek* című munkája által, más oldalról, hogy a makro- és a mikrovilág teljessége – távol s közel – egy egészként is kitapinthatóvá vált számomra.

Hogy például távol van a Hold?

Amikor Szabó szüle egyszerű, alkonyidőn a csőszkunyhó előtt arról mesélt, hogy „oda-fönt” az óriási, ezüstkaréjú „teliholdban” Szent Dávid muzsikál, s ha jól odafigyelek, meg is hallgathatom ezt a muzsikaszót... Az univerzumnak ez a szelete, látványa, hangja beleépült a tudatomba, anélkül, hogy különösebb erőfeszitésembe került volna.

V o l t – és elérhető volt!

Önmagában egyféle poétikai-zenei rendszer. Szépsége és csodája: daktilusok, spondeuszok sok ezer lehetséges változata került birtokomba. De azokat használni csak később tanultam meg...

Mégpedig azért, mert a *másik dimenziót* képtelen voltam – ehhez hasonlóan – biztosnak érezni-tudni.

Mert úgy találtam, hogy az i d ő nem a t é r ikervalósága.

Míg a t é r valóban l é t e z i k, az i d ő lényege ezzel szemben fölfoghatatlan... És hosszú évtizedeken át ez a két „létező” ellentmondás alakította folyamatosan poétikai bizonytalanságomat, illetve a később megvalósult biztonságomat és bizonyosságomat!

Mert a t é r és az i d ő külön-külön *nem létezik!*

A tér és az idő e g y!

Ami számomra maga a költészet teljessége.

És ez nem más, mint az IDŐTLENSÉG DIALEKTIKÁJA!

Végül is így nincs semmi jelentősége annak, hogy ezeket a sorokat életem hányadik esztendejében írtam ide... Hiszen már mindegyik i d ő t l e n bejegyzés, s csupán azt foglalja össze, amit magam mögött hagytam.

Ami cáfolhatatlan.

Olasz Valéria

Szabálytalan szerelmes rondó

(L.-hez)

Mint holdkaréj, ha csillagot átfon,
úgy ölelj magadhoz
lombsuttogású földi éjszakákon,
úgy éleszd a fényét,
mintha egyetlen lenne,
világítson túl a végtelenbe.

Úgy ölelj magadhoz,
mint holdkaréj csillagát,
világítsuk be a sötét éjszakát,
földiek csodálják beteljesült nászunk,
egymásba hullva csókot csókkal zárjunk.

Ragyogjunk fel égve kettőnk tűzébe',
ölelj úgy, mintha
csillag holddal egyesülne,
mintha csak mi lennénk ezen a világon,
lombsuttogású földi éjszakákon.

Ha jönnél

Ha jönnél hosszan marasztalnálak
ne szűnjön meg a varázslat
asztalt terítenék ahogy illik
csillagos ablakom alá ülnénk.

Ha jönnél szívemben ünnep lenne
szemed virága ragyogna szemembe'
kisimítanám a gyűrött abroszt
beengedném az eltévedt albatroszt.

Mint senki másnak lenne esténk
madarunkat dédelgetnénk
lélegzetünkön megpihenne
lelkem veled be nem telne.

Majd aludnánk egymáshoz simulva
úgy mintha kezdettől fogva
mélyen hogy ne szűnjön meg a varázslat
felébredne bennem utánad a bánat.

Májusi szomj

Úgy innám szavaidat,
mint szomjas föld az esőt,
csendemben virágok nyílnak,
hallgat a messzeség, sehol egy felhő.

Lassan elhervad az orgonaszírom,
de még lángol a réten érted a pipacs,
kigyúl az alkony, a fényt iszom,
küldd szomjamra hús szavaidat.

Harmatos esőre szomjazom,
égési sebeimet szánja az ég,
sehol egy felleg, csak a csend harangoz,
máglyáimon a tűzliliom ajultan ég.

Kányádi Sándor csillaga

Kirakom csillagaidat tűnődő hegyek alá,
Árva liliomaidat megöntözöm könnyel,
Nyájadat itt hagytad költőpásztorom,
Álmokat nem talál éj a szemünkben.
De néha egy csillagot felragyogni látok,
Imát dúdol valaki rozsmaringos ágon.

Se vége, se hossza sírásunknak érted,
Ágyat vetett az ég föld helyett néked.
Némaságomat hiába magyarázom,
Dalok nem születnek, csak fohász a számon.
Odalett szívemből egy harmatos darab,
Rabod lettem költő, szárnyszegett madarad.

Csöndre csönd érkezik, csak harangok szólnak,
Isten igéjére ekként válaszolnak:
Lenne még, bárcsak lenne itt közöttünk,
Lehetne még vele áldott a földünk.
A Nagy Göncölbe fogta két táltos lovát,
Galambfalváról így a végtelenbe lát,
Ahol az Univerzum ringatja Nagy Költő Fiát.

Luzsicza István

Hatvan

(2011. július 20-án)

na vajon jövőre mit kapok majd
céloztál örök gyermeki ártatlansággal
az eljövendő kerek évfordulóra
pezsgő kupakjával babrálva
tavaly ilyenkor még
a frissen felállított kerti pavilon alatt
mi pedig kenyérre kent rajongóként
agyaltunk már jó előre
hogyan lepjünk meg
ha majd hatvanéves leszel
tudod-e drága kisöreg

hát eltelt az esztendő
eljött az el nem jött hatvanadik
s most úgy gyűlünk
a frissen felállított sírkő körül
mintha azt vizslatnánk feszengve
megleptünk-e annyira
mint te bennünket

pedig ha látnád
biztos örülnél neki
lőjük el ezerszer hallott poénodat
tessék újabban tréfálkozni is tudunk
majdnem mosollyá is torzul fanyar grimaszunk
már-már születésnap a hangulat –
még tán a nevetés is kitörne
ha nem csapna
torokköszörülésünk diszkrét köhécselése
fuldokló krákogásba
hogy garatunk felgyúrt gombócaként
pökjük magunk elé végül
veszett vidámságunkat

hát ilyen haláli viccesek vagyunk mostanság
így a hatvanadikon
szemébe vigyorgunk mi már mindennek
– látod-e drága kisöreg:
most is könnyesre röhögtük magunkat

Álom, nyolc év után

mai napig is gyakorta álmodom veled
utcán jössz vagy kaput nyitsz vagy indulsz felém
s ahogy édesapjához az aprócska gyerek
a rajongóként felnéző srácocska mehet
eléd pont olyan örömmel sietek én
szarkalábbal negyven év és száz kiló felett
mindörökre megmaradt kicsinyke legény

megjelensz: és a nyomasztó képek lezárva
happy end leszel mit egy új valóság vall
– s másmilyen már sosem lesz jövő idők álma
látom magam pápaszemmel hajlott háttal
őszülten görbe bottal hozzád botorkálva
feledvén aki lettem nemléted által:
örökösen örökké nem múlóan árva

Réges-régi képek

Molnár Imre fotóművész emlékére

amikor majd az idő a mán túllép
s a jelenné lett jövőből előnéz
néhány elsárgult réges-régi fénykép
míg újat készít az új fotóművész

mesél akkor a vénséges fóti kút
az őszi lombok beszínezte rőt ér
a vadvirágok szegte tavaszi út
templom orma s a kolozsvári főtér

elmúlást tagad majd és kicsúfol a
Kreml tetején a hagymakupola –

ha előtárulkozik az öröklét
amint a hajdan exponáló kezét
megőrzi minden elfakult öreg kép
s a kontúrú kapó halvány emlékezet

Gősi Vali

Hozzád láncolt csillagok

*Emlék-montázs Jagos István Róbert
Emberkáromlás című kötetének verssoraiból*

Hozzád láncolt csillagok a verssorok
kereszteden kék neonfény pásztáz
lassan alszanak el az idegen álmok
még a madarak sem zajonganak
vizes vertfal a szerelem
ódon várba zárt szörnyeteg
makulátlan az elrontott vers amit féltesz
Te megtisztult
eredendő bűn nélküli gyönyörű lélek
a riadalmat csak játszani lehet
a hajnalokban nincs semmi jó
a hajnalok esősek és hidegek
látom a párkányra fagyott verebet
köröttünk fuldokló verssorok
vallatófényt szórnak a lámpák
vén ablakok
dohos pincédben éhes salétrom vagyok
Hozzád láncolt csillagok a verssorok

Egy csepp emberség

Vasmarokban
zihál a lélek
semmi esély hogy kiszabadul
jeges csendben jajong a bánat
a pillanat gyáván
menekül

Valami apró
biztatás kéne
bölcс üzenet ha várna valahol
melengető tűz életöröm
egy csepp emberség ha éled
köszönöm

Nem foghat rajtad

Ha véget ér majd a földi lét
ha napod, órad sem marad
a pillanat is elvetél
emlék leszél csak
tűnt kacat
(hát ezért ne gyűjts unt tárgyakat
porrá válsz velük a föld alatt)

*Végül már senki sem sirat
csak közhelyeket mondanak:
megboldogult... fölötte gaz...
a neve kódolt számadat...*

Ha valamit mégis gyűjtenél
csak néhány kincses gondolat
legyen az, bölcс és igaz
mit szerte hordhat majd a szél
s a világ fátyol-homlokán
ki égre néz ott megtalál
nem foghat rajtad a halál

*csendes örömök árnyékában

– anyámhoz –

néha még vissza-visszatér
hamisítatlan mosolyod
megéled angyal-arcodon
a szeretetből sarjadó
eredendő jóság
valami égi lámpafény hoz el
homlokod fölött arany glória
hajadban mirtusz-ág
körben mennyei világosság
érezem újra a rózsavíz illatát
ahogy életre kél majd illan
és az angyalszárnyak suhogásával
elsimul az itt hagyott csend
különös békesség járja át a szobát
majd hirtelen tovaszáll
ezen a szeretetlen
felemás világon át
eltűnik mint egy szép karácsonyi álom
talán hogy utat találjon valahol
ahol régóta hiába várják
*tiszta szívvel
csendes örömök árnyékában

*Moretti Gemma: Másként

Csáky Károly

A negyedik unoka álmai felett

Reménységgel tekintek
bölcső-ágyacskádba,
kicsi Tilda.
Hiszem,
kinyílik belőle is
egy rózsza,
mindnyájunk üde virágszála,
mindenség csillaga,
léleknek
tisztá edénye,
erénynek
éke.

Ó,
adj neki
erőt Istenem,
hogy teljesezhessen
méltóságban,
igazságban;
legyen hűséges hozzád,
ékesedjen azzal, mi jó!

Állok most feletted
pici leányka
őrző angyalaiddal
körülvéve,
s te álmodod csöndben
a jövődöt,
mit még
millió titokkal
rejt el
a jelen.

Létformák

Halottaim száma
szaporodik egyre:
sokan megindultak már
a ravatalról
lélekbe rejtőzve
fel a mennybe.

Keresi új helyét
fiam és nejem,
anyám s a többiek
túl e földi fényen,
csillagok mögött,
az örök világosságban.

De itt
lent
is
teremtődnek új nyomok,
pótolják hiányunkat
az utódok,
s így teljeseedik
ki
a mindenség
ideje.

Emléktábla helyett egy lakótelepi padra

Itt
úcsörgött
a kukák mögött,
búzló szemétnek áradatában,
eme kopott padon
hosszú éveken át
egy lóképű asszony.

Kutyái naponta
körbe-
szarták,
s ő virult csak egyre,
csikkek tengerébe',
még a rákot is
kivetette.

Ellenállt szélnek,
napsütésnek,
el
csak a
vihár verte,
de
el-
múltával
elülről kezdte
az üldö-
gélést,
s évtizedek múltán
aranyere is
keményebb lett,
mint e korhadó pad.

Mindenkori hivalkodók

Kiköveztettek
a kálváriát:
hadd legyen könnyebb
utuk a kereszt tövéig.
Most felsóhajtanak:
ó, Urunk, milyen jó
nekünk
itt lennünk!
Látod,
elsők lettünk,
s kegyelmed tán kiérdemeljük.
Ezért gyorsan lábaid elé borulunk,
hogy kicsi terhünket máris letehessük,
szomjunktól is szabaduljunk.

És nézd, Urunk,
ott lent még
sok szegény készülődik,
majd visszacsúszik,
bűneiben fetreng, megmártózik.
Fel tehozzád sosem érnek,
mert minden lépcsőt kerülgetnek:
kapaszkodni,
hason csúszni
s talpat nyalni
sosem mertek,
jutalmat ők
nem is nyertek.

Szekeres Mária

célkeresztben

nézlek, mint akit kitakartam.
messze minden innen,
kemény a föld
amelyen fekszem.
nézlek mint szürke célkeresztben:
pontosan célozni itt lehetetlen.
jön, ragyog a Tó: úszom,
végtelenségbe vetetten.
vérző mosoly az Égen.
a célzást újra elvétettem,
de elengedlek: megmenekültem...

Valóságaim

Hol van Arcod, lényed, tekinteted?
Bennem elrejtve mélyen élsz,
míg rámrakódott percek alatt
nézek az ablaküvegen át.
Valóság az üveg, az ablak, s a madár
röpte ott kívül. Valóság vagyok-e
magamnak, kívüled? Hiszen
szétválaszthatatlan bennem Arcod,
s belső arcom, a láthatatlan, ki csak
Neked él szakadatlan. Jaj, csak soha
el ne tűnjön e kapocs, és ne gyalázza
hamis varázs, elhagyva már rég e
kettős arc szoros kapcsolatát!
De tudom, követ majd akkor is
a hiány: kiáltásod a bálványokkal
belakott hideg űrön át, visszahúzza
kereszted alá, hol engem, csak engem
újra szomjazva vársz...

Radnai István

Színek vonalak elégség

szemed őszi kékje melyről pillangó rebben
sötét sziget körül tó amelyet nád szegett
rossz szó visszafelé mormolt kerge imádság
kérges válság mely megkísérte részeg társát

szemed tavak tükre hús bánat vitorlája
iránytű elvezet az elveszett égtájra
árnyalak mely elsietne de visszanez még
méhkas ha elsepri pillája minden mézét

pupilládba zuhanok magamat keresve
amikor ólmot önt a sík jégre az este
vonat mely elhalad sínek kacér homálya
vonalakat karcos szerelmes éjszakára

szemed mely állókép méreg a recehártyán
felette ível át a fejreállt szivárvány

Őszinte önigazolások Bibliája

férgesen negatív alma gurul át rajtam
a költő legszebb verseit olvasom
micsoda ostobaság a szépséget
a kedélybetegséggel azonosítani

már alapból is és zsigerből
itt nem lehet senki boldog
a szerelem sav mely beléd mar
a vágy a lelkifurdalás ágya

a költő legszebb versei
blaszfémia szentségtörés
az egyszeri költő esszenciális
minden költő a köpenyéből

milyen szép is húsz múlva keseregni
vagy a búzamezők szélén

öngyilkosságot aratni
a költő legszebb verseit lapozva

11. 04 04:00

ilyenkor kezdték te csak ülsz körülötted
mint bibliai történetben emelik mózes karját
és te engedsz minden bibliai történetben
magadnak teremted az időt kárhozáshoz

ilyenkor kezdték ágyúk és rakéták
cselekszel írnák a bibliai történetben
figyelnek a sötét erők kiválasztanak
ha győzöl odakint akkor is sötét van

Csontos Márta

Alternatív valóság

„Kövesd a fehér nyulat”
(Lewis Carrol)

Az ősi legendák fehér nyula
most nem csodaországba vezet,
a titkos bejáratot beárnyékolja
sokezer feketén lángoló mécses,
sokezer talp mintázza a nyers fűvet.

Nincsenek új végvári vitézek,
vadidegen leszel saját földeden,
fejed fölött új keselyűk köröznek,
szárnyuk helyett súlyos bankjegyek.
Így lesz a fehérség baljós ómen.

Kint a tengeren fekete tulipánok
úsznak, átirányított vetemények,
te pedig a parton önkéntes vagy,
vadakat szelídítő bátor juhász,
anyafölded elnyelik a pincemélyek.

Végül kilakoltatnak a legendából,
az idősíkok összekeverednek benned,
úgy tűnsz majd el észrevétlen, mintha
a neked kiosztott szerepjátékban
vállalnád az önkéntes átváltozást,
s átengednéd a koldulóknak a játékteret.

A távlatok elégiája

Az idő mozgólépcsőjén
lassan egyedül utazom;
lemarad mögöttem
fű, fa, fény, virág.
Nézem, hol nyílik meg
Isten ajtaja, nem akarom
feladni a keresést, még
osztódik bennem az energia.

Pedig a legfelső lépcső;
a lélekfagyasztó Semmi peremén –
nem vezet sehova.

Cantare volo et cantari volo*

*Csak volna az én kezemben
e nép, majd elűzném Abiméleket..
(Bírák Könyve, 9.29)*

Itt most lobog a tűz,
a dogmák mégsem égnek,
a gyertyafény- próbát kiállták.
Mert nincs igazi világosság,
csak mutatványosok vannak,
akik mindent ravaszul kiterveltek,
s a kalandor szenvedély ürügyén
lélek-darálóba préselték
az előjeleket rejtő virágfejeket.

Itt most a színek mezítelenek,
az illatok szétszakadtak, a sugarak
felszívódtak öngyilkos ösztönök
árnyékába, s nem látják a támasz-
pontról, hogy valami mégis közeleg.

Mi meg itt téblábolunk
az összetört harangok között,
félünk, hogy az idegen dal bekormozza
az eget, félünk, hogy az erdők kivetik
magukból a megbecstelenített lepketesteket.

Végül nevet adunk a Felismerésnek,
s a szuperhold vöröslő fényében,
arccal a vérengző sötétnek végig-
csináljuk a Nagy Kalandot, s a kékre
meszelt homályból az Írás szerint,
várjuk Illyést, s az ünnepi Szekeret.

* apokrif János Evangéliumából (Dalolni vágyom és dallá válni)

Büki Attila

Szüleim háza

Sárga volt falán a vakolat színe
zöld az utcára nyíló bolt szárnyas ajtaja
kirakata s barna a többi ablaka
a mellékutcára néző vasrácsosak is mind
Csak a kertre udvarra néző falai fehérlettek
az otelló és csemegezőlő alatt
A kerti virágágyas mellett méhes állt
lugas nyurgult édes fürtjeivel
s levelei között denevérek várták az estét
hogyan bogarak után röpködjének az éjben
Ez volt a ház honnan lelkem felrepült
s gyermekarcom a világot csodálta
honnan a ház körüli árkok évszakok vizét
csordogálva emlékeket őrzött éjszakáknak
keserveseket búsakat és isteni titkokkal
elmondhatatlan tegnapokat az elmúlásban
Hol állhattam idős nagyszüleim
és apám korai halálával
gyermek és ifjúként az őszülők magányával
koravénon az utcai kutyák tutulásával
a hóesésekben és tulipános tavaszokban
májusok szerelmeket növesztő hitével
szorgos és okos anyámmal apámmal
szösze göndör hajú húgommal
S mindazokkal akik betértek hozzánk
szikár vagy érzelmes mondatokkal
hívók és hit nélküliek ifjak és vének
méltatlanok és méltóak szeretetünkre
vak telekben póré nyarakban

Ez volt a ház honnan lelkem felrepült
amit lebontottak rég és messzi egekig
szelek lóbálták mindennapi létünk
ezeregy kicsike tárgyait Derengnek bennem
mind tovább mint hó alól kandikáló
gyöngyvirágok és ibolyák est-sötét képek
az utcai lámpák alatt Elköltöztem innen rég
de gyermekkori lelkem marad míg megtart a lét
s édes álmom el nem szenderül végképp

Novemberi fagy

zörög ágakon leveleken
sikong jégben hóban
hidege mindenütt ingerült
bankárok szemére fagy

hajtja terroristák jéggolyóit
csörömpől kirakatokon
vagdossa a konzerv-időt
tépdési ringó árnyait

vaskörme műanyag keretek
üvegén dobol
szakítja állandóságok fonalát
eszmék csimbókos haját

nem lánggal suhint
de időt éget s földet
széllel korbácsolja
jéggé a tengert

Betlehemi akvarell

hangol a szél a fán
mintha húrja volna
zizeg a szalmaszál
bent az istállóban

Menyhért Gáspár Boldizsár
napkeletről ballag
szívbeli ajándékuk
arany tömjén mirha

dajkálja kisededét
Mária kismama
éjjelen átragyog
Betlehem csillaga

H. Barbócz Ildikó

Diótörő

törd fel a szívemet
törd fel a lelkemet
nézz a szemembe
csak a szemembe
s szétárad bennünk
a titok-zene

mágnes a tenyered
úgy táncolnék veled
lépjünk még egyet
s egész életem adom
ajándékba neked
csak neked

Karácsony előtt

a bágyadt napsugarak
búcsúszimfóniája után
a havas távolból tompán
megcsendültek Ady
kis harangjai
a közelben öröm-zenét
lehetett hallani
kigyúlt egy karácsonyi csillag
fényben fűrésztötte meg
az arcokat
s a kicsi fenyő oltalmában
megszületett a Gondolat

Őrző anygalként

anyám azt mondta
angyal vagyok
halandóké itt
a földi dolog

anyámat elvitték
korán az angyalok
én itt a Földön
kicsit még maradok

adventi fényben
hófehér csöndben
őrző anygalként
mellette maradok

Hargitai hópelyhek

visz a szívem vissza
márciusi hó vakít
fátyolos nap fényében
emlékek szép bokra

futó fények a havason
futó remények a fákon
csillag szikrázó jégcsapon
zúzmara-csipke az ágon

hargitai hóba huppanván
bársony-puhaság vesz körül
arcomon szurkáló hókristály
áradó szeretet legbelül

viszem a szívem vissza
megrakott súlyos tarisznya
sűrű szeretet-fűzérrel
könnyes hó-nevetéssel

A létnek értelmet adó igék

Szíki Károly beszélgetése Farkas Árpád Kossuth-díjas költővel

Nem vagyok alkalmas interjúalany, mondja, mikor meglátja kezemben a kamerát. Kellemesen hűvös szobájába lépünk, ahol egykor fogadott. Legelőször 1982-ben. Melegség jár át és valami furcsa szorongás. Már ezer évnek tűnő időben mondogatom verseit, s most döbbenek rá, hogy ezer emberi riport rögzítése közben nem jutott időm arra, hogy elmélyülten beszélgessek vele, kinek nevét csupa nagybetűvel illenék írni: FARKAS ÁRPÁD! Iránymutató költő lett. Volt elhatározásom, hogy programba illesztve meglékeljem gondolatait, vallassam a magyar forradalomhoz való erdélyi csatlakozásról, az 1956-os forradalom erdélyi szereplőiről! Ő akkor is beszélt, mert orra alá dugtam a mikrofont, s intelligens ember lévén ebben a beszorított székely létben nem küldött el az Alföldre! Beszélt, és az is megmaradt mementónak, sosem kimosdott ereklyének.

Most más volt a leterített szőnyeg. Messziről indultam, elhibáztam valamit. Nem vettem észre a forgatagban, Kányádi Sándor temetésének ceremóniáján, hogy ő is jelen van, meghúzódva az öreg almafák alatt, pedig járt-kelt bennem a verse akkor is:

Kányádi Sándornak

*A Nyikó vizén, Küküllőn, Maroson és Olton
dagasztóteknőbe ülnek,
mosóteknőbe szállnak
a gyermekek,
s egyikük eljut az Óceánig.
Felsővizeinken hajók süllyednek olykor,
a patkányok hagyják el mindenekelőtt
a fedélzetet.
Nem vagyunk mi hejdehej-legények,
másodtiszték sem vagyunk,
nem vagyunk derék kapitányok.*

*Volnánk csak jámbor hegedősök
kórémuzsikával,
pici furulyával,
szorongó torokkal,
elkékülő szájjal,
görcsbe-rándultan is
fújjuk, ugye, Bátyám,
végső pillanatig,
miként ama zenekar
a Titanic
fedélzetén.*

Utólag hallottam, hogy a nagy előd búcsúszertartásán, oldalán Király Laci is feltűnt (no, ez a másik fájdalom: Király Laci! Huhh! Lesz még egy út?). Nem engedett a szorításból a mulasztásos gyöttelelem, ezért másnap bejelentkeztem otthonában Árpához. Így szólítom, mert 1982 óta, mióta Kárpát-medence-szerzte mondom verseit, egyszer

már megfürödtem nála. Szó szerint is értendő. Ő abban a Ceausescu-nyomásban már *kongatta közömbös Európa közömbös harangjait* (A befalazott szószék), mikor először felkerestem az Infratirii úton, s megkértem, engedje, mossam le az út porát fürdőkádjában, nem tudván, hogy náluk kincs e víz is, a diktátor nem csurrantotta könnyedén. Megtisztultam a hosszú nyári nap után, s azóta is elő-elővesz a lelkiismeret-furdalás, amiért kifürödtem alóluk a ritkán megeredő meleg kádvizet, akkor, ott, 1982-ben. Ezért is, s persze nemcsak a Parnasszusa felső fokán most újra felkerestem. – *Azért éppenséggel víziünk még akkor is volt, legyint huncutkás mosollyal szája szögletén, csak közületek sokan a Kádár-kondér mellől jövet, RÁMA margarinnal megpakoltan, csupán a szegénység szagát szimatoltátok édes Erdélyetekben.* Ez talán kissé kemény volt, de a többes szám kegyelme mosolygósra sikerítette.

Örület! Miért nem szól az a rádió, mint akkor, 1982-ben? Miért ez a végtelen csend? Valaki újraírt valamit? Csupa csönd a világ? Akkor nem csak a rádió szólt, a feleség is kopogott az írógépen. Nesze neked Securitate! Már nincs feleség, elment 5 éve. Árpi fejében írógépek motoznak, mert nincs befejezve a nagy mű, nincs megállás, szerkeszt, és szerkeszti mostani életét. Leül, régi mozdulattal egy cigarettát húz elő, leteszi elem a kávé, mint régen, 36 évvel ezelőtt, előveszi új, válogatott verseinek kötetét és dedikálja. „*Nem vagyok jó interjúalany*” – szabadkozik ismételten, de már ömlik mérhetetlen értékdimenzióban a szófolyam. Rögzítem, s hiszem, olyan lesz, mint szeretném, és amit érdemel a Kossuth-díjas költő, aki nemrégén kapta meg városi Pro Urbe díját is, mit otthon kaphat csak az ember, a legrangosabbat. Lássuk, mi lesz belőle!

– *Nagy szerénységgel vetted át a sepsiszentgyörgyi Pro Urbe díjat, láttam a kisfilmen.*

– Mit kellett volna tennem, mondjam el az *Anyám tyúkját*? Nekem senki nem szólt, hogy beszédet is kellene tartanom. Megköszöntem illedelmesen.

– *Mivel érdemelted ki ezt az elismerést?*

– Bizonyára azért kaptam, mert a művészetekkel foglalkozóknak is jár ilyesmi.. Legutóbb a kiváló Szilágyi Zsoltnak nyújtották át előadóművészi, karnagy, tanári érdemeiért. Felmutatta, mi az igazi érték, a művész küldetése, kompromisszum-kötésekkel soha nem lépte át hivatása, lelkiismerete küszöbét. A komolyzene-szerető nemzedékek igazi kovásza lett. Aztán celebségen túl, világsikeren innen, fölröppent az ifjú díva is, a Budapesti Operettszínház üdvöskéje, ifjú és vén szentgyörgyiek szeme fénye, Dancs Annamari is, mondhatni sokoldalú zenész apja, Dancs Árpád zene-tanár és menedzser értékörző és pazarló tenyeréből. Tavaly például ő, az apa kapta e díjat, aki létrehozója egyfajta huszadik századi zenetörténeti kismúzeumnak s a Dancs Market Records zenekiadó cégnek is..

– *Talán rokona Dancs Rózsának, aki Torontóban dolgozik?*

– Nem tudom. Rózsát ismerem, egy évben végeztünk, aztán ő eltűnt, szegény, de

azt sem tudom, mikor ment ki Kanadába. Sepsimagyarósi származású ő is, miként Koréh Ferenc, a híres New York-i rádiós, aki Sepsiszentgyörgyön a Székely Nép, majd New Yorkban a Szabad Európa Rádió munkatársa volt.

– ***Ott voltál Kányádi temetésén. Sándorunk sértett vad módjára távozott vagy szelíd özként?***

– Kányádi nevét a sértődésekkel kapcsolatosan meg lehet említeni, mert ő sokkal színvonalasabban gondolkodott ahhoz, hogy megkerülhetetlen ember is maradjon, ellenségeit is idejében, még java férfikorban beszerezze, hogy ereje is teljék megküzdenni velük. A köztünk lévő korkülönbséget a Nyikó mosta egybe, mert én még diák voltam, mikor ő „nagyon öreg ember”, a harmincat jóval meghaladva. Aztán ahogy telt az idő, az emberi természet különbözőségéből adódó távolságok mindjobban csökkentek, és barátsággá szelídültek. Mesélte, hogy Tamási Áron is olyanformán fogalmazgatta a Nyikó- és Küküllő mentiséget, hogy elég rusnya dolog, mikor falu felől jött férfiember ivás közben gargarizál, s csók közben a fehérnépnek csak csücsörít. S ha kihívója támad, inkább futtára fogja, s nem áll meg a sarkán. Tamásit is körbeáronkázták a pesti flaszteren, kicsit csodabogárnak nézték alig évtizednyit késett úri modorával, eleganciájával, ahogy tette a szépet a kenyereslánynak is, de telletgett az idő, s szűk baráti körét leszámítva nyiladozni kezdtek ellenérzői is. Irigyeiről nem is beszélve. Nem véletlen, hogy ő lett a szelíd pesti kávéházi adoma hőse is, miszerint lehuppan asztala mellé az újdondász, egy *ugye tegezhetlek bátyámmal, elvégre kollégák volnánk...*, mire ő világító mutatóujjal csak annyit válaszol: *kollégáknak kollégák, azzal a csekélyke különbséggel, hogy nem egyformán rakjuk egymás után a szavakat.*

– ***Meddig fiújátok együtt?***

– Á, nem voltunk mi kóristák! E kis muzsikás banda olyan lehetett, mint amelyről később derült ki, hogy a Titanicon is hány olyan utas tartózkodott, akik a földi életben találkozhattak volna, de csak a lassan süllyedő hajón ismerkedtek össze, pedig egy vidékről származtak. Kányádinak már második kötete jelent meg, mikor én még elsőéves egyetemista voltam Kolozsváron. Gyakran találkoztunk a *Napsugár* szerkesztőségben, ahol négy kiváló írónk is olyan munkalendület látszatát keltette, mintha napilapot szerkesztenének, különben a magyar nyelvterület legjobb, legszínvonalasabb havonta megjelenő gyermeklapját. Tudta, hogy Székelyföldről valók vagyunk, ezért kivételezett figyelemmel fordult felénk.

– ***Ez örök barátság lett, vagy eltört valahol?***

– Én nem tudok semmiféle törésről. Ő törékenyebb lett ugyan az időben, de legutolsó találkozásunkkor hagyakozó barátsággal váltunk el.

– ***Miről hagyakozott?***

– Nem is kellene említenem, annyira családi. Hogy a kisebbik lányom, Kinga, aki Benedek Elek *Cimbora* című lapjának névutódját szerkeszti, minden gyermekeknek

szóló írását beleegyezése nélkül használhatja, én pedig a *Háromszék* számára minden tőle származót.

– ***Nem kiüntető ez?***

– Persze, nem éltem vissza e nagylelkűséggel, többnyire csak évfordulókon és véle kapcsolatos szövegek, képek illusztrációiként használtam, elvégre barátság mellett szerzői jog is van a világon.

– ***Mosóteknőbe szállnak a gyermekek, és egyikük eljut az Óceánig... a diktatúra csúcán együtt voltatok külföldön.***

– Igen, Magyarországon, Jugoszláviában, az Egyesült Államokban, Kanadában is megfordultunk közös író-olvasó találkozókon. Volt ráérő időnk heccelgetni is egymást.

– ***A korkülönbség dacára, ugyanbiza mivel?***

– Talán Amerikában javallotta egy találkozó előtt, hogy olvassam fel a *Saectio caesarea* című versemet, mert úgy érzi, a feleségét ízlésficam kerülgetheti: egy alkalommal, mikor meg akarta mutatni Magda asszonynak egyik újabb versét, azt találta mondani, hogy mostanság neki az a kedvence. Pedig bizonyára nem is láttam császármetszést. Hárítottam, túl hosszú az ide, ILYEN FÉLTÉKENYEN nem lenne türelme végighallgatni. Szegeden vagy talán épp Udvarhelyen műfelháborodtam, hogy amióta showman-né nőtte ki magát, nem érdemes kettesben vele találkozókra járni, mert egy órán át annyira leköti a közönséget sziporkáival, hogy utána röstell az ember megszólalni. Fölállok, elolvasom a neki dedikált versem, meghajlok, s pardon, pardon a zavarásért. S utána elfogyasztasz ugyanakkora vendégvacsorát, mint amiért én megdolgoztam, vágja rá a vén kaján, s a vendéglátók előtt megcirógat: még csak a válogatott verseit írja a fiú! Így mulattunk mi hajdanán...

– ***Sokan tartották összeférhetetlen embernek.***

– ... azok közül, kik nem ismerték például színvonalas évődéseit Sütő Andrással. Van egy fényképem, jó nevű fotós, Bortnyik György készítette egyik pusztakamarási születésnapon, melyen csücsörítő ajkuk csaknem összeér, addig forgolódtak, helyezkedtek egymás köszöntésére, hogy majdnem brezsnyevi csók kerekedett belőle. Sokat froclizta kezdetekbéli központi bizottsági tagságáért is Andrást, olyankor is, mikor már 10 esztendeje publikálási jog nélküli volt Romániában, színdarabjai játszását is betiltották, s diákok furfangjával csempészte ki könyveit, színdarabjait magyarországi forgalmazásra. Jó, jó, tudom én jól, hogy mennyi embernek segített kimászni pártja kavarta nagy-nagy bajából. Sütőt egyszer hallottam ugyancsak finoman pörkölni vissza az évődésekre, a 80-as évek végén, mikor a világjárt Kányádi egy svédországi meghívásra szolgáló útlevél-megtagadásra válaszul kilépett a Román Írószövetségből. Na, látod, fordult mosolyogva a háborgóhoz András, most jön jól, hogy nem vagy párttag, onnan nehezebb lenne a kilépés, mert onnan csak kirúgják az embert.

– ***Egy életinterjúban felelgeti, hogyan repült el ifjúsága, ballonkabátban***

hogyan száguldott, repült, rohant mindig valami tisztának, igaznak vélt ügy érdekében, pedig beszervezett fiatal sem volt.

– Nem volt párttag, ez külön büszkesége volt. Igaz, a NAPSUGÁR sem volt pártlap, melynek alkalmazottjaként kötelező lett volna e tagság.

– ***Ami minden körülmények között téma lehetett.***

– Nem volt ez több, mint szikáran viszonyulva megfelelni az ország törvényeinek, melyben élni kényszerült. Ez még rendjén is lett volna, de hogy úton-útfélen hivalkodott is ezzel, sokunknak néha visszatetszett.

– ***Dilidal, Esti dal, Koszorú Simon Bolívar emlékére...***

– Igen, Ő is a Nagy László nemzedékéhez tartozott. Hiába jöttek otthonról kifordított tenyérrrel és zsebbel, hogy valami lesz ebből, ideig-óráig elhitték, hogy átkelnek azon a szörnyű hídon, mely már akkor recsegett-ropogott, de lennie kellett egy túlsó partnak is. Hívó ember csalódása a legkegyetlenebb.

– ***Kányádi eltávozott. De vajon hagy-e őrnt az irodalomban, kedvelőinek táborában, a Székelyföldön, egyáltalán a létezés bármely részletében?***

– A lelkekben és abban a közösségben, amelyik megtanult szövegértelmezően olvasni, ott minden bizonnyal óriási őrnt hagy. De a közéletben, s még a politikai életben is, dacára, hogy a napi politikába jó érzékkel nem kapcsolódott be.

– ***Akkor sem, az 1989 végén megszerveződött, utólag álforradalomnak nevezett játékba?***

– Elég véres játék volt az. Az emberekből felszabadult valami sóhaj: hála Istennek, ennek is vége lett. Hogy lassacskán kiderüljön, semminek nem lett vége. Van, akiben eltart ez máig, van, akiben csak egy hétig tartott. Én is fellelkesülve, betegágyból kelve indultam el. Felkeresett Darkó Zsigmond sebész főorvos, aki annak idején, az 1960-as évek végén foglalta a Sugás vendéglőben számunkra az asztalt, mely irodalomtörténeti asztallá avanszálódott azáltal, hogy fiatal írók, újságcsinálók, színművészek s más válogatott cigánylegények egy korsó sör köré hordtuk össze a világ dolgairól egybecsipegetett ismereteinket, szóval ő jött 1989-ben, hogy új élet kezdődik!

– ***Te is beálltál a sor(s)ba?***

– Én is felmentem Kolozsvárra RMDSZ-t alapítani, talán olyasféle lehetett a hívó szó: aki magyar, velünk tart. Mondták, ott van a helye mindenkinek. Kányádi Sándor fogalmazta maga számára új alapszabályait: *A költészet meghalt, vége, a politikusoké a szó.* Ezt játékosan mondta, de benne volt az is, nem érzi, hogy a versnek lenne már olyasféle tétje, mint eddig volt, mert olyan évek lebegtek előtte, amikor embertömegek gyűltek össze egy-egy író-olvasó találkozón. Ezek attól fogvást ugyan másfajta, de mégiscsak pártgyűlésekbe járnak.

– ***Mi történt? A csodák csodája belőlünk csendben elszivárgott?***

– Azokban a napokban megváltozni látszott minden, de láthatóvá vált a közelharc is a koncert.

A helyi RMDSZ székházban tapasztalhattam, ahol engem is beválasztottak csaknem mindenbe, mondván: kellene az új arcok, a tiszta nevek. Korábban soha nem éltem szervezeti, mozgalmi életet. Egy-két hét után ezt is odahagytam.

– ***Nagyon megszaporodott '89 után az ellenállók száma itt is?***

– Ajaj! Feltűnő volt és felháborító, amit láttam, hogy a szabadság megélése abból állt: jórészüik vagy a parlamentbe, vagy más pódiumokra készült felkapaszkodni, ahonnan a néphez lehet szólni, s tisztelet a kivételnek, főként egykori önmaguk átmentéséért.

– ***Kányádi is köztük volt?***

– Ő azért nem állt be ebbe a nyüzsgölődésbe, mert ahogyan mondta: *túlságosan indulatosnak, lobbanékonynak ismerem magam ahhoz, hogy ebben a közösködésben munkát vállaljak. Közgazdászokra, jogászokra, rendteremtő emberekre van szükség, nem hirtelen felindulásokra.*

– ***Ő aztán el is némult, egyre kevesebbet írt.***

– Mi távolról úgy véltük, hogy olyan fajsúlyú vers, mint a *Kuplé a vörös villamosról* vagy a *Dél keresztje alatt*, (*nézem hosszan vágyakozva / ha feljön a göncöl este / szíve-men a dél keresztje...*) felért egy verseskötettel. Mondtuk: ezt a találkozót még megtartjuk, de nincs sok értelme. Az emberek kezdenek leszokni az olvasásról, a könyvek megdrágultak, a könyvkiadás követhetlenné vált, még az olyanok számára is, mint ő. És egyáltalán: nincs tétje a kiadásnak, de az írásnak sem. Annyi tétje maradt, hogy e hangzavarban lehetőleg ne rekedj be, s füled se duguljon el.

– ***Azt írja Kányádi a Krónikás énekekben: akik elmentek közülünk / nem voltak közülünk valók / mert ha közülünk valók lettek volna / nem mentek volna el". Ő mégis elment, ez az élet abszurditása. Te nem gondoltál arra, hogy országot váltst?***

– Kányádi nem ment el, csak kényszerből lakhelyet váltott. S én büszke legyek arra, hogy eszmélő korom óta csupán egy tömbházzal költöztem arrébb? Ez helyben maradás csupán, nem a helytállás leképezése. Mikor az Egzodus megindult, korábban, mint '89, írtam a '70-es évek elején egy glosszafélélet arról, hogy erdélyi magyar író *hűtlenül* még nem hagyta el hazáját! Hiszen mindazok, akik különböző okokból távoztak, többnyire csak egzisztenciális magyarázatokkal szolgálhattak volna, hiszen mindannyiunkat ugyanaz a rohadt rendszer búrája fődött, vagy szép, őszirózsás képpel élve: marka szorongatta torkunk, hát annyi minden után nem pont most fogok legyalogolni a földgömbről, hogy e nyamvadt életet ne éljem tovább. Talán még segíteni is tudok ebben-abbban, ha látok valakiket, kikben erkölcsi-emberi bizalmam lehet, végzem dolgomat tovább. Egyfenét! Párhuzamosan a letűnt második-harmadik régi román pártvonal életmagra kapásával, a tapasztalat nélkül magukat pozícióba riszált magyar vezetőink is, hogy lábuk ne fájdjuljon, a „kis lépések politikájának” lenini szlogenjével kezdték előbb félretaszigálni, aztán félresöpörni az igazi tűzcsi-

holókat, a legrátermettebb férfiakat, kik a legsötétebb időkben bizonyítottak, nem a koncert való alkudozásban, hogy csak a legismertebb Tőkés László, vagy Király Károly nevét említsem e korszakból.

– *Nem is fordult meg benned a távozás gondolata? Korábban mondtad: többféle határon keltünk át mindannyian. Keltünk át országhatárokon, régebben ritkábban, mint most, és társadalmi határokon is.*

– Kinek nem? Mindegyiküknek megvolt a maga valós vagy házilig fabrikált motivációja. Nekem az volt a szerencsém, hogy az idősebb és társadalmilag jobban pozicionált barátainak köszönhetően lehetőségem volt még egészen fiatalon világot látnom.

– *Mosóteknőbe szállnak a gyermekek, s egyikük eljut az Óceánig...*

– Nyugaton élő szellemi embereknek és meghívó levelüknek, útiköltségüknek köszönhetően, mint amilyen volt Szépfalusi István Bécsben, Molnár József Münchenben, Püski Sándor New Yorkban, Nagy Paliék Párizsban, 30 éves koromig belekóstolhattam abba a világba, amelyet ha nem látsz saját szemeddel, még most is rothadó kapitalizmusnak mondanál. Ez nagyban segített abban, hogy büszkén és felemelt fejjel vállalhassam, hogy erdélyi, székelyföldi ember vagyok.

– *Miközben az Egyesült Államokban, angol, német nyelven megjelentek verseid antológiákban és folyóiratokban. Téged is megpróbált megkeresni a magát világfinak gőgölő provincializmus vádjával, a le nem vethető bélyeg...*

– *Úgy élve és maradvá Székelyföldön, a világ egyik csücskében, hogy közben az egész földet magaménak tudhassam...* – Az volt a baj a vidékeinkkel, hogyha valaki megtanult fogalmazni, írni, szépen ejteni a szót, vagy éppen szerepet játszani, festeni, azt rögtön ijesztgetni kezdték: vigyázz, nehogy provincialista légy! Én abból értettem meg, hogy mi a világméretűvé tágítható provincializmus, hogy 1962-ben, tehát 4 évvel a diáklázadások után leszállsz a Gare de l'Est-en, Párizs legnagyobb és legöregebb pályaudvarán a vonatról, és mindenütt Lenin, Sztálin és Mao kis szobrocskái fogadnak. Ezek szellemében úszkálnak forradalom utáni mámorban Kohn Bendit ifjai, a nyugati jólét környező világról mit sem sejtő, elkényeztetett fiai, küzdve szovjet, sőt kínai mintájú kommunizmusért, amit már akkor mind közönségesen neoliberalizmusnak lehetett nevezni, s játszottak olyasféle forradalmasdit, amilyent nekünk idehaza gyökeresen más célokkal, a bőrünkre tapadt temérdek szocialista salakot lehányva kellett volna megvívunk. Ez számukra csak félretájékozódásból adódó kaland volt, számunkra az ők mélyre belélegzett provincializmusuk.

– *Elég sokáig tartott ez a kaland!*

– Ez hosszú folyamat. Hány sejt, hány idegrendszer hordozza tovább a szocializmus 40 évét is, hány agyból nem lehet kiűzni az avított gondolatot, hogy kissé másabb irányt szabjon tekintetének.

– *A te költészeted a környezet atmoszférájában fogant. Olyan jellegű versek,*

amelyeket a világ bármely táján élve nem lehet megírni, de a világ bármely sarkában befogadhatóak, olyanok, melyek magukban hordozzák egy történelmi tájegység jellegét, vagy miként egy interjúdban nevezted: fűszerillatát (Beszélgetés Bogdán Lászlóval). Mára talán növekedett is érvényük, hiszen mai hullámcsapásokra is válaszokat lehet kiolvasni belőlük.

– Nem dicsekednék azzal, hogy sikerült áthangolni magam. Szerencsére, leszámítva azt az egy valamit, a szólásszabadságot, mely ajándékként érkezett, s bennünket, tollforgatókat érintett legjobban, igaz, sokakat el is kurvított, de nem kellett áthangolni hangszereinket. De én is jóval kevesebbet írok. Nem nyugtat meg, hogy úgy láttam, előkerülnek a versek innen-onnan, kezdtek mondogatni róluk az emberek ezt-azt! Ez ugyanakkor gyanús is lehet, mert óhatatlanul napi politikai szálát is fűz magába. Miért nem foglalkoztatott '90 előtt embereket ez, s azt pedig, aki verseimről írt, miért nem foglalkoztatta, hogy e verseknek is lehetett némi halovány részük, semmivel sem több, mint egy tisztességes poétai magatartásnak egy önmagát felszámoló rendszer lebontásában.

– *Volt, hogy tájleírónak próbáltak degradálni.*

– Számos esetben tették ezt, meg is sügván, hogy ezzel védenek. Olyasmiket olvastam: visszatértem első kötetem előtti hanghoz, fegyverletévő lettem.

– *Még '90 előtt?*

– Be akartak mosni tájkköltőnek. Ez idegesített, mert akkor jöttek divatba a másodosztályú tájképek, akvarellek, melyek se a kort nem fejezték ki, sem a koszt el nem takarták. Én magamat mindig közérzet-fogalmazó embernek tartottam. Verseimnek olyanoknak kéne lenniük, mint a kornak, melyet túléltem, nem bánám, ha lehetnének valamivel szebbek, de semmiféle váteszi pillanataimra nem emlékezem. Én még nem állítottam magamról soha, hogy költő vagyok. Ha unokáitok, dédunokáitok érdemesnek tartanak valamit kézbe venni abból, amit írtam, akkor elmondhatják: igazi költővel találkoztak őseim, tehát: itt az ideje a további Kányádi-parafrázisnak.

– *Mostanság sok kitüntetéset kaptál, Magyarország KOSZORÚS KÖLTŐJE-DÍJÁT 2016-ban, a Kossuth-díjat márciusban és nem sokkal ezután a Pro Urbe díjat. Mit jelentenek neked ezek az elismerések, és osztod-e Kányádi véleményét, mikor így fogalmaz: Csak a költő halála után derül ki, hogy az volt-e, amit élete alatt hittek róla, s olykor maga is annak hitte magát. Ha olvasnak és elismernek később is, ez lesz az igazi kitüntetésem, ha lesz egy ilyen. A többi, a 33 díjam, kitüntetésem mind szép és megtisztelő, örül neki az ember, de ez ne vezessen félre senkit. Az igazi kitüntetés az lesz, ha halálom után is mondják majd a verseimet!*

– Erre kissé nagyképűnek tetsző választ adnék! Én a kitüntetések előtt kitüntetem magam azzal, hogy nem sikerült ugyan nagy ívet adni a pályámnak, ahogyan azt az irodalomtörténészek próbálják összerakni, de igyekeztem az egészségemet annyira

ra karbantartani, hogy saját utókoromat megéljem, lássam, mondjuk halálom előtt egy-két évvel már, hogy mi történik azután, ha végleg elmegyek. Az odafigyelést már valósággal zavarja a személyes jelenlétem, de az a helyzet, hogy ez olyan fajta foglalatosság, mely arra int, hogy ne siessünk kijelenteni bármit is egymásról, ki mekkorára nőtt életében. Egyáltalán, ha költő valaki, csak azután derül ki, miután legalább háromszor lekaszálják sírjáról a fűvet, hogy tovább parafrázálgassunk Kányádival, nem csak annyi, hogy mondják-e a verseit! Én a legkevésbé bízom ebben, mert ha ilyen iramban alakulgat a világhálóba gabalyodott édes jó anyanyelvünk, idézőjelben: „megújhódása”, akkor nem hogy nem fogják érteni, mondani, csak gyök és rag marad minden, amit nyögve ejtenek. De ez csak játék az ismeretlennel.

– ***Kányádi egy idő után szintén abbahagyta a versírást, mondván, hogy az nem öreg embernek való foglalatosság, de lobogott tovább, vitte verseit településről településre, mert hát a vers az, amit mondani kell.***

– Én nem vagyok ilyen jokulátor alkatú énekmondó ember, sajnos, de ez is az ő nagyszerűségére vall, mert húzhatta volna kalapját homlokába, mellére tűzve Herder-, Kossuth-díjait, a Nemzet Művésze kitüntetését, kenyérgondjai nem lévén elnyújtózhatott volna babérjain. Hála Istennek nem ilyen alkat volt, s minőségi poggyásza is volt hozzá, gyermeklapnál dolgozván egy emberöltőn át, unokától nagymamáig személyes ismerősévé vált a fél magyar világ, s hálistennek ilyen áldott jó természetet örökölt abból az alomból, fészekaljából, amelyből származott.

– ***Én mindig azoknak a pártján álltam, akik megkísérelték megfogalmazni magukban a szabadság távoli eszményképét, a szabadság távoli csillagaira is tudtak nézni – fogalmaztad korábban. Nagyobb sebet hagyott-e benned Kányádi elmenetele?***

– Igen, hagyott, de nem csak bennem. Jó érzés volt, hogy érdekvédelmi szervezeteink egyik meghatározó vezetője is megszólalt a halála után. Megrezegtette azt a hangot, hogy bizony mi is felelősek vagyunk Kányádi életkörülményeinek romlásában. Tudni kell, hogy nem is oly régecske szabályosan utcára került Sándor. Kolozsváron a 70-es években a szintén nemrég elhunyt Kántor Lajos társaságában kaláczkázunk is, hogy a Horea úti lakását, nehezen megszerzett létlehetőségét megmentsük.

– ***Háromszobásra fejlesztette, s hitte, létjogosult a román miliőben.***

– Érezte, hogy nem állami tulajdon az, mert az állam azért, hogy szép magyar verseket ír valaki, lakást nem ad. Ez a munkanaplójukban nem szerepel. Segítséggel megépítette a Hargitán a kis házát, de kellett hozzá egy városi ingatlan is Kolozsváron, mivel csak nyári időben élhető a Hargita. Egyszer jött a hír, hogy a Horea út 48-ból ki kell költöznie, mert azt a lakást eredeti tulajdonosának vissza kell adnia. Szülői örökséget rendbe szedve építkezésbe fogott a galambfalvi szülői ház toldásával, s vett egy romos ingatlant épp Budán, ahol a török százötven évig érezhette otthonosan magát. A II. kerületi önkormányzat felismerte, hogy miért csak a chilei menekültek

nek segíteni lakhatásban, hát Kányádira is gondoltak. Az Attila úton a díjaiból kapott összegből a romos lakást lakhatóvá pofozták.

– **Tehát elment...**

– Mi túl szigorúan nézünk az eltávozottak után. Kányádi nem dérrel-dúrral ment el, mint teszem azt Makkai Sándor, mondván: nem lehet kisebbségben élni... Nem lehet, nagyon nehéz. Magában bizonyára Ő is megfogalmazta: *lehet, mert kell!* Kétlaki életet élt ezután. Lakott Budán télen, és nyáron Nagyalambfalván és a Hargitán. De valójában nem ment el, csak kényszerűségből módosított alapállásán: *akik elmentek, nem voltak közülünk valók, mert ha közülünk valók lettek volna, nem mentek volna el...*

– **Mi lett a klasszikus transzilvanizmussal?**

– Kós Károlyra figyelve és az úgynevezett transzilvanizmusra, az nem Kós Károly korai elhallgatása, mely halála miatt nem valósult meg, hanem mert a transzilvanizmusból a szászokat és a zsidókat eladták jó pénzért, a rendi nemességet felszámolták, s a román értelmiség pedig nem volt befogadó az eszmére. Annyi, magát transzilvának mondó embert bármikor össze lehet terelni, amennyire egy tünetesen szükség van. Azt tapasztalom, hogy erdélyiség-érzés az itt élőkben, de az innen elszármazottakban is, legyenek magyarok, akár románok, egyre erősödőben. Olvasom, hogy csak néhány megszállott fejében él még az erdélyiség Kós Károly-i eszménye. S hogy csak az innen eltávozott írók, művészek, színészek, orvosok, értelmiségiek, akik elhagyták Erdélyt, azok tudtak csak igazán szárnyat bontani és fennebb szállni a földről. Ez akkora hazugság, hogy neki lehet támaszkodni. Irodalomról szólván, ha kilencven utáni írásbeliségünk közéleti vonásait bogarászom, még igaz is lehetne, de fiatal íróink közül többen érvelnek azzal, hogy ők nem köldöknézők, a nagyvilágon, sőt a világmindenségen a tekintetük. Ha így igaz, s nem valami posztmodern humbug, s ihletetlen néznek körül Európa s akár Földgolyóbis ember tépázta ege alatt, tapasztalhatják, hogy miközben egyre mélyülőbb a szakadék a világ gazdagabb és szegényebb embertömbjei között, a világ proletárjainak sem sikerült egyesülniük, s a globalizmus műanyag felhői is foszladozóban fejük fölül, akként erősödik mindenütt a régiós tudat, éppen a sokszínűség természet közeli igényének jegyében. Mindezekért például ahogy Magyarországon, úgy Erdély jövőjében is hiszek.

Farkas Árpád nem beszélt sokat, de mély rétegekbe hatoltak szavai, úgy, ahogyan verseiben is, amelyeket műsoromba szerkesztett Görömbei András. Szabó Viola zeneművésszel vágtunk akkor, 1982-ben a nagy kalandba, hogy őket képviseljük, kiállva lecsupasztított életterükben értük, akiknek kisujja mozdulása is egy nemzet felkiáltójele volt. S remélhetőleg az is marad!

Demeter József

VIGÍLIA

– *alkalmi verslelet* –

Reményik Sándor emléktájain

Mottó:

„Szükség van arra,
 hogy hallgatni tudjunk
 a világ összes nyelvén.”
 Vicent van Gogh

Szép reményű – Reményik Sándor, baj van
 Az Iskolánkkal. A határon túl, mily túlon-
 Túl. Nem kenték be az oldalát szalonnával, s!
 A kutyák mégis elhurcolják. Kétlábúak
 Ráncigálják, marcangolják – egyre
 Hovább. Merre halad a Haladás.
 Ment-e előrébb a világ. Miért
 Nem toronyiránt. A felejtés mit nem
 Felejt? A Nap nyugatról, mondd, mikor kelt.
 Félrevert napszakok zúgják, brongják, vissz-
 Hangozzák:

„Ne hagyjátok a templomot,
 A templomot s az iskolát!”

Ó, Reményik – reménykedünk nagy-
 Mértékben, ősédesanya-nyelvűen.
 Tetteinkkel... A természet színpadán –
 Szól a fenyő fenyőül, szól a tölgyfa tölgyül.
 Szól az akác akácul – áthidalván az
 Óceánt – akácvirág-magyarul, de! Akáctövis-
 Idegenül miért, és! A vakvilág hová bámul.
 Az ecetfa ecetfábbul. Mézesen...A Sors
 Nyelve ismeretlen. Ó-hitünkért élni
 Most kell. Nem némául, ne némául...
 Világ-diplomáciául. Béke-bunkereinkben –

A negyvennyolcból, ha nem engedünk, 2018 is
Velünk. Istenhítben Időnk nem időtlenül –
Tornyok az ég irkáján: felkiáltó jelek – beteg
Földünk jelene. Miért fogyatkozunk,
Miért. Templomokat épít szívünk –
Isten dicsőségét zengjük. Nyelvünk koponyánk
Harang-nyelve. Nyelvünk kopnyánk harag-
Nyelve... Sokasodni, sokasodni! Köztudottan:
Egy gyermek, nem gyermek, két gyermek fél-
Gyermek. Három gyermek – egy magyar
Gyermek. Ökumenikusan is. Ó, te
Félrevert harangszó – visszhangozz – kétszer
Tizenötmilliószor, ha! Kitépik a nyelvünket,
Kívül dobogó szívünkkel harangozunk
Vigíliát. Bronzba égő imát, zsolozsmát.
Hozsánna, hozsánna! A jó lelkész tanító,
A jó tanító lelkész is. A nagy Vezető – Istenfélő.
Zengeti harang-szavunkat, a mély lélek-
Harangokat. Zengj, ó, milljomnyi harang,
Gling-glang, gling-glang! Gling-glang, glang,
Glannnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnggg!.....
.....Sírjából Reményik kiált – vigíliát,
Vigíliát! Szívünkéből Reményik kiált – befelé:
„Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!”

Utó-

mottó:

*„Ti nem akartok semmi rosszat –
Isten a tanútok reá.”*

Reményik Sándor

Szente B. Levente

Bolyongások

amikor a rózsák álomba merülnek
és mint a tejfehér köd
lassan kavarogva búcsút intenek
belepek a vérző leveleket

amikor már lemarta a rozsdá ősz tincseid
és szegény a szó - csak alamizsna
szájakban az elfeledett kincs
túl a sebző dalokon vajon mi tajtékzik –

a pillanat hogy szerettél éltél
a pusztá tündéri lét hol lebegtél ölben
fákban kecses virágillatok harmatos egén
könnyeidben vajon még egyszer újjászületnék?

Fűszál-ének

Kányádi Sándor emlékére

Néma tánca, bús emléke tájnak,
szelíd szélnek - hangod már fűszál-ének.

Örök fohász-virágkép vers-életed,
mosolyod a csillagokkal egy csokorban.

E föld-koronán égi jelként,
az embernél is több maradtál.

(halkan, mint a szép szavak)

halkan, mint a szép szavak,
elfogynak a falvak, elapadnak kutak,
a könnyek,
tavak.

mint cipők alatt a vándorút,
elvadulnak a kertben a fák,
megszűnnek a fohászok,
az esti imák.

az elhagyott házak repedezett falain, tégláin,
csipkés mintát ölt a moha, a szulák, a vadvirág –
az ember több,
mint aki ölelésre vár.

halk emlék már minden, mint a régi szép szavak.
felőneek bennünk a gyermekek.
dobozban maradnak a fényképek.
nevünk a csönd lesz, a sóhaj, a jaj.

Ködöböcz Gábor

„valaki engem kiszemelt / valamire valakikért”

In memoriam Kányádi Sándor

Az erdélyi s egyszersmind az egyetemes magyar kultúra megkerülhetetlenül fontos személyiségeit, úgynevezett égtartó embereit (Tamási Áron, Kós Károly, Sütő András) megidézve méltán gondolhatunk a pályája vége felé már klasszikusként emlegetett Kányádi Sándorra, aki életének 90. esztendejében tért meg a teremtőjéhez. Június 20-án bekövetkezett halálával utolsó garabonciáskodó népköltőnk, utazó verscipelőnk távozott közülünk. Fölöttébb beszédes, hogy az egyebek mellett Kossuth-, Herder-, Magyar Örökség-díjjal és a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjével kitüntetett Kányádi Sándor miként fogadta 2008. január 21-én a neki adományozott Magyar Kultúra Követe kitüntető címet: „A szavak vándorköszörűse vagyok, elkopott névszokat, kicsorbult igéket élezek”.

A szavakat kereső fájdalom döbbenetében feltétlenül hálát kell adnunk a Fennvalónak azért, hogy őt ismerhettük, s hogy mély-ezüst világában kapaszkodóra és vigaszra lehettünk. Habár a Mester már az égi kávéházból tekint le ránk, életpéldája és helytállásra képesítő testamentuma örökre velünk marad.

A magyar líra törzsfjlődését egy nagyköltészet jegyében újra gondoló Kányádi Sándor a leginkább rá illő jellemzés szerint az egyedülállóan természet- és valóságközeli szemléletmód alapján teremti meg a nyelvi, történelmi és kulturális sokféleségből táplálkozó közérthető összetettség líráját. Személyesség és egyetemesség, tradíció és modernség szintézisére ügyelve hozza létre korszakos jelentőségű életművét, amely éppen azért tarthat számot sokak érdeklődésére, mert a kommunikációképeség és a korszerűség követelményének egyaránt megfelel. Párját ritkító módon úgy korszerű, hogy kommunikációképes, és úgy kommunikációképes, hogy korszerű.

A pályáivet is jól jellemző, nyelvi erőben és artisztikus szépségben bővelkedő verseivel (*Emlékezetem; Két nyárfa; Sárga kankalin; Nyergestető; Küküllő-kalendárium; Koszorú; Öreg iskola ünnepére; Kós Károly arcképe alá; Pergamentekercsre; A folyók közt; Krónikás ének – Illyés Gyulának odaáttra; Előhang; Örmény sírkövek; Kuplé a vörös villamosról; Útravaló ének; A IX. zsoltár; Jövendőmondás; Felemás őszi ének*) itthon és külföldön is megannyi hívet szerzett a versnek, a magyar nyelvnek és kultúrának. Nem is szólva azokról a különleges műgonddal megformált változat- és motívumösszegző költeményekről (*Fától fáig; Fekete-pi-*

ros; *Halottak napja Bécsben; Sörény és koponya - Poéma két részben*), amelyek a Kányádi-líra poétikai és világképi természetét önmagukban is hűen tükrözik. Közülük az opus magnusként emlegetett, kultúrhistoriai jelentőségű versrekviem (*Halottak napja Bécsben*) francia, német, holland, román, észt, finn, svéd nyelvű kiadásban, valamint négy angol nyelvű fordításban is olvasható.

Kányádi Sándor költői, műfordítói, mese- és drámaírói munkássága a művészi-emberi kvalitás, az írástudói hitelesség és helytállás tiszteletre méltóan szép megnyilvánulása. A megtartó hagyományra és példaadó ősökre figyelő önanonosság legfőbb záloga a székely származás tudata, a Küküllő menti Nagyalambfalva s benne a szülői ház emberségből tarisznyáló mikrovilága. A szülőföldnek és anyanyelvnek való elkötelezettség a „minden más táj csak óceán / ez itt a föld / a föld nekem” (*Mikor szülőföldje határát megpillantja*) vallomásában, illetve az „egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv” (*Apáczai*) hitvallásában szólal meg maradandó érvénnyel. A „Szabófalvától San Franciscóig” szemlélődő, a szűkebb és tágabb közösség gondjaiban osztozó költő csillámló játékosságtól motivált írástudói felelősséggel alkotja meg a herderi felfogás mindenki számára világos, üdvözítő hermeneutikáját: „aki megért/ s megértet/ egy népet/ megéltet” (*Játszva magyarul*). S minthogy ez a sóhajnyi ars poetica fejezi ki legpontosabban a költői lét értelmét, a nagy zeneszerző előtt tisztelgő vers (*Kodály*) hangsúlyos üzenete („boldog akinek térdén/ egy nemzet lovagolhat”) nyilvánvalóan Kányádi Sándorra is érvényes.

Kányádi Sándor azon kevés költőink egyike, akinek több alkalommal is megjelentek összegyűjtött versei (*Fától fáig; Fekete-piros versek; Vannak vidékek; Valaki jár a fák hegyén*). Ez igen jó lehetőséget kínál arra, hogy az életmű alakulástörténetében bekövetkező poétikai és világképi módosulásokat figyelemmel tudjuk követni. A Kányádi-recepció legavatottabb képviselői szerint a népitől a modernig vezető illyési út erdélyi reprezentánsát tisztelhattuk a közelmúltban elhunyt költőben.

Amint az a lírai szubjektum értéktudatát tükröző értékjelképekből kiderül, Kányádi Sándor mindig közösségi rítusként és kulturális kötőerőként fogta fel az irodalmi cselekvést. A futó divatokon fölülemelkedő, morálisan elkötelezett, közösségi érdekeltségű költészetet művelt.

Ennek megfelelően az erdélyi magyarság gondjaiban osztozó krónikásként, a kisebbségi üzenetek tágas horizontú költőjeként él az irodalmi köztudatban. A vele készült interjúkban a következetes erkölcsiség, a „mozdulatlan elkötelezettség” látszik a leghangsúlyosabb mozzanatnak: „Fontos számomra a stílusdemokrácia, a közérthetőség, de nem a gügyögés. (...) A poézisnek van akkora ereje, ha igazán poézis, hogy egy nyelvközösséget össze tud kötni. (...) De még egy dolgot, amit én a kezdő verseimben sem tagadok meg: magatartást, hozzáállást, vershitet én azóta sem cseréltem.”

Az önnön lehetőségeivel, adottságaival való szembenézés, a sorsvállalás egyre tisztuló tudata fogalmazódik meg a *Harmat a csillagon* című versében: „S ha elszólít a Nap, / nyugodt lélekkel mondják: / tócsákkal nem szövetkezett,/ liliomok fürödtek benne,/ úgy tűnt el, amint érkezett”. A változásban őrzött állandóság, az eszmények csengőszavára figyelő önazonosság kollektív érvénnyel szólal meg az *Őreg iskola ünnepére* vallomásos soraiban: „...ünnep előtt/ ünnep után / addig vagyunk – leszünk/ amíg a lépcsők bennünk is/ vásznak – vénülnek / s újulnak a falak amíg / halljuk a csengőt/ s benne a tengert/ és minden rodostóban / zágont”. Az informális helyzet és az esztétikai érték igen szoros, ontologikus természetű kapcsolatára is utalhatnak a *Koszorú* veretes strófái, hiszen itt már az imitatio Christi, vagyis az áldozatszimbolika válik hangsúlyossá: „valaki engem kiszemelt/ valamire valakikért/ hullatni verejtékemet/ s ha nincs kiút hullatni vért”. Szándékoltan köznapibb formában, a depoetizáló groteszk és az alulstilizáltság eszközeivel tárgyiasul a közösségért, az olvasóközönségért érzett felelősség a *Reggeli rapszódia* rendhagyóan tördelt, tipográfiaileg is jelentésszerű textusában: „... még a/ versben kevésbé járatosak is/ föl-föllélegeznek egy-egy/ jobban sikerült levegő/ vételemtől”. Wittgenstein egyik kulcsmondata szerint „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell”. Kányádi mintha erre rímeltetné *Időmadárijesztő* című versének legfontosabb gondolatát: „... amikor / már-már vérembe rögződnek a ki nem mond-/ható szavak, megpróbálom nagy költőnek / érezni magam”. Innen már egyenesen visz az út a minőségeszmény jegyében megformált, posztulatív értékű ars poeticához, ami a *Szürke szonettek* legemlékezetesebb darabjában (*Pergamentekercsekre*) ekként tárgyiasul: „... írónádatam leteszem/ mintsem vályogból sziklát/ hazudni legyen kénytelen”.

A lassan növvő árnyak dőbbenete, a „végéhez közelít a kezdet” fenyegető bizonyossága szólal meg a gondviselésre hagyatkozó, a Fennvaló szándékait hol tétova, hol egészséges reménykedéssel fürkésző versekben: „megítélsz-e majd istenem/ kételkedőn is arra vágyom/ hogy valaki ne földi szem/ elébe kelljen egyszer állnom” (*A folyók közt*), „nem hálálkodom/ nem is kérdelem/ hogy őket miért/ s engem miért nem/ mert szeretsz Uram/ szeretsz Te engem/ és legközelebb/ nem hagysz veretlen” (*Azt bünteti, kit szeret*), „ahogy az isten észrevétlen / beléd épül mint-hogyha volna/ ahogy te is valamiképpen/ vagy a ház és annak lakója” (*Ahogy*). A költő kétségekkel teli küzdelmét, szakrális és profán, remény és félelem viaskodásának transzcendenciára nyíló távlatait a *Valaki jár a fák hegyén* című poémában figyelhetjük meg: „... én félek még reménykedem/ ez a megtartó irgalom/ a gondviselő félelem/ kísért eddigi utamon (...) valaki jár a fák hegyén/ mondják úr minden porszemen/ mondják hogy maga a remény/ mondják maga a félelem.”

Kányádi költészetszemléletének alakulásában, a lírai személyiség formálódásában meghatározó szerepük van a műfordításoknak. „A műfordítás nemcsak mű-

helygyakorlat, de élmény is, izgató metamorfózis; sikerültebb fordításaimat oly közelinek érzem, hogy örömmel adnám ki saját verseim mellett, ugyanabban a kötetben”. Ilyen összefüggésben a szövegköziség vizsgálata a költői beszéd és gondolkodás jobb megértését, az életművön belüli történések pontosabb fölvázolását szolgálhatja. Az artistikummal való élményszerű találkozáson túl Kányádi Sándor egyberostált műfordításainak kötete (*Csipkebokor az alkonyatban*, 1999) ezért érdemel megkülönböztetett figyelmet.

A hetvenöt éves költőt köszöntő Nagy Gáspár-vers (*Mi volna évei mögött?*) nyomán „Isten hű írástudója”-ként számon tartott, „fényből s gondból egyberostált ember-vándor” varázsos személyében egyik utolsó költőfejedelmünk jelenik meg. Általa egy olyan esztétikai magatartás, amely egyre inkább unikumszámba megy. Egy olyan költői univerzum, amely elgondolhatatlanul sokat segíthet abban, hogy a mulandó helyett a múlhatatlant, a romlandó helyett a romolhatatlant, a töredékesség helyett pedig a teljességet emelhessük be az irodalmi köztudatba és a nemzeti emlékezetbe.

Balajthy Ferenc

Végtelen csendben

Majd összeroskad az idő súlya alatt
Mind a teremtett lélek, bár még halad
Nem érkezik szép üzenet a jövőből, –
Vér virágzik, csont fordul ki a földből.

Az pusztulhat el, ami régesrég megvolt,
Mit kő nem tart meg, csobogó víz elhord.
Élni, és szárnyalni mért tanítottatok?!
Ha utam belepi porhó, – s megfagyok!

Mert sok itt a seb, fájdalom ütötte rés. –
Földrengéses csillagok vakult szegletén
Négydimenziós alvadt vér ruhámban

Járom az utam, milliárdnyi nyomában
Ahogy a Nap jár: nyugalmam nincsen,
S a Végtelen csendben átölel az Isten!

Földönkívüli

Göncölszekérrel megyek eléd,
Vissza utamra nincs törvény!
Egy pillantásod, nekem elég, –
Hozzád vezet mind az ösvény.
Csillagok csápjja Földre hajol,
Mint a szeretőm, úgy átkarol!

Úrgyönyörű világ vár én rám,
Mágneses vágy a nagy tenger!
Jöjj, édesem közelebb hozzám,
Mentsen a szenvedély egyszer!
Bolyongó bolygó is ott ragyog,
Hol szöktető sötétség vagyok!

Tűzszemű fénnel fussál eléd,
Vakulj meg, – messzi Galaxis!
S egy öleléssel minden enyém,
Ha, aztán magamra hagysz is!
Semmi se marad vén kirabolt,
De földönkívüli szerelem volt!

El nem múltó...

Beleléptem, benne vagyok, megtudtam,
Elfekvő készlet a Föld antikváriumban.
Víziszonyos halak közt egy (gaz) ember
Ki suttyomban szelídítem a vadkendert.

Mit fölmeszeltek, azt úgy is besározom,
De megülöm vígan a trónt is, ha az kell!
A legjobb formámat magammal hozom,
Lovam selymes szőrén a napfény delel.

Átbucskázok a fejemen, mint a karikán,
Állatfüggő, – akasztott (csoda) gyerek.–
Majd kikönyökölök a bürkém ablakán:
Döglött zsákbamacskát tőlem vegyetek!

És emel a lent, s mi fent van, vonz alul,
S akár a nyári villám, csap a fényesség.
Az égre hajigált a fejünkre visszahull,
Mindegy már mi az, csak nekem tessék!

Létem oly mostoha, esendő szánkivetett,
És hiszem, mégis megmentem a múltat:
Kifordított esernyőmmel csak integetek,
Mert, ami elmúlt, az már el nem múlhat!

Káliz Sajtos József

Rekviem a hősökért

Mikor tizennyolcban
a levelek lehulltak,
már több százezer hős
zuhant a földre holtan.

Árpád óta így volt:
századokon át védték
atyáink az ősi jussot,
a szent Kárpát-hazát.

Értük szól a harang
és a siratóének...
– meg az új tavaszért,
mert porukon virág fakad,
s mégiscsak győz az élet! –

Beteg világunk

Az egyik kéz a földet
műveli, a másik meg
épp rongálja, mérgezi.

Szörnyülködve látjuk:
itt vulkánok ontják a
falvakra a forró magmát,

amott a Föld elmérgedt
sebeit bombázzák egyre
a pusztító hurrikánok.

Az ember meg – míg erővel
győzi – gyógyítja, toldozza-
foldozza e lyukas világot.

Németh István Péter

Hazatalálók

Párhuzamok Simon István és Kányádi Sándor lírájában

*andenken =
rá-gondoló emlékezés
(M. H.)*

2018 júniusában, Kányádi Sándor halálakor is eszembe jutott az 1975 nyarán elhunyt Simon István. Az előbbi 1929-ben, az utóbbi 1926-ban született.

Nem tudom, olvasta-e a *Napút*ban megjelent tanulmányomat Kányádi Kolozsvárott, amely a Simon által versebe fogott dunántúli, közelebről bazsi lovakról és kiscsikókról szól, s amit a következő mondattal rekesztettem be Simon Istvánról szólva tíz esztendővel ezelőtt: „*Ha szerencsésebbek volnánk, s a költő még élne, mostanra akár a dunántúli Kányádi Sándorunk is lehetne.*”

Nyilván, tudománytalan megállapítás volt a részemről, de vállalom. Kányádi Sándor túlélte a nehéz esztendőket, Simon István pedig nem. Kányádi emberileg, költőileg megnyerte a háborút, Simon István 1975-ben, korai halálával akár el is veszíthette volna. Pedig mint magyar költők rokonok voltak. Közös témák ihlették meg mindkettejüket, ám Kányádi Sándornak a létből – láttuk az évszámoknál – több jutott, amiben remekművekké érlelhette még azokat az élményeket is, amelyekre Simonnak egyszerűen nem maradt ideje. (Ne hasson Simon István mentségének az írásom, ő sem maradt adós a maradandó költeményeivel.)

Kányádi Sándor több mint négy évtizeddel élte túl Simont. Goethe szerint semmi sem ér többet egyetlen napnál, s ezen aforizmának igazat adva, beláthatjuk, micsoda utolérhetetlen gazdagság a Kányádié Simon szűkre szabott élet- és alkotói lehetőségével szemben.

Rögvest a verses kalendáriumaikat teszem egymás mellé. Simon István verses naptárát egy tanévre a *Kisdobos* gyermekújságban olvastam, Kányádi *Küküllő-kalendáriumát* egy szintén fővárosi, de még fiatalabbaknak szóló sajtótermékben, a *Dörmögő Dömötörben*. (A nyolcvanas években a szerkesztősegeiknek ugyanazon pesti ingatlan adott helyet.)

Simon István a hatvanas és a hetvenes években a saját felnőtt verseinek úgynevezett gyermekek számára való zanzáit adta közlésre, Kányádi a nyolcvanas évekre felnőtt verseinek nivójához méltó gyermekverseket alkotott. (Kányádi tanári diplomát szerzett, de nem tanított, három évtizeden keresztül, 1990-ig gyermekek számára szerkesztett és írt irodalmi lapot. Páskándi Géza fedezte fel tehetségét. Páskándi itt volt 1975-ben Simon temetésén.)

Az *Október*, *November*, *December* és *Február* című strófákat idézem Simon Istvántól *A must énekel*, a *Vadludak* és a *Késői hózápor* című összegyűjtött – saját – versei mellé:

*Megérett az alma, körte,
vidám, zajos a szüret,
levél hull a hűvös földre,
tőkék nyújtják kincüket.*

+

*Vadlúd száll az alkonyatban,
borongós az őszi ég,
kopasz lesz az erdő lassan,
fáznak már az őzikek.*

+

*Megérkezett a nagy vándor,
haja fehér, mint a hó.
Elfáradt már - indulj bátor
új év: frissebb utazó.*

+

*Enged a fagy, földről, égről
tűnik a tél borúja,
hóvirág nyit, a hólétől
megárad a nagy Duna.*

Simon István a szőlőről és gesztenyéről, a vadludak példájáról, a szilveszteri tűnődésekről, a megáradt Duna látványáról vagy a ficáncoló Mirzáról rögtönzésértékű kisszerkezeteket készít, míg Kányádi Sándor csak a Küküllő habjaira figyelve időtlenné tesz egy tájrészletet:

*Zajlik a Küküllő,
vonszolódva lépdél,
hátán a sok súlyos
dirib-darab jéggel.*

*Egyik-másik tábla
tutajnak beillő,
emeli, billenti,
viszi a Küküllő.*

*Viszi s ha megunja,
kiveti a partra,
hogy a nap egy kicsit
vékonyítson rajta.*

*Vállra veszi újra,
s kéri, invitálja,
hogy a nap is üljön
föl a tutajára.*

*Haszna is van ám az
együtt-utazásnak:
elolvad a jég, s a
füzek kibarkáznak.*

Simon István rengeteget tudott az évszakokról. *Pacsirtaszó* című könyvének válogatott verseit is a négy évszak témái szerint strukturálta. Ezért is a hiányérzetem, hogy szülőföldünkről még mi mindent írhatott volna meg. Pontosan és szépen.

A húsvéti ünneppel érkező évszakováltást is gyönyörűen ábrázolták a költők. Simon a *Húsvéti körmenet*, Kányádi Sándor a *Könyörgés tavasszal* című versében. Simon a katolikus, Kányádi a református liturgia szerint, a *Tebenned bíztunk eleitől fogva* kezdetű Szenczi Molnár Albert zsoltárát parafrazeálva. Simon István költeményében a bazsiak „világgá szórják a tavaszi porból / a nagy himnuszt, az állelúját”, a katolikus éneket. Mindkettő kedves madara a pacsirta, amely Kányádi költeményében „fölpárittyázta az égre magát...” Emígy énekelt az erdélyi költő: „Ó, szép tavaszom, kedvem kibontó! / Annyi, de annyi bús napon át / Tebenned bíztam, Tetőled vártam / keserű szívem szép igazát.

Nemzeti tragédiánk után 1957-ben tán még, megint, mindketten egyformán reménykedtek. Közös madaruk a pacsirta. Kányádi egy másik versének címe is: *Pacsirta*. 1965-ben írta: „Pacsirta zeng a magasban, gyűrűzik / hangjától a levegő; lüktető / köröcskék pengetik a nap / feszes sugarait...” Simon már 1953-ban: „Poros utadon állj meg, utazó, / Hallgasd – az égen víg pacsirta szól. / fekete szántások fölött lebeg, / s nem hagyja el az édes éneket... // ...Hallgatja, aki szánt és aki vet, / kocsisok, csószók, őrző-gyerekek, / ...én is, szomjasan, messzi utazó; / milyen gyönyörű a pacsirtaszó.”

Ragaszkodnak a 20. századi költők e kedves madárhoz, akár Petőfi Sándor, a közös példakép, akit még a harctéren is meghihletett az a dal, amit a pacsirtától hallhatott megannyi csata után megint.

Kányádinak és Simonnak közös kedvencük nem csupán a madarak, de a virá-

gok közt is akadt: a kankalin. 1943-ban írt zsengejében Simon a következőképpen ábrázolja e flórát:

*Mennyi virág a hegyen
tavaszodó friss gyepen!
Horhos szélén árokban
kankalin ül bokorban.*

Gyerek volt még Simon István, kisdíák. Húsz esztendő telik el, s az 1963-ban még szintén fiatal, de már a pályáján bizonyított Kányádi egy miniatűr remeket alkot:

*Fekete pohárban
sárga kankalin.*

*Sokasodnak
a halottaim*

*Anyám volt az első
sárga kankalin.*

*Gyűlnek, egyre gyűlnek
a halottaim –*

*Nem fér a pohárba
már a kankalin.*

A kevés szóval sokat mondás, a nem nagy, csak virágnyi téma, az ezekhez járuló dalforma olyan költői bravúrokra alkalmas, amelyeket Kányádi mind a pályája elején, mind az őszikes másik végén beteljesített. A *Virágospad*-ot író Simon István magasába ér költészetével. Poétikailag és morálisan egyaránt.

A világháború borzalmait mind a ketten mint megkerülhetetlen témát élik-írják verseikbe, nem, inkább megteszik olyan fundamentumnak, amelyre felelősséggel épülhet 20. századi beszéd. Simon a *Buchenwaldi rapszódia*ban (1953) felelősnek érzi magát, holott hadifogoly, áldozat volt ő is. Kányádi Sándor a *Pantomim* című költeményét a „*fasizmus életben maradt áldozatainak*” dedikálta. Túlélő a túlélőknek. Egy üres lépcsőházba érkező, lakásába már-már benyitó ember lelki állapotába képzelettel magát, részvéttel, mély empátiával. A hazátlanokká riadt, életfogytig megsebződött személyiségekkel vállal sorsközösséget:

Nézi a karikára fűzött kulcscsomót:
ing-leng a zárban.
Nézi halálra váltan.
Nézi megalázottan.
kipróbálja és koppan:

Kop, kop, kop. (1964)

Mindvégig a hazatalálás reménye hajtja a világban a két költőt. Mindketten távoli országokat járnak be, miközben a szülőföldjük naponta a szemük előtt lebeg. Távoli kontinensekre jutnak el, de tudják, a tűzhöz egyformán térdelnek mindennütt az emberek, az ingek ugyanúgy száradnak a köteleken, akár a Távols-Keleten, akár a Balaton közelében lengenek. Simon az Elbrusz csúcsait, a Jangce vitorláját, az asszuáni gátat látta, Kányádi Moszkvát, Örményország tájait, az Egyesült Államok-beli Clevelandben Kossuth szobrát, s 1984-ben eljut Dél-Amerikába, valamint 1992-ben – jiddis népdalfordításaival – Izraelbe is...

A népek testvériesülésében közösen hisznek. Ugyanazon európai szépségeket-értékeket látták a finn erdőktől a velencei Szent Márk térig. S a rokon hazavágyást. Simon István szíve még a ködben is hazatalál. Vagy ott van a *Hazafelé* című költeménye 1949-ből. Tíz esztendővel később Kányádi Sándor is azt írja verse fölé címenek: *Hajnaltájt, hazaballagóban*. 1966-ban az erdélyi költő is úgy érzi (*Éjfél után* a nyolcsorosának a címe) : „...míg hazafele ballagok, / s a szívem szinte kézenfogva / jön mellettem, mint fáradt kisgyerek...”

Ez a féle hazatalálás, nyilván, nem csupán földrajzi értelemben vall a két költőre, hanem hasonlóan az ars poeticákhoz, már egy értelmes-szép létezés lehetőségének és szükségességének a fölismerése, igenlése és igénylése is egyben. Egy olyan világról tanúskodnak, amelyben a személyes életidőn (a *Tageszeit*-en), a népek évein (*Jahre der Völker*) túl el lehet jutni valamiféle igazibb intervallumba, amely az ünnephez áll közelebb, s amely a költők kora is. E hitvallások a *dürrfige Zeit*ből, a szűkös időből küldték a romlás ellenében a világ újraépítésére és folytatására a szavazatukat (A fogalmak Martin Heideggertől.)

Szituáltságuk határon innen és túl, a dél-kelet-közép-európai hatalmi struktúrában lehetett más, de hamleti léthelyzetben egymáshoz egészen közeli válaszokat adtak. Simoné sem nélkülözi a drámaiságot, Tell Vilmos történetének megidézésével jelzi, hogy élet-halál kérdéséről van szó, nem csupán alkotáslélektanilag, ha már utódja előtt szól:

*Beszélni tanul a fiam,
s én rá-ránézek biztatóan.
Látod, mindennek, ami van,
értelme, neve lesz a szóban...*

*Minden szóra már szinte Tell
biztonságával úgy kell néznem,
hogy végképp nem véhetem el,
most már a kettőnk érdekében.*

Kányádi Sándor vallomása a tépettebb, a még kétségbeesőbb. Nála ugyanúgy a létezés értelme fordulhat meg attól, hogy saját emberi és költői léte az életén túl is folytatódik:

*...halálom hordod magadban,
s a fiammal, akit szültél,
halálom részese lettél,
és történhet már akármi
történhető, evilági,
olthatatlanul köt hozzád
e magasztos bizonyosság;
világrészek, galaktikák
távolából is mindig rád
emlékeztet ez a vétked.
Kit szeressek, ha nem téged.*

Simon István verse 1963-ban, Kányádi Sándoré 1965-ben íródott. Mindketten fiaikhoz szóltak. Kányádi halált is szülő élete – mint motívum – a kortárs Stanescunál és Szilágyi Domokosnál szintén megtalálható. (A zalai költők közül Péntek Imre első kötetében is ráleltem.)

Aki tovább lapozza Kányádi Sándor verseit még a *Halottak napja Bécsben* című füziéren is túl, újra fog találkozni fákkal, madarakkal, igen, a pacsirtával is, bár az idill sehol, az énekes madárka óceánra menekült kis kalózádo, az addig még csak hőkölve, függőlegesen ágaskodó lovaknak már csupán sörénye és koponyája látható. Utánuk „üres kötőfékszárat húz a nap”. A nyolcvanas években íródtak a *Dachau-i képeklapokra* című triptichon darabjai. (A német földrajzi név Simon István vagy éppen Pilinszky János címadásait asszociálja: *Buchenwald, Harbach, Ravensbrück...*) Kányádi Sándor, miképpen a fiatal Simon István, őszikés korára kisszerkezeteket ír, amolyan – általa úgynevezett – körömverseket. S egyáltalán

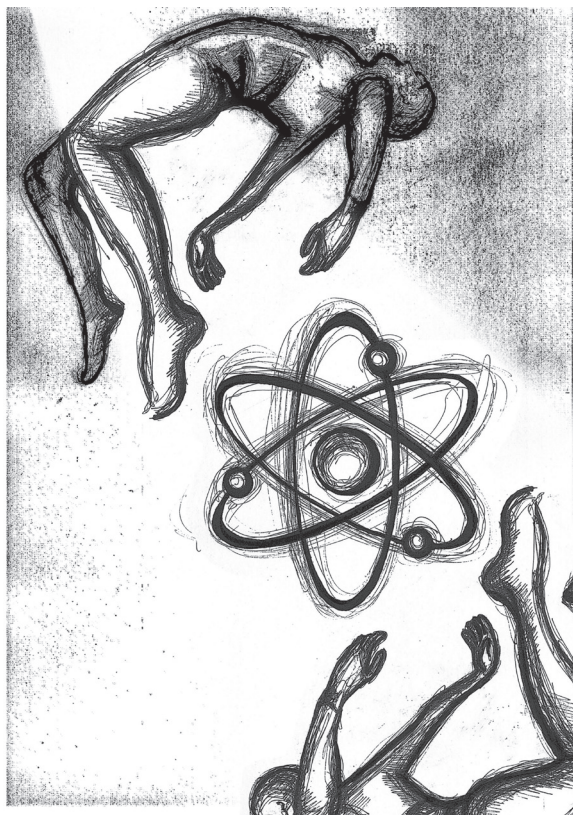
nem váratlanul: a kilencvenes években a 20. század legjelentősebb magyar költeményeit, olyan remekműveket, mint a *Valaki jár a fák hegyén* címűt. Ugyanúgy a félelem és a reménykedés a kulcsszava, mint Simon Istvánnak, aki e kétféle, de egymás mellett élő – létélményéről egy interjúban számot adott. [Idézte Simont Zöldy Pál Bazsiban a szülőház emléktáblája előtt 2018. szeptember 14-én.]

Martin Heidegger Hölderlinről szólva a 20. században deklaráta: *Ami megmarad, azt költők hozzák létre*. Nincsen ebben semmi költői túlzás, ha azt vesszük, a lírán kívül szinte minden pusztítandó, legyen az vasút vagy gyárüzem, akár maga a költő is – pusztítható volt. Ráadásul – szomorú – egy olyan világban, ahol Simon István himnuszt éppen az emberi értelemhez írt.

Suhai Pál

Kicsi testvérem

Kicsi testvérem
üveg-toronyban
lebeg a formalinban.
Törékeny fecske-koponyája
őrzi a múltam, emberek.
Két hónapig étellel kínálta,
étellel hitette az anyja.
Most...?
Születetlen halott.

Sírató

Ki sírat könnyet,
mit könnyen ejt,
árvalányhaj-éjszakát,
pityergés évszakát,
örökös örömet,
rézfogú ragyogást?

Síratom a sírást,
mind a könnyeket,
a moslékosvödörbe
hulló igazgyöngyöket.
Síratom a gyászt,
a gyászruhás napot,
tehetségét annak,
ki sírni tud.
És síratom,
míg szívemig hasít,
a gyönyört,
a gyönyör bakugrásait.
A derűt síratom,
az egyetlen, világ:
dúvadjaid orrán
a törékeny gráciát.

Hamlet monológja

Minden emberben van valami fantasztikus,
valami bolondos, nagyszerű, megátalkodott.
Egy kissé minden ember Yorick-szerű.
Még a primitív, humortalan lelkek is,
de titkukat elfalazták kapzsisággal.
Kapzsiságuk a titok.
Talán azt hiszik, átvihetik a túlvilágra?
A sírásók a megmondhatóí.
A túlvilágon nincs titok.
Éljenek hát a kapzsiság vámszedői,
ezek az alig-különbek,
ezek az illegális fináncok, akik
nemcsak az örömet,
a bánatot is megadóztatják,
a szomorúságról is két bőrt húznak le,
s akkor a legboldogabbak,
ha a sírásba vagy a nevetésbe
egészen beléfojtanak.
Éljenek hát ezek a kedves fajankók,
ezek a klumpás, hájfejű aligátorok,
ezek a kopasz elmeszakértők,
dilibogyótenyésztők –
éljenek sorsunk keresztretvényfejtői,
ismeretlen haramiái,
akik még sírunkból is kiforgatnak,
és nem hagynak semmit, de semmit utánunk.
Éljenek ezek a hullarablók,
akik most téged idéznek, testvér,
és éltetnek mindörökké, szegény, bolond Yorick.

Végzés

Derkovits Gyula képe alá

Íme, a felszólítás,
a végzés,
utolsó határidőd is lejárt.

Adós vagy életeddel,
fogadd el.
Ha nem fizethetsz, jót többé ne várj.

Konok tél, rendőrsapka –
szegénynek,
tudhatnád, végül is ez itt a rend.

Ostoba, százszor ostoba,
aki magának
biztos otthont időben nem teremt.

Nyomor, baj, betegség,
soványka
jószág s más macskája a házfalon.

Mit érsz, mondd, mit érsz,
ha meghasadt, és
benned is, a törvény s a hatalom?

Ha füstöl az ég is,
amíg kibámulsz,
s a végzés, arcod s a város fölött

csupán a távoli Nap,
meg Isten
haragja értelmezi a ködöt?!

Bertha Zoltán

A lét elviselendő nehézsége

Szilágyi István regényvilágáról

A *Kő hull apadó kútba* megjelenésekor, a hetvenes évek derekán nemcsak a legszélesebb kritikai életben aratott osztatlan sikert, de például a debreceni egyetem tanárai és valamelyest hozzáértőnek mondható diákjai körében is. A határon túli, kisebbségi, erdélyi irodalomról beszélni a politikai-hatalmi tiltás és túrés határán mozgó tevékenységnek számított (egy erdélyi eredetű bonmot szerint a diktatórikus represszió célzata nyilvánvaló volt: a csonka-magyarországiak – tudatvilágukban – maradjanak továbbra is csak csonka-magyarok), s ilyen körülmények közepette a trianoni szellemi határzárakat a legerőteljesebben és a legszuggesztívebb hatással fessegető irodalomtörténész, Görömbei András még úgy tartott szinte féllégális speciális szemináriumokat, hogy azokra megfigyelő titkosrendőrök is eljártak vagy az ott törtétekről más, általuk alkalmazott közvetítőkön keresztül igyekeztek tájékozódni. (Hogy aztán ezek a feljelentők mit értettek meg a Szilágyi István klasszikus regényremekében kiabrázolt tudatáramlás pszichikai motivációinak, esetleg a belső monológfolyam és az átképzeléses személyiségtükörözés prózapoétikai vetületeinek az elemzéséből – az hadd felejtődjön el a história örök titkaként.)

A Szilágyi-mű mindenestre újabb revelációként bővítette azt a sort, amelyet az akkor már legalább másfél évtizede (a Forrás-nemzedékek jóvoltából is) modernizálódó, „nagykorúsodó” erdélyi magyar irodalom produkált, Sütő Andrástól Székely Jánosig, Bálint Tibortól Bodor Ádámig, Kányádi Sándortól, Páskándi Gézától Szilágyi Domokosig, Lászlóffy Aladárig és tovább. Szilágyi István regénye ugyan valóban kicsúcsosodás, de akik már akkor is ismerték előző novellásköteteit vagy regényét – nem a semmiből előugró meglepetésként üdvözölték a nagyszerű új könyvet. Mert ami általában az egész életmű jellegadó írásművészeti sajátosságaként tűnik föl, az talán kezdettől mindvégig kimutathatón megőrződik, és kiterelvényesedik ezen az írói pályán. A legváltozatosabb tematikai, formai, elbeszéléstechnikai dimenziókban is folyvást érvényesül az előadásmód különlegesen érzékletes, lebilincselőn szuggesztív epikai mélységperspektívája; a deskriptív pszichológiai és cselekménymegjelenítés mikrorealizmusa és szenzibilis árnyalatossága; s a különös kavargásaival is magával sodró hangulatteremtés nyelvi elementaritása.

Az *Üllő, dobszó, harang* (1969) című regényben egy falusi tanítónő és egy katonaszökevény szerelme a háborús falu fojtott légkörében alakul ki, s az ösztönök,

indulatok, tudat alatti rejtelmek szövevényes világának felderítése is már hasonlítható ahhoz, ahogyan a *Kő hull apadó kútba* (1975) zárt létezésésterének, „katlan-” vagy „gödör-létének” a nyomasztó hangulattartalmait felbolydulnak. Ez a lélek-analízis régebbi (például dosztojevszkiji) részletező monumentalitását az akár faulkneri, Németh László-i filozofikus-vizionárius modernség mitizáló tendenciával ötvöző alkotás azonban páratlan összetettséggel rétegezi egymásra a determinált körülmények szorításában vergődő személyiség és közösség sorsállapota-inak változatait. A megidézett huszadik század eleji iparos-céhes erdélyi város (a Jajdon néven szereplő Zilah) kasztszerűen feszes társadalmi berendezkedése – s ugyan már bomlásra ítélt szokásrendje, áporodott életszerkezete, de még túlságos merevsége – a belőle értelmesen kitörni vágyó másféle szándékot eltűrni nem, csak eltorzítani, meghíúsítani képes. A megszabott normákat eltaszítani próbáló módos polgárlány szőlőmunkás-napszámosával folytatott (rangon aluli) viszonya – mint menekítő létkísérlet – kudarcot vall; a titkolt szerelemben a Szendy Ilka tudatába rögzült külső értékszemlélet és a saját belső igényszempont folytonos ütközése, felörlő viaskodása végzetes skizofréniába torkollik, s a hősnőt szereptőjének megölésébe, majd utána a kiúttalan örületbe kergeti. Szerelmével Ilka a társadalmi törvény ellen lázad, a gyilkossággal pedig az egyetemes erkölcsi-metafizikai korlátokat hágja át; s a bűnt és a bűnhődést, a jogilag büntetlen tettet és a tudattalanul is gyötrő büntudat, lelkifurdalás fátumos személyiségroncsolását itt nem követheti megengesztelő spirituális feltámadás sem. A pszichopatológiai folyamatot folklorisztikus, balladás, mágikus történetek tarkítják, s az olyan motívum, mint a dicső múltat és a sóvárgott létminőséget (magát a méltóságreményt) jelképező olajnyomatos (szentkép-helyettesítő) fejedelmi festmény (Rákóczi-portré): a lány számára az önpusztító illúzió- és ábrándhajszolás kivetülésévé válik. A projekciós ösztön tévképzetes, rögeszmés mélypszichológiai zavarai folytán a mindenkitől, sőt önnönmagától is elidegenedő egyéniség a lebírhatatlan lelki ellentmondások hínárjába fullad. A súlyos, tömény egzisztenciálfilozófiai és mitologikus jelentéssugallatú történet menetét a szubjektum belső szféráiban hullámzó idősíkok, a gomolyogva szét- és összezsúszó emlékképek, víziók, lázálmok, hallucinációk, lidérces előérzetek, rémlátomások, balsejtelmek, népi-babonás hiedelmek metaforikus, motivikus, asszociatív szövegszöttevények rendkívüli sűrűsége és gazdagsága tágítja az elbeszélés intenzitásának lenyűgöző végtelenjéig. A tudatmezőt szétfeszítő „stream of consciousness” azonban valamiképpen az epikai koherencia archaikus mintázataihoz hasonlóan kerekedik és teljeseedik tragikus és katartikus üzenetegésszé.

Mint ahogy az *Agancsbozót* (1990), e részint karkai sugárzású imaginárius abszurd, parabolisztikus, modellkonstruáló nagyregény is a maga határtalanított minuciózus leírásaival: giganterővel átvetített és tárgyias-absztrakt

totalitásigénnyel bevégzett összefoglalása mindannak a konkrét és elvont fájdalomnak, rettenetességnek, szenvedésnek, végletes szabadsághiánynak, amelyet az erdélyi és az egyetemes magyarság, de maga az emberiség is megtapasztalni kényszerült a gyilkos erőszak és parancsuralom (a kommunista diktatúra) évtizedei alatt. Az abszolút megalázottság kísértetiesen létszerű-létszerűtlen állapotának hallatlan akkurátussággal megrajzolt közelképeiben épül itt fel az emberi alávettség véghelyzetének megrendítő látványa. Az abszurd realitása és a realitás abszurduma. Terror és félelem univerzalitása. A titokzatos teljhatalom szolgájául odadobott ember magatartásfolyamata egyszerre borzongat meg azzal, hogy az áldozati kiszolgáltatottság oka és mögöttes szándéka kiismerhetetlen marad, másrészt hogy a rejtélyes hatalom még mindig elviselhetőbb, mint a rádöbbenés: az egész mögött csupán valamiféle „közönséges disznóság” húzódik meg. A végtelenített vagy időtlenített cselekvésmozzanatok együttese pedig a látszólagos – mert a kényszerű, engedelmes, kompenzatorikus pótcselekvések öntudat- és identitásvesztő narkózisában vergődő, s a puszta vegetatív túlélésre kárhoztatott (de a lázadás ösztönét még talán mindig magában rejtő) – emberlét paradoxonával riaszt, nyugtalanít: meddig lehet értelmetlen értelemmel felfogni és elviselni, eltűnni a rajtunk zsarnokoskodó felfoghatatlant.

A *Hollóidő*ből (2001) régebbi történelmi levegő árad: a török hódoltság korából; s a komor és darabos, nyers és kemény valóság plasztikus-anyagszerű fikcionálása bizonyosfajta dúsan eposzias örökérvényűséget sugároz. Kántor Lajos szerint a „krónikás énekek realizmusa és a népmesék valóságfölöttisége olyanszerű lebegésben folytatódik ebben az új ezredben megjelent regényben, ahogy a latin-amerikai prózában látja, ünnepli a világ az ottani, a helyi örökség ‘magas irodalomba’ emelését.” Az ódon-veretes eseményábrázolás hitelességét csak fokozza, hogy a történetben jellegzetes reformációkori életfordulatok ismerhetők fel – így a XVI. század kiemelkedő tudós teológus, tanár-író prédikátorának, Szegedi Kis Istvának az élethistóriájára utaló mozzanatok, például rabsága, török fogsága vagy váltásdíjért való szabadulása. (A regényírót – ahogy vallotta – elsősorban „a kiszolgáltatottság, a hódoltság életvitelének technikái, a túlélés esélyei és módozatai” érdekelték, s hogy a nyelvkezeléssel is „a kor atmoszférájának” a megelevenítésére törekedett.) Az idegen hódítókhoz viszonyuló eltérő életstratégiák és önvédelmi viselkedések, a türelem, illetőleg a szembeszállás vitáiban megtestesülő sorskérdések a feltétlen, elsődleges, elsőpró erejű vitalitás sűrűjéből fakadnak, s ilyképpen állandósulnak. A vérbő epikum hömpölygése, extenzitása a karakterek viszonylagos magatartásstabilitásával szerveződik össze, s a tulajdonságok és habitusok extroverziója így ugyancsak valami őseredeti energiával nő fölébe a pszichikai finomításnak vagy érzelmesítésnek – az álomi, a babonás vagy enyhén romantikus eseményelemeknek, sugallatos képzelgéseknek, titoksejtelmek-

nek is. Bizonyos modern látomásos enigmatikussággal beoltott naturalisztikus-újrealista tárgyiasság ez, talán az Erdély Móriczának – nemzetsorsos, alkattani, egyszerre szimbolikus-archetipikus és fiziológiás behaviourizmusának – a közelségében. Míg az *Agancsbozót* a létezés talányát, az irányíttatás borzalmas rejtélyét, a transzcendencia vagy a transzcendens vonásokat öltő külső hatalom (a „ve-lünk rendelkező szándék”) misztikumát és irracionálisát érzékítette meg, addig itt a választalan embertörténelmi immanencia eredendő misztériuma bontakozik ki. A vezetetés egybeesik a motivációkkal, helyzet és akarat (kaland és harc) összetapad: nincs ideologikus vagy leegyszerűsíthetően erkölcs példázatos célzata a cselekvésnek, nincs (nemzeti) önsajnálát vagy önfelmentés – csak irgalmatlan belső kényszer úrrá lenni a keserves fejlemények rémségein, létevidenciákat elérni a megpróbáló evilágiság közegében, romlások helyrehozatalát megkísérelni, olcsó vigasz nélkül kiutakat keresni, s az illúziótlan töprengés és tépelődés kísérte akció ősigazságával vagy mámorával a bizonytalan kimenetelű vállalás bizonyosságába merülve verekedni, bajvívni – és látni. A sorsviselő embert is, s a rettenetet is. A megoldandót a megoldhatatlanban és fordítva: a kilátástalant a hadakozó reményben. Így mélyülnek katartikussá a szenttelen felismerések és kijelentések arról, „hogyan táplálkozik a hatalom, ez az egyik legnagyobb titok”; meg hogy „hát még itt vagyunk, de már nem igazán. Mert nem megy olyan gyorsan a kipusztulás. Az a végleges. Egy ideig még itt is leszünk, meg már nem is”; vagy hogy „akkor hát nem vagyunk. Kipusztultunk, mint a magyarok. És ha még nem is egészen, de már próbálgatjuk, milyen az, mikor majd nem vagyunk. Addig próbálgatjuk, míg végül sikerül.”

Szilágyi István regényvilága a szüntelen (újra)értelmezés kihívója. Benne a tébolyító illúziókkal terhelt reménytelenség fojtogató levegője, a fenyegető létveszély és a végeláthatatlan kiszolgáltatottság művészi fenomenológiája, s az el-lenséges erőkkkel szembeni csatározásban felfokozódó, mert feladhatatlan megmaradásküzdelem lélektana és atmoszférája: távoli és mai korokat egyaránt átható örök élmény. Az artisztikum izgató csodája: hogy létezésünk csillapíthatatlanul kérdéses (mert léten és nyelven túli) törvényeihez – kezdeteihez, örvény-léseihez, végszituációihoz – a nyelv-művészet igazságaival valamiképpen mégiscsak közelebb férközhessünk.

Kis Pál István

Most, így visszanezve

A szekszárdi Duna-híd lábánál ülök,
locska kis mesékkel andalít a zsongás,
nézem az egykori sodródó nagy ágat,
azt a minduntalan újranyílmi-vágyat,
mely valahol egy régi áradáskor
egy faóriás törzséről ropogva letörött,
s hogy továbbélni neki sem volt mód más,
sajgó sebéből, itt e kis öbölben,
gyökeret vert, s hiába megannyi áradás,
él és éltet... árnyat vetve zölden...

s most, hogy már nem siet,
mélázva hallgatja a siető nagy vizet

...

Ha csak egy dinnye volt a zsákmány,
csínyünkön a csósz is csak nevetett.
Na, csak vigyétek – gondolta, látván,
hogy a klott gatyás csibészek,
a prédát lökdösve, terelve,
úszunk Soroksárról, Csepelre
a békésen elnyúló Kis-Dunán.
A dinnye még éretlen tök volt,
íze, mint a fű, a magja meg fehér,
de faltuk mohón édes-boldogan,
mert közülünk máskülönben
ilyet a kolónián nem ettek sokan...

Ennyi volt akkor a sóvárgott *minden*,
mit fizetség nélkül elvenni mertünk,
úgy választott el minket a remélttől,
mint háló a vadat, *vasfegyelmünk*,
s hogy ne legyen, ki ellene ágál,
messzebb vitte a kísértést
minden Kis-Dunánál
a vágyakat legyűző *öntudat*...
no, meg a kényszerű belátás

*hogy ami közös, az nem tied,
csak rész vagy nem a részes,
s ha volnál is... ha azt hiszed...
a részedet jussnak vélni vétek,
akkor is, ha nem védi törvény,
nem tiltja fegyver vagy felirat,
nem mentség, ha nem látja senki,
s még az is lehet, hogy csak neked,
de neked azt elvenni nem szabad!*

Így költözött be génjeinkbe,
hogy mi szolgálunk önként,
de nem vagyunk szolgálhad,
ki lop-csal, ha azt épp teheti...
amit elveszünk, csak a bérünk,
mienk a gyár, a mienkből élünk...
(...mert elúszva már a vérszívó burzsuj,
ki a munka hasznát mitőlünk elveszi...)

És elhittük,
mért ne hittük volna.?
amit lázas szemű térítő
suttogtak fülünkbe,
dörögtek mikrofonba,
énekeltek refrénnek a dalba
a zászlók alatti vonulásokon,
az önünneplés mákonyával butító ígét...
S csak mert elhittük,
a gyár lett a templomunk,
követtük őket, kotlóst a csibék,
s csak a gyanakvásunk volt rokon
a némán dacoló többivel,
ki hallva azt a másik kolompot,
ugyancsak vakon követte Istenét...

Igen, hittük,
 hittük, hogy hinni kell!
 Noha a tapasztalás más volt,
 s próbáján a tévhit pőrére vetkezett;
 ki szónokolt, a kezét zsebre dugta,
 dolga, ha volt is, csak fölös ugrabugra,
 s a közös tálból, merthogy joga lett rá,
 nyíltan és pimaszul kétszer is szedett...
 s ha akadt, ki néha morogni mert,
 csak hadd bőgjön a barom,
 bőrébe sütötte perditajegyét
 a felbőszült hatalom;
 parancsát a felsőbbségnek,
 mit megszegni, nem szabad,
 hogy töretve vagy önként,
 helyünk s jelölt sorsunk a lenézett szolgahad...
 a szolgahad, melynek részeként,
 és ez a gaty tanulság,
 míg a hámot hordod, a többinek hámjá vagy!

Elhagyott a hitem,
 vagy csak elvesztettem...
 a diszpécserral, kinek az a dolga,
 hogy bárcám a kampóra
 akassza helyettem,
 elszámoltam mindenemmel rendben,
 merthogy muszáj volt már,
 muszáj volt már mennem,
 ha nem is a máglyára,
 a mennybe vagy pokolra,
 de el onnan, el, nem állni a sorba,
 ahol, mindig s újra senki lett a nevünk,
 s az *anyagisten* is csak gombfocizott velünk...

Nem volt már sehol helyem, céloom, utam,
 minden jelenésre legyintettem, ugyan
 mire jó az ige, hol a sötét síri,
 a világosság titkát
tudni kell, nem hinni!

Most, így visszanézve,
 aki voltam hajdan,
 a tudásról szólva,
 ezt is csak hittem,
 vagy hinni akartam...

Hány virradat talált
 könyv fölé hajolva,
 hány káprázat, ábránd,
 tudós önámítás.?
 hányszor lelt a kétség
 rám, hogy fellapozza
 agyamat, a könyvet,
 kutatva a rejlő titkot,
 a legvégső Tudást...

A Tudást, ki kegyelmes úrként
 (hogy látsszék istenvolta)
 a remélt fényességet,
 koldusnak a fillért,
 móddal adagolja,
 ki minden válaszból
 új kétséget támaszt,
 s csak a belévetett hit
 jelenthet égi s földi támaszt,
 ha a fényes katedrális fala dőlni készül.

Nyavalyás koldus az elme,
 kapkod minden után.
 Ha a hittől rémüldözik,
 rongya lesz az ész,
 s ha a tudástól fut,
 tévhitek bogában
 botladozik bután.

Vártam, mint az *úszóláp*,
 eljön-e megjelölni létem,
 az a végső bizonyosság;
 hogy az iszapé a sorsom,

vagy a víz ölen lebegve
egy világ létét hordom,
egy másik, egy máshova,
egy végső érkezésben...

A damaszkuszi széles úton,
hogy minden vándor boldoguljon,
divat lett a jövésmenés,
lett hozzá korbács és behemót,
és szép szavú megváltó,
pont az lett volna kevés.?

Ha lelkem s rajta irhám
hajlandó lett volna,
csak a hit, a hit hiányzott,
aki begombolja...
s ha van végső igazság,
hirdesse irgalom vagy fegyver,
legyen Isten, Tudás, Anyag,
bármit hirdet, bármit tagad,
hitté lesz, mert hitetlenül,
csak eszes állat,
nem ember az ember...

Hol van már a Csósz,
ki a tiltott-közöst védte,
hol a fényes Jövő.?
a pimasz hazug
sincs már sehol,
aki megígérte...

Van-e még, ki úgy gondolja,
ő is csak egy, mint a többi,
nem csak rag az enyém s tied,
meg hogy mindent,
amit eltett,
ki kéne fizetni.?

Hol van már a gyár,
az a közös nagy kincs,
s a büszke munkahad,
az a léptével dobogó,
s a szívével lobogó,
ki magáénak tudta...
hogya neki se volt,
hogy lett arra bárkinek is jussa.?

Nem lettem tolvaj,
kezemnek, ha volt is alkalom,
a lopáshoz belőlem hiányzott az óhaj,
a szerzés csábbal megejtő kényszere,
a birtoklás mindent feloldó mámora
nem vitt rá, s nem fog már soha,
nemcsak mert nincsen mód,
vagy éppen nincs mire,
más bűnöm, ha volt is
(mert persze volt!)
az se vitt messzire...

Zsolozsmázó, bizony az se lettem,
csak úgy magam módra,
ha van is hitemhez Istenem,
nem kondít harangot,
s nem vár a templomba,
csak ül az idő partján,
akár a dинnyecsósz,
szomorú az arca,
mohos uszadékfa
ahogy ott elidőz,
nézi, merre járnak
a hajdani csibészek,
s nyelvükön érzik-e
az egykori csínytevők
ízét az elprédált dinnyének,
vagy ma is, kik akkor
oly vagányak voltak,
ha szóba kerül csínyük,

vajon édes-boldogok-e,
vagy az emléktől már
némán fuldokolnak?

Messzire hozott időm,
új népek, szokások, új hitek
formálnak, örölnék, hitetnek,
a dinnye már csak emlék,
senkivel se közös,
most így, visszanézve,
hogy mégis részemnek érzem,
már nem is oly különös.

...

A szekszárdi Duna-híd lábánál ülök,
locska kis mesékkal andalítom magam,
a vízpart fövenyére terítem az árnyat,
a máig bennem élő kizöldellni-vágyat,
mese lett a zöldár, mely egykor ide hozott,
törzsem, az a régi fa is, regébe öltözött,
én meg minden úszó gallyban,
azt lesem, ki voltam hajdan...
most így, a folyóra, a sorsos időre,
az örvénytelt sodrásra s az útra
csitult szívvel vissza-visszanézve,
lassan részemmé lesz minden,
társam itt már csak az Isten,
üldögélve lombom alatt,
dinnyét eszik mosolyogva,
arcát nézve, ahogy látom...
jólesik a falat...

Epilóg (vagy ugyanez röviden)

Most, így visszanézve,
sehol a túlnan, s vele az innen,
sehol az öböl, a véggát, a kikötő
egy pillanat volt minden
az idő hullámfodra
mert ami itt örök,
csak a Nagy Víz sodra!

Cs. Nagy Ibolya

Király László a pálya kezdetén

Király László költői-alkotói életútját vizsgálva nem tekinthetünk el attól, hogy felhívjuk a figyelmet az egyébként irodalmi-kritikai körökben köztudott eseményre: hatásos (és korszakos) belépőjére. Kultikus irodalomtörténeti mozzanat jelzi ugyanis, de nem is egy, hanem kettő, azokhoz kapcsolódik a most hetvenöt esztendősköltő indulása, vers és esemény egymást jelölik: a *Vitorlaének* című antológia megjelenése 1967-ben Kolozsváron, s a még abban az esztendőben napvilágot látott első verseskötet. Az antológia címe Király Lászlónak (egy kötőjel híján majdnem) azonos című verséből, az 1967-es Forrás-könyvben, a *Vadásztáncban*, a *Tengerparti város* ciklusban (s a két kötet időben párhuzamos szerkesztése miatt majd az antológiában is) megjelent költeményéből, a *Vitorlaének*-ből vétetett: s ezzel a Király-vers szimbolikusan mintegy vízre engedte, vitorlát bontatva velük a többé-kevésbé hasonló korosztályhoz tartozó, a Forrás második nemzedékének nevezett költői-írói, alkotói csapatot. A kötet pedig, melyből a vers való, a *Vadásztánc*, az Irodalmi Kiadó Forrás-könyvek sorozatának e második nemzedéki nyitányt hirdető kötete lett. S négy évvel később (két újabb kötet után) Király László már a halhatatlanság kapujában áll: bő háromnegyed oldal jut számára a Kántor–Láng-féle romániai magyar irodalomtörténetben. A szerzők „teremtő igényű”, „öntudatos” betoppanásnak nevezik a jelentkezését, s az első könyv *Férfiak a parton* című bevezetőjében meleg, biztató, baráti szavakkal ajánlja az olvasók figyelmébe a kötetet és a szerzőt Lászlóffy Aladár, a költőavató barát is. Az „új etnikum” keresőjének, „korszerű, teremtő formaérzékű” alkotónak véli, aki „betonkemény helykeséggel” figyel új szellemi horizontok irányába. Lászlóffy a „világ kozmikussá tágulásával nyert új gondolati egyensúlyt”, a „minden idejű jelent” említi a kötet fontos szemléleti jellemzőjének, s hogy az „ősöket hordozó önérzet és nyugalom”, meg a „huszadik századi érzékenység” együtt „korszerű és férfias” lírát teremt. A „szellemiség újdonságán” legfőképpen a kollektív, történelmi emlékezet, tapasztalás megfaggatásának vágyát, s a szándék poétikai megvalósulását érti-értékeli. Cs. Gyimesi Éva, a pálya kezdeteiről szólva hasonlóképpen a történelmi érzékenységet, az alkotói felelősséget tartja a költői magatartás versekben kifejezett, leglényegesebb ismérvének. A kolozsvári irodalomtörténész, *Korunk*-szerkesztő, a romániai magyar irodalomtörténet egyik szerzője, Kántor Lajos szerint a költő korai műveinek kimunkáltságán, a formaérzékenységén már tetten érhető, hogy Király László tudatosan készült a lírikusi pályára.

Király beköszöntője tehát – fogadtatásából is érezhetően – rendkívül határozott, céltudatos, karakteres és „egyszeri” költőportrét sejtetett. Élesek, kontúrosak a vonások, az esztétikai, intellektuális különbözőség poétikai jegyei. Műveinek máig

jellemző vonása maradt ez a sokjelentésű másság: a kivételes formaérzékenység, fogékonyság a vers alaki változatai, a poétikai formák iránt, amely fogékonyság ugyanakkor távolról sem a verstani szabályok, a poétikai alakzatok szigorú betartásával, a formakövetéssel azonos, nem a műfajok (sőt műnemek) vegytiszta alkalmazását jelenti, ellenkezőleg: amiben következetes, az épp a formabontás, a formák, eljárás-módok keverése, a szabályelvetés. Király László lírájában (és epikájában) nemcsak a tér és az idő zökken ki megszokott medréből, de a gondolat, a költői eszmeiség az alaki rendet is maga alá gyűri, magához idomítja. S jellemzője e lírának a tanúságtetés, a „hibátlanság”, az önmaga erkölcsi igényeinek megfelelés vágya, a hűség, a szabadságigény kinyilvánítása. Szókészletében is kitüntetett helyen állnak, versképzők az őszinteség, a tisztesség, a kötelesség fogalmai. „Én erdélyi magyar költő vagyok. Sőt, két álmodott költőm: Al. Nyezvanov és Csang vej maguk is erdélyiek. A teóriák kevésbé vagy egyáltalán nem érdekelnek. Kós Károly híve voltam és vagyok, mióta apám kezembe adta a *Varjú nemzetséget*. Hogy ez mit jelent, annak csak utána olvashat az, aki nem érzi át, vagy legalább nem érti”¹ – vallja, hasonló megfogalmazásban több helyütt, ma is a költő, egyértelművé téve: önreflexív nyíltsággal, a szubjektum fölfedésével vagy alakmásokkal, én-változatokkal elmondva, lírai maszkok mögé rejtőzve is, a maga helyét-szerepét itt keresve, a szellemi szülőföld határtalanságát is a magáénak tudva, a szülőföldje sorsának, történetének, történelmének a tanúságtévője. Ezt a szellemi szülőföldet definiálja is: „számomra azt jelenti, hogy a kultúránkból kiválasztom mindazt, amit a magam számára fontosnak érzek, s amit tovább akarok építeni. Ebből a szempontból vizsgálódva viszont lényegtelenné válik az idő mélysége; Thermopüli és a normandiai partraszállás egyformán közel van hozzám, Homéroszt és Jevtusenkót is kortársamnak tekintem, Viktor Jarát, a meggyilkolt chilei költőt éppen úgy barátomnak érzem, mintha egy városban élnék.” „Ott harcoltunk mindnyájan Thermopülinél” – írta már 1970-ben is a költő, ez a földrajzi határok nélküli szülőföld számára a „mindenidejű” létezés foglalatja. Másutt, a költői növésterv: „Nem tagadtam soha, és bátran elmondom, bármennyire nem posztmodern ez, hogy tanúnak is tartom magam, és éppen ezért az egésznet másoknak írom, nem magamnak. Szeretem, ha legalább képzeletben ül velem szemben valaki, aki lát engem, vagy csak hallja a hangomat. Ilyen értelemben egy végtelen építkezés ez. Olyan, mint a Bábel tornya, amelynek nem lesz teteje soha, mert akár mikor akár mi történhetik. Ez nem fejeződhet be

¹ A költő vallomásaiból kiemelt szövegrészeket a továbbiakban is a következő írásokból válogattuk: Lövetei László beszélgetése a 65 éves Király Lászlóval – „én még soha nem voltam egyedül”. *Székelyföld*, 2008. november; Elek Tibor: „A világ változik, de a költészet nem”. *Születésnap* beszélgetés Király Lászlóval. Bárka, 2013. június; Gergely Zsuzsa beszélgetése Király Lászlóval - *Rejtett Világok. Király László: Szibárdok története. Erdélyi Terasz*, <http://irok.terasz.hu/erdelyi.irok/index.php?id=332>

soha, ameddig az ép eszem bírja gondolattal, a kezem meg bírja tartani a ceruzát. Krónikának nevezem én ezt az egészet, szerényen, meg kell mondanom, mert különös krónika, de remélem, azok, akik a költészetet tudják olvasni, ki tudják hámozni belőle, hogy min mentünk keresztül ezekben az évtizedekben, amit átfog az általam írt verstömeg [...]. Tehát tanúbizonyságnak is szánom ezt, tudatosan vállalom, mondhatni ódivatú költő vagyok.” A líra, mint közvetlen magánbeszéd, adja meg egyik lehetséges értelmezési formuláját a poézisnek az irodalomtörténész², s csupán látszólagos az ellentmondás - de hiszen még az sem - Király László föntebbi önmeghatározásával: mert magánbeszéd az övé is, de másoknak, a vele szemben ülőknek szóló. Király bízik abban, hogy a nyelv (bármiféle műnemben, műfajban) jelentésszerű, a művészi beszéd kifejez valamilyen személetet, vagy eredményez valamiféle megértést; hogy az irodalomnak, a költészetnek szemantikai funkciója van; de abban is, hogy ez egyúttal a világ megértetése, megértése is. Királyban nincs kétely a közölhetőséggel, mint irodalmi cselekvéssel, alkotói tettel szemben, illetve, ha van, az nem nyelvi kétely, nem a nyelv uralhatóságával összefüggő. A kimondhatóság, a társadalmi-politikai-történelmi környezet gátjai miatti kétely ez. De ellenében ott a nyelvi éberség, lelemény, tehát ösztönzés a kifejezés poétikai kellékeinek árnyalására-gazdagítására: s ez épp a nyelv jelfunkcióját képes fölerősíteni. A hetvenes-nyolcvanas évek Romániájában a költők, írók „metafora-korszaka”, a személyt és a közösséget, a nyílt beszédet korlátozó, diktatórikus társadalmi állapotok következménye is: ám ily módon a szolás szabadságának korlátozása az irodalmi nyelv hatalmas intellektuális-poétikai nyereségeként is leírhatók. A magyar irodalom története mindig is Janus-arcot mutatott³, abban az értelemben, hogy „ami az egyik oldalról szemlélve egy történelmi emberközösség küzdelme a megmaradásért, az a másik oldalról magasrendű művészi értékek történeti folytonossága és rendszere, s ami az egyik nézetben gondolat, költői kép és versforma, az a másik nézetben emésztő küzdelem és gyötrelm”. Innen ered a magyar irodalom mindmáig ható tudatos elkötelezettségvállalása a nemzeti történelem, a nemzeti élet, a nemzet „sorskérdéseinek” megoldása iránt, s innen ered az a „közösségi és közéleti éthosz”, amely ennek az irodalomnak még „formateremtő erőfeszítéseit, merész kísérleteit, akár önfeledt játékait is áthatja”. Az írott szó mögött ugyanis szinte mindig „történelmi és közösségi tapasztalat és felelősségtudat áll.”

Király László lírája, de prózája is épp ennek, az irodalmunkat jellemzően meghatározó elkötelezettség-vállalásnak a példája, miközben a poézise s a prózája példája a költői hagyományokat megújító, alkotói kísérletező kedvnek is.

² Tamás Attila: *Vannak-e műnemi jellemzői a lírának?* In: *Értéktéremtők nyomában*, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1994.

³ Pomogáts Béla: *Irodalom, felelősség, identitás*, Korunk, 2015/1.

„Szülőföld-mitológia”?

Király László két helységhez kapcsolja élete legfontosabb tájékozódási pontjait: Sóváradohoz és Kolozsvárhoz. Előbbi a szülőfalu meg a táj, a Sóvidék, a Kis-Küküllő völgyvonulata, ahonnan elindult, s ahol napjai javarészt ma is él, lakik, utóbbi Kolozsvár, a tanulás, a felnőtté, a költővé válás, a szellemi-érzelmi-lelki, a belső növekedés színhelye: poézisében, prózájában meghatározó módon szerepelnek ezek az életrajzi tényezők. Egyik vallomása szerint „Most újítjuk föl a sóváradai öreg házat, amit úkapám épített, ezernyolcszáznyolcvanötben. Utcakaput állítunk, kerítést cserélünk, tévé, telefon, ez-az, de úgy, hogy az erre járók ezután is a régi házat lássák. Boldog vagyok, hogy ez megtörténhetett, nem kellett elherdálnom az örökségemet, s visszatérhettem az indulás helyére, ahogy legelső kötetem legelső versében ígértem. [...] Nyugodtan járkálok a sóváradai temető kövei között”. Az említett, kötetbéli legelső vers (amely valójában a második), mint fogadalmat ismétli: „a gyermekkor el nem hagy soha”. (*Gyermekkori útlevel*) Másutt úgy írja: „Elfeledni pedig semmit sem szeretnék »szívesen« az életemből, azt is sajnálom, ami eddig kipergett az emlékezetemből. A békeharc emléke is jó valamire. Olyan béke volt, hogy a szüleim ágya fejénél éjszakánként ott strázsált dédnagyapám valamikori hosszú nyelű baltája, mellyel sötétedés után ballagott haza a községházáról mint községi bíró, vagy a kocsmából mint tisztességes, barátkozó ember. Az ötvenes évek elején a Nyárad mentén laktunk, édesapám tanító volt, ide-oda vezényelte őket, tanítókat a hatalom, hogy ne legyen módjuk gyökeret eresztetni sehol – ez hajszálpontosan kidolgozott KGB-módszer volt, mint arról jóval később értesültem. Mondta az „új eszmét” társaival együtt, így hát a kilakoltatott kulák házában, melyben lakni kényszerültünk, nem ártott az ágy fejénél tartani a baltát. Apám örvendett némi tiszteletnek. Tán-colni, énekelni tanította az ifjúságot, télen pedig olvasókört tartott petróleumlámpa fényénél a csíkfalvi embereknek. Épp a *Varjú nemzetséget* olvasta részletekben, amikor váratlanul Marosvásárhelyre kellett utaznia valami tanfolyamra, így a felolvasás Édesanyámra maradt. Neki azonban gyerekkorában torokgyíkja volt, nem bírta hanggal a szereplést, boldogságomra. Tisztelettel jelentem, hogy tízszer olvastam föl Kós Károly gyönyörű regényét. Ahogy befejeztem, kezdettem előlről, mert volt olyan hallgató, aki a közepén kapcsolódott be a nemes időtöltésbe. A békeharc dúlt, a kötelezően fehérre meszelt kerítéseken ez állt, többek között: »Tito, a jugoszláv népek hóhéra« – »A Szabad Európa az amerikai imperialisták véresszájú szekerítőlója.«” Gyermekkorának emlékei a kezdetektől máig ívelően beleépülnek a műveibe.

Király László 1943. november 19-én született, abban a faluban, amelyet 1948-tól 1956-ig nem tekinthettek otthonuknak. Ahogy a vallomásokban olvashatjuk, a család, az édesapa áthelyezései miatt gyakorta költözik. Gálfalvi György *Marad a láz?*

című interjúkötetében⁴ – emblematikussá lett könyve ez a nemzedéki-korosztályi vallomásoknak –, erre az ide-oda küldésekre, üzésekre utalva mondja a költő: a gyermekkori nyugalom és biztonságérzet, melyet a kérdező a sóváradi „öreg ház” látványával azonosít, a hiányával lett felejthetetlen: túl korán meg kellett ismernie azt az állapotot, „amikor az ember sorsa akaratától függetlenül alakul, s ráadásul rosszindulatú párkák intézik”. Az édesapát Nyárádgálfalvára, azután Csíkfalvára helyezik, a falun belül is költözködtek-hurcolkodtak nemegyszer, a *Kék farkasok* című regényben ott van ennek a megalázó s persze a befogadó háztulajdonosokat, többnyire büntetendő kulákokat is megszegyenítő tortúrának is a nyoma. Gálfalvának beszéli el azt is, benne a múlt, a gyermekkor, nem a szavaiban, nem a nosztalgiát ébresztő fogalmakban jelenik meg, hanem képekben: az égő avaréban, a csíkfalvi szüretékében, melyekből a must illata is idáig szállong, ünnepi felvonulásokban, egy éjszakai költözködés, teherautós vonulás kék fényű, dermesztően hideg, havas tájképében. Elemi iskoláit Nyárádfalván, Csíkfalván, Sóváradon végezte, majd a szovátai líceumban érettségizett. A szülőföld, az a földrajzi határokkal mérhető, művészetének folytatólagosan témájaként s a létezésének, a szemléletének erős morális támaszakként él benne. Olyan szoros ez a kapcsolat, hogy majd („posztmodernnek” ugyancsak nem nevezhető módon) *Akasztóhegy* címmel 2010-ben száz szülőföldverset válogat egy kötetbe. A valahová, a szülőföldhöz tartozás, továbbá a nyelv említett közvetítő funkciójába, a szülőföldtörténetek (egyáltalán: a történetek) versbéli elmondhatóságába vetett rendíthetetlen bizalom hitében „egy sóváradi mitológiát” (Bogdán László) teremt újjá ebben a kötetben, idézi fel benne, önnön emlékeinek visszfényeként a maga árnyalatos, sugallatos valóságélményét. De prózarészletek, leíró tájrajzok, vallomások sokasága is beszél erről az önkéntes szülőföldhöz kötöttségről. Az 1972-ben, a második prózakötetként megjelenő *Kék farkasok* a gyermekkori, nemegyszer traumatikus emlékek szürreális társadalmi tablója lesz, meg lírai vallomás is egyben. „Rögeszmésen kísért a gondolat – mondja a könyvben a főhős, Kis Harai Mihály –, hogy csakis ide érdemes eljőnnöm, hiszen mégiscsak itt telt el a gyermekkorom, erre a helyre emlékezem a legszívesebben, valahányszor tisztaságra, szépségre akarok emlékezni, ez a hely a legszebb, legzavartalanabb emlékek őrzője; fákra, ösvényekre, barátokra, szénapadlásokra emlékezem ma is végleges pontossággal, meg emberekre, akiket nem fogok soha elfelejteni. És el is jöttem, de bolyongani szerettem volna a mezőn, főleg a patakok mellett, imádom a patakpartokat, nem tudom, miért, de imádom a nagy büröklevelek alatti nagy hűvösséget, a szakadt martokat, a csendet hintáztató, fákról lógó venyigét.” És szereti, írja, a nagy szálú füvet, a zöld és piros potrohú bogarakat, a nagyon szép hernyókat, a madarakat, „és mindent”. A „hegyek fölött hullámozó fényesség” visszaringatta a múltba,

⁴ Gálfalvi György: *Marad a láz?*, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1977.

„uramisten – sajdul meg Kis Harai Mihályban –, milyen nagy dolog, amikor otthon van az ember, vagy amikor hazatalál! Hová szakadtam én innen?": s az elbeszélő hős vallomásán átfénylik az elbeszélő szerző saját életélménye. S milyen elégikus, mégis rákérdező, a tettek értelmét kutató *A Santa Maria makettje* apró emlénye, *A nagy nyári mező* sóhajtásnyi emléknovellája, a gyermekkorból idáig világló kép, a „gyermekláncfüves nyári mező”, a „felhőtlen ég madarakkal”, a szomorúfűz zöld ágai, a sárga virágból font hosszú lánc. Ahogy Király László mondta, nem fogalmak, hanem képek ébresztenek benne nosztalgiát a múlt, a gyermekkor iránt, s nincs okunk nem elhinni, hogy ezek a képek épp annyira a művek teremtett alakjainak múltjából, mint amennyire Király László személyes emlékezetéből szivárognak elő.

A hazaköltözés, az otthon-visszafoglalás derűs történeteit is meséli a költő, Király nem csupán megjeleníti műveiben a szülőföldet, de szívesen, szeretettel beszél is róla a vele készült interjúkban, az önvallomásokban. Tehát ezt a kapcsolatot az irodalom és a műveken kívüli beszédformák, a vallomások nyelvén is újra és újra megerősíti: „Végül aztán 1956-ban mégiscsak visszakerültünk a szülőfalumba, de úgy, hogy apámnak vállalnia kellett az orosz nyelv tanítását. Közben meg a cirill ábécét sem ismerte. Én azonban három esztendeje tanultam orosz nyelvet, szerettem is, feltűnően könnyen ment nekem, így hát a nyári szünidőben megtanítottam K. L. seniornak az orosz ábécét. Jó és szorgalmas tanuló volt, hamar megtanult írni-olvasni. Aztán megtörtént olyasmi is, hogy feleltetett engem abból a leckéből, melyet azelőtti este tanítottam meg neki [...], és nem kaptam meg tőle a legnagyobb osztályzatot. Remek történeteim vannak, ámde [...], ha egy gyerek, élete legfogékonnyabb esztendeiben állandóan csak készül haza, de nincs otthon – az bizony nyomot hagy az életében. Ettől függetlenül a »száműzetés« nekem rengeteg kalandot kínált, olyan szabadságot, amilyenben egy rendes papás-mamás-nagyapás-nagymamás családban élő gyereknek nem lehet része. Azonban az otthonom, a haza, most is Sóvárád számomra, és habár ma tulajdonom már a szülői birtok, ház, kert, mégis a régi izgalommal készülök s érkezem oda mindahányszor”.⁵ A költővel születésnap interjút készítő Lővétei Lázár Lászlónak a *Valahol ott* című versre utaló mondata például, mint zsilip nyitja meg a szülőföldről valló Király emlékezetét: „a dombok, dűlők, határrészek, patakok nevei alighanem elsőként mozgattak meg, csábították gyermeki képzeletemet. Endrebérce – ez így önmagában is szép, de miért nevezték így? A bérc alatti részt pedig – nyilván – Endrének? Mitől lehet Endre egy határrész? Isten óvjon tőle, hogy megtudjam! Oda jártunk tavasszal nárciszt szedni, amit kankósnak hívott a sóváradi ember. Összetapostuk az egész gyönyörű, süppedős rétet, a későbbi kaszások »öröme«.

⁵ *Csak a tartalom bírja ki az idő rongálását.* Király Lászlóval beszélget Szihalmi Csilla. *Litera*, 2017. nov. 19.

szőr s utoljára »haragot kötöttem« Vass Dénes nagyapámmal, mert tizenegy évesen elérkezettnek véltem az időt, hogy helyet cseréljünk: ő járjon szántáskor a tehenek előtt a barázdában, és én fogjam az eke szarvát. Ebbe ő nem volt hajlandó beleegyezni. Büszke lovas gazda volt, mielőtt az elvtársak egyszerűen elvették javai nagy részét rendes útonállókhöz méltó módon – elég nagy megpróbáltatás volt számára már az is, hogy tehenekkel kényszerült szántani. A Cserén meg 30 fokos hőségben lent »nyöttünk«, ami a világ egyik leggyalázatosabb munkája. A franc akart lent természetzeni, de Makkfalván szocialista lengyárat építettek, annak nyersanyag kellett. Amikor elszállítottuk a gyárhoz a szárított lent, éjszaka indultunk, én a magasra rakott szénásszekér tetején hevertem, nagyapám pedig énekelt a tehenek előtt balagva – amíg azt hitte, hogy alszom. Kuruc nótákat tudott, sose hittem volna. Ritka szavú ember volt, de nem kedélytelen. Dalait azzal háláltam meg, hogy amíg Ő a gyár irodájában állt sorban »a papírokat intézendő«, én a szekerünket egyszerűen kiveztem a másodosztályú lensorból, és beálltam vele az első osztályú sorba. A kutya sem vakkantott, másodosztályú terményemet csuklás nélkül első osztályúként kezelték, így valamivel több pénzt kaptunk érte. Gondolom, effajta szabotórhúzásokon bukott meg a szocialista lentermesztés. Vass Dénest azonban akkor a szélütés környékezte vakmerő cselekedetem láttán. Dorgálni éppen nem dorgált, mert egy csöpp igazságot szolgáltatam neki, amiért ilyen szemetet kellett természetnie hasznosabb növényekhez szokott földjén. Csere, Virgó, Endrebérce – csupa történet, mese, legenda, költészet, emberré válás”. A vers, a hivatkozott, a *Sétalovaglás* című kötetből való, az élmény poézissé lényegülésének megkapó példáját mutatja vers és vallomás egymás egymást igazolása.

A költő kritikusi közül többen is beszélnek⁶ arról, hogy a pályakezdet pátosszal telített, elégikus hangütése az idő – és a szaporodó kötetmegjelenések során – majd, valóban, részben átvált az ironikusabb, groteszkebb tónusba, amely mögött egy „mítosz”, a szülőföldmítosz elemeire hullása, gyengülése (is) áll. Másfelől, de ezzel szoros összefüggésben, ez a szülőföldmítosz, mely kezdetben a versvilág központi értékszimbóluma, a szűkebb otthon-élménytől való eltávolodással szinkronban, átadja a helyét a mindenekelőtt a „magyar kultúra s történelem alakjai, eseményei” által leírható szellemi szülőföld, ugyancsak a versek „játéktérében” megjelenő élményeinek. Ha a mítoszt a valóság valaminő idealizálásának, tudott-tudatlan megszipítésének, azaz a valóság tartalom pozitív átírásának gondoljuk, de elfogadjuk, hogy a mítosz tárgyához, értelmezésünkben a szülőföldhöz fűző szeretet, a mégoly erős érzelmi kötődés sem homályosítja el feltétlenül a látás objektivitását; továbbá, hogy ez a szülőföldélmény csupán részleteiben tájélmény, sokkal inkább a tájhoz, a térhez

⁶ Például: Márkus Béla: *Egy huncfut költő szemén szedett költeményei*, Szépirodalmi Figyelő, 2014. 1. sz.

tartozó idő, azaz történelem, társadalomtörténet, sorstörténetek, akkor talán pontosabb, ha úgy fogalmazunk: *ez a mítosz* sohasem foszlik szét. Igaz, a *Kék farkasok* zárlatában, a csalódott Kis Harai szájából ez a mondat is elhangzik: „Lehetséges, hogy ilyenkor összeomlik az emberben egy mítosz, ami eddig menedékül, hátrszágul szolgált?” De az életmű szerint nem lehetséges. Láng Gusztávnak⁷ az *Útirajz* című vers kapcsán írt frappánsan tömör megfogalmazása szerint a szülőföld Király számára „egyszerre táj és történelem, az időn kívüliség és az időbeliség létkerete”, s hogy a mindehhez való költői viszonya jó vagy rossz, a „minősítések [...] inkább következnek az olvasó értelmező viszonyulásából, mint magából a szövegből”: s ez nemcsak az idézett vers esetében igaz. Király szemléletében ez a jelenidejűség, ez az eleven szülőföldkapocs eleve tágasabb-szélesebb terepű annál, mint amekkora szeglet a sóvidéki falu, táj és ember – élettényeivel – kikeríthet az időből-térből. Benne van az ifúság tere és ideje is, benne a társak, barátok, szerelmek, a közösségi hagyományok, erkölcsi parancsok, a magatartás szabályrendszerei, benne a kor, az általa és elei által megélt kor minden nyúge és baja. Hiába jár-kél a kultúra, a szellem határtalan univerzumában, otthona – a költészete erről vall, a versek erről beszélnek – mindvégig ugyanaz az erdélyi szeglet, ahol az élete folyt és folyik, Koós Károlyt a költő nemcsak a gyermekkori történet kedves humora okán említi oly sok helyen. Pontosan leírható a Király-líra másodlagos, közvetett, kulturális élményanyagának, ihlető erejének ok-okozati összefüggésrendszere, ha úgy tetszik, kijelölhetők a kulturális tapasztalás tér-és idő koordinátáinak a maga létehez kapcsolódó elemei. Az átvételek, magyarítások, utalások, hivatkozások, a példázatok, reminiscenciák, a kiterjesztések ugyanis mindig a költői életút múltbéli vagy jelenbeli eseményeihez, érzelmeihez, élményeihez, tapasztalásaihoz, az intellektuális készenléthez kötődnek. Király poézisének izgalmasan különleges vonása, a költő szemléletének, látásmódjának megkülönböztető módon egyedi-egyéni adottságaképessége ez a rétegezethez, együtt gondolhatóság, az egymáson fátyolként átsejlt élmények együttes megélése-átélése és poétikai megjelenítése.

S persze, más cél is vezérelte, amikor a kultúrtörténet, a művelődéstörténet tájait kezdte járni, konkrétabb és kevésbé emelkedett: „És itt kezdődik a szellemi szülőföld története, kiépítése. Illyés Gyula *Haza a magasban* című művéből indul a gondolat, tehát a lehető legjobb helyről, ezért vettem át én magam is. Ha a földrajzi szülőföldünkről szólni sem engednek, megteremtjük annak szellemi mását. Ezt nem lehet elvenni tőlünk semmilyen fortéllal, nem lévén földrajzi határai, melyeket „irredenta” gonoszok esetleg meg akarhatnak változtatni. A magyar kultúra, történelem, gondolkodásmód, hagyományrendszer s még annyi minden – vagyis a szellemi haza. Ki kellett bírunk tíz-tizenöt sorvasztó esztendő úgy, hogy az olvasónk

⁷ Láng Gusztáv: *Király László: Akasztóhegy, Ambrózia*, 2012. nyári szám

is érezze: nincs magára hagyva. Ezt a kapcsolatot kellett építeni, óvni. Az olvasóink egy idő után remekül megtanultak a sorok között olvasni. Az én elméletem szerint az igazi erdélyi versben akkoriban két vers volt: egyik a leírt sorokban, a másik a sorok között. Bizonyos szempontból hátrányos helyzetbe kerültünk az anyaországi szerzőkkel szemben, mert sokak szerint ez a fajta, itt-ott allegorikus, gyakorta áthallásos, példálózó költészet végleg idejét múlta. Hadoszlopaink az idők folyamán megritkultak, bizony. Voltak, akik nem bírták elviselni a mostoha időjárását, elmentek végleg, vagy csak elhallgattak. De hát: ők, akikről annyi szó esett már, éppen ezt szerették volna elérni. A költő számára az elhallgatás: önfeladás, végig nem vitt küzdelem. Miféle rossz értelemben vett civil magatartás ez egy művésztől?!! Miközben az olvasók kitartottak mellettünk a legnehezebb időkben is. Az *Utunk* egy adott pillanatban 17 500 példányban jelent meg hetente. Tudni lehetett: az elküldött üzenetet a címzett megkapta és megértette... Ennyit az idők hangulatáról.”⁸

Mindebből az következik (de legalábbis következhet), hogy talán maga a szülőföldmítosz fakulása, darabjaira hullása – a mítosz! Ami omlott, darabjaira hullt, az a *vectorlaének* volt, a világ birtokba vehetőségének, a rendtésnek a mítosza. A hit csonkult: hogy az ifjan kijelölt, a személyes és a közösségi létet érintő célok bizonyosan elérhetők. Miért kellene kételkednünk a szerzői önvallomásokban: „ha a földrajzi szülőföldünkről szólni sem engednek, megteremtjük annak szellemi mását”: de ez nem az életelv megváltozása, ez alapvetően a szemlélet szélesedése, a lehetőségek, a korlátok tudomásulvétele, továbbá a poézis, a megszólalás eljárás módjainak gazdagodása. Korántsem lényegtelen szempont: a szemlélet fókuszába kerülő új kulturális-intellektuális tereket és időket Király a maga erős szellemi igénye-igényessége parancsainak engedelmeskedve is bejárni, ismerni akarja, miközben e virtuális kalandozás szellemi nyereségeit, közhasznúvá is teszi, „nem magamnak írok”, vallja. Ami vezérelvként lebeg a költő előtt akkor is, amikor „tisztességtelennek” mondja a művészi hallgatást, mert a „maguk idejében” meg nem születő művek szerinte „felelőtlen hozzáállás bizonyosságai”. Az elmondani kötelező történetek jelentik (ha a „leírt sorokban” és a „sorok között” együtt kell is megkeresni a szépet, a jót és az igazat) az általa elfogadható művészetet: mely „ébred tartja, és nem elaltatja az embert”. Mindennek kohója pedig a szülőföld s annak történetei, „amíg élek nem szűnök meg erről beszélni”.

A költő időskori lírájában azután ismét erősebb hangsúlyt kapnak az életút legszemélyesebb terei, az emlékek legbensőbb rétegei, az alfa és az ómega, a kezdet és a vég már összeérni látszik a sóvidéki házban, kertben, tájban, a pincelépcsőben, a diófa ágaiban, „volt állatok bánatos bőgése”-ben. De a szülőföldkapcsolat, kötődés mindenkori jelen valóságának bizonyítására még csak nem is ezt a vissza-ha-

⁸ Szihalmi Csilla-interjú

zavagyódást, ezt a fizikai értelemben is vágyott és megvalósított, újbóli otthonlétet érdemes említeni. Hanem az igazoló erejében többszörösen erősebb tény: Király poézisében nem találunk a szülőfölddel kapcsolatos érdektelenség, közöny, az érzelmi-lelki eltávolodás nyomait mutató verseket. Pedig akármilyen életmítosz elvesztése trauma is, veszteségképzet, kiábrándultság, csalódottság, s ezek ugyan ott vannak, mindez az érzelmi, hangulati tónus, szín megtalálható az életműben, a vers és a próza egyaránt beszél ezekről a benső hiányokról: de a hiányképzetek nem kapcsolódnak a szülőföld képzetköréhez. A csalódottság, keserűség, talán az időszakos tehetetlenségérzet hátterében a történelmi, társadalmi, politikai kényszerűségek, a „helyzettudat” realitásainak tényezőire találunk. A „sóváradi este” a „múló időben is” megmarad, a *Hazabeszélő* két szép sora szerint: „Nem másutt van soha, ami kell. / Itt bővöl, mint isten, a fűben, a fában”.

Korszakos belépő

Király László 1961-ben iratkozott be a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem magyar–orosz szakára. Első verse 1963-ban jelent meg az *Utunkban*, még csak másodéves. Az indulás, a biztató-elismerő fogadtatás erős hullámverésekkel alakítja-formálja Király László életmodellképét. Vallomása szerint „Évés helyett, alvás helyett is verset írtunk s olvastunk fel egymásnak. Az ösztöndíjjal járó menzajegy árát jó büdös kocsmákban és az olcsó antikváriumban hagytuk. *Vadásztánc* című versemet hetekig kellett fölolvasnom mindenféle társaságnak, ugyanígy járt Farkas Árpád a *Cipőfűzőárussal*, Vári Attila meg a *Felmentés* című kisregényt olvasta fel nagy kedvvel, ha jól emlékszem: 19-szer. A legkülönösebb az lehetett, hogy – jól nevelt kollegáink és tanáraink elképedésére és rémületére – eszünkbe sem jutott tartani a szánkat. Amit aztán a belügyi szervek kellőképpen honoráltak. Nem lehetett elnézni nekünk, hogy ordít belőlünk a belső szabadság, a külső korlátok ellenére is”. A társakkal – többek között Farkas Árpáddal – éjjel-nappal írnak, ezt a költőtárs maga is számos helyen elmeséli, élvezik a világ kibeszélhetőségének örömét. A társak elsősorban a *Vitorla-ének* nemzedéki csapata, s Király első önálló verseskönyvével ennek a csoportosulásnak, antológiai-közösségnek a tagjaként lép az irodalomba. S ez tény szerint még igaz is lehetne, ha a költő nem háritaná el igen határozottan a nemzedéktag státust. Részint, talán, mert a vonzalmi, szemléleti tájékozódása alapján a Szilágyi Domokos, Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Szilágyi István-féle, tehát a megelőző költői-írói seregléshez tartozónak épp úgy érezhette magát, hozzájuk legalább annyira kötődött, mint antológia- s korosztálybeli csapatához. Ám főképpen azért vonakodhat az alkotói közösségbe szorításhoz, s ebben is hasonlóan vélekednek Farkas Árpáddal, mert a helyfoglalás, a költői jelentkezés nem a csoportos felbukkanás által nyeri el a hitelét, s nem is lehet a mégoly fontos, megvallott pél-

daképelődök inspirációit sem e hitelesség kivívásához felhasználni. A költői közösség lehet támogató erő, de életművet építeni, a költő helyett, nem tudhat: ezt Király László, de Farkas Árpád is újra és újra kinyilvánították. Minden költői veszteség és minden nyereség személyes, egyszemélyi, belső ügye a poétának. Azután, s erről is beszél, a költővé válás kezdete meghatározhatatlan: „az indulásom nem esett egybe a felsoroltak egyikével sem”, mondja, egyáltalán: senkiével. „És most nem az első nyilvános jelentkezésről beszélek”, folytatja, „hanem arról, a tulajdonképpen nem is létező homályos pillanatról, amikor először indul el a gondolat a nem szokványos, hétköznapi, hanem mondjuk úgy: ünnepi, a mindennapitól eltérő ösvényen. Arról a pillanatról amikor – anélkül, hogy ezt előkészítettük volna tudatosan – rádöbbenünk, hogy a szó, amit leírunk, már nem csupán a mienk, nem bírjuk titkolni, rejtegetni. Azért szóltam a döbbenetről, mert a kitarulkozásnak olyan kezdeti pillanata ez, amely egy egész életet meghatároz [...]. Ha pedig a magam választotta útról kell szólnom, szemtelenül idéznem kell egy K. L. nevű kolozsvári költőt, aki ezt írta 1968-ban: *Mért választottad ezt az utat vándor / Nem választottam szembejött velem*”⁹. Idők múltán magányos portyázókká váltak a csapatban induló írók, vallja, ez az íróság természetéből következik, s a „magányos küzdelemnek más törvényei vannak”.

De a „szabadcsapatról”, arról a nemzedéknek „elkeresztelt” közösségről, amely elsősorban a Gaál Gábor-kör előadásain, rendezvényein, vitáin nevelkedett, mégiscsak vannak közösségjellemző mondatai, s majd lesznek ezt az ifjú kort s ezt a csapatot visszasíró, elégikusan fájdalmas mondatai: hiszen „szabadság-hívők, szokatlanul szókimondóak” voltak, bátrak és öntörvényűek, s későbbi alkotásaik „gyökerei” azokban az írásokban vannak, „melyeket a Gaál Gábor irodalmi körben belekiabáltunk a füstbe”. Huszár Tibor terjedelmes, két kolumnás cikkében¹⁰, keresve a nemzedékfogalom számára legelfogadhatóbb ismérveit, Komlós Aladár „útbaigazítását” fogadja el, mely szerint csak az a korosztály érdemli meg a *nemzedék* nevet, amely „valami közös történeti feladat teljesítésére vállalkozott”. Nem döntő a kor-hasonlóság, még a közös élmények, közös eszmények sem, a feladatvégzés azonossága a fontos, Komlós nem adta könnyen a titulust. Huszár szerint pedig hiába „remek írói gárda” az antológiabeli, színre lépésük után hamarosan „elillant” a „csoportlelkesezés”, maradt, összekötő, közös emlékként, a Gaál Gábor-kör „fészekmelege”, a „boly” melege (Farkas Árpád), az „iskolapad” emléke, a közös elvi zászló alatti együttes menetelés híján pedig nem érdemesülhetnek a közös törekvések valamely jelzőjére, ők „számot” kaphatnak: a *Forrás* második nemzedéke. Ha együttes menetelés nem is, a

⁹ Erdélyi Erzsébet – Nobel Iván: „A szó, amit leírunk, már nem csupán a miénk”. Beszélgetés Király Lászlóval. Bárka, 2000/3

¹⁰ Huszár Tibor: *Egy forrásból hány patak lesz? Gálfalvi György interjúkötetéről*. Utunk, 1978. április 7.

hatvanas évek végének fiatal költőnemzedékét a közös indulás hasonló eszmeisége, alapvetően az irodalmi szólástér megváltozott helyzete, e helyzet lehetőségeinek ambiciózus számbavétele mégis egymáshoz húzta-vonzotta. Gálfalvi kérdésére így érvel-indokol Király: „Bármennyire is fellengzősen hangzik: vagy tudatosan, vagy tudat alatt, de teljes természetességgel egy kötöttségektől és előítéletektől mentes irodalmi közélet megteremtéséhez akartunk hozzájárulni”.

Királyék költői-írói generációjának jelentkezésekor, a hatvanas évek második felében-végén az „irodalmi megszólalás” alkalmi-lehetőségei megváltoztak, „az előzményekhez kritikai attitűddel viszonyuló feltételrendszerében” találták magukat. A kor irodalmának vizsgálata azt mutatja, „hogy az alkotók egy szilárdnak tudott beszédrendben mozogtak, amely a tagadás-megerősítés kettősségében határozta meg a nyelvi cselekvés feladatait és lehetőségét”.¹¹ Ez a korábbi ideológiai gátaktól időlegesen bár, de felszabadulni látszó környezet tette lehetővé, hogy a *Forrás* második nemzedékének alkotói „újra értelmezhessenek” az alkotói pályájukat, személetüket, szereptudatukat meghatározó fogalmakat: „realizmus, szolgálatelvűség vagy közösségi ihletettségű megszólalás”. S mert ennek a nemzedéknek a tagjai közül számosan a vidék, a falu tájairól érkeztek, az érdeklődésük természetes módon irányult a szülőföld, mint versképző tematika felé. Lászlóffy Aladár majd az első Király-kötet bevezetőjében részletesen elemzi ezt az új, egy ideig valóban nyitottabbnak feltűnő irodalmi-kulturális légkört, s az irodalmi beszéd tartalmi-formai változatosságát már a maga nemzedékének beszédmódjaitól eredeztetve: nem volt tehát éles határ, elhatárolódás a nemzedékek között. De ebben a nyitottabb beszédterben elég hamar megjelentek az új politikai-ideológiai gátak. 1971-ben Ceausescu kijelentette (a nagyobb nyomaték kedvéért kötetben is megjelentetve a beszédet), hogy Románia, elismerve a nemzetek és nemzetiségek hosszú távú létezését, a nemzetiségeknek a nemzettel azonos jogokat, létfeltételeket biztosít, majd, szinte ugyanakkor, abban az évben, a deklarációval szöges ellentétben meghirdette Románia homogén nemzetállammá fejlesztésének koncepcióját is. A kötöttségektől és előítéletektől mentes közélet reménye szinte a fellobbanásával egy időben halványulni is kezdett: a megváltozott beszédter gyors átalakuláson ment tehát át, egyértelműen és konzekvensen föl-fölmutatta a szabad szólást, az irodalom lehetőségeit is korlátozó politikai elvárásokat.

Király László az egyetem elvégzése után, kis nagybányai, tanári (és katonai) kitérővel, 1968-ban az *Előre* című lap kolozsvári tudósítója, de már az év karácsonyától az *Utunk* című kolozsvári irodalmi szerkesztője lesz: s marad nyugdíjba vonulásáig ebben a szerkesztőségben. [...]

¹¹ Papp Endre: *Az irodalom mint etikai fenomén. Király László pályaképe 1.* In.: *Nemzetiségi irodalmak az ezredvégen*, szerk.: Görömbei András, 2000, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

Fellinger Károly

Farsang végén

Farsang végén,
Nekeresden,
ügyefogyott
Petike,
a Nagy-medvét
hógolyóval
eltalálja
telibe.

Sír Petike:
–Ez a medve
jegesmedve,
kegyelem,
ha tévednék,
legyen Pali
istenuccse
a nevem.

Farsang végén
az udvaron
éles szemű
Péter
hógolyóval
a vén holdat
megcélozza
hétszer.

A hógolyók
nyoma látszik,
mellédobott
Péter,
csillagokká
változnak és
világítanak
éjjel.

A farsangi
fura bálon
minden legény
ámul,
hóemberlány
kötényében
petrezselymet
árul.

Hol nevelte?
Kitől kapta?
–Bús a bíró,
töpreng.
Szép ember, bár
jó bíró is,
csak ne volna
öntelt.

Kurjant Peti:
–Kiderítem
annak okát,
kérem,
követem a
lába nyomát,
még ma utol-
érem.

A farsangi
fura bálon
a hétfejű
sárkány
felöltözik
tűzoltónak,
locsolkodik
kábán.

Szól rá neje:
–Sületlenség,
józanságod
fogytán,
inkább gyújtuk
meg a gyertyát
az ünnepi
tortán.

Farsang végén
az új párok
kiseprrik a
házat,
vágyaik, mint
fehér galamb,
a templomra
szállnak.
Eltemetve
a nagybögő,
de a csönd zsong
bongva,
kölyökgyerek,
a sárga nap
nem lép a po-
rondra.

Ám a tavasz
álruhában,
mint jó király,
Mátyás,
ott jár már a
kertek alatt,
madárfütty az
áldás.

Pataki István

mint szű

mint túszer elrejtve
kis szű lelkemben
mind szűrszer sercegve
míg bújsz bennebbre
kiműlsz csendemben
kihullsz felejtve

azt hittem

azt hittem:
szeretni fogtok
ha minden férget eltaposok
és kiiszom előletek
az összes mérget

de új férgek jöttek
és újratermelődték a mérgek
mert ti ezeket szerettétek

keresgél

keresgél bennem
mint a félelem
tétován matat
mint polcon a vak

feldönt kiborít
mindig valamit
lever összetör
minden szétömöl

árván tapogat
mintha csak látna
leragadt álom
ragacsos vágásban

kezedbe vegyél

mint sarokba dobott
megunt törött játék
mintha arra várnék
kezedbe vegyél
s összerakj simogatva
hogy földhöz verhesse
újra és újra

leverted

leverted a fészket
még el sem készült
mit álmokból hevenyészett
egy éneklő őrült

hulltak ropogtak
a ledobált gallyak
az egyik én voltam
kigyúlt talpad alatt

már nincs ki féltene

féltett anyám
ha fára másztam
apám a mélyvíztől óvott
de én kúsztam az ingó ágakon
s köröttem vad hullám csapkodott

a fák kiszáradtak
kiapadtak a medrek
gallyak recsegnek alattam
és fuldoklom örvények felett

Szokolczay Lajos

Székely János Gyulán

A Caligula helytartója bemutatójának 40. évfordulójára

Gyula, az alföldi ékszer-kisváros ránk terítette szellős, nyári, már ami a kulturális élményeket illeti, bő köpönyegét, s ha van bennünk egy csipetnyi érdeklődés – bár csábít a Várfürdő, az Élővíz partján való bolyongás –, alig tudunk a boldogságteher alól szabadulni. A Kohán György Képtár, jól működik a forgórendszer, a nem mindennapi alföldi festőművész életművéből ad új válogatást, s aki a modern képzőművészetnek akar áldozni, annak ugyancsak ott a befogadott, a román–magyar alkotókat egybefogó Hunya Gábor-kollekció (Emlékezet és elvágyódás). S akkor a most kezdődő színházi nyár különlegességeit még nem is említettem. S a kezdőlépés sem akármilyen – egy halhatatlan író föltámasztása.

A Gyulai Várszínház június végén Székely János Napokat rendezett – tudományos konferenciával, pódium- és kamaraszínházi műsorral s végül nagyszínházi előadással. A magyar színházi életet is megpezsdítő bőség – köszönhetően a Várszínház direktorának, Elek Tibornak, aki egyben az erdélyi író egyik monográfusa is –, az ünnepi alkalmon kívül (Harag György zseniális rendezésében épp negyven éve itt volt a *Caligula helytartója* ősbemutatója), arra mindenesetre jó, hogy szembenézzünk nem kis mulasztásunkkal.

A marosvásárhelyi író (1929–1992) mindmáig nincs azon a helyen, amelyet értéke szerint megérdemelne. Sokoldalúsága – ragyogó költő, kitűnő próza- és drámaíró, izgalmas esszéista volt– ültette a feledékenység kispadjára, vagy az önmaga íróságát is kemény humorral kétségbevonó „jópofasága”, illetve lezserségünk, hézagos ismereteink, teljesen mindegy, a végeredmény gyalázatos. Az utóbbi egy-két évtizedben, akadémikus tollából, még olyan magyar irodalomtörténet is íródott, amely Székely Jánosnak nemhogy a műveit, de még a nevét sem említette.

Pedig életműve (költészete: *A hallgatás tornya*, illetve *Egy láda agyag* – 1972, 1973; *Semmi – soha* – 1994; szépprózája: *Az árnyék*; *Soó Péter bánata* – 1972; *A nyugati hadtest* – 1979; esszéje: *Egy rögeszme genezise* – 1978; *A mítosz értelme* – 1985; *A valódi világ* – 1995; s nem utolsósorban drámaköltészete, az 1972-es *Caligula helytartójától* az 1990-es *Mórokig*) a kortárs magyar irodalom egyik csúcsa. Nem véletlenül írta róla, sajnos, kései felfedezéssel Lengyel Balázs: „Egy biztos számomra, hogy Székely János nemcsak a határon túli, úgynevezett kisebbségnek, hanem egyetemes írója századunk második felének. Valahol Camus és Orwell között. Egyike korunk legnagyobbjainak.”

A Székely János Napok öt ünnepelte. Méghozzá egyik – Szilágyi Júliához írott

1973-as leveléből ide emelt – kívánsága szerint. „Világéletemben az volt a becsvágyam, hogy írásaim gondolati tartalmával hassak.” Ha a filozofikus alapállást vesszük, Székely Kolozsvárt a filozófia szakon végzett, érthető vágyálma. De hát ő, Szabó Lőrinczhez hasonlóan, önkínzó lírájában érzelmeivel is hatott. Elementáris erővel. Egy korai vers, az 1956-ban(!) keletkezett *Himnusz (Mogorva tenger)* elegánsan áradó lázbeszéde – áradásában bújtatva a metafora ezer formáját – ugyan „magántöprengés”, ám kihallani belőle egyéb „tengeri” magaslatoakat is.

Tenger! Mogorva tenger! Kietlen, szürke nagyság!
 Roppant hatalmad láttán betölt a társtalanság,
 Jeges magányod gyáva szívünket elszorítja,
 Mégis: ragadj ki minket töretlen útajadra!
 Ölelj magadhoz, áldott! Acélozz! Üss! Fűrösszél!
 Lesimított hajunkat hadd dúlja szét a sós szél!
 Hadd részegítse elménk a végtelenség üdve!
 Fanyar tajtékok cseppje hadd vágjon a szemünkbe!
 Hadd kóboroljunk rajtad, nem tudva tán neved sem!
 Zengésed hallatára a szívünk hadd nevéssen!
 S ha úgy tetszik, s alávetsz fagyos hullámaidba:
 Hadd táruljon ki mélyed halálos, ősi titka!

A végtelenség öröme? A végtelenség alázata!

Akár magánéleti, önmagát az őszinteség törével sértő lírai remekét vesszük (*Válás után*), akár remek történelmi – a mának ugyancsak üzenő – látomását (*A vesztesek*), sorsleltárának szenvedélye ragad meg. Azért is öltözhetett, önvizsgálati céllal a parasztvezér ruhájába – lásd a színpadon számtalanszor előadott, pazar drámai poémáját, a Dózsát –, hogy élet s halál, bátorság és félelem, magánélet és sorsközösség, vállalás és meghunyászkodás, gazdagság és szegénység kalodájában vergődve kimondhassa a szívét és elméjét izgató szavakat.

„Mi túlságosan szeretjük magunkat: / A Vár ledől, az Ország szertehull. (---) Mindenféle közösség elveszett, / Ha népe széthull és magára gondol” (*A párbaj*). S a talpasokhoz való szólás nehézségéről, s mégis tágítható gyönyöréről: „Meg kell valahogy értetnem velük, / Hogy tőlük függ az ország sorsa, hogy / Tőlük függ egész Európa sorsa, / S ha úgy akarják, s nem hőkölnek vissza, / Új arculatot ölthet a világ” / (---) ... Miért / Vállalják itt a harcot, és halált is? (---) A szabadságért” (*A vezér*). S a megsütött hús fájdalmát s borzalmait befelé nyelt sirással – néma jajgatással – nyugtázó főhős gondolatban még vissza tud vágni a gazdagoknak: „E csúfos trón, szándékuk ellenére / A népi sors igaz jelképe lesz” (*A trónus*).

Székely János Dózsán kívül azért bújt bele a zseniális matematikus maszkjába (*Bo-*

lyai hagyatéka) – mondanom sem kell, a szonettkoszorú a couleur locale-tól az egyetemességig nyújtózkodva lesz valódi sorsmodell –, hogy Marosvásárhely ege és az onnan kitörni vágyó akarata kozmikus szabadságjelképpé váljék. „Ott boldogolt a csillagok felett, / A jószágos és messzeséges űrben. / Ott boldogolt, ahonnan részegülten / Hull vissza már a lankadt képzelet. // De tüzet hozott, lángoló tüzet, / És tanítá övéit, merre vessék, / Mert gyűjtogatni hősi kötelesség, / Míg van a földön kín és rémület!” (*Prométheusz*).

Az igazi átváltozást majd, elég hamar, a *Caligula helytartója* hozza. (Hihetetlen, hogy megjelenhetett ez a kisebbségi jajpanasz, bár meghúzva, 1972-ben a marosvásárhelyi *Igaz Szóban*.) A dráma igazán versben dráma, amikor a blankvers (akár csak Shakespeare-nél) dörgő lárma, harsona, az igazságfaktort leleménnyel világnyi kiáltássá emelő, az örült hatalom elleni protestálás lesz. A történelmi kaleidoszkóp ezredév(ek)re tekint vissza, méghozzá úgy, hogy a főhős, vagyis Petronius, a helytartó – a késleltetés bölcselmi mestere – valójában a korábban individualizmussal vádolt Székely kisebbségi-nemzetiségi szavait (óvó szavait!) visszhangozza.

A jeruzsálemi főpappal, Barakiással vívott szópárbaja azért is drámai – ha azt a bizonyos szobrot beviszik a templomba, meggyalázzák a helyet, ami a nép szellemi lakhelye –, mert a lehetetlen igazsága ütközik benne a reálpolitikusi (a zsidókat is mentő, ugyanakkor a hatalomnak sem ellentmondó) „bölcességgel”. Petronius, a császár hűséges alattvalója, a bölcselmi tánclépések (a tétlen hatalom) kiagyaloja lassan magáévá teszi Barakiás nézeteit, s avval, hogy híven a császárt fölvilágosító besúgónak, két segédtszót fölládozza, maga is Caligulává válik. A főpap igazsága kisebbségi-nemzetiségi modell, hiszen az emberhez méltatlan élet nem más, mint halál. „A hatalom természetes / Végső határa az a pont, ameddig / Az alattvalók hűsége kitart. / Ha nincs ilyen pont, méltóságát veszti / Az emberélet. Szégyen lesz leélni.”

Talán ennyiből is látható, hogy a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban zajlott tudományos konferencia – előadói az életművet tanulmányaikban és könyvekben számtalanszor bemutató-elemző irodalomtörténész-kritikusok: Bertha Zoltán, Elek Tibor, Falusi Márton, Szász László – minő gazdag életmű előtt hajtott fejet. Ezt követte egy kerekasztal-beszélgetés Elek Tibor, Markó Béla és az új *Caligula helytartóját* rendező Szász János részvételével.

Amikor színészek kerültek a pódiumra, a korábban egzakt jelleggel körülírt szavak, érzelmi töltést is kapván, elkezdtek izzani. Egészen kitűnőre sikerült a prózaíró Székely (*A nyugati hadtest*) bemutatása, hiszen a három karakteres színész – Horváth Lajos Ottó, Schnell Ádám és Széles Tamás – hanggal és átéléssel, igazodván Székely egyszerre dokumentatív és látomásos szövegéhez, leleménnyel idézte meg az író különböző arcait. A Gyulai Várszínház és a Magyar Katolikus Rádió közös produkcióját a zenét szolgáltató, több hangszeren játszó Szokolay Dongó Balázs csak

színesítette. Az előadást az a E. Román Kata gondozta, üdítő hangsúlyértelmezéssel, akinek nevéhez fűződik a Magyar Katolikus Rádió tíz évvel ezelőtti hangjátékának (A nyugati hadtest akkori szereplői: Hirtling István, Kaszás Gergő és Schnell Ádám) rendezése is. A közönséget simogató kezdeményként mindenki ajándékba kapta – értéksugárzó nemes gesztus – a Székely János novelláiból fölvetett hanganyag CD-jét.

A költő ugyancsak közös produkcióban – Gyulai Várszínház, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház – szólalt meg (Szerkesztő-dramaturg: Elek Tibor, Rendező: Gáspárik Attila). Henn János attraktív, hol lázzal telített, hol önkínzó sottogássá alakult beszéde, némi mozgáskombinációval, a filozofikus költő lényegét adta, a gondolatilag végigvitt „magánéleti” és „történelmi” robbanást. Ha csupán pár sorát idézem a lírikus egyik legnagyobb versének, *A veszteseknek*, már jól észlelni, hogy minő élet-halál küzdelemben rajzoltatott meg – a cenzúrát megtévesztő alcím: Újkori metszet: A tűzérés visszavonulása – a magyarság (benne a romániai magyar kisebbség-nemzetiség) vesszőfutása. A reménytelen reménység azért kisüt belőle. „Nem válogat a győzelem, / Mindegy neki, / Egyformán felemel / Hamisat és igazat. / Ám a vereség, / Tönkrejutás, megalázás / Jogot ad, igazat ad. // A győztes igaza meghal. / A vesztesnek igaza lesz. / Mióta világ a világ, / Az nyer igazán, aki vesz.”

Ha csak ennyi mutatott volna meg a Székely János Napokon az életműből, már szinte tökélyel előttünk a nem mindennapi pálya. Ám a nővum – lehet-e a csúcspont fokozni? – ez után következett, a *Dózsa* című monodráma előadásával, és a várva várt, Harag György négy évtizeddel ezelőtti rendezésének áldozó *Caligula helytartója* színrevitelével. Az átlagos színházba járóknál fokozottabb lelkesültséggel vártam mindkét produkciót. Azért is, hiszen magam is tanúja voltam az 1978-as feledhetetlen ősbemutatonak (kritikám a kolozsvári *Utunkban* jelent meg), s a Dózsának is nem egy jó-rossz megidézését láttam.

Szász János, a rendező, aki ott poroszkált a hajdani előadás zsidóinak a menetében, vágta nagyobb fába a fejszét, hiszen egy korszakos, a magyar színházművészetben új utakat nyitó előadás emlékével kellett megküzdenie. A haragi agresszív látvány-színház tért növelő látomásaival, és a kiválóbbnál kiválóbb színészi alakításokkal (Lukács Sándor – Petronius, Őze Lajos – Barakiás, Héjja Sándor – Lucius, Hegedűs D. Géza – Probus, Pataki László – Agrippa). Szó se róla, az általa álmodott szobor (gólem) elképzelhető ilyen hatalmasnak is, még játéklehetőséget is kínál nem egy szereplőnek – csigán leeresztik, fölhúzzák, hol a zsidókat nyomja agyon, hol Barakiás feszíti a megoldott kötelet (pányvát), nehogy elszabaduljon, Petronius kinyilatkoztatásainak egyik terepe –, ám ha csupán mérete miatt nem lehet bevinni a templomba (mert nem fér be), elveszni látszik az igaz ok: a Hatalom népet meggyalázni akaró erőszakossága.

Szász avval akarta a gondolat terét (a középpontban Petronius és Barakiás vitája) izgalmassá – a modern kor fiataljainak befogadhatóbbá – tenni, hogy a dinamikus

mozgások (rohanások, egymásnak feszülések, verekedések) váljanak az ódon téglafalak közt uralkodóvá. Így Barakiás nyugodtságával, bölcsességével nem a hozzá hasonló ellentábori bölcsesség-megfontoltság áll szemben, hanem a rohanó, fizikai erejével minduntalan kérkedő rómaiak hada.

Mezítlábás helytartó? Furcsa elgondolás.

Azért is billent meg a színpad, mert a Barakiást alakító Horváth Lajos Ottóval – az előadásban egyedül neki van igazi súlya – a túlságosan izgulékony, lázas mozgással és szövegmondással a valódi helytartó karakterét átíró Trill Zsolt (Petronius) áll szemben. Érdelemes villanások ugyan fölfedezhetőek eme modern korira szabott játékban – elsőbbsen Rácz Józsefet (Decius) kell említenem, de ebbe a csoportba tartozik Bordás Roland (Probus), Kristán Attila (Lucius) és Bölkény Balázs e. h. (Júdás) szerepformálása is –, ám nem képesek pótolni a két főhős szembeállításában félig-meddig elvesztett drámát. Fájdalommal írom ide, hogy Bodrogi Gyula (I. Agrippa) – hol maradt Palesztina királyának a méltósága? – szereposztási tévedés áldozata. Díszlet- és jelmeztervező Vereczkei Rita; csak azokat a térszűkítő, nyilván a rendezői koncepció szülte vasépítményeket tudnám feledni.

Kíváncsian várom, hogy a Gyulai Várszínház és a Nemzeti Színház közös produkciójaként jegyzett *Caligula helytartója* miként fog hatni – más tér, más helyszín adta lehetőség – a budapesti téatrumban.

Szász János fél-sikerével szemben Árkosi Árpád szenzációs rendezést mondhat magáénak (Zene: Pribojszki Ferenc). Olyan teret álmodott magának – hosszú kifutópályával –, amelynek két végpontja, a trónus és az út másik végén lévő korpusz (Megfeszített) nagyon is szimbólumértékű a gondolati önkínzásokkal, saját rémeivel és a közönség kívánalmával megharcoló parasztvezér számára. Sőt, képi leleménnyel az értelmezést és az abból adódó játéklehetőségeket tovább fokozta. A trón mögött tizenkét, kiegyenesített pengéjű, földbe leszúrt kasza (mint a valóságos kereszt hosszgerendája), amelyen tizenkét maszk (a poéma megannyi szereplője) van fölfüggesztve. A versmese közben ezeket veszi le, és helyezi el a pódium szélén, szemben a közönséggel a főhős.

Kálvária itt, kálvária ott, és véghetetlen fájdalmat gerjesztő kálvária – Dózsában egymást követik a megfeszítések és megfeszítettetések – a főhősben. Ezeket az érzelmgócokat, a valódi színpadi utat és a bensőben leledző félelem-utat kell megfelelő intenzitással a színésznek bejárnia, hogy megrendítővé váljék Székely példázata.

Sok Dózsa-előadást láttam, jobbakat is, rosszabbakat is, de az összes közül magasan kiemelkedik Árkosi Árpád rendezése. Térkonstrukciója kitűnő munka, hiszen a főhős által mezítláb, csizmában, karddal, demizsonnal, búval és örömtáncsal végigjárt „keresztút”, a megfelelő stációival, a poéma érzelmi gyökereit – benne a krisztusi fölládozás módozatát: „Barátaim, vegyétek és egyétek, / Ez az én testem, mely tiértek / Töretett meg” – ugyancsak kiemeli.

A kitűnő rendezői koncepcióhoz azonban kitűnő színész is kell, hiszen az ő szerepformálása révén válik Dózsa verses zsolozsmája a félelem, a hit, a vezérben való kételkedés, a vállalás nagyságában való hitetlenség, a szegények és gazdagok közötti áthidalhatatlan szakadék, a népmentő szándék igazi drámájává.

Bartus Gyula hihetetlen akarattal, benső izzással, a Kálváriától Kálváriáig tartó, az úttalan utat bejáró hittel formázza a poéma – monodráma – főhősét. Érthető, hol drámaian komor, hol kételkedésében vidor szövegmondása, fizikai erőt is igénylő mozgáskultúrája, fölfokozott érzelmekedrálisa mind-mind olyan érték, amely nélkül a Székely János-i látomásból kevesebbet kapnánk. Így kell felnőni a feladathoz.

Kerék Imre

Két parafrázis Jeszenyin verseire

1. A ménés

A dombokon át lópaták dübögnek,
aranyporral teleszórják a földet.

Zúdulnak, merre kék öböl feszeng,
sötét sörényük szurka szerte leng.

Ámulják habok csilló taraját.
Nyakukba pányvát vet a holdvilág.

Árnyékától a ménés megriad,
setét sörényük szőkíti a Nap.

Kortyolnak édes tavaszi szelet,
farkukkal hajtva bős böglyöket;

csípésüktől sebük estére mérges –
testük szűrő, sajgó fájdalmat érez.

Paták robajlanak mind hangosabban,
majd elcsitul a hang az alkonyatban.

Fodraival a víz ágaskodik a Holdra,
tükrén böglyök hamvát szerteszórja.

Hamuhodik lassan az alkony kékje,
pásztorsíp hangja támolyog a rétre.

Fülel a ló, fejét búsan lehajtva,
figyel a szerte kanyargózó dalra.

Harangot kondít a visszhang, füveket altat,
egy régenvolt mező üzen híves nyugalmat.

Napjaid, éjeid zengem, orosz hazám;
bár néha szomorú szavakra nyíl a szám.

2. Haj, szomorú dal

Sötét vonítás a barázdák felett!
Miért nem becézgetsz, talán nem szeretsz?

Kéklő rózsetöltés szegi a havat.
Esti dobbanások a szívem alatt.

Szürke orsók állnak, némák, süketek
ringatnak álomba, harmat szemereg.

Veres tábortüzek lángja fellobog,
szellőcske szimatol bogrács-illatot.

Ősöreg aratók, míg a fa leég,
akár ezer éve fűzik a mesét.

Heverve a páston, halkan dudorász
valahol távolabb egy rajnyi halász.

Telihold világol síkon, halmokon...
haj, szomorú dal, te – orosz fájdalom!

Polgár Julianna

Kettőszázhetvenkettedik hálaének

(Világvezérlés)

Gyönyörű Gyöngyszavúmnak

Hold-fogyatkozás és gyűlölet
és hideg – én a Nap-Isten
és a Föld-Anya **meztartó**
melegét választom – „Bekapcsolt”
ösztönök „**kikapcsolt**” szerelmek
és szószegő bántás – én az
örökévelő barátság büszke
„bizalombozótosát” **vállalom**
Gombok és billentyűk – **Felülírt**
betáplált tapasztalás és tudás
e világvezérelt életidegenség
Kirekesztés és hulladékhegy és
ÖNtömjéneZÉS – én a Természet
kiszámíthatatlan keservét
vagy áldását akarom mohón
„**bekebelezni**” – **birtokolni** –
mert **gyönyörű** mert **Élet** és **szent**

Kettőszázhetvenharmadik hálaének

(Verőfény-virágzás)

Amikor verőfényt virágzik
a Hajnal – az űzött Őszön is átég
átremeg az enyhülés az **erős**
engesztelés **mámora** – A **Nap-ébredés**
is olyan **áttetsző** és átszellemült
mint a megadatott megvilágosodás
És a Fűvészkert **fényeres** fáin
roskadozik a **ragyogás** – Olyan
védtelen az **Erő** ha a Tudás
nem pártfogolja – olyan elvesző
Mégis – Pásztoros szolgáló
Bizalom ez – Áthajlik **derűm**
is a derengő délutánba „és
a fátyolfelhőkkel kendőzködő
mályvabíbor **Nap-lemente**”
oly tüzes **mámmal** kínálja magát
mint a megadatott megvilágosodás

Koncsek József

A virágos ölü

Kurdicsnak volt egy virágos ölü szeretője. Amikor megismerte, még nagyon nagyon fiatalok voltak.

És volt egy, volt egy palota. Csupa-csupa üveglak, csupa-csupa lépcső, csupa-csupa fakorlát meg minden.

Hát, hát ott éledgett ez a fiú a csupa-csupa palotában. De ez a csupa-csupa igazából nem is volt palota, hanem egy téglapépület volt, meg hosszú-hosszú betonjárda egészen a lapos palotáig, és volt egy, volt egy mező, és azon nyíltak a jóremények meg a négy- meg ötlevelű lóherevirágok, és bokrok, bokrok, bokrok a végtelenségig.

És a bokrok között napozott a virágos ölü szerető. De nagyon, de nagyon megszerette a májust. Igen.

S hogy az egyik szavamat a másikba ne öltsem, tudnivaló ám, hogy virágos ölü szeretőből mindenkinek csak egy jut egész életében. Mert lehetséges, hogy van valakinek pedigszőke szeretője, zsókanyakú szeretője, olyan-gyorsan-beszélek-hogy-te-soha-nem-is-érsz-rá-válaszolni-a-kérdéseimre szeretője, nyakában egy ezüstláncon sóskavicsot viselő szeretője, dallamos járású szeretője, vagy éppen „úgszeretlek, úgszeretlek” szeretője, az is lehet, hogy van olyan szeretője, aki Reggel egy szép nagy almát vagy még inkább egy ropogós, egészséges zöldpaprikát ad, mielőtt elbocsátaná, vagy olyan szeretője, aki nagyon szépen tudja mondani a falu-és városneveket, szóval mondom, lehet ám sokféle-mindenféle szeretője, de virágos ölü az csak egyetlenegy.

És az is érdekes, hogy mindenki, de mindenki tudja róla, hogy ő a virágos ölü szerető, és még mindenki, de mindenki szeretné, ha pontosan ő lehetne a virágos ölünek a szeretője. Egy kicsit tudják, hogy ez nem lehet, de egy nagyot mégis akarják.

De ám akkor mégis és mégis mindig és csak azért is és azonkívül furtonfurt úgy tesznek, mintha. És odamennek. És nagyon várják, hogy megszólítsa őket a virágos ölü szerető.

De ám a virágos ölü szerető meg is ajándékozta őket muzsikás nevetéssel meg enyhület-nézéssel, ha már olyan kedvesek voltak, hogy odajöttek hozzá a jóremény meg a vakondtúrás meg a négy- meg az ötlevelű lóherevirágok közé egy kicsit úgy tenni, mintha nem is volna nekik alumíniummosolyuk. Mert a virágos ölü szerető kedvesen bánik azokkal, akik csak úgy odajönnek, és mosolyognak sajátmagukon, hogy „ejnye-ejnye”, milyen nagy csacsik is voltunk mi, amikor eddig nem tudtuk, hogy ilyen szépségesen kell így meg úgy, és hogyan van, meg minden...” És a virá-

Mert a virágos ölü szerető jókora vadrózsabokrokat növesztett addigra végig a járda mellett. Mondta is a fiú: „Ez így nem érvényes.” „Hát nem is!” – nevetett nagyot a virágos ölü. „No, ha nem vagy, vidd innen a vadrózsabokrokat” – mondta neki a fiú.

De a virágos ölü csak ült és énekelt. És akkor a fiú megfogta a rózsáágakat, és tördelte őket, de úgy, de úgy, hogy még a tenyere sorsavonala is újrarájzolódott a sok szúrástól meg karmolástól. És oda tudott menni. És akkor azt mondta neki a virágos ölü: „Most megnézheted és láthatod a szép, szép nárciszokat meg a gyöngyvirágokat és a margarétát.” És megnézte. És látta. És mondta.

„Hát akkor csak menj el hozzájuk, akik rám a sok-sok rosszat mondták, és kérdezd meg, hogy látták-e a szép, szép nárciszokat, meg a gyöngyvirágokat meg a margarétát.”

És elment, és megkérdezte. Azok pedig egymás szavába vágva mondták nagyon, de nagyon, hogy mennyi szépséges tavirózsa volt ott meg kakukkfű, meg körömvirág meg főleg tubarózsa és még ibolya és őszirózsa is. Igen. És akkor látta, hogy tényleg nem tudják. Mert más virágokat mondtak.

Akkor aztán visszament a virágos ölü szeretőhöz:

„Látom már, hogy csak én látlak, s látlak-e majd mindig?”

„Mindig látni fogsz te engemet – válaszolta neki a virágos ölü szerető -, mert én mindig-mindig láttalak és te is láttál. És mindig szerettelek is, és most is szeretlek, csak te nem merted elhinni...”

És akkor elhitte. És még akart mondani sokat-sokat, de a virágos ölü szerető a szájára tette az ujját, és mondta a fiúnak, hogy: „Nem kell annyit beszélni.”

Mert minek annyit beszélni?

Saitos Lajos

Úgy gondolom

Úgy gondolom hogy
nem meghalunk hanem
élve jutunk majd a
„mennyekebe” ahol
a szél – a szemtelen
bolond szél meglebbenti
szoknyádat s te vissza-
visszafogod mert csakis
nekem mutatod meg
térdedet ágyéknod s
hajataid ott-ott a milliók
közt is örök szerelemben.

Sötét kezdet

(vers és aforizma)

Sötét kezdet és némaság
az ősrobbanás előtt majd
hangrobbanás a fény jelét
követi s látó- és halló szer-
veim összpontosítja ideg-
mezőimen át hogy meg-
formálhassam első szavam
mely árnyékból a fényre
vetül – sötét kezdet után
világosba – élő szeretetként.

*

A vers nem más, mint asszociációk
láncolata.

Élete...

Élete viseltebb felét viszi-
-viszi a szabóhoz
fordítsa ki
vasalja le
hárha újra szép lesz

S ma újra láttam
azt a madárcsontú asszonyt
ment az utcán –
ment serényen
még használható
kifordított életével s
nem is nézett énrám...

Tardy Molnár Anna

Ady Endre emléktáblájának avatása

Tisztelt Polgármester úr, Elnök úr, Hölgyeim és Uraim!

Különös gesztus a Tokaji Íróklub Egyesület részéről, mely a mai ünnepélyünknek alkalmat szolgáltat. Az ugyanis nem mindennapi választás, hogy megelőzve a költő halálának centenáriumát, 2018-ban avathatunk emléktáblát Ady Endrének, kötve ezzel inkább az első világháborúról való megemlékezéshez az alkalmat.

Szép gondolat azzal emlékezni a háborúra, aki talán a legjobban ellenezte azt.

És mennyire időszerű számot vetni azzal az időszakkal, mely a háborúhoz való viszonyulás mentén az irodalmi, művészeti, általában véve az értelmiségi közeget ketté választotta!

Furcsa természetű szöveget az emberi emlékezet. Bár az írásos kultúra azzal áztat minket, hogy minden emlékezet megőrzésére alkalmassá tette az embert, mégis, ha kizárólag a magyar irodalmi élet elmúlt száz-kétszáz évét nézzük, könnyedén beláthatjuk, hogy az emlék nem tudja betölteni funkcióját emlékeztetés nélkül. A magyar irodalmi hagyomány nem élhet tovább folyamatos emlékezés nélkül, nemzeti irodalom nem értelmezhető annak hősei, viszonyítási pontjai nélkül.

Ady Endre kétségkívül megkerülhetetlen alkotója a magyar nyelvű irodalomnak, egykori fénye, az életmű iránti olvasói rajongás azonban mintha lanygulna az elmúlt évtizedek folyamán.

Ezért is kivételesen fontos alkalom a mai, amikor a költő alakját akár a háborúhoz való viszonyában, akár halálának 100. évfordulója kapcsán megidézhetjük. Az emlékezés fontos lehetőség, az emlékeztetés azonban kötelesség, melyet a Tokaji Íróklub magáénak érez, amiért mindannyian hálásak lehetünk.

Az emberrel egyidős vágy, hogy a múltékonnyt, az esendőt kőbe, márványba, fémbe öntse, hogy maradandóságát megőrizze. Szabó Tamás Ady emléktáblája kivételes érzékenységgel összegzi azt a viszonyulást, mellyel napjaink olvasói a kivételes költő-figura felé fordulnak.

Szikár, kemény vonásokkal ábrázolt arc, s a nézőre vetülő hatalmas, mindenre nyitott, mindent befogadó szempár. A vonások határozottsága és a tekintet nyíltsága mintha ellentmondana egymásnak, mégis, éppen ebben a különös koordinátarendszerben tudjuk megszólítani az életművet, s az életművön keresztül az alkotó személyiségét: megcsontosodott elismerés, iskolában memoriterként felmondott versek és a mára, a mostra is érvényes kérdések, folyamatosan kutatható rejtélyesség.

Szabó Tamás gazdag életpályájának méltó darabja foglalhatja el a tokaji Millenniumi Emlékparkot. A Munkácsy Mihály-díjjal kitüntetett művész a nyolcvanas évek számos

köztéri alkotása és kispasztikái után rövid időre a képépítés felé fordul, főként rajzokkal és egyes technikával létrehozott képekkel tarkítva az életművet.

Az ezredforduló után egyfajta archaikus pasztika formálódik kezei alatt, amely emocionális és intellektuális tartalmakban gazdag.

A szobrászat minden ágazatában aktívan dolgozott és dolgozik ma is: monumentális kompozíciók, közepméretű szobrok, kispasztikák, emléktáblák, érmek egyaránt formálódnak keze alatt. Sokszínű az oeuvre műfajilag is: a portré, a figura, a csoportábrázolás ugyanúgy érdeklődésének vonzáskörében van, mint az elvont gondolatok kifejezése.

Az elmúlt évtizedben is számos kiemelkedő jelentőségű köztéri alkotással gyarapította hazánk településeit: 1993-ban az 1956-os sortűz áldozatainak emlékművével Salgótarjánban, 2006-ban a holokauszt roma áldozatainak emlékművével, majd Balázs János emlékművével és legutóbb 2016-ban Zrínyi kirohanását megörökítő szigetvári emlékművével.

Bárhova, bármilyen formában és formátumban is alkot, műveiben érződik az a klasszikus tökély, amely a nézőt régebbi korok remekműveire emlékezteti.

Most avatandó Ady-portréja figyelmet követel magának, a mindent uraló tekintetet csak kis időre könnyíti a költői attribútumként, játékosan nyakba vetett sál dinamizmusa és a pillanatnyi lélegzetvétel után nem marad más, csak Ady mindent fürkésző és mindent látó tekintete és mi, az utókor, egymást nézve, egymást kérdezve és olykor-olykor egymást mindennél jobban értve. Ady sorai kívánkoznak ide:

*„Csak nyujtózz és riadj föl,
Homlokod hideg verejtékét
Töröld le néma-hökkenőn
S aztán szemeid nézve-nézzék
Az Istent s egyéb találásid,
En-szépséged s a boldog békék
Csodálatos és tarka útját
S ha majd emlékezned kell:
Ne emlékezz, mert vonaglásod
Csak álmaid hazudták.”*

Gratulálok Művész úrnak a kiemelkedő alkotáshoz, gratulálunk Tokaj városának, mely életben tudja és akarja tartani az itt virágzó irodalmi életet és emlékezetet, és köszönöm mindannyiunk nevében a Tokaji Íróklub elnökségének, hogy emlékeztet minket arra, ami mindannyiunkat összeköti; közös kulturális és irodalmi hagyományunkra.

(Elhangzott Tokajban, 2018. augusztus 19-én)

Szakolczay Lajos

Mi és ki lakozik a Hordóban?

Lázár Balázs díjára

Mi és ki lakozik a Hordóban?

Erkölc, tudás, beszéd, vers, színészet, tapasztalat. Színpadi szó, költemény hattyúfehérségű szava. Mosoly és gúnyos pillantás – elítélő pillantás – a rosszra. A jó fölemelése. Égmagosba? Először csak a zsinórpaddásig, aztán – tovább! Meddig? Az angyalok karáig! Amelyre dühösen néznek a pokolból. A dongák közt mi más volna – jó lenne ilyen *megvilágító* sötétségben élni –, mint a szabadság szava. Nem sztaniolpapírba bugyolálva, hanem a maga pőreségében.

Ahogy Arany János mondta, mélabújában is szikrázó szabadsággal. A fülemüle füttyében – hiszen simogattatók a füttyöt – megtestesülő mosollyal. Weöres Sándor is itt van a hordóban? Bizony, ő is! Letelepszik a fűre, előveszi elemózsiáját, megsimogatja a butykost, és éli világot! Mintha a Majomország ketrecét megvidító orfikus mosoly valamit is számítana a rossz irányba haladó világ bűnei ellen. Károlyi Amy csak nézi.

És Nagy László is megforgatja a kemény acélú (acél mint erkölcs) kését a tisztátalanokban. Margitka, vagyis Szécsi Margit, a szipkáját tündérien, a fölszabadult nő eleganciájával ujjai közt tartó szerelmünk, pedig úgy udvarol szerelmetes férjurának, hogy beleremeg Európa.

És 1956, a leverésében is győzedelmes magyar forradalom, költőivel, sugárzó szavaival, mártírjaival ugyancsak helyet foglal a majdan Tokaj ízével csábító „deszka-kolostorban”. A Ferencvárosi Pincészínház mellett, amely zenekarként – minő átváltozás! – adja a talpalávalót.

És ott lakozik a *Kontroll* is, a *Csinibaba* is, a *Nézd, Lear papa* is, a *Szívucca* is, és a *Maszkaland* is a friss közlésű verssel (*Színészek*): „De addig ti vagytok a minden,/ hősök, bohócok, az egész világ,/az is, ami sugárzik itt benn,/ hová nem földi szem, csak égi lát”.

Innen pislant ránk, mert nézése áttöri a burkot, József Attila, a *Magyar Napló* gárdája, a jó barát költő-szerkesztő, Rózsássy Barbara, a DL-fokozat mint tudomány, s nem utolsó sorban a *Kopasz fej*, amelyen úgy jár táncot a napfény, mintha nem volna ennél méltóbb *tisztás* a világon.

S végül ott ül a hegedűjével és versmondásával hangvarázsló gyönyörű nő, a feleség, a barát, a játszótárs, Tallián Mariann, aki nélkül csak félkarú óriás volna színész-költő barátunk. Ám a Hordóból mindenkit ki kell csalogatni, mert hamarosan *tüzesítő mámorral* Tokaj hegylevele töltetik bele.

Isten éltesen, barátom, a jól megérdemelt díjjal!

(Elhangzott a Tokaji Író táborban, 2018. augusztus 19-én)

Holló József

Hazahozott emlékezettel

... gondolatok a 225 éves mezőnagymihályi református templomban

Csak állok szótlan az öreg templom előtt.
Körötte tünt idők füstje száll kerengve,
mintha szökött gyerekkorom itt ólálkodna még –
a vén gesztenyéktől árnyas templomkertbe'.
Ezernyi emléikkel van csurig a szívem;
régí vasárnapok harangszavát hallom.
És látom a fekete fejkendős asszonyok:
ahogy egymás után mennek be a templomajtón.

S ott hozza Anyám is csetlő-botló fiát,
sürgeti – siessünk, nem illik elkésni!
Majd halkán belépünk a templom homályába
ahol gyermek-énem magát még kisebbnek érzi.
A matt-barna padsorok tele emberekkel.
Zsoltárt, dicséretet zeng a gyülekezet.
Azután csend lesz, imádságos nagy csend:
és Igék visszhangjai töltik meg a teret.

Mily más a Miatyánk a szószék magasából,
ahol áhítattal száll magába a lélek.
És látom a serdülő magam konfirmál...
miközben hatvan év int a messzeségnek.
Óh, ha e vén falak mesélni tudnának!
Hány Karácsony, Húsvét terített itt asztalt
Krisztus testén, vérén – hogy a kegyelem elérjen...
és bűnbánó szívvel az Úr Istent magasztald!

De vajon féltjük-e eléggé a félténivalóink,
míg múltunk és jelenünk a hitünk egybemossa?
És a tűnt századok mögül tisztán szól az ének
... Tebenned bízunk eleitől fogva!
Kíváncsin, tétován a szemem körbeszalad.
Semmise változott: mondhatnám csendesen.
Ám mást mond a valóság – nem járnak templomba,
oly üresek a padok az istentiszteleten!

Más lett ez a világ, a jelen, az emberek!
De Isten Igéje és a Krisztus változatlan!
S ez az öreg templom úgy vár, ahogy régen:
halld meg hát hívását a konduló harangban!
Tudom; vannak ennél szebb, nagyobb, ékeesebb
templomok, máshol meg katedrálisok.
De nekem ez a legszebb, ez a legkedvesebb –
hol egykor Édesanyám értem fohászzkodott.

Évszázadok mennek. Évszázadok jönnek.
A torony megdőlhét, hullhat a vakolat.
De a féltés, a szeretet és a hívőkkel telt padok
megőrzik, megtartják az öreg templomokat.
Most szorongó szavakkal a holnapnak üzenek:
őrizd, féltsd, vigyázd jövendő e házat!
És kérd az Istent adjon hitet, akaratot,
hogyan e hajlék megmaradjon – az imádkozásnak!

Karácsony előtt Erdélyben 1988-ban

Oly félsszel teli várás ül
e sorsverte tájakon:
az utak keresztjén
harangszó verődik.
A sok keserű évtized
nyomorúságán túl
az itt élők hitét, vad
szorongások örlik.

S a szembesítő valón
keserült szívekben
gyűlnek – egyre gyűlnek
a csalódott Adventek.
De a hitük maradékán
megőrzött várások
a dombok kaptatóin
titkolt reményt visznek.

Amivel hiszik a Karácsonyt
úgyis – ha nem szabad!
Hogy felragyog a Csillag
a sötét éjszakából.
Míg a készülés örömén
csurig töltött lélek
jászlát farigcsálgat...
a Kisdednek magából.

Az Adventek félve
merengnek itt széjjel
csak a remény csimpaszkodik
a sorssal gyötört tájon:
hol hiába tiltja meg
kor, éra, örület
mert ott ahol várás van
ott mindig lesz Karácsony.

Mert kitörölhetetlen
az a megváltó Ígélet,
ami melenget, betakar,
mint a jászolszalma –
melyben egykor altatgatta
Mária a Fiát,
ha szűzmelle tejéből
féltn megsoptatta.

Szélhegedük bongnak
az erdélyi tájakon,
hogy elnyomja a hangjuk
a gyarló akaratot.
És a gondviselő hit még
biztatja a lelket:
ne félj! Örök az ki gyújtja
az égen a Csillagot.

Hogy ne gyűljenek tovább
a csalódott Adventek!
És a remény szögén lógó
nagy, üres tarisznyád –
majd a Messiás megtölti
azzal, mi hiányzott.
És a sorsverte tájakon
új Karácsony nyit rád.

Vágyak és szavak...

Jó lenne köszönés nélkül szökni...
titkon reménykedve abban:
majd eszetekbe jut, hogy voltam
arról amit rátok hagytam.

Aki tétova reménnyel elszegődtem
a lírához, biztatva magam:
e szennyes, csupa sár földközélebről
az égig szállhatok szárnytalan.

Szavakkal sebzett szájszélem közt
a Szépet próbáltam dédelgetni.
Versekkel törölve a vért –
nem hagyva ajkamról lecseppeni.

Úgy köszönés nélkül szökni el...
a gondolataim rátok hagyva,
mint az álmok és vágyak számadója
hiányérzetnek megmaradva.

Annak, ki a lélekhez próbált szólni
a szavak irgalmán csimpaszkodva.
Hogy a felejtés felezőidején túl
a versein magát még szétsuttogja.

Molnár Pál

Laudáció Rieger Tibor Budavárért Emlékérmének átadása alkalmából

„Az igazi művészet nemes és vallásos a szellem által, amelyért dolgozik. Mert azok számára, akik ezt megértik, semmi sem teszi a lelket oly kegyessé és tisztává, mint a fáradozás valamely tökéletes alkotásra, mert Isten a tökéletesség, és aki arra iparkodik, az az istenire törekszik” – vallotta Michelangelo.

Egy másik képzőművész pedig így fogalmaz: „...minden igazi alkotó a jó művével mintha imádkozna. Michelangelo a befejezetlen, de így is megrendítően szép Pietà-szobrával is imádkozik. De egy Csontváry-kép is olyan számomra, mint egy ima. Az imádság Istenhez fordulás, és ez lehet akár szavak nélküli is, néma imádság.”

Ez a másik képzőművész egy magyar szobrász, neve: Rieger Tibor. Ő Michelangelónál tömörebben fogalmazta meg a lényegét: A művészet őszinte, mély hit. Szerinte „Az igazi mű megmutat valamit az idő és tér nélküli transzcendens világból, 'tükör által homályosan', a lélek legmélyét megérintve.”

Királyfiakarcától Pannonhalmán át Bécsig, az *Utolsó vacsorától* a *Golgotán* át az 56-os sortűzig – emelhetnénk földrajzi és jelképes ívet a bő fél évszázados művészi teljesítmény fölé. Természetesen ezek az ívek túl egyszerűsítők, hiszen seregnyi hely fénylik Rieger Tibor alkotásaitól: Győr, Pilisszentkereszt, Ajka, Fehérgyarmat, Levél, Mosonmagyaróvár, Nikla, Hegyeshalom, Kimle, Kecskemét, Balatonboglár, Budapest és a budai Vár...

A jelképek is sorjáznak: purgatórium, Jessze fája, világháború, szabadságharc, kitelepítés, befogadás, reformáció, szeretet, koronázás, millennium...

És vessünk pillantást az ábrázolt emberi nagyságokra: Mária, Jézus, Szent György, Szent Alexius, Szent István, Gertrudis és fia, IV. Béla, M. S. mester, Balassi Bálint, Pázmány Péter, Berzsenyi Dániel, József Attila, Teleki Pál, Apor Vilmos, Mindszenty József...

Aki ezeknek az embereknek az alakját bronzba öntötte vagy kőbe faragta, egyértelmű jelzést adott művészi világáról, értékrendjéről a jelennek és az utókornak.

„Én az ősi értékek helyett örök értékeket mondanék” – rögzítette Rieger Tibor *A művészet őszinte mély hit* című, tíz éve megjelent interjúkötetében. Mint mondta: „Örök, tehát most is érvényes. Hiszek az emberi örök értékekben, melyek isteni eredetűek. Ezért vagyunk többek, sokkal többek, mint a biológiai lények. Aki ezt elveti, előbb-utóbb a svábbogár egzisztenciájára süllyed. Szent István kedvelt szentje volt Szent György, és ez arra tanít, hogy a jó és a rossz küzdelmében nem szabad a gyáva, langyos pacifizmus mögé bújni, hanem vállalni kell a harcot.”

Adódik, hogy egy szobrász akaratán kívül harcba keveredik. Megtörtént ez Rieger Tiborral is, amikor Teleki Pál miniszterelnököt formázta bronzszoborba, és erre az ügyre váratlanul indulatáradat zúdult.

A művész nemcsak bátorsággal, hanem óriási szellemi fölényrel rogyasztotta le, legalábbis erkölcsileg, az indulatoskodókat: Teleki Pál „zseniális politikus volt, de nem a fondorlatos fajtából” – jellemezte a sorsával a budai Várhoz is tragikusan kapcsolódó történelmi alakot az őt megformáló szobrász. „Igazi európai kultúráltsággal, óriási tudással, tisztességes demokrata viselkedéssel olykor az ellenfelet is elismerésre készítette” – érvelt a művész. Majd folytatta: „Egy kis ország miniszterelnökeként szembefordult a németekkel, és nem engedte, hogy Magyarországon keresztül hátra támadják Lengyelországot, sőt, több mint százezer lengyel menekülhetett Magyarországra a közös határon át, akik itt szerető oltalomra találtak. Ki volt az a politikus az akkori Európában, aki ilyen hősiiesen kiállt a gonosz ellenében?” – kérdezte Rieger Tibor. S ezzel azt is jelezte, hogy egy igazi európai szobrász mélyen tanulmányozza annak a történelmi szereplőnek az életpályáját, jellemét, cselekedeteit, akinek alakját megformálja.

Számos remekműve közül talán a millenniumi bronzkapu hozott számára először széles elismerést. A győri bencés gimnáziumban végzett művész a pannonhalmi bencés apátságban kétszeresen is hazai tájon volt, talán ez is fokozta az ihlet erejét. Az alkalom jeles volt: 996-ban Géza fejedelem alapította a monostort, ennek ezeréves jubileumát fémjelezte a bronz alkotás. A mű vízszintes sorokban részben bibliai, részben historikus jeleneteket mesél el, híven követve a középkori templomkapuk sajátosságait, s ezáltal a nyolc évszázados Szent Márton-bazilikával finoman harmonizál. Lényegében ezért a teljesítményért vehette át 2002-ben az első komoly művészeti elismerését, az M. S. mester-díjat. Ezt a civil kitüntetést egyébként másodikként kapta meg, és szép szavakkal emlékezett rá később: ez a díj „Azt üzeni nekem, hogy nem a virtuózkodó tehetség a fontos, hogy a művészet nem szórakoztatás, nem cirkuszi látványosság, nem szemfényvesztés, nem szellemkedés, nem tetszeni akarás, hanem mindenekelőtt őszinte mély hit...”

Alighanem az őszinte, mély hit jellemzi Rieger Tibor Mindszenty-szobrait is: ezek egyike Bécsben az Irgalmas rendi kórház előterében áll, a bíboros ebben az intézményben halt meg 1975 májusában.

Rieger Tibor később Szent Márton-díjat vehetett át Pannonhalmán, majd az idén a Kossuth-díjat is megkapta, természetesen ebbe a sorba teljes fényvel illeszkedik be a Budavárért Emlékérem, amelyhez közvetlenül legalább két kiemelkedő alkotás kapcsolható.

Az egyik az a Hess András-emléktábla, amelyet napra pontosan négy évvel ezelőtt avattunk fel – azért használom a többes szám első személyt, mert nagy örömömmre én is jelen lehettem a népes és lelkes tömegben –, és amely kőfarag-

vány a legrégebbi, Magyarországon nyomtatott könyv nyomdászmasterének állít emléket. Mindezt a Rieger Tiborra jellemző nemes játékossággal: az emléktábla két épületet kötöszse egyszerre elegáns és szép kőfaragványként. Maga a kötet, a Budai Krónika, amelyet 1473-ban itt kiadtak, ugyancsak rokon a szobrász értékvilágával: a magyarok történetét írja le a kezdetektől Mátyás király koráig. Noha egy emléktábla eleve nem nagy, Rieger Tibor műve egy árnyalattal mégis hangulatosabbá teszi a Hess András teret.

Méretesebb alkotás a másik, és anyaga nem kő, hanem bronz, és témája mintegy négy és fél évszázaddal Hess András kora elé megy: Szent István királyságát idézi. A Koronázási palást egy előtanulmányoknak is tekinthető, hiszen a művész nem titkolt célja, hogy a koronázási palástot a trónusra vetett állapotban formázza meg, s ehhez pontosan ismernie kellett részleteket. Éveket dolgozott rajta, sok időt magával a tanulmányozással töltött. Ehhez az erőt az az ihlet adta, amelyet még kamaszkorában kapott: meglátva a Nemzeti Múzeumban az eredeti Palástot. „Ezt szívvel szőtték, a pannonhalmi másolatot ésszel és kézzel” – vont párhuzamot utóbb a kétféle alkotás között. A bronzpalást már 2004-ben elkészült, s évekil az óbudai házudvart ékesítette. Kisebb vándorlás után tavaly áprilisban érkezett meg mostani helyére: a Mária Magdolna-romtemplom előtti térre. Itt turisták tömege tanulmányozhatja – és tanulmányozza is – a rejtélyes részleteket. Különleges, nemes remekművel, művészi hungarikummal lett gazdagabb, érdekesebb, izgalmasabb a budai Vár.

Magam meglepődve számoltam ki, hogy csak 16 éve ismerem Rieger Tibort: az M. S. mester-díj átadása előtt ismertem meg. Mondanom sem kell, hogy ezt az elismerést a budai Várban vehette át: a Szent Mihály-kápolnában. Azóta sok-sok jó ügyben együttműködtünk, közös akciónk az általa alkotott Balassi-érem átadása minden esztendő Bálint napján a Gellért Szállóban, ám ott vagyunk együtt a Balassi-miséken Bécstől Esztergomon át Dabasig, és együtt ülünk a titkos Szent László-vacsorák asztalánál a király társaságában.

Természetesen nagy megtiszteltetés nekem, hogy ilyen kiváló európai művész-szel közös ügyeink lehetnek. Innen, ezekből a közös ügyekből is tudom, hogy Rieger Tibor alkotásai – mint a Szent István-i koronázási palást vagy Michelangelo művei – szívből jönnek. És mit is mondott Gárdonyi Géza? „Ami a szívből jön, a végtelenségből jön, s ami a végtelenségből jön, mindenkinek kincse. A szív művei halhatatlanok.”

(Elhangzott 2018. szeptember 2-án, a budai Várban)

Nagy Zita

Üvegkép

bagolyfülekkel hallgatnak a fák
míg meztelen magamra igazítom
az életet – az esti ablaküveg –
– poros bársonyán – idegen hasonmás

ágak közt áll – kuszán – minden egyes
kimondott szóval kevesebben; minden
lélegzettel könnyebben; összes bűnnel
– nehezebben – pattannak a gallyak

széttárt ujjakkal – fésülni ki – a
világot; míg hulló hajszájai
combomra tekerednek – fényképek –

fergetege még nem elég érv, hogy élsz;
egyetlen lehelet létet, mosoly
boldogságot nem bizonyít; bánatnak

öröm nem valutája, rutinná vált
sors felett hamis hatalmat nyerhettek
önként tagadva meg mit elveszthettek;
napjaim besorozva lapjaim

leosztva; csalni fölös; tenyerén
téli fagyfegyelemmel a mindenség
hord vagy ökölbe – zár – törött üveggént
szilánkszélű mélyből vájt magaslat,

szögre öltött üvegkép visszaveri
a megőrlött fényt; lehetünk-e többek
mint prizmapillanatok múlt időben?

Csák Gyöngyi

Amerre szem ellát

Hol kötöttem ki,
milyen vizekre sodort a sorsom?
amerre szem ellát.
foszló haltetemek úsznak
olajos hullámokon.

Ez tán a vészes vég,
a végzet keserű szaga,
odafenn sirály kering,
kitárt szárnyú fehér hírnök,
vijjog a halál angyala.

Elejétől fogva

Megtaposott néhány évtized
mérgezték stresszel telített órák,

bár elejétől fogva készültem rá,
nem sikerült a világot megváltanom

kifelé mosolygok, míg bensőm
halottsiratók tömik ki.

meg a régiekre rakódó
újabb balladák.

Miközben

Lázasan körmölöm
ezeket a sorokat
mintha leselkednének
függönyeim mögül
a túlvilágra mostanában
átköltözött barátaim.

Szimpatikusnak tűnik
felsorakozásuk, ahogy
könnyedén bontják bontogatják
fejtem fölül a naplementét.

Álomrészlet

Kék tollú madár
boldogtalan repül az
úton keresztbe.

Szív

Egy rovaré is
nagyobb a gyűlölködő
ember szívénél.

Vészhelyzet

Nyakamig ér. Nincs
kegyelem a sivarba
merülünk végleg.

Törvényszerű

Elpusztulnak az
angyalok ha a sátán
mond ítéletet.

Végül

Kegyvesztettnek
kegyelemdőfés
lehet az álom.

Bozók Ferenc

Karácsonyi versmeditációk

Tíz mondat – Babits Mihály: Csillag után

Három halhatatlan nyugatos költőnk jut eszembe, akik éjjeli szobájukból kipillantva, a csillagos égboltról elmélkednek. Tóth Árpád a *Lélektől lélekig* című versében arra jut, hogy a csillag sincs messzebb tőle, mint a magányos szívek egymástól. Kosztolányi szerint a *Hajnali részegség*ben az égben mennyei bál van minden este. Babits elvágódik, a legendás három-királyok vagy napkeleti bölcsek, csillagászok (?) nyomába szegődne. Szobáját életútnak érzékeli, teáját hidegnek, így aztán menne valami melegség, valami élet felé. Képzletben el is indul, de a valóság állandóan útjába áll. A hatóságok, a bürokrácia, a törvény emberei hátráltatják, a vám elkobozza a tárgyi ajándékokat, végül csak a mirrhája és zarándok szíve marad, azt viszi. Látszólag elkésett, a betlehem-i jászol helyett már csak a Golgota véres keresztjét leli. Arany, tömjén helyett már csak a hallottaknak kijáró mirrha marad, ezt tudja Jézus véres lábára kenni és a szívét tudja Jézus véres keresztje alá helyezni. Ám ez Jézusnak bőven elég, mert ez a minden.

Tíz mondat – Csorba Győző: Csörög a fagyos föld

Csorba Győző remek versét először a Szélkiáltó együttes kiváló, keserédes megzenésítésében hallottam. A költő gyönyörű magány-verse a 20. századi karácsony (vagy advent) - versek egyik csúcsteljesítménye. A Csörög a fagyos föld magával ragadó hangulatát árasztja a szomorúságnak, az egyedüllétnek, a szeretet dermesztő hiányának. Ha akarom, karácsonyt váró adventi versnek is értelmezhetem, bár igen pesszimista adventi várakozás ez, tele otthon-talansággal, didergéssel. A gondok varjúserege kering a fagyott föld felett. Másik olvasatban tekinthetem egy élettől lassan napról napra elköszönő idős ember versének. Nem sokat vár az örökléttől, mert csirátalan, örök télnek nevezi. Szívében azonban ott a fuldokló remény és vágy a régi karácsonyok meghitt gyengéd hangulata, a Jézuska-jászol olmeleg, megtartó családiassága iránt. A roppanós, jeges utcán a fejben reménytelen, kusza gondolatok. A szívben család, szülők, testvérek, letűnt karácsonyok kalácsillatú, biztonságos melege.

Mecser Szilvia

...emlékezni szeretnék, miért is nem feledhetem...

Rónay László emlékének

Fölszálltam a buszra, kinyitottam a vékonyka könyvecskét, egyik legkedvesebb egyetemi irodalomtanárom naplójegyzeteit. Jó útravaló minden tekintetben. Mikor induláskor táskámba teszem, mindig mosolyodom, mert hallok a Tanár úr hangját: „*Ezt bátorításul...*” És aztán minden olvasott gondolata pontosan olyan, mint mikor az irodalommal tapétázott, zenével betöltött szobában mesélt mindenféléről. „*Tolsztoj... Vajon benne van még a nevezetes kánonban?*” Egyszer végigkérdezte a Tanár úr, hogy ki mit olvasott Tolsztojtól. Ebben a szűk körben egyikünk sem vetemedett a *Háború és békére*, amit szégyenkezve vallottunk meg. A novelláit szeretem, kaptam egyszer egy *Járjatok világosságban* című válogatást. De amikor ott órán rákérdez a Tanár úr az írókra, olvasmányokra, mindig csak a felét sikerül előadni annak, amit olvastam, amit tudok, és ez társaimmal is így van – merthogy ezt sokszor megbeszéltük.

A Tanár úr mindig szívesen hallgatta egyetemi élményeinket, és megosztotta velünk saját tapasztalatait is. Amikor először hallottam az óráiról egy lánytól, nagyon kíváncsi lettem. Szerda reggel gyakran együtt utaztunk a kollégiumtól az egyetemhez. Mindig boldogan indult útnak, elmesélte, milyen könyvet adott neki kölcsön Rónay tanár úr, mennyi mindenről mesélt nekik, hogy első órán sütnie kellett mindenkinek valami finomat, és hogy a lakását is aprólékosan megleshetik, mert ott tartja az óráit. Aztán az egyetemen is kínáltak más ismerősök süteménnyel. „Ma volt a második óránk Rónay László tanár úrnál...” Néhány hónappal később már én mosolyogtam szélesen, amikor a kollégium konyhájában megkérdezték:

– Hát te milyen alkalomból sütsz ilyen finomat?

– Holnap egy irodalmi kurzusom lesz egy különleges Tanárunknál, Rónay Lászlónak hívják...

Miután elvégeztem a hivatalos kurzust, a következő félévben is bejártam kötelezettségek nélkül.

Rónay tanár úrnál nemcsak az irodalmat, de egymást is kicsit másképpen ismertük meg a csoportban, mint egy átlagos egyetemi órán. Mintha minden szerda reggel osztálykirándulásra mentünk volna, legalábbis az óra után éppen olyan volt, mindenki együtt indult az egyetemre a 11-es busszal és a 2-es metróval.

Ilyenkor még jutott idő arra is, hogy megbeszéljük az esetleges aznapi megjegyzéseit, hogy milyen keveset tudunk, és milyen szépen tudja megfogalmazni ezt a tanár úr, de milyen szeretettel! És milyen jó, hogy kíváncsi arra, hogy minek készülünk, mik a terveink a jövőben. A tanári hivatás mindig középpontban van. Sok tekintetben nem kecsegtető pálya ma. Erről is beszéltünk. Olykor kitekintek a világra, és elszomorodottan látom működését. Hogyan lehetne megváltoztatni?

Rónay tanár úr mindig mesélt a feleségéről, a házasságról és az életben való kapcsolatokról, költők életéről. Október végén 1956-ról is beszél, saját élményeiről, minden hősiességet nélkülözve belőle, tele félelemmel, véletlenekkel. A szeretet olyan hangján szól, amelyet sohasem hallottam az egyetem köreiből. Mi ez? A jóság? A derű? Mintha azt mondaná: mindent túlél a szeretet, ez az egyetlen igazi érték, ami felülmúlhatatlan. Éppen csak semmit sem kell kimondania, mert minden megnyilvánulása erről szól.

„*Boldogok a lelki szegények*” – ó, hányszor nézett körbe kedvesen Laci bácsi egy kérdés feltevése után ködös tekinteteinken. Mindig mosolyra fakasztott minket ez a hang. Hogy szerettem érezni, hogy műveletlen vagyok, de van, akinek a pusztában közelében való lét is művelni kezdi irodalmi talajomat. Említettem már, hogy ezen az órán másképpen ismerhettük meg társainkat. Hirtelen feltűnt, megnyit számít, hogy ki mit hoz magával, hiszen rengeteget beszéltünk arról, hogy ki miket olvasott. Némelyeknek otthon nem akármilyen könyvespolcok tárultak elébe, másoknak kiváló gimnáziumi tanáruk volt, megint mások önmaguktól is rendkívül szélesesen művelődtek az Eötvös Collegiumban... Egy fél év Rónay tanár úr mellett üldögélve, felvéve, és szép lassan olvasgatva az általa ajánlott műveket, meggyőződtem arról, hogy félelmetesen tudatlan és tájékozatlan vagyok, ennek következtében tovább kell maradnom a forrás mellett, ahonnan meríthetek szép világot, magyar nyelvet, irodalmat. A Jóisten is talált helyet magának a rengeteg sok könyv között abban a szobában, ahol szerda délelőttönként összegyűltünk, mindig ott volt. Olykor csak behullott az ablakon, aranyló sugárként, de főképp a Tanár úr tekintetében találtuk.

Rónay tanár úr hangját, lelkének szeretetteljes, irodalommal és zenével telített hangját mindig hallani fogom, ha ezeket a sorokat olvasom. Többet ér ez minden felvételnél.

Leszálok a buszról, a Vízivárosban járok, Szinbád nyomában, Krúdyt keresem, ahogy szétnéz a budai tájon, a folyóban Gárdonyi Öreg tekintetesét pillantom meg kétségbeesetten egy forint nélkül. A könyökütcára érek, és megszólal Somlyó Zoltán verse Rónay tanár úr hangján: „*Istenem, szeretsz-e / Istenem, vezetsz-e / Istenem, megversz-e még?*” Megyek tovább, az égboltra nézek, s Kosztolányi érzése fog el: „*úgy rémlett, egy szárny suhan felettem / s felém hajol az, amit eltemettem / rég, a gyerekkor.*” Ó a gyermekkor, mint egy álom – gondolom, miközben a Duna

partját járom –, elsuhant, s minő különös a Gólyakalifa jut eszembe, hogy ront az egyik én a másiknak, s miként keresi a másikat, miközben menekülne tőle. Fölnézek az égre, hol egy pilóta repül el éppen, sötétedik, ó igen, ez ő lesz! Saint-Exupéry és Éjszakai repülése, melyben sűrítve találtam olyan gyöngyöt, melyben a lélek fénye csillant meg. Ó, ha tehetném, pilóta lennék, vagy legalább úgy írnék, ahogy ExupÉry írt! S közben gondolatban a tengerentúlon lelem magam, ahol Márai int, távol a tömegtől, mint az örök polgár. Juhász Gyula csendesesen tér elém, egy nevet suttog: *Anna*, az örök, miközben Jézust csodálja a hold alatt egy csónakban állva. Pilinszky szárnyal, a szó tömör, a csöndje beszél, s hogy Isten egy kavics, mert a kavicsot, követ szeretik a költők, Ady is ezért dobta föl-föl. Hisz ő is itt áll, nagy szemekkel, és még hányan! Nem férnek el a Duna-parton, pedig még várnak, hogy találkozzam velük, sokak szavát nem ismerem még. A kánonból kiesettek, benne lévők és elfeledtek. Tersánszky, Thurzó, Vas István, fölsorolni sok volna, akikről eddig tudok, sem tudtam volna, ha a Mandula utcába nem jártam volna. A jegyzetek, azok ezért kellene, hogy az élet további útján legyen mit olvasnom. Nálam van Rónay tanár úr lelkének hangja, néha majd előveszem, ha emlékezni szeretnék, miért is nem feledhetem. És csak megyek, megyek, mintha az elérhetetlen karkai kastélyt keresném, amelyről nem tudom, létezik-e, de hiszem, hogy benne lakik: *Isten, Szeretet*.

Véghelyi Balázs

Munka-dal

Kihull a toll kezemből,
billentyű és mikrofon
nem vezethet soha át
időn, téren, titkokon.

Lopott óra nem terem
sem verset, sem álmokat.
A költészet: áldozás,
míg a munka: áldozat.

Tíz év

Ketten voltunk egyek,
lettünk együtt – hárman.
Tíz év eltelt, és azt kaptam,
amit akkor úgy akartam
és amire vártam.

Eleven kísértetek

Körbevesznek, kísértének,
mint eleven kísértetek:
bántóim és bántottak,
másnapján a márnak.

Emlékek közt kotorászok:
szerelmek és jó barátok
képe újra felragyog,
ott, ahol már nem vagyok.

Ott, ahol már semmi nincsen,
fény sem csillan a bilincsen,
amely köt még hozzájuk.
Bezárt bányá a szájuk.

A szemük sem tekint rám, hogy
vegyük újra fel a láncot,
akármikor, akárhol:
kössön, ami határol –

tőlem őket, tőlük engem...
Emléküket nem feledtem,
de ami volt: elmúlt végleg.
Itt van vége a mesének.

Lisztóczy László

„A fájdalom csalóánya”

Emlékezés Vachott Sándorra születése kétszázadik évfordulóján

Gyöngyös az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszakában írta irodalomtörténetének legszebb, legdicsebb lapjait. Arra különösen büszkék lehetnek a város polgárai, hogy Zalár József és Spetykó Gáspár – Petőfihez hasonlóan – nemcsak lantjával, hanem kardjával is védte a hazát: nemzetőrként mindketten részt vettek a délvidéki harcokban. Zalár József a tavaszi hadjárat idején a Damjanich-csapattest „hadi poétája” volt, olyan szerepet játszott a hős tábornok mellett, mint Petőfi Bem apó oldalán. Vachott Sándor szintén belépett a gyöngyösi nemzetőrségbe, és keblére tűzve a felesége által készített kokárdát, részt vett katonai gyakorlataikban. Ő is készen állt a rácz lázadók elleni küzdelemre, de csakhamar más megbízást kapott anyai nagybátyjától, Kossuth Lajostól.

*

Vachott Sándor apai és anyai ágon egyaránt régi felvidéki, evangélikus vallású, nemesi családból született Gyöngyösön 1818. november 17-én. Szülővárosában végezte elemi iskolai és a ferences gimnáziumban kezdte középfokú tanulmányait. Édesapja, Vachott Imre a herceg Esterházy-család uradalmi ügyésze, édesanyja, Hercsúth Zsuzsanna Kossuth Lajos unokanővére volt. Költői hajlamait édesanyjától örökölte, aki – Vahot Imre szavait idézem – „legfőbb szellemi élvezetét a hazai s külföldi költők műveinek olvasásában találta fel”, lánykorában maga is verselgetett.

Idő előtt kellett felnőtté válnia, felelősséget vállalnia sorsa alakulásáért. 1831-ben először édesanyját, majd édesapját is elvesztette. Szülei végakarátát teljesítette akkor, amikor 1831 őszén – öccsével, Imrével együtt – Eperjesen folytatta gimnáziumi tanulmányait, 1835-ben pedig beiratkozott az ottani jogakadémiára. Bekapcsolódott az Eperjesi Magyar Társaság munkájába, mely tagjainak nemzeti öntudatra ébresztését, nyelvi önvédelmét és gazdagodását szolgálta. Ez a szellemi közösség avatta költővé.

1837-ben befejezte a jogi stúdiumot, s egy ideig Sáros és Nógrád vármegyében volt joggyakornok. 1838-ban a magyar szellemi élet központjába, Pestre vitte a költői hírnév vágya. *Vándor dala* című, Gyöngyösön írt versében így köszönt el szülőhelyétől:

*Kedvesen süt a hold,
Szól az estharang,
A szelíd harangszó
Nekem búcsuhang.*

*Áldjon Isten téged,
Zöldülő vidék,
Hol vidám leginkább,
Néha bús valék.*

*Téged is megáldjon,
Messze kék halom,
Álltam olykor rajtad
Csöndes hajnalon.*

*Vedd, fogadd bucsúmat,
Kisded ősi lak,
Úgy akarja sorsom,
Árván hagyjalak.*

*Völgy patakja, tóled
Nem bucsúzom el:
Együtt utazunk mi
Isten hírivel.*

1841. március 19-én Pesten tette le az ügyvédi vizsgát is, de ezzel csak tanulmányi végére tett pontot, hivatását nem gyakorolta. Az irodalomnak élt.

Földije, Bajza József indította el költői pályáját, az általa szerkesztett *Athenaeum-ban* jelentek meg első versei 1838-ban. Ettől az évtől kezdve rendszeresen publikált. Sorsa is magyarázza, hogy az emlékezés, a bánat, a fájdalom szelíd és meleg hangú énekeseként szólalt meg. Petőfi „a fájdalom csalogányá”-nak nevezte, dalait „édesbús” jelzővel illette. Az érzelmes, választékos, formai tökélyre törekvő, a nyugat-európai verselés törvényeit követő biedermeier stílus jegyében alkotott.

1842. január 22-én a Kisfaludy Társaság rendes, 1843. október 7-én a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választotta. 1846-ban napvilágot látott első versgyűjteménye, a következő évben pedig *Báthory Erzsébet* című „történeti beszélye”.

A két könyv megjelenésének már feleségével, a nála csaknem tizenegy évvel fiatalabb Csapó Máriával együtt örülhetett, akivel 1841. március 18-án Bajza József névnapi ünnepségén ismerkedett meg. Csapó Mária és családja sok szállal kapcsolódott a korszak magyar irodalmi életéhez. Édesanyja, Csajághy Erzsébet révén unokahúga volt Vörösmarty és Bajza feleségének, Csajághy Laurának és Júliának, nővére Petőfi szerelmének, a *Cipruslombok Etelke sírjáról* című ciklus műzsájának. Otthonukban legendás irodalmi-művészeti szalont szerveztek, vendégül látták a kor legnevesebb alkotóit, színészeit és képzőművészeit.

A mátkaság két esztendőnél is tovább tartott. Csapó Mária szülei lányuk fiatal kora és gyenge egészsége miatt késleltették a házasságot. Vachott Sándor 1843. május 14. és július 4. között a pozsonyi országgyűlésre látogatott. Ott ismerkedett meg és kötött barátságot a pályája küszöbén álló Petőfivel. A szülők nem tudtak tovább ellenállni a vőlegénye után a betegségig sóvárgó gyermekük akaratának. Vachott Sándor és Csapó Mária 1843. július 10-én fogadott egymásnak örök hűséget Pesten, a Deák téri evangélikus templomban.

A házaspár egy ideig Pesten bérelt lakást. 1843 őszén Fáy András meghívta őket a híres fői szüretre, amelyet Vachott Sándorné örökített meg *Rajzok a múltból* című memoárjában. Egyik részlete a nemzeti színek összeállításának megindító epizódját meséli el, melyet Vachott Sándorné ötlete nyomán a késve érkező Kossuth Lajos üdvözlésére a saját piros, Vörösmarty fehér zsebkendőjéből és a memoáríró zöld nyaksálából fűzött egybe s tűzött ki a szőlőhegy legmagasabb pontjára Deák Ferenc. Ez a történet igen sokat elárul a reformkor szellemiségéről.

1844 tavaszán várt rájuk az első nagy megpróbáltatás: az após, Csapó János anyagi és erkölcsi összeomlása. Vahot Imre így foglalta össze a történeteket: „Csapó megbukott, hamis váltókat csinált, s Pestről megszökött”.

A magára maradt feleség lányaival együtt a Vachott házaspár otthonába költözött. Ott élte utolsó hónapjait Csapó Etelke is. Petőfi 1844 őszétől udvarolt a gyönyörű lánynak, és sűrűn meglátogatta a Vachott családot. Etelke 1845. január 7-én szívszélhűdésben váratlanul elhunyt. Petőfi némán, mély gyászban virrasztott a koporsó mellett. A temetés után néhány hétig a lány üresen hagyott szobájában lakott, részben ott születtek a *Cipruslombok Etelke sírjáról* versei is.

A két sorscsapás és a Csapó család eltartásának gondja új otthon keresésére ösztönözte az ifjú párt. 1845 tavaszán Tápiósápra költöztek, bérbe vették a Radvánszky-kastélyt és a hozzá tartozó birtokot. Ott éltek jó két és fél esztendeig idillikus körülmények között, „boldog remeteségben”. Valóságos irodalmi-művészeti szalont, biedermeier idillt rendeztek be otthonukban. Megfordult náluk például Erdélyi János, Garay János, Petőfi Sándor és Vörösmarty Mihály. Boldogságukat tovább fokozta az a hazafias felbuzdulás, amely egyre inkább hatalmába kerítette a reformkori magyar értelmiséget.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc első hónapjait Gyöngyösön éltek át, ahová 1847–1848 fordulóján költöztek. Lelkesedéssel fogadták a március 15-i események hírért. Vachott Sándor a gyöngyösi nemzetőrség tagjaként útra készen várta a délvidéki rác lázadók elleni bevetést is. Erre azért nem kerülhetett sor, mert a házaspár életében nemsokára sorsdöntő változás történt. Vachott Sándor Kossuth Lajos közvetlen környezetében kapott állást, és családjával együtt Pestre költözött. Először a szeptember 16-án megalakult Országos Honvédelmi Bizottmány, majd a kormányzói hivatal polgári ügyosztálya titkári tisztét töltötte be.

1849 januárjában követték a kormányt és a kormányzót Debrecenbe. Ott szü-

letett 1849. május 25-én Vachott Sándor egyetlen ismert verse a forradalom és szabadságharc idejéből, a *Ha nap vagy...*, mely egyszerre szólaltatta meg rajongó szabadságszeretét és a nemzet jövője miatt érzett szorongását.

A vers megírása után feltartóztathatatlansodródtak az események a tragikus végkifejlet felé. A csakhamar bekövetkező orosz beavatkozás összeroppantotta az ország maradék erejét. A kormány és a nemzetgyűlés július elején Szegedre, majd Aradra költözött. Vachott Sándor Szegedre még követte a kormányt, majd – nem lelvén „honját a hazában” – kalandos úton Nógrádba, Szirák városába érkezett, és gróf Teleki József kastélyában kapott menedéket.

Áldott állapotban lévő felesége és a Csapó család az idő tájt a régi eperjesi barát, Arday Károly vendégszeretét élvezte Pomázon, aki az ottani Teleki-birtokok jószágigazgatója volt. A Szirák és Pomáz közötti összeköttetés lehetővé tette, hogy Vachott Sándor először levelezés útján, majd személyesen is kapcsolatba lépjen feleségével. Időközben az első gyermekét nyolc hónapja a szíve alatt hordó Csapó Mária úgy döntött, hogy – véget vetve a titkolózásnak, a rejtőzködésnek – férje ügyét hivatalos útra tereli, és Isten kegyelmére bízta. Szeptember elején – anyai nagynénjével, Csajághy Laurával együtt – Kossalkó Jánoshoz, a királyi ügyek igazgatójához fordult, akiről az a hír járta, hogy segítséget nyújt az üldözötteknek. Ő Vachott Sándort a fővárosba rendelte, kihallgatásoknak vetette alá, megtiltotta, hogy elhagyja Pest-Budát. Szeptember 23-án megszületett első, Károly névre keresztelt gyermekük. Felesége újabb közbenjárására Vachott Sándor is engedélyt kapott, hogy Pomázra költözzön. A téli hónapokat a Pest közelében fekvő településen töltötték.

A szabadságharc bukását követő néhány hónap – és főként a pomázi időszak – Vachott Sándor költői pályájának talán a legvirágzóbb fejezete. A mérhetetlen fájdalom szétfeszítette benne a hallgatás zsilipeit, versek sorában siratta el a bukott forradalmat, örökítette meg akkori szenvedéseit, megaláztatásait. E tárgykörben – mind mennyiségi, mind minőségi szempontból – az ő nevéhez fűződik az egyik legértékesebb teljesítmény.

Az idő tájt keletkezett versei közül kivételes rang illeti meg az *Ima országunk Védasszonyához* címűt, mely egy nappal az aradi vértanúk kivégzése után, 1849. október 7-én íródott. A költő a Fájdalmas Szűzanya, a Magyarok Nagyasszonya oltalmába ajánlotta eltiport, megalázott nemzetét, megrendítő alkotással gazdagítva a hazai Mária-tisztelet Szent Istvánig visszanyúló történetét:

*Hozzád kiáltunk fel, szűz Mária!
Tekints magyar néped fájdalmira!
Boldogságos szűznek nem nevezünk:
Midőn lesújtva őseink hona,
Melynek te voltál védőasszonya,
Boldognak téged mi nem hihetünk.*

*Megbántanók e hittel szivedet:
Szíved, melyért választá tégedet
Védül a hon, sok századév előtt.
Hallá népünk, hogy szántad gyermeked,
Midőn keresztfán megfeszítettet:
Hallá népünk, hogyan sirattad őt.*

*Mint egykoron keblednek szent fiát,
Sirasd most a mennyeekben Hunniát!
Ott fenn talán szemednek árjai
Nem fognak oly hijába folyni, nem,
Amily hijába folytak ideleenn
Hűséges néped vérpatakjai.*

Az ellene folyó eljárást 1850 tavaszán szüntették meg. Végre megnyílt előttük az út a szülőföld felé. Amikor elhagyták Pomázt – Vachott Sándornét idézem –, valósággal megáldották „a hajlékot, sőt még a helységet is, hol a nehéz telet elég szerencsével” élték át. Április első napjaiban Gyöngyösre, októberben Nagyrédére költöztek.

Az üldöztetéstől való szabadulás és az újbóli fészekrakás öröme, a békés falusi környezet, a házban és a kertben körülöttük tipegő kisfiuk látványa, Ida, majd Erzsébet nevű kislányuk születése a Vachott-házaspár nagyrédei életét a kiegyensúlyozottság, a boldogság időszakává avatta. Vachott Sándort egyre sűrűbben kereste föl a költészet múzsája is, s lantján immár a derű és a remény húrjait is megpendítette.

1852. december 6-án Sárosi Gyula rejtegetése miatt letartóztatták, és a hírhedt pesti börtönbe, az Újépületbe szállították. Ott írta *Magánybörtönömben* című versét. Intonációjában így becézte hitvesét:

*Nefelejcs a szemed;
Nem is felejthetem:
Kékké a börtönéjt
Azzal szinezgetem.*

Érzékeny, könnyen sebezhető idegrendszere nem tudta tartósan elviselni a börtönélet nyomasztó légkörét. Összetört lélekkel, elborult elmével engedték ki a börtönből 1853 márciusában, s igazi énjét, tiszta öntudatát 1861. április 9-én bekövetkezett haláláig nem nyerte vissza.

Csatáné Bartha Irénke

Könyörgés

Az út nehéz volt, tudhatod, Uram,
közel a végső stáció,
szívemben nagy a zűrzavar:
maradnék még, önző vagyok,
de tégy velem, amit akarsz,
csak magam mellett tudjalak.

Nélküled az út bizonytalan,
túl szirteken, túl partokon,
most minden kincsem Rád hagyom,
megyek, hol vár a nyugalom,
s ha indulok, fogd a kezem,
tisza fények útjára vezess!

Őrizzük egymásnak a csendet

Őrizzük egymásnak a csendet,
a fényt, mikor a hajnalok
reménnyel kecsegtetnek,
ülj kedves mellém, fogd a kezem,
ha elakadna szavam s léptem.

Őrizzük egymásnak a csendet,
mennyi szépre emlékeztet,
köréd gyűlnek illatok, fények,
akkor is, ha már nem leszek.

Csend, félelem, magány,
ha majd mind együtt lesznek,
jajongd fájdalmad égre fel,
Isten meghallja talán...

Őrizzük egymásnak a csendet,
a titkokat, mik bennünk zengtek,
azt a kedveskedő, lágy szimfóniát,
mely lepkék útján vigasznak visszajár.

Göncz László

Az ácsmester eltávozott

Édesapám emlékére

Tudtam, hogy bekövetkezik, mégis mindig messzire hessegettem gondolataim fősodrából a pillanatot, amikor eltávozik. Sok éven át rettegettem amiatt, hogy egyszer majd elveszítjük őt, és már előre elképzeltem, hogy összeroppanok annak súlya alatt. Már fiatalon sokszor gondoltam elvesztésére, kínos forogatókönyveket kreálva. Nem tudatosan történt mindaz, ösztönösen terheltek a kényelmetlen képzelődések. Több évtizedes távlatból a félelem okát nem tudom pontosan megjelölni. Talán a családot kovászként összetartó szeretet megszűnésétől való rettegetés vagy a szorgos munkájához kapcsolható megélhetés feltételezett veszélyeztetése befolyásolhatták azt. Úgy kötődünk mi ketten egymáshoz, hogy nem voltak annak látványos mozzanatai, ezért nehéz az összekötő érzelmi szálak milyenségét jellemezni. Nem is próbálkoztunk azzal, nem beszéltünk arról soha. Fiatalként, amikor a kamaszkori baklövéseim után a haragját többször megtapasztaltam, mérges voltam rá, de lepleztem ellenszenvem látszatát. Utána rendszerint megbántam, és magamban bűnbánatot vallottam titkolt dühömért. Beláttam, hogy neki volt igaza, ami fokozta előttem a tekintélyét. A családunkon belüli szeretet is hasonlóan jellemezhető. Kívülről nem látszott, a lelkünk mélyén azonban mindnyájan éreztük azt.

Testi ereje és szellemi frissessége hosszan megmaradt. Már elmúlt nyolcvanöt esztendő, amikor szükség szerint még elvégzett egy-két „simítást” a háztetőn, vagy az udvaron lévő tölgyfaasztal fölé ácsolt faszerkezetet remekül elkészítette. A nyolcvannyolcadik esztendejébe fordult, amikor látványosabban jelentkezett nála az öregedés gyakori kísérője, a demencia. Majd lassú fizikai leépülés párosult hozzá. Az öregedési kór könyörtelenül terjeszkedett idős testében, a változás egyre felismerhetőbbé vált. Rádöbentünk, majd megértettük, hogy a folyamat lassítása reménytelen. Amikor betöltötte a nyolcvankilencediket, még mindig többnyire egyedül, és a már úgyszintén idős, nyolcvanhét esztendő édesanyám segítségével, látta el a napi teendőit, ami már csak az étkezésre és a tisztálkodásra korlátozódott.

Az idősek otthona igénybevétele szüleim esetében korábban tabunak számított, azért öcsémmel, aki a családjával együtt élt velük, hosszan nem rukkoltunk elő a javaslattal. Csak utólag, amikor édesanyám egyedül maradt, és az ő egészségi állapota is rosszabbra fordult, folyamodtunk ehhez a megoldáshoz. Amikor még ketten voltak, bár nehezen bírták a napi terhet, egymást buzdítva, segítve, elboldogultak valahogy. Megtörtént, hogy a tizenkét esztendő korában elhunyt édesapját

kereste, aki már 1939-ben meghalt, vagy édesanyámat arról faggatta, hogy kinek a házában élnek, pedig az épület minden négyzetcentimétere a keze munkájának volt az eredménye. Néhány perccel később, amikor velem beszélt, ismét a régi volt. Hitelesen felidézte a leventeként meghurcolt csoportjuk németországi és romániai lágerképeit. Az érdeklődése azonban a fizikai erejével párhuzamosan tompult. Ha kérdeztük valamiről, válaszolt rá, méghozzá pontosan, de kíváncsisága az unokák vagy a „világ dolgai” iránt elmaradt.

A hozzátartozóknak, nekem különösképpen, nehéz volt elfogadni a változást, bár tudatában voltunk annak, hogy természetes biológiai folyamatról van szó. Az élet-tani törvényszerűségek ténye egy dolog, az emberi tudat és a lelki érzékenységünk bonyolult, egymással átszőtt áramlataiból keletkező élményvilágunk azonban sokkal inkább ingoványos jelenségnek számít, amelyben gyakran elkalandozunk a tárgyilagos valóságtól. Bánatos pillanataimban úgy próbáltam felfogni a változást, hogy nem az egykor határozott férfi csoszog most közöttünk a hálósobától a konyhaasztalig, és az előszobába elhelyezett karosszévig. Az ember, akit ötven esztendőn át a példaképemnek tekintettem, már elosont közülünk, elhagyott bennünket, kilépett egykori énjéből. A melankolikus ábrándozás csak néhány pillanattig tartott, aztán vissza kellett billenni a valóságba. Éppen úgy szerettem a gyötrelmes kilenc évtizedet hátán cipelő aggastyánt, mint korábban az ereje teliben szorgoskodó példaképet, sőt talán még annál is jobban. Örültünk, hogy még élt és közöttünk volt, és reménykedhettünk a csodában!

Leépülése ellenére gyorsan elhessegettem magamtól a végső távozás gondolatát, hiszen ő még mindig ott volt a családi házban, és azt reméltem, hogy még soká együtt maradunk. Egy augusztusi napon azonban minden megváltozott. Beutalták a kórházba, ahol az állapota percről percre súlyosbodott. Az addig magát úgyahogy ellátó emberből ágyába roskadt beteg lett. A látvány, amikor a vaságyhoz bilincselve láttam őt, rettenetes volt. Soha nem tudom azt elfelejteni! Amikor egy kedd reggelen megszólalt a telefon, megéreztem, hogy elment. Addig nem tudtam elképzelni, hogyan szembesülök majd a fájdalmas hírrel, amikor a halál ténylegesen bekövetkezik. Attól féltem, hogy a kétségbeesetség vesz rajtam erőt.

Azon a reggelen, amikor közölték velem a halálhírét, nem az történt. Megnyugvással fogadtam azt. Abban a pillanatban a valóság szélében-hosszában kitérültem előttem, megtisztult minden alaptalan reménytől. Hasonlóan éreztem magam, mint egyik kiváló magyar rajzfilmrendezőtől hallottam egy interjúban, aki egy folyamatosan visszatérő rossz álma beteljesülése kapcsán mondta, hogy „szembesülni a valósággal nem olyan rémes, mint folyton tartani attól, hogy valami megtörténik”. Velem ugyanúgy történt.

Vége volt az illúzióknak, a reménynek, hogy legalább még egyszer rám tekint, és szűkszavúan megszólít: „Laci”. A hozzá fűződő összes kötelék már a múlté, a

róla szóló gondolatok, mondatok jelen és jövő időben többé nem hangozhatnak el. Munkájának gyümölcsei, a háztetők, a gazdasági épületek és a legkülönfélébb fából készült szerkezetek még hosszan megmaradnak, akárcsak egy sikeres film vagy irodalmi alkotás az emlékezetünkben. Maga az alkotó, az ács, a példakép, a szeretett ÉDESAPA azonban örökre eltávozott.

*

Édesapám hosszú életet élt, mindössze egy hónap hiányzott a kilencven esztendőből, amikor 2017 augusztusában meghalt. Soha nem került sor kettőnk között az emberi élet lényegét boncolgató beszélgetésekre, mert őt az elmékedések, kivéve saját szakterületét, az ácsmesterséget, nem vonzották. Határozott természetű, a hétköznapi élet félreérthetetlen törvényszerűségeit tisztelő egyéniség volt, valamint aggódó családapa. A Lendva-vidék egyik legjobb ácsmesterének számított a múlt század utolsó harmadában. Érzelmait nem tudta látványosan kimutatni, akár szeretetről, akár másról volt szó, annak ellenére aggódása irántunk megkérdőjelezhetetlen volt. Hogy valamilyen cselekedetet szabad vagy tilos megtenni, azt nem szóval fejezte ki. A szigorúan összevont szemöldök vagy az enyhe mosolyt rejtő tekintet pontosan tükrözte elvárását. Számomra ő volt a nagybetűs CSALÁDAPA, amilyen miféleképpen a múlt század utolsó harmadáig a hagyományos magyar falusi környezetnek megfelelt. Felnéztem rá, és mindig féltettem, hogy semmi baj ne érje. De félttem is tőle! Nem rettegtem, de döntéseim meghozatala előtt mindig ott motoszkált agytekervényeimben a kérdés, hogy miként értékeli a döntésem édesapám. Szigorú elvárásait nem csupán az apa-fiú viszony egysíkú szemszögéből éltem meg, amikor a gyerek eleve igazságtalannak ítéli meg a szigorú szülői véleményt, hanem annál sokkal mélyebben, mert a dorgálásai számomra azonosak voltak a kudarccal.

Velem szemben alkalmazott mércéi már kisgyermekkoromban – szerintem – jóval szigorúbbak voltak, mint a nálam nyolc esztendővel később született öcsém esetében történt. Endre öcsém korai érdeklődése az erdőszet iránt édesapám kedvére való volt, bár túlságosan nyíltan nem hangsúlyozta azt. Amikor fiatalabb gyermeke olyan pályára lépett, ami rokon volt az ő tevékenységével, ugyanis erdőszeti szakmunkásképzőt végzett, elégedettséggel fogadta a döntését. Rólam az volt a véleménye, hogy kézügyességem hiánya, a „két balkezem”, nem tesz alkalmassá semmiféle famunkára. Még azt sem nézte jó szemmel, ha nagyobb méretű fejszét vettem a kezembe. Kamaszkoromig arra nem is nagyon volt példa, bár más fizikai munkából kivettem a részemet. Bezzeg amikor Endre öcsém hat-hét évesen az alagyűjtáshoz szükséges aprófát készítette, apám mosolyogva nyugtázta a rátermetségét. Édesapám hozzám intézett intelmei édesanyámra különösképpen hatottak, azért ő nagyon figyelt arra, nehogy elvágjam az ujjaimat vagy a lábamat.

Az én pályaválasztásomat illetően édesapámnak az volt az elvárása, hogy „ember

legyen belőle”. Konkrétan soha nem mondta ki, hogy mi legyek, milyen szakmát válasszak, de kétségtelenül értelmiségi pályára gondolt, mert azt kívánta, hogy nekem ne legyen annyira nehéz sorsom, mint amilyen neki jutott a múlt század közepén. A falun élők akkoriban úgy gondolták, bizonyára nem alaptalanul, hogy az értelmiségi hivatás egyet jelent a könnyebb életkörülményekkel.

Szüleim felismerték, hogy vannak adottságaim valamilyen értelmiségi pálya eléréséhez. Olyasmivel nem foglalkoztak, hogy az első generációs értelmiségi jelöltnek milyen gondjai adódhatnak a tanulás során. A nyelvtanulás vagy más nehezebb tantárgy elsajátításának a megkönnyítésére falun nem fogadtak szakembert, aki pótórákkal segítette volna a diákot, és azzal sem foglalkoztak különösebben, hogy a keresztény értékrenden nevelkedő fiatal miként hidalja át a hagyományos és „szocialista” világek közötti hézagot. Azt sem mérlegelték, hogy színmagyar, falusi családból érkező fiatalnak mennyire nehéz lesz átlépni a többségi elvárásokon alapuló társadalmi küszöböt, és sikerülhet-e az mindenkinek. Érezték azonban, vagy legalábbis remélték, hogy a társadalmi átalakulás – bármilyen körülményes volt is a kisebbségbe taszított, ideológiai és hatalmi abszurdításokkal tarkított huszadik századi muravidéki magyar miliőben – lehetővé teszi a falusi fiatalok továbbtanulását, mert az ő nemzedékük esetében már adódott arra példa.

Édesapám szigorú mércéit befolyásolhatta, hogy már kisiskolás koromban felfedezte szerteágazó érdeklődésemet, amiről az volt a véleménye, hogy minden, ami nem tartozik az iskolai kötelezettségek közé, felesleges, mert elvonja és rossz irányba tereli a figyelmet. Szigorúsága a diákéveim során tovább fokozódott. Nem mulasztotta el a gorombább megjegyzést sem, ha a kelletténél rosszabbul teljesítettem. Olyankor mindig nagyon bántott a korholása, bár utólag beláttam, hogy neki volt igaza!

Amikor az első középiskolai próbálkozásom, számos kedvezőtlen tényező véletlenszerű vagy törvényszerű összecsengése után, a harmadik osztály végén zátonyra futott, édesapám csalódottsága hosszú ideig enyhíthetetlen volt. Olyan okok befolyásolták a kudarcomat, amelyekre ő folyamatosan figyelmeztetett, és követelte, hogy mellőztem azokat. A társalgás, az egyesületi élet iránti vágyakozás, az ízlésvilágomhoz közeli könyvek folyamatos olvasása és a foci voltak a hátráltatóim, de az első szerelmi próbálkozások is előidéztek a tanulás elhanyagolását. Amikor a kezdeti nehézségek után gőzerővel „rá kellett volna könyökölni az íróasztalra”, ahogy édesapám mondani szokta, akkor én megriadtam az addig ismeretlen helyzet előtt. Korábban mindig füttyszóval eleget tettem az elvárásoknak, nemegyszer tanulás nélkül is. Akkor azonban ellenszenv bontakozott ki bennem, és kibúvókat kerestem. A tanterem helyett többször az iskola melletti parkban vagy az autóbusz pályaudvaron kötöttem ki, otthon pedig féltem szólni valós gondjaimról. A gödör, amelybe belecsúsztam, napról napra mélyült. Ha a tanárok részéről buzdítást kapok, bizo-

nyára legyőzhettem volna nehézségeimet. Arra azonban nem került sor. Akkoriban még eléggé jelentős volt a középiskolákban a lemorzsolódás, négy-öt diák osztályismétlése, kihullása természetes volt. Muraszombatban én egy isten háta mögötti falusi gyerekeknek számítottam, akinek az érdekében soha senki nem szólt, ami a városi környezetből érkező diákok esetében gyakorta megtörtént. Apámtól távol állt a hízelgés, a kegyelemkérés, ő olyasmit az életében soha nem tudott megtenni. Ha tudott is volna a gondjaimról, alig hiszem, hogy bárkinek is szólt volna az érdekemben. Sokszor hallottam tőle, hogy ha az embernek van lehetősége továbbtanulni, ami neki sajnos a harmincas években még nem adatott meg, de a rátermettségéhez nem képes szorgalmat párosítani, akkor megérdemli a vesztét.

Arra sajnos akadt példa egy-két tanár részéről, hogy a többségi nyelv ismeretének hiányára utaltak, miután nagyon kellemetlenül éreztem magamat. A hasonló környezetből érkező társaim többsége szerencsésebb volt, ők az egynyelvű közegbe valamiért könnyebben beilleszkedtek. Bennem már akkor, kamaszkoromban feltört a kisebbségi létből fakadó hátrány felismerése, annak ellenére nem azon múlt a bukás. Én is magamat okoltam a kisiklásért. Arról hallani sem akartam, hogy osztályt ismételjek, ami – utólag visszagondolva – semmilyen nagyobb hátrányt nem jelentett volna. Akkor azonban annak még a gondolatával sem tudtam megbarátkozni. Édesanyám próbált enyhíteni bánatomon, édesapám azonban határozottan tudatta velem, hogy gyengeségeimnek és „hülye hóbortjaimnak” köszönhetem a kudarcomat, amiért rajtam kívül senki más nem felelős. Csalódottsága óriási volt, annak ellenére arról később nagyon ritkán beszélt. Nem érezte azt velem napi rendszerességgel, csak olyankor emelte föl a szavát, amikor kedvtelenül vagy zúgolódva álltam hozzá egy-egy nehezebb munka elvégzéséhez.

Folyamatosan éreztem apám csalódását, amire leginkább kedvtelenséget tükröző merev arcvonásai utaltak. Reggelente nem ébredtem fel egyszer sem úgy, hogy ne szomorkodtam volna a rosszul végződő tanév miatt. A kellemetlen élményhez szükségszerűen párosult édesapám elégedetlenségének, általam okozott bánatának ismerete. Szerencsére hamar sorkatonai szolgálatom következett, ami menekülés volt a kudarcélmény elől, és egyben lehetőség arra, hogy új terveken, az érdeklődésemmel párosítható kihívásokon őszintén elgondolkodjak.

Későbbi sikeresebb teljesítményeim változtattak édesapám hozzám fűződő viszonyán. Akkor már elégedett volt velem, bár dicsérő szavakat ritkán lehetett tőle hallani. Akiket ő szeretett, azok esetében csak a kudarcok váltottak ki nála negatív hatást, a jól végzett munka természetes volt. Édesapám nagyon ritkán dicsért, azt pedig – emlékezetem szerint – soha nem várta el, hogy az ő teljesítményét bárki is elismerje, ünnepelje. A születésnap köszöntőkor vagy más ünnepi alkalomkor egy határozott kézszorítással beérte, az ölelés és a csókkal járó kifejezésforma idegen volt számára. Ha sor került olyasmire, eléggé szemérmesen, bizonytalanul viszo-

nyult ahhoz. Azért gyermekkoromban nálunk nagyon ritka volt az ajándékozás, és azt a keveset, ami mégiscsak adódott, mindig az édesanyám követte el.

Amikor megnősültem és családot alapítottam, édesapám volt a legnagyobb támaszom, különösképpen a családi házunk építésénél. Ő volt a teendők irányítója, amit örömmel és elégedettséggel tett, és amiért soha nem hallottam tőle egyetlen percet sem felróni. Nélküle nehezen jutottunk volna dűlőre! A feleségem, az óvónői tevékenység felelősségteljes és időigényes teendői mellett, sokszor a gyermeknevelésnek és a háztartásnak mind a négy sarkát cipelte a vállán. Jómagam a napi munka és az építkezés fizikai terhe mellett, intenzíven tanultam, valamint egyre igényesebb feladatok hárultak rám a magyar közösség megmaradására irányuló teendőkből is. A gyermekeinkre mindig szakítottam időt, mert ha valamit hiányoltam az édesapámnál a nevelésem során, az a velünk, öcsémmel és velem eltöltött idő mennyisége volt. A téli estéken többször mesélt ugyan a Gül Babáról, valami „rafunbergerről” és a tündérekről, valamint valós és meseszerű állatokról, eseményekről, azonban többre nem futotta idejéből. Én annak a sokszorosát szerettem volna átélni vele kisgyermekkoromban. Később megszoktam, hogy a beszélgetéseket, a közös imádkozást rendszerint édesanyám bonyolította le velünk.

Sajátosan alakult a mi családukban édesapám megszólítása. Nem tudom, hogy kitől származott az ötlet, de én apucinak kezdtem őt szólítani, és Endre öcsém is követte a példámot. Több évvel később, annak ellenére, hogy én már elmúltam húszesztendős, még mindig apucinak szólítottam apámat. Ez csak akkor változott meg, amikor megszülettek a mi gyerekeink, az ő unokái. Akkor az apucit papára kereszteltük át. Ez a forma gyorsan rögzült mindnyájunkban, és utána az édesanyámtól az unokákig mindenki papának szólította az édesapámat.

Apám, az éjszakai alváson túl, pihenni nagyon ritkán szokott. Az igényes és fárasztó munkahelyi feladatok után, délutánonként a néhány holdas földbirtok megművelése következett, ami az 1970-es évekig tehenes fogattal és kézi munkával történt. Maszek jellegű vállalkozásai is jócskán adódtak, ami akkor nem ütközött törvénybe, vagy legalábbis az olyasmivel a hatósági szervek alig foglalkoztak. Fiatalabb korában, a reggeltől estig terjedő ács- és földművesmunka mellett, éjszakánként „parkettozni”, azaz parkettát rögzíteni is eljárt néhány kollégájával, ami akkoriban még forró szurokkal történt. Kikapcsolódást a vasárnap délutánok jelentettek életében, amikor rendszerint – ahogy ő mondta – „elfarazott”, feltekert kerékpárral vagy felment gyalog, a Dolac nevű dűlőre. Az ötvenes években vályogból épített borospincében vasárnaponként egy-két üveg borral könnyítette a pihenést, miközben elfogyasztotta a harminc centiméter átmérőjű, öntöttvas csőből készült kályhán főzött pincepörköltet. Az effajtaeledelt nevezik a vidékünkön bográcsnak, mivel egykor gyakorta bográcsban készítették azt. A magyar nyelvetületen rendszerint furcsállással fogadott ételnév bizonyára a kisebbségbe rekedt

anyanyelvünk sorvadásának, a többségi nyelvvel kialakult, rendellenes keveredésének köszönhető.

Egy időben a sógorom is gyakorta csatlakozott apámhoz a vasárnap délutáni „hegyi” pihenésnél, később, a nyolcvanas évektől azonban többnyire csak egyedül szórakozott a borospincében. Az otthoni munkavégzéskor leginkább fröccsöt ivott, amint azt a hetési és a Lendva-vidék embere hagyományosan tette. A mértéktartás jellemző volt rá az ivásnál is. A vasárnap délutáni hegyi kiruccanás többször jó hangulattal végződött, azonban soha nem láttam őt annyira megrészegegni, hogy tántorgott vagy elesett volna. Amikor gépkocsit vagy traktort vezetett, akkor következetesen betartotta az alkoholfogyasztás mellőzését, és azt semmilyen csábításra nem volt hajlandó megszegni. Amikor hetvenesztendős lett, teljesen felhagyott minden jellegű alkohol fogyasztásával, pedig nem írta neki azt elő sem orvos, sem követelte tőle bárki más. Egyszer azt mondta, hogy ő a sajátját már elfogyasztotta, és utána a fogadalmát, aminek konkrét oka nem volt, húsz éven át, élete végéig betartotta. Huszonöt éves koráig úgyszintén nem fogyasztott alkoholt.

A gyermekkorából, éppen a túlméretezett alkoholfogyasztásra utalva, sokszor édesapám felidézett egy történetet, amely kedves ismerőséhez, egy Ferkó bácsi nevű idős emberhez fűződött. Az illető valamiért nagyon kedvelte apámat, és keresztfiának szólította, bár ténylegesen nem volt az, sőt semmilyen rokonságban sem voltak. Apám hat-hét évesen úgyszintén megkedvelte az idős embert, elmondása szerint sokszor beszélgettek egymással a falusi udvarok mögötti kertek alatt. Ő viszonzásként keresztapjának szólította az akkor mintegy hetvenesztendős embert. Többször előfordult, hogy Ferkó bácsi elége ittas állapotban találkozott édesapámmal. Egy alkalommal az átlagosnál is részegebb volt. Apám, szókimondó kisgyerekként, a látvány hatására, rászólt az idős emberre: „Keresztapám, maga részeg”. Ferkó bácsi, egyensúlynehézséggel küszködve, egyik kezével a lécből készült kerítést markolta, a másik kezével pedig megsimogatta apám homlokát, miközben mosolyogva válaszolt neki: „Keresztfiam, soha ne mondd azt, hogy részeg vagyok. Azt mondd inkább helyette, hogy keresztapám, maga egy kicsit boros”. A párbeszéd mindkettőjükre jó hatással volt, apám emlékezete szerint nagyot kacagtak rajta. Utána is volt még néhány alkalma gyakorolni kettőjük találkozásakor a kedves mondókát, mivel az idős ember rendszerint felöntött a garatra.

Amint említettem, a vasárnap délutáni kiruccanásokkor Jancsi sógorom gyakran csatlakozott apámhoz. Egyrészt mellett volt a noha szőlővel beültetett két parcella, a vályogpince mögött. Ilonka néném édesapámnak a nővére volt, azért az épületet közösen építették. Olyan időszakra is emlékszem, főképpen az 1970-es évekből, hogy Jancsi sógorom gyakran hétköznapokon is a Dolacon tartózkodott, mivel a munkaideje lehetővé tette azt. Amikor volt szabadideje, ő szerette kóstolgatni a „hegy levét”, ahogy mondani szokás a Lendva-vidéken, és közben a szőlőtő-

kék gondozását is ellátta. Mivel rendkívül erős ember volt, a kisebb mennyiségben elfogyasztott alkohol hatását, például két-három üveg sört vagy egy-két liter bort, rajta alig lehetett észlelni. Csak Ilonka nagynéném fedezte azt fel, aki aztán, főképpen a következő napon, kemény korholásban részesítette érte. Amikor józan volt, a szelíd báránnyhoz hasonlított. Bármit mondott neki a nagynéném, feleselés nélkül teljesítette, ha pedig szidta, egy szóval sem tiltakozott. Csak ült, rágyújtott a cigarettára, és hallgatott. Kéthavonta azonban legalább egyszer „kirúgott a hámfából”. Legtöbbször a sofőr kollégákkal mulatott valamelyik alsólendvai vagy környékbeli kocsmában. Olyankor nem volt tanácsos érte menni vagy feleselni vele, mert annak nem volt jó vége.

Sógorom nyugodt természetű volt, és rendkívül segítőkész. Édesapámat kedvelte, és mindenben segítette, amiben csak kellett. A finomabb famunkához kevésbé volt érzéke, de a favágás vagy a zöldséges kert felásása nem okozott számára gondot. Viszonylag alacsony, zömök, széles vállú, idősebb korában eléggé kövér teste volt, amit főképpen a lábai sínylettek meg. Legénykorában a malomban dolgozott, és volt rá példa, hogy négy, búzával teli zsákkal a hátán képes volt több métert megtenni. A legtöbbször fogadásból tette azt. Apám, amikor már megismerték egymást, figyelmeztette rá, hogy ne hagyja magát olyasmire rászedni, mert az egészségének a kárára teszi azt. Amikor azonban jókedvében volt, akkor nehezen lehetett őt visszatartani a kihívásoktól. Akadt rá példa, hogy valamelyik kocsmában a garázdálkodó legényeket egymásra hányta, majd utána egyenként kirúgta őket a helyiségből, pedig azok öten voltak. Ő maga ilyesmiről nem sokat mesélt, pedig engem nagyon szeretett, és gyermekként sokat utaztam vele a tehergépkocsijában. Apám, általában előtte, többször elmesélte ezeket a történeteket. Egyebek mellett azt is, amikor Jancsol, mert úgy is szoktuk szólítani, összemérte erejét egy úgyszintén rendkívül erős és magas férfival, aki addig a vidék legerősebb emberének számított. Állítólag hosszan „próbálgatták” egymást, és csak nehezen találtak egymáson fogást, azonban a végén Jancsi sógorom került ki győztesen, aki, apám szerint, kétszer vagy háromszor úgy földhöz vágta az illetőt, hogy az csak „úgy nyekkent”. A nagy ereje miatt a vidékünkön „Vas Jancsi” néven ismerték.

Azt a történetet többször felidéztek, amikor egy hideg téli napon együtt jöttek haza gyalog a hegyről. Édesapám szerint akkor nem sokat iszogattak, mert tudták, hogy hazafelé meg kell birkózni a hófúvásokkal és a jeges úttal, és mivel disznóvágásra készültek, bort is nagyobb mennyiségben kellett cipelniük magukkal. Még világos volt, amikor elhagyták a vályogpincét, és elindultak a gyalogúton hazafelé. Jancsi sógorom elől ment, kezében két borral teli korsóval, apám pedig néhány méterre visszamaradva követte őt, úgyszintén mindkét kezében cekkert cipelve. Azon a szakaszon, ahol az út a falusi téglagyárban használt agyag kitermelésének a helyszínén haladt keresztül, az északi szél eléggé elfújta a havat. Néhol jégbordák

rejtőztek a hó alatt, amelyeket alig lehetett észrevenni. Egy ilyen jeges lemezre lépett rá Jancsi sógorom, és mielőtt észbe kaphatott volna, máris „kicsúszott” alóla az út. Apám pontosan látta, amint a mintegy százhusz kilós ember lábai a magasba röppentek, a két kezét, a korszókkal együtt, ösztönösen felrántotta, és úgy zuhant le a jégre, hogy először a koponyája érintette azt. A sógorom feje nagyot koppant, a következő pillanatban a teste elterült a jégbordás terepen. Az üvegek nem törtek el, a baj azonban az volt, hogy a szerencsétlenül járt Jancsol eszméletlenül feküdt édesapám előtt. Meg sem moccan, bár apám teljes erejével és tudásával próbálta őt újraéleszteni. Sokszor elmondta, hogy néhány percig nyomkodta a mellét, utána a bal, majd a jobb karját erőteljesen emelgette, de a sógor csak nem mozdult. Közben édesapám, állítása szerint, élete legkínosabb perceit élte át. Az motoszkált a fejében, hogy, bár soha nem volt közöttük harag, hiszen hetvenkedni is ritkán szoktak egymással, senki nem hiszi majd el neki, hogy nem ő ölte meg. A legsötétebb gondolatoktól nem tudott szabadulni, miközben tanácstalan volt, hogy mitévő legyen. Ha elszalad a faluba segítségért, amire visszaérnek, eltelik legalább fél óra. Közben Jancsi biztosan meghal. Ha viszont ott virraszt mellette, segíteni pedig nem tud, akkor meg a szeme láttára fog meghalni, ha már – gondolta magában – be nem következett az. Végül eldöntötte, hogy leszalad a faluba, azonban előtte még néhányszor erőteljesen ki-be hajlította Jancsi sógor bal kezét. Emlékezete szerint azt annyira erősen tette, hogy attól tartott, kiszakítja a karját a törzsből. Amint kétségbeesetten ráncigálta a karját, egyszer csak Jancsiból egy furcsa hörgés tört fel, majd a következő pillanatban felnyitotta a szemét. Apám örömeiben elsírta magát és felállt. Jancsi nem szólt semmit, csak lassan felült. Utána édesapám segített neki talpra állni, majd a sógor a kezébe vette a két üveget, és elindult hazafelé, mintha semmi nem történt volna. Hazáig nem szóltak semmit egymáshoz. Amikor megérkeztek, édesapám megkérdezte tőle, hogy emlékszik-e a történetekre? Csak annyira emlékezett, hogy a lába megcsúszott, és a következő pillanatban a feje földet ért, majd minden elsötétedett körülötte. Otthon az orvoshoz invitálták, amit ő elhárított, mert csupán a fejét fájlalta, és azt mondogatta, hogy az majd megszűnik. Szerencsére nem volt a balesetnek semmilyen következménye. Édesapám mindig aggodalommal emlékezett vissza az eseményre. Még idős korában is többször elmondta, hogy ha akkor a Jancsi sógor meghalna, soha nem tudott volna szabadulni a gondolattól, még ha nem is vádolták meg volna azzal, hogy az emberek arra gondolhattak, hogy ő „tette el láb alól”.

*

Nem tudom pontosan felidézni, melyik a legrégebbi kisgyermekkorai emlékem, amire visszaemlékszem. Három-négy esemény lebeg előttem, ha megpróbálom visszapörgetni az idő kerekét agysejtjeim gondolatrögzítő kamráiban, keresve a legtávolabbi emlékfoszlányokat, amelyeket valójában képtelen vagyok időrendbe

helyezni. A régmúlt emlékek leggyakrabban a szüleimhez és szűkebb környezetemhez kötődnek, ami bizonyára másoknál is hasonlóan alakul. Édesapám halála után semmilyen korábbi élményemhez nem hasonlítható űr betöltése készített arra, hogy minél több, akár sűrű homállyal fedett töredéket kibogozzak kettőnk emlékképeiből. Talán kár ilyesmit erőltetni, mivel nem úgy vagyunk ezzel, mint a naplóból, újságból vagy más információhordozóról leolvasható adatokkal. Bizonyos korig, szokta mondani bőbeszédű anyai nagyanyám, a legkorábbi emlékeinkre vagyunk legkevésbé képesek visszaemlékezni. Idősebb korban aztán változik a helyzet, most meg arra nem emlékszem – idézem nagyanyámat –, hogy hová raktam le néhány perce a szemüvegemet. Egykor majd, ha megérem, talán számomra is jobban kikristályosodnak kisgyermekkorom történetének mozaikszemcséi, de tétlenül addig sem ülhetek. Apám emléke kötelez!

Memóriánkban nem áll a rendelkezésre kronológiai szabályozó, sem jegyzék, mint amilyen például a számítógépes programoknál a fájlnevek rendszere, hogy megállapítsuk, melyik esemény történt korábban. A találgatás marad csupán, főleg ha sem fotó, sem hang- vagy mozgóképhordozó nincs a segítségünkre. Örökölt adottságunknak köszönhető, hogy a másfél éves korunkban történetekre már emlékszünk-e, vagy csak az öt-hat éves kori élményeinket vagyunk képesek felidézni. Talán nem tévedek nagyot, ha két és három éves koromhoz párosítom legkorábbinak vélt emlékeimet, amelyekre már vissza tudok emlékezni.

Egyik kellemes élményem volt, amelyre a múltban sokszor visszagondoltam, amikor a Dolac dűlőn, az édesanyám örökölte szőlőparcellánk végében, nem ott, ahol néhány száz méterrel távolabb a vályogpince állt, a venyigén ültem, miközben megérkezett édesapám, kezében a babakúti búcsún vásárolt bugyogós kiskorsómmal, amelyben friss vizet hozott hazulról. A Dobronak és Bakónak határában mesterségesen létrehozott tó közelében megbúvó Szent Vid-kápolna melletti, gyógyító hatásúnak vélt forrást mifelénk „Baba kútja” néven emlegették. Hogy miért alakult úgy, nem jártam utána. A víztárolásra készült agyagedényeket azért nevezték bugyogós korsónak, mert a szorgalmas fazekasok, akiket Hetés vidékén gyakran gerencsérekeknek szólítottak, az oldalán csecset vagy fület készítettek, amelyen keresztül „bugyogott” belőlük a friss víz.

Mi ketten édesanyámmal már délelőtt kimentünk a szőlőbe, hogy a nohavessző szőlőkarókhhoz rögzítése minél hamarabb megtörténjen. Édesapám azt követően jött utánunk, miután befejezte napi munkáját az építőipari vállalatnál, ahol dolgozott. Általában úgy zajlott nálunk a parasztmunka, hogy az édesanyám a ház körüli teendők elvégzése után kiment a mezőre vagy a rétre, és elvégezte, amit egyedül megtehetett. Délután édesapám csatlakozott hozzá, és a munka nehezebb része is befejeződött. Amikorra felcseperedtem, én is kivettem a részemet a mezei munkából. A néhány holdnyi szántóföld terméséből, valamint a négy-öt sertés és

két-három szarvasmarha tartásából származó jövedelem fontos kiegészítése volt a családi költségvetésnek.

Amikor édesapám megjelent a bugyogóskorsóval, akkor még nagyon kicsi voltam, és az maradt meg csupán emlékezetemben, hogy átnyújtotta nekem a kis zománcos edényt, és én jóízűen ittam a friss kútvízből. Utána elszenderültem a pokrócon, édesapám meleg bundája alatt.

Nagyon homályosan arra is emlékszem, amikor alig két esztendősen úgyszintén apám meleg téli bundájába burkolva, úgy, hogy csak az orrom vége látszódott alóla, autóbusszal szállítottak haza a muraszombati kórházból, ahol sérvre műtöttek. Semmi mást nem tudok felidézni az akkori eseményről, csak az autóbusról történő leszállás pillanatát. Azt a néhány másodpercet, amikor édesapám, szorosan magához ölelve, leszállt velem a buszról, anyám pedig intett a sofőrnek, hogy indulhatnak tovább. Édesanyám sokszor elmesélte, hogy amikor az orvos megállapította a betegséget, nagyon megijedtek. Akkoriban már nem volt túlzottan magas arányú a gyermekhalál, de azért akadt még rá példa. A szüleim már a harmincadik életévüket taposták, amikor összeházasodtak, azért elsőszülött gyermekük esetleges elvesztése rendkívül nagy fájdalmat jelentett volna számukra. Anyám végigzokogta a hazautazást, miközben nekem a kórházban kellett maradni. Állítólag annyira ordítottam, amikor a szüleim hazaindultak, hogy a sebészet összes ápolónője a csitításomra sietett. Miután felébredtem a műtét után, senkit nem akartam elfogadni, durcás voltam, sőt – az ápolónők elmondása szerint – fel sem emeltem a tekintetemet. Csak bámultam könnyes szemekkel magam elé. Akkor még több napot igényelt a kórházi ápolás, és közben a szüleimnek nem volt módja látogatóba jönni. A telefonkapcsolat falusi környezetben körülményes volt. A háziorvos üzente meg, hogy mikor mehetek értem Muraszombatba. Amikor megérkeztek a kórházba, akkorra már az ápolónők felöltöztettek, és az ágyra ültetve várták, hogy végre túladjanak rajtam. Amikor édesanyám megjelent a kórházi szoba ajtajában, az ápolónők jelezték, hogy megérkeztek értem a szüleim. A szlovén nyelvből akkor még semmit nem értettem, és nem emeltem fel a tekintetemet. Amikor azonban édesanyám megszólított, hogy „Lacika, kisfiam!”, akkor eltört a mécses. Tüstént anyám ölébe vettem magam, mit sem törődve a műtét utáni elővigyázatossággal, és hangosan sírtam. Több percig a kabátocskámat sem sikerült rám öltetni, annyira simultam édesanyám keblére. Az eseményt anyámtól később sokszor hallottam, aki elmondta, hogy csak azt követően engedtem őt el, és átadhatott az apámnak, amikor már elhagytuk a kórházépületet.

Egy másik korai történet az egykori alsólendvai főutcat varázsolja vissza emlékezetembe. A városias környezetben végig fák sorakoztak a járda és az úttest között, a csinos, más-más színben díszelgő polgárházak vonzó miliőt varázsolnak. Addig jóformán csak a falu poros utcáját ismertem, amelyen a csordás naponta kétszer a

legelőre terelte a teheneket, ahol délelőtt és délután az erdőszélben legeltek. Autó csak akkor közlekedett a falusi úton, ha orvost vagy papot szállítottak valakihez, vagy ha a városba vezető főútról valaki véletlenül betévedt a falusi utcára, amelynek a környezete évtizedekig csak annyiban változott, hogy a zsúppal fedett házak zsindeletet kaptak. A hatvanas évek második felétől már néhány új, a közeli ausztriai falvak divatját utánzó családi ház is felépült.

A macskaköves út a város főutcáján, amely a múlt század hetvenes éveinek elejéig megmaradt, számomra mindig vonzó látvány volt. A helyi szójárás római útként emlegette. Egyrészt hasonlított a római kori városok kövezett utcáira, másrészt, Alsólendván nagy kultusza volt a római kornak, mivel már Augustus császár korában a település tágabb határában fontos katonai erődítmény honolt. A sokat emlegetett és többször megénekelte Halicanum alighanem a Mura folyó jobb oldalán volt, bizonyára a mai Muraszentmárton környékén, de – Lygano vagy más néven – Lendva határában is hasonló nagyságrendű település volt a római korban, amelyen keresztül jó minőségű út vezetett, csatlakozva a Petovio – Salla – Savaria főútra.

A gyermekkoromban még taposható alsólendvai kövezett út nem azonosítható a Krisztus utáni évszázadokban építettel, ami nem csökkentette a jelentőségét egy kisgyermek szemében, aki a saját falusi utcájában csak a port és a tehénürüleket láthatta. Lendván, akárcsak a Kárpát-medencében több helyen, a 19. század végétől mintegy deciméter nagyságú, kocka alakúra formált vulkáni kövek ezrei, szorosan egymás mellé illesztve, tették jellegzetessé és szilárddá a mintegy két kilométer hosszú útszakaszt.

A Szent Katalin római katolikus templom közel három kilométerre volt a házunktól. Az utat gyalog tettük meg. Édesapámnak volt kerékpárja, amivel dolgozni járt, de amikor együtt mentünk a templomba, gyalog tettük meg az utat. Úgy volt az egészen az 1960-as évek végéig. Akkor Jancsi sógorom egy citromzöld színű škoda autót vásárolt, és utána azzal utaztam a legtöbbször én is. Nekik nem volt gyermekük, és bőven akadt hely számomra a személykocsiban. Hétéves korom óta az év minden vasárnapján ministráltam, egyik délelőtti misén. Jancsi bátyám ritkán tért be az isten házába, rendszeresen csak karácsonykor és húsvétkor. Valamilyik közeli kocsmában várta sofőrtársai társaságában a legszívesebben a szertartás végét, mert Ilonka nagynénemet, a templomi kóros kiváló énekesét, minden vasárnap el kellett szállítania a nyolc órai misére.

A templomba járáshoz fűződő legkorábbi emlékemet nem tudom elfelejteni. Édesapámtól még a mise előtt egy fagyaltgombócot kaptam a cukrászdában. Nagyon finom vanília- és csokoládéfagyit készítettek az albán cukrászok mindkét alsólendvai „fagyaltosban”. A cukrászdából terjedő kellemes illatot már a helyiséghez közeledve lehetett érezni, a jéghideg édesség fogyasztása meg amúgy is istenien volt. A tölcserforma fagyaltostyát görcsösen szoritottam a kezemben,

miközben végtelen örömben ugrálni és szaladgálni kezdtem, és a járda menti fákat kerülgettem. Az öröm rövid életű volt. Egy szerencsétlen kézmozdulat után az én fagyaltom a szürke városi járda burkolatán landolt. A meleg nyári délelőttön a tejalapú massa azonnal folyni kezdett, sárgásbarna foltot festve a járdafelületre. Apám rám nézett, talán mondott valamit mérgesen. Sírni kezdtem. A közeli cipőüzlet küszöbére ültem, és könnyeimet a kezemmel törölgettem, miközben bámultam a szétfolyt fagyaltból képződött „remekművet”. Másikat nem mertem kérni apámtól. Már kisgyermekként felismertem, hogy az elkövetett hiba után nem fog hízelgő szavakat suttozni a fülembé. Bizonyára megsajnál, azonban tekintetének egyértelmű üzenete volt. A hibából tanulni kell! Utána még egy kellemetlenséggel szembesültem, mert az éppen akkor oda érkező szomszéd fiúk vigyorát is el kellett viselnem. Könnyeim patak módjára folytak le az arcomon, miközben ők falták a finom édességet.

Egy-két évvel később történt édesapámmal egy szörnyű baleset, amelyre öt év-tized távlatából is úgy gondolok vissza, hogy még mindig elborzadok tőle. Akkor történt, amikor új családi házunknak a beton alapját kátránnyal vonták be. A szűk sávokra vágott kátránylapokat szurokkal ragasztották a szilárd felületre. Édesapám ugyan ácsmester volt, azonban a családi házunk építésénél minden munkából alaposan kivette a részét. Miközben a két kőműves barátja a kátránylapok elkészítésével és ragasztásával volt elfoglalva, ő egy nagy bádoghordóban a szurkot forróra forralta, és mindig annyit mert csak ki a koromfekete masszából, amennyit a kőművesek néhány perc alatt elhasználtak. Nagyobb mennyiség túlságosan megsűrűsödne, és nem lett volna alkalmas a ragasztáshoz. Azért a culágermunkával apámnak sietnie kellett.

Engem nem engedtek a munkálatok közelébe, nehogy bármi rámessen vagy másképpen megsérüljek, ezért kellő távolságban tartózkodtam az épülettől. A rögtönzött játszótérre néhány lapát homok került, amiből – kisméretű virágedények felhasználásával – homokvárakat építettem. Újonnan épülő házunk telke viszonylag közel volt a régihez, így édesanyám ebédkészítés közben felügyelhette a holléteimet. Mindig megdicsérte „alkotásaimat”, amitől egyre nagyobb kedvet kaptam. Mélyen játékba merülve egyszer csak arra kaptam fel a fejemet, hogy egy padló nagyot reccsent. Szörnyű kép tárult elé! Láttam, hogy édesapám alatt eltört a padló, és a kezében cipelt nagy kanna teljes tartalma, a rettenetesen forró szurok a kezére ömlött. A szörnyű balesetben az volt az egyetlen szerencse, hogy nem történt magasan, és apám nem esett el. Azonban a teljes kézfejét, valamint az alkar egy részét, a csukló felett, a kannából kiömlő szurok feketére fedte. Rettenetes fájdalmában az út menti fűbe próbálta letörölni a forró masszát a kezéről, ami nem sikerült. A szurok azonnal a csontig hatolt. A vér is folyni kezdett, és az ujjai végén csöpögött, ami félelmetes látvány volt. Én annyira megijedtem, hogy a második szomszédban lakó

anyai nagyanyám pajtájába szaladtam, és elbújtam. Kétségbeesett édesanyám csak azután talált meg, amikor édesapámat egyik kedves szomszédunk, István szabómester motorkerékpárral a közeli egészségházba szállította. Emlékezetem szerint két hónap után tudta csak mozgatni édesapám a megsérült kezét, azonban később a seb szerencsére teljesen meggyógyult.

Már nagyobbacska fiú voltam, talán tízesztendős lehettem, amikor édesapám eldöntötte, hogy traktort vásárol. A faluban már volt akkoriban három-négy belőle, és néha szántásra vagy nagyobb fuvarra apám is, fizetségért vagy ácsmunkáért cserében, megkérte valamelyik „traktoristát” segítségre. A nagy vágya az volt, hogy egy kisebb traktort vásároljon. Adódott is rá alkalom, mert egyik csentei ismerőse, aki vendégmunkásként Ausztriában dolgozott, tudott egy eladó, 1958-ban gyártott Steir típusú traktorról, elfogadható áron. Ugyan mindössze tizennyolc lóerős volt, azonban édesapám úgy értékelte, hogy a mi kevés földbirtokunk megdolgozására az bőven elegendő lesz. Egy kora reggelen jött érte az ismerős, és elmentek a szerzeményért. Úgy tervezték, hogy késő estére megérkeznek. Az öcsém még nagyon kicsiny volt, mi ketten édesanyámmal abban a reményben vártunk, hogy sötétedésig megjönnek. Nem jöttek meg. Elmúlt már este tíz óra, és még mindig nem érkeztek meg. Akkor még nem volt semmilyen kommunikációs eszköz, amely segítségével érdeklődhettünk volna hollétükről, a bizonytalanság pedig egyre erősödött bennünk. Ugyan nem történt-e valami bajuk? Bár nem úgy tervezték, hogy édesapám vezet hazafelé, mégis felvetődött bennünk a gondolat, hogy hátha mégis úgy alakult, és történt vele valami. Az óra közben csak ketyegett, a lassan múló percek egyre kínosabbá váltak.

Éjfél lehetett már, amikor édesanyámmal lefeküdtünk. Nem tudtam elaludni. Rémképeket képzeltem magam elé. Közben imádkoztam, sokadszor mormoltam magamban a rózsafüzért, amire nagyanyám mindig ösztönzött, de én rendszerint ódzkodtam tőle. A Miatyánkot, az Üdvözlégy Máriát, a Szívem első gondolat-ját és az Édes kis Jézuskámmal kezdő gyermekimát mindig szívesen elimádkoztam, de a rózsafüzért csak akkor sikerült végigmondanom, ha csoportosan tettük azt. Azon az éjszakán azonban mondtam szakadatlanul, és közben füleltem, hogy nem hallatszik-e már érkező édesapám zaja. Többször sírni kezdtem, mert olyasmire gondoltam, hogy szeretett apámat nem fogom többé látni. Annyira hatott rám a rettenet, hogy édesanyám már a nagynénémet is elhívta hozzánk, hogy segítsen nyugtatni.

Szorongást és fájdalmat éreztem a mellkasomban. Az életkorukhoz képest eléggé korán elhunyt nagyapámra gondoltam, akiket a családi szójárás szerint a szívük hagyott cserben. Apai nagyapám már 1939-ben meghalt, amikor édesapám mindössze tizenkét éves volt, alig egy-két évvel volt idősebb, mint én voltam azon a szörnyű éjszakán. A nagyapám szívpanaszai állítólag azzal függtek össze, hogy va-

lamelyik első világháborús fronton a becsapódó akna megölte a közvetlenül mellette lapuló bajtársát. Akkor annyira megijedt, hogy a szíve soha többé nem volt egészséges. Anyai nagyapám pedig ötvenhárom évesen halt meg, amikor 1955-ben a szülőfalujába, a hetési Radomosba indult, hogy közreműködjön egy borjúztatásnál, amihez a nagyanyám szerint nagyszerűen értett. Bizonyára a második világháború idején a Magyarországhoz visszakerült magyar falvakban szervezett, állattenyésztési és mezőgazdasági ismeretekre összpontosító képzéseken szerezhette a tudását, amiért Ezüstkalászos gazda címmel is kitüntették. Anyai nagyapámnak is szívelégtelenségi panaszai voltak, és amikor a szülőfaluja felé kerékpározott a hugával, aki érte jött, rosszul lett. Egy mezőség közepén lefordult a bicikliről, és meghalt. Amikor idegesen és álmatlanul hánykódtam ágyamban, és a traktort vásárló édesapámat vártam, meg voltam győződve arról, hogy a mellkasomban érzett szorongás összefügg nagyapáim szívbetegségével.

A következő nap reggelén érkeztek csak meg apámék. A traktort egy teherautó szállította, amely útközben meghibásodott. Amíg szerelőt találtak, majd alkatrészért kellett Grácba utazni, az idő eljárt. Miután besötétedett, lakott területre kellett vontatni a teherautót, mert az országúton a szerelő nem tudta elhárítani a hibát. Elmondásuk szerint már elmúlt éjfél, amikor hazaindulhattak. Fáradtak voltak mindnyájan. Nagy kő esett le a szívemről, amikor édesapámat megláttam. A traktor nem érdekelt különösebben, annak örültem határtalanul, hogy ő épségben hazaérkezett. Akkor asztalhoz ültek, és enni kezdtek, én pedig olyan mélyen elaludtam, hogy csak ebéd után ébredtem fel. Szerencsére valamilyen állami ünnep volt aznap, iskolába nem kellett menni.

*

Édesapám nem tartozott a bőbeszédű emberek közé, de volt néhány barátja és kedves ismerőse, akikkel szívesen társalgott. A családi körben akkor nyílt meg gyakrabban, ha rajtunk, a házbelieken kívül volt más is közöttünk. A nagyobb mezőgazdasági munkák alkalmából, mint a burgonyabetakarítás vagy az aratás, valamint amikor a csordásság ránk került, akadt segítségül egy-két barát vagy szomszéd, de esetenként napszámost is fogadtak a szüleim. Olyankor mindig beszélgetésre is sor került, és édesapámmal összefüggő történetek, események hangzottak el.

Szülőfalumban a hetvenes évek közepéig a tehének a település és a Feketeerdő névre keresztelt erdőség közötti legelőkön, a Tüskén, a „patakon túl”, valamint a „Pusztájáson” túli erdőszélben legeltek. A tehénállománnyal bíró falusi gazdák napoként váltották egymást a csordási szerepkörben, így évente minden családra háromszor vagy négyszer jutott e megbecsült feladat. Az a néhány nap ugyan kiesést jelentett egyéb teendők szempontjából, azonban az év többi részében, Szent György napjától novemberig, sőt amennyiben az időjárási viszonyok lehetővé tet-

ték, akár egy-két héttel tovább is, a tehenekre nem volt gond. Amelyekre a napi teendőnél, a szántásnál, a boronázásnál vagy a betakarításnál nem volt szükség, akkor még ugyanis a mezőgazdasági munkák fontos szereplői voltak a tehenek, a megbecsült állatok a napot, a vasárnapokat is a legelőn töltötték. A fejés mellett annyi időt kellett rájuk fordítani, hogy a gazda kétszer kiengedte őket az istállóból, reggel és kora délután, kétszer pedig délben és este be kellett őket bocsátani, és a vályú mellé kötni. Egyéb gond nem volt velük, kivéve, amennyiben a gazdák bikát is neveltek. A korábbi évtizedekben a bikákat is kiterelték a legelőre, azonban amióta én emlékszem a csordásságra, a csorda nyugalma és az őrzés megkönnyítése miatt akkortól azokat nem „hajtották ki”. Teheneink közül a nagytermetű Betyárra és az öreg Virágra emlékszem, majd a nagyanyámtól kapott Füge és az átlagosnál több tejet adó Piroska követték azokat. Nagyanyámnál pedig Babi volt az egyik tehén neve, a másik, amelyik nagyon bökött a szarvával, a Lizi névre hallgatott.

Amikor csordások voltunk, mert azt akkor úgy nevezték, legalább három felnőtt családtagnak akadt dolga. Én még nem tartoztam a felnőttek közé, azért a szüleim rendszeresen fogadtak valakit, aki segített az őrzésnél. Mi ketten az öcsémmel a falu elejétől a legelőig a tehenek előtt mentünk, ostort csattogtattunk, és teljes erőnkől kiabáltuk a megszokott „*hajt a csordás teheneket*” szöveget, hogy a gazdák időben kitereljék teheneket az utcára. A hetvenes évek elején még százötven körül volt a csordába „toborzott” tehenek száma a szülőfalumban, ami aztán a következő évtizedekben rohamosan csökkent, miután a csordásság is okafogyottá vált.

A reggelinél és az ebédnél, amit mindig otthon fogyasztottunk el, sokszor felelevenedtek a 20. század első felének érdekes falusi történetei, valamint a második világháború idején szervezett leventefoglalkozások és az utána következő fogság rettenetes emlékei. Édesapám egyik gyermekkori pajtása gyakran segített a csordásságnál. Vele együtt élték át a leventék meghurcolásának a kálváriáját, így az események felidézése mindig érdekes élménybeszámoló volt számomra. Az egykori pajtás és sorstárs, aki a túlzott alkoholfogyasztás és az elszegényedés miatt eléggé nehéz körülmények között tengődött, édesapámat Döregnek szólította. Többször megkérdeztem, hogy mi volt az indíték a névválasztásnál, amire egyértelmű választ nem kaptam. Valamennyire összefügghetett azzal, hogy nagyapám korai halála miatt édesapámra már fiatalon komoly feladatok hárultak, amit normális körülmények esetében a felnőttek végeztek el. A kihívás miatt helytállóan, „öregebbnek” kellett lennie, mint az életkora szerint ténylegesen volt, azért a szorgalmát pajtásai az „*öreg*” jelzővel fejezték ki, ami idővel Döregre módosulhatott.

A múlt század hatvanas-hetvenes éveiben akadt a mi falunkban 8-10 ember, sőt egy-két asszony is, akik nem voltak munkaviszonyban, és megművelhető földjük is kevés volt, azért eljártak napszámba. Ez a nagyobb gazdáknak jól jött, akik gyomtalánításakor, a rétek kaszálásakor és szénaszárításakor, valamint szüretkor és a ter-

més betakarításakor napszámosokat fogadtak. Néhányuknak fizettek az elvégzett munkáért, de voltak olyanok is, akik munkájukért cserében inkább burgonyát vagy lisztet fogadtak el szívesebben. Mi nem tartoztunk a nagyobb falusi gazdák közé, azonban édesapámnak jobban kifizetődött, hogy a mezőgazdasági teendőkre esetenként napszámost fogadott, míg ő elvállalta egy háztető elkészítését, amit akkoriban jól megfizettek.

A két világháború közötti időszakban néhány, magát az átlagostól rangosabbnak tekintő gazdát tartottak számon a faluban. Abból az időből édesapám többször felidézett egy eseményt, amely az egymással vetélkedő családfők közötti viszonyra vonatkozott. A vagyon mennyiségét illetően két család kiemelkedett a többi közül, akik egyrészt komaságban voltak, másrészt folyton versengtek egymással. Nem számított ritkaságnak, hogy a családfők gyakran a kelletténél jobban a pohár fenekére néztek, ami a hangulatot, valamint a józan állapotban lappangó vagy visszafogott feszültségeket igencsak felingerelte. Az egyszerűség kedvéért a két családfőt nevezzük Péternek és Lajosnak. Egyik vasárnap a tíz órai szentmise után együtt iszogattak az alsólendvai Kardos-féle kocsmában. Lajos, aki nagyon erős embernek számított, korábban hazament, Péter, akinek akkoriban valamivel több volt a vagyona, pedig még tovább ivott a haszonleső alkalmi cimborákkal. Már késő délutánra járt az idő, amikor Péter is hazaindult a kocsmából. A falusi főutcán a komák találkoztak. Lajos nem szívesen elegyedett beszélgetésbe a komájával, mert észlelte, hogy az elfogyasztott alkohol hatására az hetvenkedő kedvében van. Péter azonban csak mondta a magáét, és mindig oda próbált kilyukadni, hogy kettőjük közül ki a gazdagabb. Hogy bosszantsa Lajost, kis idő után határozottan elébe állt, és hangosan megjegyezte: „Tudod, komám, vedd tudomásul, hogy a faluban én vagyok a leggazdagabb ember!” Azt követően büszkén körülnézett, hogy a környező házakból, udvarokról figyelik-e őket.

Lajos néhány másodpercig hallgatott, majd amikor a komája lenézően tekintett rá, válaszolt a felvetésére: „Tudod, komám, én pedig a legerősebb ember vagyok a faluban!” Amikor ezt kimondta, úgy pofon ütötte a hengegő embert, hogy a szerencsétlen a közeli fakerítésnek esett, és jól összeverte magát. Aztán mintha semmi nem történt volna, Lajos megigazította a kalapját, elköszönt Pétertől, és elballagott hazafelé.

Édesapámnak rendkívül nehéz gyermekkorra volt. Az apja korai halála után ő volt édesanyja tényleges támasza. Főképpen azután, amikor Ilonka nővére Németországba ment dolgozni. Alig múlt el tizenkét éves, amikor több, másoknál kiselejtezett tehenes szekérből összeszerelt egy működőképest, amelyet utána több éven át használtak. A mezei munka jelentős mértékben rajta feslett, azért a nyolcadik osztályban annyit hiányzott az iskolából, hogy – vallomása szerint – csak kegyelemből kapott elégséges osztályzatot.

Nagyon szegények voltak, az asztalukra ritkán került finomabb falat. Felejtetetlen élményként szokta felidézni, amikor öt-hat éves korában a falusi Sável-boltban egy szál kolbászt kapott a tulajdonostól. Sável boltos megsajnálta a pult fölött lógó szárazkolbászsort órákig bámuló kisiút. Mindig meghatódva hallgattam azt a történetét is, amikor az édesanyja egy alkalommal, amikor az apja és a nagyanyja nem voltak otthon, egy nagyobb darab zsíroskenyérrel lepte meg. A vidékünkön a fából készült bődönben, amit felénk vindőnek neveztek, tárolt vágott zsír volt divatban, amelyet úgy készítettek, hogy a párolt disznószalonnát, miután eltávolították róla a bürkét, azaz a bőrt, ledarálták, majd jól megsózták, hogy a nyár végéig ne romoljon el. Amikor a zsír ujnyi vastagon a kenyérré kerül, vagy a fokhagymával dörzsölt pirítóst vékonyan megkenik vele, rendkívül ízletes uzsonna lesz abból. Édesapám gyermekkorában ritkán lehetett a zsírból is fogyasztani, mert rendszerint egy kisebb sertést vágtak évente, amelynek elfogyasztását egész évre be kellett osztani. A zsírból akkor szabadott kenni, amikor a családfő, a nagyapám, azt engedélyezte. Nagyanyámnak többször megesett a szíve éhes csemetéjén, és néha titokban megszegte a házirendet. Olyankor mindig figyelmeztette édesapámat, hogy az istenért se árulja el apjának és a nagyanyjának, hogy zsírral megkent kenyeret kapott. Egyszer úgy végződött a történet, hogy amikor az édesapja hazaékezett, apám elébe rohant a kapuba, és kiabálva mondogatta, hogy „nem mondom meg, hogy édesanyámtól zsíros kenyeret kaptam uzsonnára”.

Ilonka nővére négy esztendővel idősebb volt apámnál. Amikor ő már a legények után tekingetett, apámat nem szívesen látta a közelben. Többször szidásban részesült akkor is, amikor a kamaszkorú lányok titkait meghallgatta. Apám erős fiú volt, és általában nem maradt adósa a nővérének. Néhány seprőnyél eltört kettőjük veszekedése során, szerencsére komolyabb testi sérülése egyiküknek sem volt. Nagynéném már fiatal korában lelkesedett a polgári életmód iránt, ami édesapámnak nem váltotta ki a tetszését. Ilonka néném élete később kedvezően alakult, és a fiatalkori vágyai közül több teljesülhetett. Apám az „úri” életmódtól soha nem volt elragadtatva, annak ellenére mindig jó viszonyt ápolt egymással a két testvér. Mindkettőjüknek jó zenei érzéke volt, kellemes volt hallgatni, amikor énekeltek. Apám csak ritkán tette azt, Ilonka néném azonban rendszeresen. Főzés és takarítás közben is gyakran énekelt. Amellett a Szent Katalin-templom kórusának négy évtizeden át oszlopos tagja volt, valamint a helyi népdalkör egyik alapítójaként, valamint számos zenés színdarab főszereplőjeként is számon tartják. Édesapám tizennyolc évesen az egyik falusi „bandában”, egy alkalmi zenészcsoportban próbálkozott zenélni. Néhány lakodalomban és kerti mulatságon cimbalmozott, azonban a későbbiek során, a tömérdek munka miatt, nem folytatta a zenélést, és nem fejleszthette zenei ismereteit. Közben még egy csapás érte a családot, amikor egy ártatlannak mutakozó déli szellő a szomszédasszony

kinti tűzhelyéről felkapott egy üszköt, amitől a száradó kender és apámék háza tűzre kapott. Az amúgy is nyomorgó família minden nélkül maradt. A rokonság és a szomszédok szerencsére annyira segítettek őket, hogy később talpra tudtak állni.

A második világháború idején, az ún. magyar időben, amikor a Lendva-vidék visszakerült Magyarországhoz, szomorú élményként maradt meg édesapám emlékezetében a leventék meghurcolása. A Németországban és Csehországban történt megpróbáltatások után, Budapest és Arad érintésével, a Kárpátokon túli román városban, Focsaniban kötöttek ki, ahol ő nagyon megbetegedett. A tüdőjéről többször kellett nagyobb mennyiségű vizet eltávolítani. A sors furfangja volt, hogy talán a betegsége mentette meg a haláltól. Őt Focsaniból 1945 késő nyarán hazaküldték, miközben a sorstársai Oroszországba kerültek, ahonnan sokan, a legjobb barátai közül is néhányan, soha nem tértek haza. A nélkülözés vagy betegség elpusztította őket. Otthon, ismét jugoszláv környezetben, apám lassan meggyógyult.

Az állami fennhatóság változásairól, a kisebbségbe jutás megéléséről édesapám nagyon ritkán beszélt. Amint az életben más megpróbáltatásait, az impériumváltást is a kisembert „törvényszerűen” sújtó eseményként fogadta, amivel meg kell birkózni. A hétköznapi dolgokon és hatásokon keresztül foglalkozott csupán azzal, a történelmi igazságtalanságról nagyon ritkán mondott véleményt. Hogy éppen ki alá tartoztak bizonyos időben, és milyen volt akkor az életük, arról csak annyit szokott mondani, hogy „a szegénynek mindenütt nehéz volt”.

A sorkatonai szolgálat letöltése után, amelynek helyszínei közül Vinkovcit és Belgrádot szokta megemlíteni, az ácsmesterség felé irányult a figyelme. Az egyik idősebb helybeli ácsmester, Stermán Lajos csapatához szegődött, ahol néhány esztendő alatt annyira eltanulta a mesterséget, hogy rimánkodva hívták az alsólendvai építőipari vállalathoz, ahol később a szakmai fejlődését is segítettek. Több évtizeden át a vállalat egyik vezető ácsmesterének számított. Az igényes szakmai és a nehéz fizikai ácsmunka mellett a tervezőmérnökök a bonyolult tetőszerkezetek tervrajzának véglegesítésénél gyakran kikérték a véleményét. Valamikor a rendszerváltás idején vonult nyugállományba, azonban néhány munkatársával még utána is – maszek alapon – nagyon sok ácsmunkában közreműködött. Amellett a családi birtok megművelésének a zömét is ő végezte el, akkor már valamennyire korszerűbb munkaeszközök segítségével.

Egykori vállalatában még néhány évvel nyugdíjazása után is több ügyfél a hosszúfalui ácsot kereste. Egyik ismerőse szerint olyankor mindig azt válaszolták az érdeklődőknek, hogy az illető nem dolgozik többé a vállalatnál, nyugállományba vonult a „hosszúfalui ácsmester”. Egy évtizeddel nyugdíjba vonulása után a szeretett vállalata is átszerveződött, majd nemsokára csődbe ment. Édesapám szomorú volt miatta, az egykori munkatársakat, a fiatalabb kollégákat sajnálta.

Farkas Gábor

Szembenézés és szembesülés

Nagy Zoltán Mihály írói világa

A kárpátaljai magyarság, mint kisebbség a legtöbbször szenvedte el Trianon óta a különböző impérium-váltásokat. Az 1920. június 4-től a békediktátum értelmében az akkori Csehszlovákiához csatolt Kárpátalját később a Szovjetunió kebelezte be, majd annak megszűnése után Ukrajna része lett. Talán ez is oka annak, hogy sokáig a kárpátaljai magyar irodalom sípja szólt „leg halkabban” az ötágú síp összhangzatában, a kisebbségi magyar irodalmak skáláján. Első hangosabb irodalmi életjelét a lírával adta a kárpátaljai magyarság. „A líra hosszú időn át tartó elsődlegessége nem ok nélkül alakult ki: az 1945 utáni fél évszázad, úgy tűnik, inkább kedvezett a versíróknak.” – írja Balla D. Károly.¹ Ő ennek három okát látja: az első, hogy bizonyos értelemben nem csak a szerzőnek kell a prózához „fel nőnie”, hanem magának az irodalomnak, azaz az adott közösség világlátását leképező irodalmi műhelyeknek is. Ehhez kapcsolódik, hogy a műhelyek kialakulásával párhuzamosan ki kell alakulnia a közösség hangján megszólaló, annak élethelyzetét dokumentálni képes író-rétegnek. „A kárpátaljaira azonban mindig is bizonyos kialakulatlanság, kiskorúság volt a jellemző” – vallja Balla D. Károly.² A második ok – amely az egész Kárpát-medencei magyar irodalomra jellemző volt az 1950-es évektől –, hogy a szovjet érdekszférában elfogadott esztétikai irányelvek alapján a regények vagy novellák hősei csak pozitív, a szocialista realizmusnak megfelelő származású és ideológiát valló szereplők lehettek, amely elv nem engedte a valódi traumák semmilyen formájú prózai feldolgozását, és ezért inkább a személyesebb hangvételű, nem annyira a társadalomtörténeti valóság bemutatására törekvő lírai önkifejezés felé terelte a kárpátaljai magyar szerzőket is. „A kompromisszumra hajlamosabbak is jobban tudtak a költészetben boldogulni: az unalomig ismételt szimbolika (fényes október, vörös csillag, forradalom, nép, szabadság, Lenin, béke, boldog jövő) alkalmazásával megadták a császárnak, ami császáré, és aztán írhattak őszintébb sorokat, másfajta verseket.”³ A harmadik – specifikusabb – ok az, hogy Kárpátalja írógenerációinak tagjai munkásságukat előbb kezdték költőként, újságíróként vagy irodalomkritikusként, aztán jutottak el a novellák és regények világához, vagy – és ez a jellemzőbb – művészetükben párhuzamosan – egymásra hatva – vannak jelen a különböző írói-költői-publicista műformák.

¹ Balla D. Károly, *Valóságpróza és látszatvalóság*. In: *Beszélő*, 12/7.

² Balla D. Károly, uo.

³ Balla D. Károly, uo.

Nagy Zoltán Mihály (1949-) pályaképe is beilleszthető a fentebb vázolt irodalomtörténeti jellemzésbe. Munkásságát a kezdeti folyóirat-publikálások után (1963-tól jelentek meg versei és novellái a beregszászi lapokban, de a Kárpáti Igaz Szó is rendszeresen publikálta írásait) az 1983-as *Dolgok igézetében* című verseskötet nyitja, majd az 1988-as *Fehér eper* című elbeszélés-gyűjteményt ismét egy verseskötet követi: *Pírban, perben* (1990). Első három kötete alapján tehát kijelenthető, hogy a próza felé is nyitott költőként kezdte pályáját Nagy Zoltán Mihály. Az irodalomtudomány jelenlegi értékelése szerint a harmadik kötet után, tehát a „szovjet idők” megszűnésével érik be igazán Nagy írói pályája, ahogy több pályatársa is (pl. Penckófer János) ekkor kezdi jelentősebb mértékű szerzői pályafutását. Nagy Zoltán Mihály esetében ez kiegészíthető azzal, hogy ekkor kezdi irodalom- és kultúraszervezői munkásságát is – gondolok itt az Együtt folyóirat szerkesztésére, valamint könyvkiadói tevékenységére.

Meghatározó a költői indulásban egyébként az is, hogy a 70-es évek közepétől a fiatal Nagy Zoltán Mihály tagja volt a főleg költői generációkat kinevelő József Attila Stúdióknak. És hozzátehetjük, hogy a pálya későbbi – 90-es években megjelent – regényei méltatlanul tartják – Penckófer János szavával élve⁴ – *árnyékban* a költeményeket és novellákat. Nagy Zoltán Mihály első novellás kötete, a *Fehér eper* (1988) történeteiben például már megfigyelhetők azok a próza-poétikai technikák, melyekkel a szerző a későbbi „nagy” regényben, *A sátán fattyában* is él. Tehát a műfajteremtés, a modern prózai jellegű ballada létrehozása nem a 90-es évek regényeihez köthető az életműben, hanem – természetesen esztétikai szempontból nem annyira letisztultan – már megjelenik a 80-as évek történeteiben is. A *Fehér eperben* a tördelt hosszúmondatokból álló, egyes szám első vagy második személyű narráció, és a hagyományos prózai forma – az egyes novellákon belül ugyan nem, de – a kötetben folyamatosan váltogatja egymást. Ez a formai sokszínűség azonban nem okolható meg a téma felől, tehát időnként felmerül a formateremtő öncélúság lehetősége is. A *Fehér eperben* tehát már megmutatkoznak „a Nagy Zoltán Mihály-féle hosszúmondatos balladamondás”⁵ formaelvei, de téma és forma kapcsolatában még több az ösztönösség, mint a tudatosság.

Nagy Zoltán Mihály lírai világának reprezentánsai a *Dolgok igézetében* (1983), a *Pírban, perben* (1990), és az *Új csillagon* (2003) című verses kötetek. Ez a lírai világ dacosságában Adyhoz, megformáltságában pedig Nagy Lászlóhoz áll közel. „N.Z.M. veretes nyelvezetű prózakölteményei valóban emlékeztetnek Nagy Lász-

⁴ „mind a prózai, mind a költői világ egy részét árnyékban tartja valami”. Penckófer János, *Morális értékjegyek módosulásai* (Nagy Zoltán Mihály írói világa) In: Penckófer, *Tettben a jellem*. Bp., 2003.

⁵ Penckófer János, *Civódó tündérek prédája – Műfaj és mondat kérdése Nagy Zoltán Mihály lírai történetmondásában*. In: Magyar Napló, 2000/3. 89.

ló hosszúénekeire (...) [de amíg azok a világ egészét strukturálják, addig Nagy versei] a kisebbségi létre szűkített horizonton belül tapasztalható társadalmi gondokkal küzdenek.”⁶ Már a *Dolgok ígézetében* verseiben is megfigyelhető a monologikus, érzelm-közvetítő jelleg keveredése a prózaversekre jellemző hangnemmel: vagyis a későbbi életműben védjeggyé váló hosszúmondat és a lírai kifejezés jellege – forma és tartalom – ugyanúgy elválaszthatatlan egységet képeznek Nagy költészetében, mint *A sátán fattyában*. Ezáltal is azt bizonyítják, hogy Nagy Zoltán Mihály műveiben a „próza indíttatású elbeszélés” (Penckófer János szavaival) és a lírai ábrázolás ugyanazt a világléte, ugyanazt a morális rendet, küzdelmet és motiváltságot jelenítik meg: az én lehetőségeit vagy kilátástalanságát az adott történelmi kor és társadalmi közeg határolta léthelyzetben.

De a főmű mégiscsak az első kiadásban 1991-ben, majd legutóbb 2012-ben újból megjelentetett *A sátán fattya* című regény.⁷ „Azok az alkotások, amik előtte születtek, e mű mellett szinte előtanulmányoknak tűnnek. Amik utána – beleértve a folytatásokat is – esztétikailag nem érik el *A sátán fattyában* megütött mércét.”⁸ Műfaját tekintve *A sátán fattya* én-regény. Tóth Eszter, a főhős egyes szám első személyben elmondott monológjának szereplői perspektívájából látja az olvasó a történeteket. A mű talán legnagyobb erénye is ebből vezethető le: az író – a modern próza esztétikai elveinek megfelelően – szakít a mindentudó alkotói hozzáállásból fakadó értékítéletek kifejezésével, ezáltal az olvasás egyben recepcióvá válik, a befogadói értékítéletek többrétegűségének engedve utat. A történet középpontjában a kárpátaljai magyarok elhurcolása, a malenykij robot, és a szovjet hadsereg elítélendő erkölcsi színvonalának egyik következményeként a megerőszkolás, illetve annak hatása áll. Tóth Eszter ez előbbi családján – édesapja és jegyese elhurcolása által – az utóbbit pedig saját tragikus sorsán keresztül tapasztalja meg. Ez a megtapasztalás azonban kettős traumát jelent. Első az idegen, megszálló diktatúra felőli kényszer, a kiszolgáltatottság traumája („fel-felsejlett bennem a tudat, hogy/ vétlenek vagyunk/ valami idegen,/ förtelmes akarat tört ránk érzéketlenül, rontó szándékkal befolyásolja ez életünket” – 30), második a falu társadalmi konvenciói miatti elítélés megélése: Tóth Esztert katonakurvának tartják, jegyesének édesanyja személyesen közli Eszterrel, hogy szó sem lehet ezek után a házasságról. Ehhez tartozik még a munkatáborból hazatérő

⁶ Penckófer János, u.o. 90.

⁷ „Ez a könyv meghozta írója számára a sikert, előbb elnyerte az Év Könyve díjat, később megkapta érte a József Attila-díjat is. Eddig két kiadást élt meg, emellett különféle átdolgozások születtek belőle: Schober Ottó színpadra írta át, Csaba Klári pedig rádióra alkalmazta” – Csordás László, *A malenykij robot és hatásának megjelenítése Nagy Zoltán Mihály A sátán fattya című kisregényében*. In: Csordás, *A szétszóródás árnyékában*, Ungvár – Bp., 2014. 87.

⁸ Csordás László, u.o. 87.

édesapjának reakciója is, akinek cselekedete – meggyalázott lányának a történetek miatti elverése, majd többszöri lerészegedése – szimbolikus, mivel nemcsak a társadalmi konvenciók elfogadásának tudatából ered, hanem személyes és családja sorsa elleni ösztönös, és nyilvánvalóan irányt vesztett lázadásként is felfogható. Ezek a sorscsapások nemcsak a Tóth családot érik, az egész falu elszenvedi azt, ami általánosan az egész kárpátaljai magyarság szenvedéseit jeleníti meg. Ezért *A sátán fattya* – amellet, hogy mindvégig a szubjektum perspektívája az uralkodó – értelmezhető történelmi/társadalmi sorsregényként is. Ha azonban csak a perspektívát vesszük figyelembe, vagyis azt, hogy ezt a világot (időt és teret), a főhős szemléletén, illetve annak változásain keresztül látjuk, lélektani regénynek tekinthetjük *A sátán fattyát*. A „sodró lendületű, de feszesen megkomponált, drámai sűrítettségű, a falusi társadalom, a népi élet mély ismeretéről árulkodó regény a maga balladisztikus atmoszférájával, a pszichológusi pontosságú lélektani realizmusával is a móríci, Németh László-i próza világára emlékeztet” (177) – idézi Bertha Zoltán Elek Tibort a regény 2012-es kiadásának *Utószavában* megadva ezzel a mű egyfajta kanonizációs lehetőségét a modern magyar prózairodalomban.

A sátán fattya témája nem újszerű a kárpátaljai magyar irodalomban.⁹ A malenykij robot okozta társadalmi szindrómákat azonban a szovjet időkben nem lehetett semmilyen formában megjeleníteni. Mint fentebb utaltunk erre, ezért választotta több alkotó is pályájának kezdetén a verset, mint önkifejező formát. Ezzel a formával ugyanis áttételes megfogalmazásban lehetett szembesíteni a társadalmat a megélt szörnyűségek emlékezetével, „a hivatalos kultúrpolitika [pedig] sokáig tiltotta a nyílt szembenézés lehetőségét.”¹⁰ Nagy Zoltán Mihály tematikájának újszerűsége a szubjektum szűrője téma és befogadó között, valamint a szimbolikus jelentésrétegek összhangzata. Ilyen jelképes szólam az összhangzatban már a regény elején a katonák többször ismételt röhögése, az, hogy a meggyalázás után bort töltenek Eszter szájába az elkövetők,¹¹ vagy az édesapa dühös, mégis szótlan reakciója, mikor megtudja a történeteket, valamint a szülés helyszíne – „két kéve közt a Palajon” –, amely szintén evangéliumi asszociációkat hívhat elő a befogadóban. És végül Eszter sorsa is jelképes, aki mindent túlél az öngyilkossági, majd gyermekgyilkossági szándék, a megőrvülés ellenére, vagyis teste él, létezik ugyan, de önazonosságának elvesztése szimbolizálja egész létközösségének, a kárpátaljai magyarságnak az identitástudat-vesztési lehetőségét is.

⁹ vö. Kovács Vilmos, *Holnap is élünk* (1965); Vári Fábán László, *Tábori posta* (2011)

¹⁰ Csordás László, uo. 88.

¹¹ „A bor kettős szimbólum, amely érzékelteti a helyzet abszurditását. Egyrészt jelenti az Úrvacsoránál használatos kelléket, hiszen szimbolikusan Krisztus véréből isszuk a megújuláshoz, bűneink megbánásához, másrészt viszont épp ellenkezőleg, Dionüszoszra, a bor istenére, a bűnös mámorra, az ókori orgiákra asszociálhatunk.” - Csordás László, u.o. 89.

A *sátán fattya* folytatásaként 1996-ban megjelent *Tölgyek alkonyában* „két, egymással ellentétes világ formálódik (...): a jó és a rossz.”¹² A jó: az első regény főhőse, Tóth Eszter, valamint családja és a szilasiak; a rossz: a szovjet rendszer építői (magyarok és nem magyarok egyaránt), a kolhozosítók. A *sátán fattyát* jellemző szabadverses tördelésű hosszúmondat megmarad a *Tölgyek alkonyában*, de az egyes szám első személy helyett ez a mű a prózai narráció hagyományaihoz közelebb álló egyes szám harmadik személyben ábrázol. Az összefüggő történet mellett a formai hasonlóság és a narratív technika eltérése is összevetésre sarkalja az elemzőt. Amíg *A sátán fattyában* egyetlen személy sorstragédiája indokolja az én-beszédet, lelkiállapota pedig a töredezett, mégis egyetlen mondattá duzzadó beszédmódot, addig a *Tölgyek alkonyának* „főszereplője” maga a történelmi helyzet, a politikum. Amíg az első én-regény, addig a második közösségi – a családot és a falu társadalmát középpontba állító –, történelmi regény. És mint ilyen mű, indokolt szerzője részéről a narratív technika hasonlósága (a töredezett hosszúmondat használata a léthelyzet elbeszélhetetlenségének adekvát kifejezéseként), és eltérése (a személyes tragikumról a közösségi tragikum felé váltó perspektíva miatti egyes szám harmadik személyű elbeszélés).

A regény-trilógiát Nagy Zoltán Mihály 2004-ben, tizenhárom évvel az első regény megjelenése után fejezi be *A teremtés legnehezebb napja* című regénnyel. Ennek elbeszélője már – csakúgy, mint a *Fehér eper* néhány novellájában – egyes szám második személyben ábrázol. A főszereplő azonban ismét egyetlen személy, a „sátán fattya”, a felnőtt férfivá cseperedett Tóth István. A történet tragikumából építkező példázat (ez minden bizonnyal összefügg az egyes szám második személy, mint általában a példázatos történetmondás hagyományos formájával): „a szovjet hadseregből »kiselejtezett« fiatalember útja sok-sok lelki vívódáson, tanuláson, munkán át vezet addig a felismerésig, hogy ő is hasznos, valóban fontos tagja Szilas rendszerváltás utáni közösségének, az érdekvédelmüket szervező magyaroknak.”¹³ Ha az első regényben a lélektani, a másodikban a közösségi szemlélet az uralkodó, akkor azt lehet mondani, hogy a harmadik azzal, hogy összekapcsolja e két szemléletet, méltó befejezése a regény-trilógiának.

A kétezres években továbbra is nagyon aktív író *A teremtés legnehezebb napja* mellett 2001-ben novellás kötet (Az idő súlya alatt), 2002-ben a *Páros befutó* című regénnyel, 2003-ban pedig ismét verseskönyvvel lepte meg az olvasókat (*Új csillagon*). 2008-ban újabb regény-trilógiába kezdett Nagy Zoltán Mihály. Az első *Messze még az alkonyat*, valamint a második *Fogyó fényben* (2010) című regények

¹² Penckófer János, *Hatvanból harminc – Nagy Zoltán Mihály három évtizedes alkotói pályájának vázlatja*. In: Együtt, 2011/1. 66.

¹³ Penckófer János, *Hatvanból harminc – Nagy Zoltán Mihály három évtizedes alkotói pályájának vázlatja*. In: Együtt, 2011/1. 66.

„öregember hőse Istenhez fordulva, de őt számon kérve küzd a medializált világ és emberi létezés fonákságaival.”¹⁴ A *Fogyó fényben* formavilága – a darabjaira tördelt próza-mondatból épített lírai beszéd – bravúrosan prezentálja a már korai művekben is alkalmazott írói technikát, és ismételten köthető a lírai-próza kettősség a téma ambivalenciájához: a felgyorsult, személytelen világ szemben az öregedés „traumájával” küzdő individuummal. Összegzés és útkeresés, szembenézés és szembesülés ez világgal, léhellyel, lélekkel és hittel. Mint ahogy ezek az útkeresések és szembenézések keretezik és motiválják egyszerre Nagy Zoltán Mihály életművének eddigi szakaszait kezdve a szovjet idők novelláitól és verseitől a főművön, *A sátán fattyán* keresztül egészen a legutóbbi regényekig.

¹⁴ Penckófer János, uo., 67.

Pődör György

Gadamer

Az Édenben nincs szerepe éveknek,
nincsen kor, jót nem szinezi árnyalat.
Rothadó létbe száműzött léleknek
a szerelem növeszt angyalszárnyakat.

Nem veled születnek a vak félelmek,
a szép, mi először rajtad áthalad.
A jót kapod, mint emlőből élelmet,
miközben az én létté válik általad.

Indulástól az utolsó méterig
mindenki történetében létezik,
hiába kémelesz a zárt ajtó mögé.

A valódit mondva, mert csak azt szabad,
a megismerés, ami benned marad.
annyira tiéd, mint az elődöké.

Hiányszonett

(Apám emlékére)

Valahogy még nem láttalak Párizs.
Nem hívtál titkaidra Szajnapart.
Elűszó álmokban benne volt az ár is,
s félt körömnym, mit szajha mart.

Szegény volt kis falum de tiszta oázis.
Éltem s valahogy nem lettem szakadt,
csupán apám szavához lojális,
mert ő önmagához mindig hű maradt.

Tudta, milyen mély az élet mocska.
Nem nyelt el se bűn, se bűzös kocsmá,
bár így sem jutottam át a tű fökán.

Itt ok halmozódott mindig okra,
s tékozló lelkemet visszafogta,
ezért maradtam hívőként pogány.

Bakacsi Ernő

Az anyós

Terka azon kapta magát, hogy ül a széken, és kezét az ölébe ejtve bámul a semmibe. Nem emlékszik rá, hogy mikor, hogyan ült le. Ha most látnának a szomszédok, vagy az anyósa, vajon mit szólnának? – mosolyodott el egy pillanatra erre a gondolatra. Hogy egy parasztasszony csak úgy üldögéljen minden tevékenység nélkül, ahhoz vagy betegnek kell lennie, vagy nagy ünnepnek. Még mindig így hat rám a volt anyósom? – kérdezte magától. A vén szipirtó most is les rám a pokolból, mert csak oda kerülhetett. Ha a Jóisten megengedte, hogy ez a mennyországban ücsörögjön... nem folytatta, legyintett. Tudja már... Most ment el Jancsi fia, meg sem pusztulta. Veszekedtek. Pedig ő nem akart, Isten látja a lelkét, hogy nem akart. A fiától csak megkérdezi az ember, hogy hogyan él, miért úgy él. Próbálja jóra inteni, tanácsot adni, hatni az értelmére. Ebből mindig veszekedés lesz, mert a fiai, a Pista is ilyen, gorombán válaszolnak. Olyanokat mondanak, hogy mi köze hozzá, felnőttek vagyunk már, ne szóljon bele, nem ért ehhez maga. Persze a nagyanyjuk... nem csak hogy ő nevelte őket, de az ő természetét örökölték. Fennhéjázóak, gőgösek. De mire gőgösek, hiszen már nekik sincs semmijük? Lehet, hogy megveri ezért az Isten, de nem is szereti már őket. Legalábbis nem úgy, nem annyira, mint ahogy egy anyának illik. De hát ő nem tehet róla, elszakították egymástól, alig látta őket. A kamaszkorukban nem lehetett velük. Az anyós akarata érvényesült. De akkor is, miért lettek ilyenek, szívtelenek, önzők? Sőt, kegyetlenek. Nagyon nehéz ezt kimondani egy anyának, de bizony a fiai kegyetlenek. Mert ezzel a cselekedetükkel most megtagadták, eldobták a nagyanyjukat. Azt az asszonyt, aki ajnározta, imádta őket, és persze félre is nevelte. Rettenetes asszony volt az anyósom, de ne mindenért őt hibáztassam, rettent meg a saját gondolataitól. Most rajtam múlik, hogy mi legyen vele. Gondolta volna ezt valamikor valaki? Milyen érdekes az élet, a sors. Most megfizethetek mindenért, de szabad ezt? Megtehetem? Nem ver ezért meg az Isten? Terka lehuntya a szemét, és visszarepült az időben.

Az első urát, Jancsit a templomban ismerte meg. Dehogy ismerte meg, ott látta először, akkor még nem is beszéltek egymással. Érezte, hogy valaki nézi, megérzi egy lány az ilyesmit. Lopva néha ő is arra tekintett, és egyszer összeakadt a tekintetük. Forróságot érzett, pedig a templomba, hűvös volt. Igazából a bálban ismerkedtek meg, a közösség háza udvarán rendezett búcsú napi bálban. Szép szál legény volt János, kimagaslott a tömegeből. Ő sem volt kis virágszál, sőt a női nem között nagytermetűnek számított, de Jancsinak csak az álláig ért. Egész éjjel őt táncoltatta. Más legények alig merték lekérni, hiszen Korszós János, a Jancsi úr, ahogyan sokan szólították, nagygazda egyetlen fia volt. Utána kezdett hozzájuk járni, a következő év őszén meg is volt az esküvő. Halott ő mendemondákat, hogy Jancsi anyja ellenzi, hogy a fia őt vegye el, szegénynek

tartotta. Örkenyben nézett ki neki egy lányt, szerinte az volt a hozzávaló. Egyedüli lány, és nyolcvan holdja van az apjának, húsz hold erdővel. Hogy egy kicsit sántít a lány, mert csípőficammal született, és kancsal is, hát istenem. Senki sem tökéletes. De hát ő sem szegény lány, az apjának hetven hold van a nevéen. Igaz, sokan vannak testvérek, és így egynek kevés jut. Olyan kevés, hogy abból talán meg sem lehet élni. De Jancsival nem lehetett beszélni, neki Terka kellett.

Nem gondolta volna, hogy ez vár rá. Ha előre tudja, talán hozzá sem megy Jancsihoz, pedig szerették egymást az urával. Talán másképpen alakul a helyzete, ha az apósa nem hal meg olyan korán. Egy új menyecskének mindig nehéz a helyzete, mert alkalmazkodnia kell a ház szokásaihoz, különösen férjének az elvárásaihoz. A fej, a parancsnok pedig legtöbb esetben a fehérnép fölött az anyós. Ha egy együtt élő nagycsaládban több nős gyerek is van egyszerre, akkor a bevett szokás szerint, mindig a legutolsó házhoz hozott menyecske a legkiszolgáltatottabb. Neki akar parancsolni mindenki, alig nagyobb a rangja, mint a cselédnek. Persze ez függ a gazdától, a családfőtől, a férjtől. Van ahol szép harmonikusan élnek, máshol pokol mindenki élete, mindenki utál mindenkit. Terkának nem volt vetélytársa, egyedüli menyecske volt a Korsós tanyán. De a ház ura nem az apósa volt, hanem Róza mama, az anyós. Apósa halála után a helyzete még rosszabb lett. Naponta megaláztatásokat kellett elszenvednie. Már az első héten megkapta az anyósától, hogy fogja be a száját, neki egy „kódis” ne beszéljen. Azonnal kimutatta, hogy utálja, lenézi. Lenézi, mert az ura száz holdat örököl, jól felszerelt gazdaságot, az ő hat holdja semmi. Még azt is kifogásolta, hogy anyukának szólította. Ő nem anyja egy kódisnak – replikázott az anyós. Terka ekkor mondott neki először ellent. Engem úgy neveltek, hogy az uram anyját anyukának kell szólítanom, ha ez magának nem tetszik, mondja meg, hogyan hívjam! Tisztelhetem Róza mamának is, de arra ne számíton, hogy nagyságos asszonynak szólítom, mint a cselédek! Az anyósa erre nem válaszolt semmit, de beszélhetett vele Jancsi, az ura is, mert ez többet nem került szóba. Ezután az anyósát Róza mamának hívta. Azt gondolta, különösen mikor megszületett Jancsika is, hogy jobb lesz, változik az anyósa. De nem, egyre elviselhetlenebb, agresszívabb lett. A cselédek is rettegetek tőle, kerültek, aki máshová el tudott szegődni, elment. Nem volt olyan munka, amiben ne talált volna kifogást. Terkát különösen a bizalmatlansága, a fősvénysége zavarta. Nem bízott senkiben, benne sem. Az éléskamra kulcsát magánál tartotta, soha nem adta ki a kezéből. Kenyérsütéskor még a lisztet is ő mérte ki. Persze Terka főzött, aratáskor sokszor tizenöt-húsz emberre, és hiába mondta, hogy ez a zsír kevés, kicsivel több kellene, vagy ennyi szalonna kevés egy cséplőgépen dolgozónak, letorkolta, hogy máséval könnyen bálnál, ugye? Ő meg csak szégyenkezett a munkások előtt, de mindenki tudta, hogy a vénasszony dirigál. A nagyságos asszonyt, a ténsasszonyt a háta mögött csak vén szipirtyónak nevezték az alkalmazottak.

Az unokáit, Jancsit és Pistát, mert közben megszületett a második fiú is, szerette. Róza mama elismerésként könyvelte el, hogy fiúkat szült, pedig hát Terka erről sem

tehetett. Ha az Isten vagy a természet másképpen akarja, akkor születhettek volna lányok is. A köztük lévő feszültséget a gyerekek is fokozták, mert mindenbe beleszólt. Hogy rosszul neveli őket, hogy engedi játszani a cselédek gyerekeivel, ahol aztán csak rosszat tanulhatnak. Lassan már nem is fegyelmezhetette őket, mert a két csibész hamar rájött arra, hogy a nagymamájuknál védelemre találhatnak. Ha valamiért a fenekükre ütött, vagy leszidta őket, rohantak Róza mamához, aki mindig nekik adott igazat. Aztán bekövetkezett a legnagyobb baj, Jancsi, az ura váratlanul meghalt. A mama pedig, ahogy idősödött, egyre elviselhetetlenebb lett. Zsarnokká vált. Nem tűrt ellentmondást, más véleményt. Terkát nem védte senki, olyan kiszolgáltatott lett, mint az alkalmazottak azzal a különbséggel, hogy őt nem merete megütni. Mert az anyósnál pálca volt, és ha valami nem tetszett neki, ráhúzott egyet a cselédlányra, de még a béresekre is.

Aztán olyan történt, amin mindenki megrökönyödött nemcsak a Korszós tanyán, a faluban is. A ténsasszony tudta, hogy ő sem halhatatlan, egyszer neki is csengetnek. Megvásárolta a koporsót, a szemfedőt, minden kelléket, ami egy első osztályú temetéshez kell. De ez nem volt elég, el is játszotta a temetését. Belefeküdt a koporsóba, és utasította a tőle függő rokonokat, cselédséget, hogy a szertartás különböző fázisaiban kinek hol kell állni. Kioktatta a „gyásznépet” az öltözetről, viselkedésről. Sőt, a koporsóba néhol párnát tetetett mondván, hogy ott nyomja a deszka. Boris, a pesztonka, megkockáztatta a megjegyzést, hogy akkor már nem tetszik azt érezni, mire kapott egy pofont. Az esperes úrnak sohasem bocsátotta meg, hogy ehhez a komédiához megtiltotta a papoknak és a kántornak a részvételt, mert eredetileg úgy képzelte, hogy ők is részesei lesznek a főpróbának. A próbatemetés után a koporsó felkerült a padlásra. Ott száradt és porosodott. A márvány síremlék is időben elkészült, díszre volt a temetőnek.

Terka már arról beszélgetett az anyjával, hogy szégyen vagy nem szégyen, ő visszamegy a szülői házhoz, mert az anyósát már nem lehet elviselni, de ehhez az apja engedélye kell, neki erről még nem szóltak, és ott a két fiú, vajon az anyós elengedi-e őket az anyjukkal? Már két éve volt özvegy, fiatal volt még ahhoz, hogy élete végéig özvegyként hordja a fekete ruhát, mert az anyósnál ez a természetes. Hogy valahová elmenjen, más férfira is nézzen, erről szó sem lehetett. Róza mama még mogorvább lett, amikor a gazdasági válság jelei a mezőgazdaságban is mutatkozni kezdtek. Terka is elkeseredett, kilátástalannak tűnt a helyzete, de az élet kiszámíthatatlan, néha kiutat kínál. Szüretkor találkozott Miska bátyja feleségének öccsével, Andrással. Több éve ismerték már egymást, hiszen András a sógornője öccse volt, de régen nem találkoztak. András a háború végén katona volt, aztán a kommunista hatalom után tagja lett valamilyen szervezetnek, melynek Francia Kis Miska volt a vezére, a parancsnoka pedig Héjas Iván. Terka is csak annyit tudott erről, amit a népek rebesgettek, hogy ez a csapat megbosszulta a vörösök szörnyűségeit. Kemény legények voltak Orgovány környékén. Ebből aztán bajuk is lett, András is ült valameddig a kecskeméti áristombban, de aztán hazajött. De valami más baj is adódott körülötte, mert az öröksége nagy része odalett. Terka sem, András sem nagyon mozdult ki otthonról, így nem találkozhattak. Ez a

szüret megváltoztatta az életüket, összehozta őket. András tüzes, jóképű legény volt, néhány évvel még fiatalabb is Terkánál, de ez csak a lelegején zavarta őket, akkor is inkább Terkát. Nem tudni, hogy András mit mondott el a szabadcsapati életéből és a vagyonvesztésből Terkának, de tény, hogy a hátralévő életükben soha senki, Terka sem és a később születendő lányuk még felnőtt korában sem kérdezhetett rá. Ez olyan tabu téma volt, amelynek titkát András a sírba vitte.

Az anyós először hallani sem akart Andrásról, később kijelentette: Jól van, Terka férjhez mehet másodszor is, de a gyerekek itt maradnak, azokat ő neveli tovább, és természetesen egy fillért sem kap, hiszen az örökség a két fiút illeti. Azt viheti, amit hozott, a bútorait és a hat hold földjét, amely amúgy is távol esett a Korsós birtoktól. Hogy a gyerekek időnként meglátogassák anyjukat, nem akadályozhatta meg Róza mama, így Terka beleegyezett ebbe a feltételbe, és összeházasodott Andrással. Végre megszabadulhatott az anyósától, de nem gondolta, hogy az árnyéka elkíséri élete végéig.

A két gyerek, Jancsi és Pista, miután elérték az iskoláskort, Pestre kerültek, Bélának, Róza mama öccsének felügyelete alá. A nagyobb szüneteket persze a Korsós birtokon töltötték. Az anyós érezhette, hogy közeleg a vég, talán ezért döntött így, amin Terka csodálkozott is. Róza mama halála után a gyerekek gyámja Béla lett, így a birtok ügyének intézése is a feladatai közé tartozott. A Korsós birtokra bérlő került, Béla Terkát semmilyen anyagi kérdéstről nem tájékoztatta. Terka ezen meg sem lepődött, meglegedett a gyerekek szünidei látogatásaival. Ha a két fiú nagykorú lesz, átveszik az örökségüket, önállóan dönthetnek. Úgy érezte, hogy a fiúk nevelése rossz irányt vett, önzők, beképzelték, de a rövid látogatások alkalmával nem nagyon volt lehetősége ezen változtatni. Kevés volt hozzá az idő, és láthatóan jócskán örökölték az anyósa természetéből is. Idejét, energiáját, a napi munkán kívül az Andrásról született kislányára fordította.

Kamaszkorukban a két srác már alig látogatta az anyját, ünnepekre írtak egy-egy lapot, néha levelet. Terka azt sem tudta, milyen iskolába járnak, jártak, mivel foglalkoznak. Zavarosak voltak a háborús évek, az orosz megszállás után pedig rohamosan ment tönkre a Korsós birtok, szegényedtek el a gyerekek. Az itteni harcok után a megszálló szovjet csapatok nem kímélték a Korsós kúriát sem, ugyanúgy kifosztották, mint a többi tanyát. Ez elsősorban az állatok leölésében, elhajtásában mutatkozott meg, az eldugott termények nagy része megmaradt, de ezt a bérlő feketézte el, mondván, hogy azt is az oroszok vitték el. Terka tudta ezt, de nehéz lett volna bizonyítani, Bélával pedig már amúgy is utálták egymást, jobbnak látta a hallgatást. A fiúk közben elérték a felnőtt korhatárt, megkapták az örökségüket, de mire átvehették volna, földosztáskor kímélték a birtokot. Húsz holdat meghagytak a tanyával együtt. Ott volt a tanya, a húsz hold föld fölszerelés és állat nélkül. Ezen kívül az örökösök kezében nem volt semmi, a gazdálkodáshoz sem értettek, és nem is akartak dolgozni. Annyi eljutott Terka fülébe, hogy a fiai feketéznek, alvilági kapcsolataik vannak. Hogy ez pontosan mit jelentett, csak sejtette. Aztán ennek is vége lett, és a két fiú úgy döntött, hogy eladják az

apai örökség maradványát. Hamar eltapsolták ezt a pénzt is, és az ötvenes évek elején a két Korszós fiú ugyanolyan szegény volt, mint az ország. De nem azért voltak ők a híres Korszós család leszármazottai, a Róza ténsasszony dédelgetett unokái, hogy ebbe ilyen könnyen beletörődjenek. Mit lehet még eladni, dugták össze a fejüket. Hát a síremléket, a márványt – ütött valamelyikük a homlokára. Ebben az időben márványt még aranyért sem lehetett kapni, gyorsan gazdára talált. Olyan vastag és nagydarab kő volt ez, hogy az új tulajdonos még szeletelhette, darabolhatta is, hogy megfelelő emléket állítson egy-egy tehetősebb földi halandónak. A nagyszülők sírdombján megfelel egy fakereszt is – gondolták a fiúk. Hogy a rokonok, a falu mit szól hozzá? Kitérdekel, mi közük hozzá, ők egyébként is Pesten élnek.

Olyan volt az életvitelük, a pénzhétségük, hogy Pista még saját magát is eladta, halála után a csontvázát. Örökölték a szüleik csontozatát, hatalmas termetű emberek lettek. Jancsi 192, Pista 198 centire nőtt, de nemcsak magasak voltak, széles vállú, erős fickók is. Egyszer Jancsi nevetve beszélt az anyjának, hogy az egyik faluban, amikor bementek a kocsmába, a bent iszogatók egyike megkérdezte: mondják, uraim, ott fönt milyen idő van?

Terka pontosan nem is tudta, hogy Pista kinek adta el magát. Kórháznak, múzeumnak? Ő is mástól hallotta, erről hallgatott a gyerek. Amikor lehetősége nyílt rá, rákérdezett, és pirongatta is a fiát. Ez szégyen, fiam – mondta. Hát mi vagy te, hogyan képzeled ezt? Ha meghalsz, lefőzik rólad a húst, mint a disznóról, aztán összerakják a csontvázat, és mutogatják, mint egy kiállítási tárgyat, mint egy állatot, amíg egyszer ki nem dobják? Nem mindegy, hogy lefőzik, vagy lerohad az emberről, ha elássák? Ki törődik már ezzel, nekem pedig mindegy – válaszolta. Megver ezért az Isten, fiam – mondta Terka, és elsírta magát.

Több éve már ennek, azóta alig találkoztak. Most írt nekik levelet, hogy jöjjenek haza, mert meg kell beszélniük a nagyszüleik sírjának a további sorsát. Mindenszentekkor, amikor kint járt a temetőben, értesítést talált a síron, hogy letelt a megváltási idő, ha egy éven belül nem újítják meg, akkor eladják a sírhelyet másnak, a csontokat közös, jelöletlen sírba újratemetik. Erre a levélre jött haza Jancsi, és azt mondta, hogy ők nem tudnak ehhez az újramegváltáshoz hozzájárulni. Őket nem érdekli a nagyszüleik sírjának sorsa. Ez taglózta le Terkát, ezért bámul most a semmibe. Aztán a visszaemlékezésekből visszacsöppen a mába, és elneveti magát, mert rádöbben, hogy rajta múlik az anyósa további sorsa. Hogy megkapja-e továbbra is az emberhez méltó kegyeletet, vagy dobják ki a csontját, hogy ne tudjon róla többet soha senki. Hogy az átkozott emléké asszony örök pihenője szegények, esetleg koldusok között legyen, hogy soha egyetlen rokon sem tudja többé tiszteletét tenni a porhüvelyénél. Ahogy vele bánt, ezt érdemelné. Mit tegyen? Mit diktál a józan ész, a vallás, az emberi tisztesség?

Másnap ebéd közben Terka azt mondja az urának: „Holnap délelőtt bemegyek a faluba, befizetem a Korszós anyósom sírhelyének az újra megváltását.”

Bagi István

Ars poetica

Mi bírt engem verses szóra?
mondok néhány példát.
(Nem kívánom neked,
hogy magad is éld át.)

Hinthetsz elé míves magot,
válaszul dobál rád sarat,
szándékod belátás helyett
dacos dölyföt arat –

József nem tagadta
meg a tisztességet,
Putifárné rágalma
rá bélyeget éget –

a kisgyermek szülőjétől
kelletlenül hallja,
milyen hitvány szülő volt
a nagypja, nagyanyja –

kapzsi hatalmak mutyija
„igazságos” békét tanít:
letépik egy megvert ország
sérült végtagjait.
Fiatalon a varázs
csábított a szóra,
vágyakozás, vigasság.
Tollam később
kardra váltott,
lapján a jelszó: igazság.

Nem átall

Kezet ad a szövetségre
majd megfordul háttal,
az ellenség táborába
átállni nem átall.

A költő és a rím

„A verset verssé nem a rím teszi
– mondja nyelvtudós barátom –
korunk költői már alig élnek vele.”
Talán maradinak tartják...

Ám a rímek bűvópatakja
bennem folyvást világra vágynak,
soraim gyöngyöző tajtékát adja,
így aztán elcsábulok váltig.

Aki rímel, valóban maradi?
Kíváncsi volnék, kérem szépen;
vajon mit szólna ehhez ma Ady –
a nyelvészt hát így idézem:

ám bár a rím diadala
múlt idők divatja vala,
nem azon múl a költő dala,
rímes vala, vagy nem vala...

Ha kell, haraggal...

Homlokomra írom
újra és újra:
harsanjon ha kell, haraggal
a lantos húrja,
soha ne tűrje azt,
ami gázság, a lant
szótlanul ne szenvedje
az igazságtalant!

Zentai László

Az utolsó lélegeztetőgép

Rajki Annamáriáról a negyedik nap reggelén lekapcsolták a lélegeztetőgépet. Az orvosok egybehangzó véleménye szerint a tüdeje már annyira rugalmatlanul gyenge volt, és annyira képtelen az önálló működésre, hogy értelmetlenség lett volna mesterségesen tovább életben tartani a beteget. A férje írta alá a beleegyező nyilatkozatot. A lánya csak bólogatott, de nem szólt semmit. Néhány perc múlva beengedték őket az asszonyhoz. Élettelen teste még meleg volt. Rajki László lehúzta felesége fejéről a lepedőt. Még egyszer látni akarta az arcát. Azt az arcot, amely inkább tűnt fáradtnak, mint merevnek. A veseelégtelenség fájdalmai sem látszóttak Annamárián. Nyugodt tekintete túlon túl beletörődően árulkodott arról, hogy már napokkal korábban és végérvényesen feladta a küzdelmet. Hosszúra nyúlt szenvedés volt mögötte, de így is látszott az arcán, hogy nehezen adta meg magát.

– Kicsikém, pár percre magamra hagynál édesanyáddal? – kérdezte suttogva Rajki.

– Persze, apa, maradj csak! Nekem úgyis vissza kell mennem az osztályra – felelte a lánya. – Majd később még átjövök anyuhoz, én is el akarok búcsúzni tőle.

– Meddig maradhatok? – tudakolta elcsukló hangon az apja. Látszott rajta, hogy most értette meg a visszafordíthatatlant. A remény maradék esélyét elzáró pillanatot.

– Anyát csak két óra múlva viszik le a patológiára. Maradj nyugodtan. Szólok az osztályos orvosnak, hogy ne zavarjanak.

Rajki az egyágyas kórterem ablakából látta, ahogy a hegyek mögött leereszkedett a nap. A kórterem hófehér falára vetítődő narancsfénye különös ünnepi hátteret kölcsönzött a vallomásának.

– Drága szívem! – kezdte, majd szavakat keresve köhintett egyet. – Nem mindig voltam hozzád olyan, amilyennek lennem kellett volna, de szerettelek. Jobban szerettelek, mint az a másik, de nem tudtam úgy kimutatni, ahogy ő. Kérgesebbek voltak a mondataim, sőt egyszerűbbek, mert én soha nem voltam a szavak mestere – sóhajtotta és mély levegőt vett. Többször nyelt is egyet-egyet.

Érződött, hogy keresi, kutatja a gondolatait. Tudatában volt annak, hogy amit most mond a halott feleségének, azt neki még egyszer nem mondhatja el. Jó volt kettesben lenni az asszony testével, de legalább annyira fájdalmasan nehéz is. A halott teste által sugárzott indulatokat nem könnyű ellensúlyozni. Mintha az élettelen testben még benne lakna a lelke, és bentről dörömbölné, hogy engedjék ki, mert a lelket nem lehet eltemetni, sem elhamvasztani. A lélek ugyanis itt marad velünk. Ezért tudjuk előhívni évtizedek múlva is.

Hosszú hallgatás után folytatta:

– Egyszer már majdnem meghaltál, szívem, amikor Máriát szüled. Sohasem hittem Istenben, de akkor napokig könyörögtem hozzá, hogy ne vegyen el téged tőlünk – mondta az ágy széléhez térdelve. Jobb kezét gyengéden az asszony testére tette. Könnyeivel küszködve folytatta: – Akkor meghallgatott a Jóisten, most viszont cserbenhagyott! – kiáltotta és elcsuklott a hangja.

Kézfejjével gyengéden simogatni kezdte az asszony vállait. Felesége mélybarna hajában ezüstös hajsálak csillogtak. Rajki László felállt. Lassan odahajolt a fejéhez, és homlokon csókolta hitvesét.

Rekedt hangon suttozta:

– Rettenetesen szomorú, elhagyott, magára maradt lány voltál, amikor megismertelek. Elkeseredettségednél csak a szemeid voltak fájdalmasabbak. El sem tudtad képzelni, hogy újra lehet kezdeni az életet. Létezhet egy másik ember, egy másik férfi, akihez bizalommal fordulhatsz, akit ugyanúgy szerethetsz, mint azt a másikat. Azt, aki hirtelen felindultságában ostobán ellökött magától. Elhasznált mosogatórongyként dobott a szemébe... – magyarázta egyre hangosabban, majd az ágy széléhez támasztotta a könyökét, és a kezét összekulcsolta. A halott asszonyára nézett.

– Miért hagyta itt, Annamari? Miért nem vittél magaddal? – kérdezte, bár nem várhatott választ.

Két tenyerébe temette az arcát. Percekig így maradt, mozdulatlanul. Amikor felállt az ágytól, már sötétedett. A lepedőt gyengéden visszahajtotta felesége fejére. Azzal elhagyta a kórtermet.

A kórház udvarán beült az autójába és elhajtott. Otthonról hívta fel a lányát. Csak annyit tudott neki mondani:

– Hazamentem.

Valamit még morzszolt a szájában, de azt nem lehetett igazán érteni. Mária nem nagyon foglalkozott azzal, hogy az apja mit mondott a telefonba, mert éppen egy beteget kísért a kezelőbe. Közben felhívta a patológia főorvosát, és kérte, hogy estig ne vigyék az alagsorba az édesanyját. Amikor befejezték a kórházi sebészet délutáni szakrendelését, visszament a kórterembe. Közelebb húzta az ágyhoz az éjjeliszekrény melletti széket és leült. Odakinn már szürkére szomorodtak a hegyek. Nézte a letakart édesanyját, a lepel alatti mozdulatlanságot. Erős szeretett volna lenni, de nem tudott. Megrendültségében dadogni kezdett:

– Anyu...kám! Én egyet...le...nem! Keresem a sza...vakat. Tu...dom, nehezen születtem meg. Hat évvel az abortuszod után, és... és hogyan? Majdnem belehaltál – suttozta. – Nem fogok sírni, mert előtted nem szabad – csuklott el a hangja, és a lepedőn keresztül megfogta anyja összekulcsolt kezét. – Milyen bátor voltál, édesanyám, hiszen az orvosok nem javasolták, hogy gyermeket vállalj. Te mégis

megszültél engem... Emlékszel? Két hete még arról beszéltünk, mennyire bánt téged, hogy nem lehetett testvérem. Tudod, titkon azért reménykedtem benne... Ne haragudj rám, anya, de én nagyon szerettem volna, ha nem egyedül nővök fel veletek! S te erre, egy hatalmas sóhajtás kíséretében azt válaszoltad: „Máriám! Lett volna egy bátyád, de nem tartottam meg. Eldobtam, pedig már a harmadik hónapban voltam vele!”

Mária visszahúzta a kezeit.

Annyiszor hallott az apja előtti férfiről, hogy akkor is le tudta volna írni, ha a legmélyebb álmából riasztják fel. Arról a férfiről soha nem akart rosszat mondani az édesanyja. A nevét sem ejtette ki a száján, mert mindig úgy kezdte: az a férfi. Legbelül szerette volna gyűlölni, de nem tudta rávenni a lelkét. Kifelé, másoknak vagy a rokonainak mondta, de azt se meggyőződésből, mert még mindig szerette. Senkinek se vallotta volna be, még saját magának sem, hogy így érez, vagy így emlékezik arra a férfira, de következetesen mégis úgy nevezte: az a férfi... A leánya azt sem értette, hogy miért kapartatta ki a bátyját, mert az a gyermek szerelemben fogant, s a szerelem nem bűn. Nem egy harmadik személy, nem egy tárgy, amelyet megérinthetünk, hanem az érint meg bennünket. Átöleljük, megszenvedjük, kihordjuk, és féltő szeretetté kovácsoljuk.

Mária letörölte a könnyeit. Fölállt. Éppen akkor nyílt az ajtó, amikor vissza akart ülni. A patológiai jöttek az átkozott pléhdobozzal.

– Mária, ne haragudjon! El kell vinnünk az édesanyját – szabadkozott az idősebbik halottszállító.

– Csak egy percet engedjenek még nekem! – szólt erélyesebben a munkatársainak. – Kérem, várjanak odakinn! Majd szólok – mondta nekik. Nem haragudott rájuk, mert amazok csak a kötelességüket teljesítik. Utaztatják a testeket az utolsó földi állomásra. Oda, a hűvös patológia sablonos kamráiba, ahol mindenkit betolnak a neki kijelölt rekeszbe, és beállítják a megfelelő hőmérsékletet.

Mária lehúzta a lepedőt édesanyja arcáról, és megsimogatta a haját. Azt a haját, amelyet kislánykorában mindig meg akart fésülni, de nem engedte neki. A férjének sem engedte. Egyedül annak a másik férfinak engedte, nagyon régen, a vízparton, amikor kijöttek a Keszthelyi-öbölből, és a fűre heveredtek. Velük volt a barátnőjük, mégse őt kérte meg, hogy hátul fésülje ki. Máriának most eszébe jutott, hogy pár éve, amikor arra jártak, nevetve mesélte az anyja:

– Az a férfi ki tudta fésülni. Gyengéd volt, nem húzta. Érezte, hogy milyen mélyen szánhatnak a fésű fogai. Szerelemből tette.

Mária megborzongott.

Sohasem találkozott azzal a másik férfival, csak az évtizedekkel ezelőtti fényképet látta, ahol gyengéden öleli az anyját a közeli kilátóban. Elképzelte, hogy a kórterem ablakából ellátni odáig. Letakarta a halottat, és odament az ajtóhoz. Fel-

kapcsolta a villanyt, behívta a halottszállítókat. Aztán visszament a nővérszobába. Átöltözött, majd lesietett az osztálynak fenntartott parkolóba. A slusszkulcsot alig tudta az indítózárba dugni. Kétszer is lefulladt az autó. Harmadjára megugrott a kocsi, mert remegő lábával elvétette a kuplung holtjátékát.

Hetekkel később, a kórházi szakrendelő folyosóján egy idősebb férfi lépett hozzá:

– Beszélhetnénk nem hivatalos ügyben? – kérdezte.

– Nem tudom, kicsoda Ön. Itt, a rendelőben általában csak hivatalos ügyben beszélek a betegekkel. Kivéve, ha ismerem az illetőt – felelte meglehetősen udvariatlan stílusban.

– Jó, akkor majd máskor megkeresem – hőkölt vissza az ősz hajú ember, ám mégis tett azért egy újabb kísérletet: – Én vagyok az a másik férfi.

– Maga? Honnan tudta, hogy meghalt az anyám? – nézett megvetéssel a másikra.

– olvastam a gyászközleményekben.

– Azt sokan olvashatták – válaszolta a lány még elutasítóbban. – Különben is, anyámat – végakarátának megfelelően – szűk körben temettük, de ez nem magára tartozik. Viszont nem látásra!

Rajki Annamária lánya sarkon fordult, és otthagya azt a másik férfit. Este, a kocsi szélvédőjén, az ablaktörlő lapát alá tűzve talált egy vízhatlan borítékba csomagolt levelet, amelyet az a férfi írt:

„Kedves Mária!

Nem akartam feldúlni az életét, de úgy gondoltam, hogy fontos lehet magának ez a kép, amelyen az édesanyja áll a kolostor előtt, egy csokor tavaszi barkaággal. Akkor ismertem meg őt, de ez a közel fél évszázada készült fénykép már nem engem illet. Magácskánál biztosabb helyen lesz...”

Albert-Lőrincz Márton
(Tisztösség dolga)

Nemes Tinódi Sebestyén emlékezetére

*Gongyok nagy vala uraiméknak
s bévön volt ok rá,
látván a múltba s lépve ide át.*

*Borok zamatát temették karddal
megásott sejtek
árkaiban el – mint vért a földek,*

*látván, hogy Atilla ostorán nyers
szél kereng körbe
a forró fejek fölött odafenn,*

*s látván, hogy jó borukat és nemes
asszonyaikat
ócsárolják léhán a szomszédban.*

*Ó, sánokban hempergőző fondor
fickók, hát a bű
szerelem nem *tisztösség dolga* vón?*

Lukáts János

Egy város néz le ránk...

Reggel fölmentek a Lóportoronyba. Lőrinc kihajolt az ásító mélység fölé, Viola óvatosan megmarkolta a férfi könyökét. Lőrinc a lent nyüzsgők felé mutatott: – Nézd, ott egy csomó diák bámul fölfelé. Minket néznek.

– Persze, minket...

– Amikor én ott álltam először, én is fölfelé bámultam, volt ott egy magamfajta, jóarcú, ősz hajú úr. Akkor azt gondoltam, szegény aggastyán, vajon hogy mászhatott fel a toronyba?

– Mikor volt ez az *akkor*? – érdeklődött Viola. Lőrinc elhallgatott, de mintha az idők mélyében tallózott volna.

– Úgy ötven éve.

– És így emlékszel?

– El nem felejthetem.

– Akkor mondd el! Tudom, úgyis azért másztunk fel erre a puskaporos magaslatra.

A szó azért nehezen gördült Lőrincből elő: – Akkor voltunk először kettesben. Ő vele. Amikor nem kellett bujkálni meg mellébeszélni. Itt, messze otthontól, a magunk urai voltunk. Hát elég szegényes urak...

– Kik ketten? – Violát persze ez érdekelte.

– Ketten, Ithakával.

– Ithaka, ez volt a neve?

– Ez. Én adtam neki.

– Miért lett Ithaka?

– Talán mert... Ithaka messze van. Megközelíthetetlen, szép sziget, ahová Odüsszeusz éveken át vágyakozott.

– És amikor elérte, meguntta.

– Az később volt. Mi itt akkor nagyon szerettük egymást, megszőktünk a semmi-be, és itt mindent megtaláltunk. Pedig akkor... akár bajunk is lehetett volna. Ami nálunk volt 56 őszén, az volt itt 68 nyarán. De erre akkor aligha gondoltunk. Fogtuk egymás kezét, és tankok jöttek szembe meg a mindenféle hadseregek, köztük a mieink is.

– Féltek?

– Néha sok volt a gépek dübörgése meg az emberek némasága. A beszédes némaság. Hallották, hogy magyarok vagyunk, nem örültek nekünk. Aztán mondtuk, mi ölelkezni jöttünk ide. Néztek ránk és hallgattak, nem volt jó. Azért a pesti gyorsnál táblát tartott egy férfi: SALAS írta rá golyóstollal, ez persze *szállást* jelentett. Villamossal vitt a villanegyedbe, mosolygott ránk, és ha szólt: oroszul szólt, ők is ezt tanulták. Féltünk tőle, és bíztunk benne. Remek zugocskát kínált, fillérékért. Ölelkezéssel

kezdjük és folytattuk a napot. És barangoltunk, le a villanegyedből, fel a várhoz, fel a toronyokba, le a folyópartra. A hidak alatt megpihentünk, el-elszunnyadtunk. A háttérben pedig a tankok. Hihetetlen volt. Én még emlékeztem a pesti tankokra, nem lehet azt elfelejteni, ha máshová mennek a tankok, akkor sem. Ithaka rémüldözött, ő nem volt pesti lány. Ő itt találkozott először szerelemmel és történelemmel.

– Azt mondják, ez a kettő egymás felé tolja az embereket. – Viola szakértőként nyilatkozott, aztán zavartan elnevette magát. Lőrinc kihajolt a torony ablakán, erős szél kerekedett, könnyet sajtolt a szemből. A férfi emlékezett is, kerülgette is az emlékeket, minek mindent egyszerűre... Szegény Lőrinc, szegény Viola!

– A főtér sarkán volt egy önkiszolgáló, úgy hívták: Korona, tényleg kaphattál enni egy koronáért, kettőért, amennyi nekünk volt. Napközben végigjártuk a domboldal teraszait, minden padon üldögéltünk, és sugdostunk egymásnak csak-mi-értjük varázsszavakat. A folyó fölött párás napsugár, körülöttünk hársfalombok bólogattak. A kolostor sarkánál Ithaka fellázadt, ne akarjam zárdába zárni.

– Mint Oféliát...

– Nevettünk, nem mentünk be. Helyette bementünk az egyetem előcsarnokába, nagyszerű épület volt a folyóparton. Előbb néztek ránk, aztán kérdeztek a maguk nyelvén, aztán angolul, aztán udvariasan kitessekeltek. Ithaka félt, a más-nyelvtől, a hatalmas épülettől, hogy *kérdőre vonják*, pedig csak kérdezték. Akkor támadt közöttünk az első zavar. Neki volt nyolc iskolája, eddig ez sose volt gond, majd tanul tovább, mondta. Nem tanult. De, hogy ne tanuljak én se, legyen ennyi elég. Neki nem kell egyetem, nekem se kelljen. De nekem kell, feleltem. Ott, a folyó partján, a latin nevű, itteni nyelvű egyetem aulájában. Összevesztünk, kibékültünk, örültünk, hogy kiborultak.

Lőrinc elakadt, a toronykorlátot méregette, mint legfontosabb látnivalót, aztán mintha megszólalna, de csak köhögött. Viola óvatosan kérdezett: – És ő hogy hívott téged? Te is kaptál tőle valamilyen szép, hangzatos nevet? – Lőrinc várt a válasszal, aztán kinyögte: – Kishülyém! Ezt mondta, egyre bátrabban, mindig és mindenre. – Viola hallgatott.

– Ithaka szőke volt, mézszőke. Alacsonyabb nálam, ha magamhoz húztam, a feje belesimult a vállam gödrébe. Kék volt a szeme, a hangja bársonyos. Agyonnevelt lány volt, félt a szüleitől, a szülei féltették. Ithaka nem lázadt éppen, de már elege volt a család ölelő karjaiból. Huszonnégy éves volt, kevés igénnyel, magába fojtott, sok vagya-kozással. Az iskolát, azt a keveset, már rég elfelejtette. Én meg éppen hogy elkezdtem. Mentünk kézen fogva a kockaköves utcán, magyar tankot láttunk, magyar katonákat, nem akartuk látni őket. Itt, így – nem! Szaladtunk onnan, Ithaka a vállamra borult, de az akkor nem a vonzalom mozdulata volt. A mellékutcát elállta egy diákcsoport, énekeltek a maguk nyelvén, talán a himnuszukat, ők is fogták egymás kezét. Orosz tankok jöttek, akkor oroszul énekeltek nekik, mutatva, hogy... barátság. Az orosz tank

megfordult, és bűzös benzinfüstöt fújt a diákok szeme közé. Fújzás volt, öklórázás, füttyszó... Forradalom – módjával. Nekem a kezem reszketett, Ithaka sírt, rettenetes volt, akkor nagyon egymáshoz tartoztunk. Aztán csend, újságrongyot görgetett a szél, lementünk a folyópartra. Átkaroltam Ithaka vállát, eltolt magától: – Viselkedj rendezen – szólt, és egyszerre idegen lett, hideg és elutasító. Alig szóltunk hazáig, mármint *a remek zugocskáig*. Aztán este együtt álltunk a zuhany alá, béke volt, visszatért, áldott béke.

– Csak nézlek, hallgatlak, és alig hiszem, hogy te voltál – Viola nehezen küzdötte le zavarát. Lőrinc sokáig készült erre a vallomásra, évekig talán, most egyszerre kigördültek belőle a szavak. Tíz óra volt, a Halál éppen rángatni kezdte ama csengettyűt, amely figyelmezteti az élőket: – Tessék emlékezni, és elmondani, mert késő lesz! – megittak egy kávét a főtér luxuspresszójában. Viola pokrócot kért-kapott, most jól esett beleburkolózni, talán nem is a hideg miatt.

– Igen. Egy egész város nézett le ránk. Mintha kérdezte volna: – Mit kerestek ti itt? Aztán pedig: – Megtaláltátok, amit kerestetek?

– Az évszázados vártemplomba akkor ingyenes volt a bemenet. A szobrok, a szentek, körben sok mécses égett, Ithaka szemében tükröződött a fény, szólni alig mertünk. A lány megfogta a kezemet, odahúzott az oltár elé, megállt középen, megálltunk. Rám nézett, olyat üzent a szeme, amit még soha. Aztán szólt, valami ilyet: – Mi lenne, ha... Hiszen úgys... De szép volna... Ő még maradt volna, én elhúztam. Riasztó volt a mozdulat, csöndes erőszakot tettem, mintha veszélyt éreztem volna. Ez a nap most már rossz volt. A koronás ebédhez sört ittunk, ez is keserű volt. Ettől fogva Ithaka úgy nézett rám, mint aki azonnal visszavágyik az oltár elé. Itt, most vagy akárhol, akármikor. A kivárt, a megnyert jogán, a Kishülyémmel. Nem mondta, nem. Némán sikoltotta.

Viola kibontakozott a pokrócokból, ujjával a főtéri nagytemplom felé mutatott: – Látod, hogy a bal torony magasabb egy fél méterrel? – Lőrinc konstataulta a fél méter hiányt, de most haragudott, amiért Viola ilyen évszázados hagyományt részesít előnyben az ő történelmi veszedelmével szemben. – Nem, nem ez alacsonyabb, inkább a másik túl magas! Túrhetetlenül magas, túlmegy azon a határon, amin egy toronynak nem szabad túlmennie.

Lementek a szép hídra, tudták, valaha *Kőhíd* volt a neve, ilyen egyszerűen, most ezt a nevet csak az egyik parti söröző viseli, a híd fölvette a nagy király nevét. Lőrinc kedélye megfelfősödött. A szentek üres tekintettel álltak körbe, most hideg sziklák voltak. Lőrinc szembefordult velük: – Őt belefojtották a folyóba, mert tisztességesen végezte a munkáját. Őt megnyúzták, és a bőrét a kezébe adták, menjen Isten hírével. Őt kerékbe törték, amikor kitarzott az adott szó mellett. Mire a túlsó hídfőhöz értek, Viola reszketett a sokszoros rémülettől, Lőrinc egy tömény középkort sorakoztatott fel szentekben, sorsokban. Violának megharapni lett volna kedve Lőrincet, de ami-

lyen ez, még szerelmi civódásnak veszi. Odatelepedett közékük az a nyár, az az ötvenéves, amelyet Lőrinc azóta hurcolt magában, lerázhatatlanul, de amelyről Violának eddig fogalma sem volt. Hiszen most ők vannak itt, ők ketten, Lőrinc és Viola. Vagy hárman, Ithakával együtt? Vagy négyen? Lőrinc nyomában ott jár az ötven évvel fiatalabb fiók-Lőrinc, és bele-belesúg a mai Lőrinc szavaiba, bele-beletapos a mai Lőrinc lelkébe? Gonosz lény a múlt, gonosz az idő, de a leggonoszabb az emlékezés. *A boldog órák szép emléke...*

– Gyere, menjünk le... – Lőrinc megfogta Viola ujjá hegyét, levezette a hídfőhöz, a kisoldalra, ahol megpihenni szoktak, ha ebben a városban járnak. Már úgyis délre járt az idő. A szent kövek hátát látták innen, a nagy árnyékú malomkereket, a szüntelen csobogású folyót. Ketten voltak, ők ketten. Böngészték a kétnyelvű étlapot. Maguknak, még ha ezúttal is koronáért.

– Most elromlott a kedved, látom! – Pedig, hát, mit tudhatott Viola? Ezt a néhány mondatot hallotta reggel óta, hol románcba, hol rémregénybe rejtve.

– Sőt, éppen most lett könnyebb minden – bizonygatta Lőrinc, de maga sem hitte, amit bizonygat. Hajó pöfögött el mellettük, felintegettek a benne ülők, Lőrinc az ujját emelte, Viola elfordult.

– És boldog voltál akkor itt, boldogak voltatok? – Viola szépen formázta meg a kérdést.

– Igen, azok. Csak hát a boldogság röppenő madár, nem is igen tér vissza. Hozzánk se tért... Utolsó nap elhatároztuk, hogy végigjárjuk a város összes hídját, látod, van belőle elég. És akkor még nem tudtuk, hogy ez az utolsó nap lesz. Minden hídon megálltunk középen, és követ dobtunk a folyóba, hogy majd visszatérjünk valamikor. Hídról hídra jártunk, a szélső, a vasúti hídhoz már éjszaka volt, amikor odaértünk. Aztán ájult fáradtsággal zuhantunk ágyba. De szerettük, mindvégig szerettük egymást. Aztán elfogyott a koronánk is, emelt fővel hazavonatoztunk, a zord szülők megszólták gyermeküket, mert megsoványodott. Mást ők nem éreztek, nem láttak. A többi csak ránk tartozott...

– És? És aztán? – Lőrinc megvárta, hogy a pincér újabb korszakkal térjen meg. Sörrel nem koccintottak, Violával ilyenkor összeütötték a homlokukat, és azt mondták egymásnak, párban, egyszerre: – Párduc.

– Aztán... – Lőrinc mélyet lélegzett. – Aztán – hosszúra nyúlt szüzesség, háromnapos jegyesség. Valóban három napig tartott az együttlétünk. Ithaka boldog volt a három nappal, a tudattal, hogy célba ért, meg talán az emlékekkel. Véletlenül találkoztunk tizenöt év múlva az egyik pesti metróállomáson. Vége a történetnek, a történet vége nem történet, csak napi silányság. A mi történetünk az volt, amit itt hallottál, reggel óta. Jártam itt azóta többször is, nem keresem, nem felejttem. Inkább azt kívánom: mindenkinek legyen része életében egyszer egy ilyen fölséges viharban. Párduc – és összeütötték a fejüket, Lőrinc és Viola.

Szegedi Kovács György

Séta a Szent Márton-templomnál Bogácson

A kopott lépcsős feljáróhoz érve
nővérem jutott eszembe;
apró lányka korában
Szent Antalnak kellett volna
adományt bedobnia a perselybe, de
visszahozta a pénzt azzal, hogy a Szent
„kőbű vót”.

Hol folytatódhat a kép?
Hol folytatódhat a csoda,
ha ugyan szerte nem foszlik
a ránk szabott idő
üres térségeibe tartva,
ahol a mi szívünk is
kőbű van?

Vagy egy más minőség
hangját hisszük fel
a felszínre;
a megtermékenyült reményét,
hogy életet leheljen
minden mozdulatlanba,
hol a találkozás
új testet épít.

Jámbor Ildikó

Közösségeket keresve

Barangolás Dél- Erdélyben

Az első személyes találkozásom Erdéllyel 1983-ban történt. A Ceausescu Romániájában sok lefojtás, bizonytalanság és szorongás volt tetten érhető, annak ellenére, hogy a táj már akkor is elvárásolt. A következő találkozás: egy gyergyószentmiklósi utazás a leendő testvérvárosba, egy kulturális delegációval. Személygépkocsival keltünk át a Hargitán éjszaka, erdei úton viharban és zuhogó esőben, hogy másnap aztán a kitisztult májusi időben rácsodálkozzunk a gyergyói medence megkapó szépségére, Gyergyószárhegy Bethlen Gábort idéző impozáns történelmi miliójére. Dél-Erdélyben 2006-ban jártam aztán egy turistacsoporttal. A buszos utazás során Meggyes, Segesvár történelmi falai közé vitt, és megtekintettük három száz erődtemplomot. Akkor „kimaradt” Nagyszeben.

Néhány hetes késéssel kerültem a Cselekvő Közösségek projekt közelébe. Egerben egy hasonló pályázatból a Felsőváros közösségeit építjük, ösztönözzük. Egy kolleganő helyett választottak be, s így kaptam lehetőséget, hogy 2018 júliusának második hetében Nagyszeben, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Déva helyszínein huszonkét társammal együtt tanulmányozzam az ottani közösségek létét, tapasztalatait.

A nemzetközi tanulmányút igazából hazavezetett, mert minden erdélyi tartózkodásom alatt erősödött az a meggyőződés, hogy az anyaországban már rég elvesztett, negligált értékek Erdélyben még megvannak: az emberek egymás iránti figyelme, a család stabilitása, a jó ételek készítésének és fogyasztásának öröme, az értékmegőrzés (épületekben, történelmi hagyományokban) és az értékteremtés. Tamási Árontól és Kós Károlytól tudjuk: a székely ember híresen találékony, szorgalmas, s kimagasló az újat akarásban.

Előzetes elvárásaimban nem is csalódtam – bár – tudomásul kell venni: a huszonegyedik századi európai szellem itt is megmutatkozik, a fiatalok – igen sokan – külföldre távoznak, ha csak egy időre is. Egyre több a félbehagyott és elhagyatott ház. Ám az udvarokon tyúkok kapingálnak, kakasok verik a riadót, s dús legelőkön birka, szarvasmarha és bivalycsordák vonulnak. A takarmányt szekerekkel szállítják, de nemcsak Dáciák, hanem Fordok és VW-ok is növelik a zsúfoltságot az épülő utakon, ahol tengernyi kamion okoz nehéz forgalmi helyzetet.

A szoros, ám okosan szervezett programban a következő helyszíneken gyűjtötünk információkat: Nagyszeben, Híd Egyesület, Sepsiszentgyörgy. székely Nemzeti Múzeum, Bod Péter Könyvtár, Kónya Ádám Művelődési Ház, Kézdivásárhely, Múzeum és népművészeti egyesület, Déva magyar közösségei.

Nagyszében, amely 11 éve Európa Kulturális Fővárosa státuszában nagyfokú fejlesztésen ment át, próbál a magyar közösség számára is vonzó lenni. Balázs Enikő kémiatanárnő okos idegenvezetésével néztük meg a 140 ezres város főterét. A háromezres magyarság többsége református, s noha hat tanulóval már lehet magyar osztályt indítani, most éppen csak 2-3 diák van a felső tagozatban. A 11 éve alakult Híd Egyesület, melynek vezetője, Serfőző Levente is befutott a találkozóra, nemrégiben nagy sikerű gulyásfőzőversenyt tartott, amire eljött a város apraja-nagyja, románok, magyarok. Sőt még „Magyarból” is a testvérváros, Pécs, s a tiszalökiek is képviseltették magukat a negyven csapat között. A közelmúltban a Balassi Intézet támogatásával mutatták be Bornemissza Elemérné Szilvássy Karola *Erdélyi szakácskönyvét*. Az egyesület ingatlannal, rendezvényekkel bír, de nem tagadták: számítanak az anyaország támogatására.

Sepsiszentgyörgyön a július 9-i késő esti érkezés ellenére is megvártak a vacsorával, a fantasztikus csorbalevessel, melyhez köményes pálinka dukált. S itt még hagyományosan kelesztik, sütik a kenyeret. Jó volt beleharapni!

Vargha Mihály direktor mutatta be a Székely Nemzeti Múzeumot, mely a Kós Károly által tervezett jellegzetes, Zsolnay kerámiával borított soktornyos épület. A remek arányú főépülethez már több kerti építmény társul, sőt egy kerti színpad, s mint megtudtuk, megvették a szomszédos telket is a bővítéshez. A múzeum a szorgos alapítóknak és a gyűjteményt gondosan kezelő igazgatóknak fejlesztő munkája nyomán jutott el a mai állapotig. A gyűjteményt 1875-ben alapította özv. Cserey Jánosné Zathureczky Emília Imecsfalván. Társa az alapításban az első múzeumőr, Vasady Nagy Gyula volt, aki programbeszédét 1877-ben a múzeum első szöveges kiadványaként is megjelentette. Még abban az évben bekerült a gyűjteménybe legértékesebb műtárgyuk, az Apor-kódex, amely többek között a Zsoltárok könyvét is tartalmazza. A tárgyak megtekintéséhez és megőrzéséhez Csutak Vilmos, a Székely Mikó Kollégium igazgatója alapítványt kezdeményezett, s Hüttl Dezső építészrt kérték fel, hogy házat tervezzen a múzeumnak. A neves építész tehetséges tanítványát, Kós Károlyt bízta meg a tervezéssel, az alapkövet 1911-ben tették le, s már 1912-ben állt, a rákövetkező esztendőben megkezdődött a gyűjtemény bemutatása.

Az első világháborúban bezárták az intézményt, és hadikórház lett belőle. A bécsi döntést követően bevagonírozták a gyűjteményt és elindították Magyarországra felé, s Zalaegerszegre vitték. Ott egy szerencsétlen fordulat következtében leégett a hihetetlenül értékes festmény és tárgyi anyag, csak néhány darab maradt meg belőle. A „román világban” része lett a Brassó megyei intézményeknek, s 1968-ban kezdődött új története. A 143 éves múzeum eddigi fejlődése elhivatott emberek kitarásának következménye. Kónya Ádám és Kató Miklós után, 16 éve vette át Vargha Mihály az igazgatói posztot. 1990 óta dolgozik az intézményben,

először a képtárat vezette. Sok apró dolgon változtatott, melyek fontosak a kapcsolatépítésben. Az ajtókat kitárták, a kertet megnyitották a nagyközönség előtt. A törzslátogatókat figyelmességgel és kedvezményekkel várták. Létezik múzeumbaráti kör, de nem szigorúan szervezett formában. Gombakör, bibliakör működik az intézményben. Sokat tettek a minőségi tárlatvezetésért, megteremtették a múzeumpedagógiai foglalkozások háttérét. A román kormány által beindított Iskola Másként programban, a szünet előtti héten diákcsoportok tanórai keretben látogatják a kiállításokat, foglalkozásokat.

A Kónya Ádám Művelődési Házban két szakalkalmazott fogad bennünket egy közösségi teremben, melynek falán épp egy fotókiállítás van. Elmondták, hogy most épp a Székely Vágta előkészítésén fáradoznak. Büszkeséggel említik a Művész Mozit, melyet egy esztendeje indítottak be egy felújított épületben, s a magas nézőszám mellett büszkéek arra, hogy híres hollywoodi és magyar filmeket vetítettek. Az intézményben természetesen vannak közösségek is, amelyre építenek: két kórus, színjátszó kör, dzsesszklub, magyar és román néptánc csoport, Gyárfás Jenő (sepsiszentgyörgyi festő nevét viselő) Képzőművész Kör, filmklub, pszichoklub, kézimunkaszakkör. A pécsi egyetemen diplomázott, majd szülővárosába hazatért Prázsmár Endre vezeti a mozit és filmklubot is, Knop Ildikó a nagyobb rendezvényeket – így a Szent György Napokat is – moderálja, s intézi a városban.

Következő állomásunk a Magma Projekt és Kortárs Művészeti Kiállítótér Sepsiszentgyörgyön.

„A Magma mozgása kettős. Egyrészt mély alatt lappangó forrongás, alakulás, szerveződés, másrészt pedig időről időre való felszínre törés, erupció. Niklas Luhman „autopoetikus” jelzője éppúgy érvényes rá, mint a kollektív akcióként való (ön) meghatározás” – olvasható a galéria honlapján.

A város főteréről egy saroképületben megközelíthető galéria voltaképp egy kibővített üzlet, kirakatokkal, portálokkal. Már a belépés is izgalmas, egy műkövet formázó, de valójában rugalmas, zöldre festett padlón lépünk be, megtapasztalva a kettőséget: a felület egyszerre művi és természetutánzó. A többi „műalkotásban” is van némi csavar. Látunk egy focimeccsről szóló videót, melyben kitakarták a labdát, s így a játékosok szorgos hangyaként kergetik a semmit. Egy másik műalkotás egy kötött piros pulóver, rajta a rendszerváltás évszáma (a művészé csak a gondolat, amit a nagymamája valósított meg), vagy az ablakba kitett ruha, mely termékmárka cédulákból lett összeállítva. A csoportos kiállítás mehökkentő és elgondolkodtató. A galéria 2018 júniusában 35 év alatti alkotóknak hirdetett pályázatot, itt a beküldött anyagok legjavát látjuk. A galéria működtetőinek is ez a célja. A művészet eszközeivel felkavarni az állóvizet, hazai és nemzetközi figyelemre szert tenni. A galériát alapító házaspár tájékoztatója megvilágítja a jelenség háttérét: Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin több társukkal együtt – végzett képzőművészként – szeret-

tek volna egy közösségi teret és kiállítóteret létrehozni. A tízéves akarásnak meglett a gyümölcse. Szervezetileg a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum keretében működnek, de egyesületként. Önálló éves munkatervük, online megjelenésük és dinamikus hazai és nemzetközi kapcsolataik vannak. A most látható kiállítás is nemzetközi alkotógárdát hozott össze: a Magmának híre van külföldön is. A galéria helyi kezdeményezésből jött létre, harminc-nyolcvan fiatal tartozik az állandó közösséghez. Ankétokat, könyvbemutatókat, gyerekfoglalkozásokat tartanak. Fesz munkarendben működnek. Pályáznak is és adományokat gyűjtenek. Katalógusokat, nívós kiadványokat adnak búcsúzóul.

Egerben e napokban hasonló kezdeményezés alapján egy európai uniós TOP-os pályázatnak köszönhetően kortárs képzőművészek egy csoportja teremtett meg egy képzőművészeti műhelyt, és találta meg a hozzá való épületet. Az Arkt Művészellátóban kiállításokat hoztak létre. Az épület felújításának módja nemzetközi visszhangot keltett. A fiatal építészek és képzőművészek előbb a velencei biennálén bizonyítottak, majd a városhoz fordultak, s végül az Egri Helyi Közösség (melynek jómagam is tagja vagyok a civil szervezet révén) támogatja és lehetőséghez juttatja a művészeket. Gárdonyi Géza egykori lakóhelyén a vár melletti Gárdonyi Kertben egy látogatóközpontot hoznak létre, és felújítják a házat körülvevő ősparkot, melyet közösségi játszótérre alakítanak.

Számomra a cselekvő közösségek projektben az egyik példaértékű létezés a Magmáé. Történetüket a korszellem generálta, s nem véletlen, hogy nálunk is van ilyen!

A tanulmányút harmadik napján a Bod Péter Könyvtárba látogattunk. Szonda Szabolcs igazgató (aki számomra az Irodalmi Jelen műfordítójaként és prózaírójaként is ismert) a nehézségeket sorolta. Bonyolult központi költségvetési támogatásból valósul meg (vagy nem) az épületfelújítás és az állománygyarapítás. Az kiderült: munkatársaival elhivatottan dolgoznak, a hazainál sokkal nehezebb körülmények között. Példaszerű „könyvkelengye programjuk”, melynek keretében az újszülöttek anyanyelvű mesekönyveket kapnak.

Kézdivásárhely céhes története Európában is példaszerű és különleges. Az egykor dinamikus fejlődő vásárváros főterén egykor szebb napokat megélt polgárházak magasodnak, s mögöttük – az úgynevezett udvaros szerkezetben – mesteremberek műhelyei. Az egykori virágzó céhes életet őrzi a városi múzeum, melynek vezetője Dimény Attila elkötelezetten mesélt az egykor volt csizmadiákról, pékekről, kovácsokról. Különleges érték a Napfény műterem: a Bogdán család épen megmaradt fotográfusműhelye sok ezer lemezzel, felújításra és szélesebb körű bemutatásra vár. Talán – magyarországi segítséggel – sikerül is. Most beavatottnak érezhettük magunkat az ódon felvételek és egy óragyűjtemény szép darabjai között.

A ma is működő kézművességet láthatjuk a Kézdivásárhely-Háromszék-Népművészeti Egyesülettel való találkozás során. A László Károly kályhacsempe-készítő vezette egyesület terülj-terülj asztalkámmal várt minket, és szép munkáikat is bemutatták: hímzéseket, gyöngyfűzéseket és mézeskalácsot, és ott voltak a fafaragók is, akik messze földön hirdetik a székely kézügyességet. Heves és Kovászna megye együttműködésekként sokukat ismerősként köszöntöttük. Az egri, Heves Megyei Nyugdíjas Szövetség és a Heves Megyei Népművészeti Egyesület „hazajár” Kézdivásárhelyre.

A harmadik nap estéje a sepsiszentgyörgyi Szimpla Kertben ért bennünket a retro hangulatú romkocsmában egy feltűnően előzékeny szemüveges cigány fiatalember, Majláth Szabó Attila előadást tart az örkői cigánytelep felemelkedésének esélyeiről, a sikeres cipősdoboz akcióról, és bemutatja „harcostársait”. Ő maga egy rádiócsatornának a műsorvezetője, évek óta munkálkodik a Sepsiszentgyörgy melletti magaslaton rossz viszonyok között élő háromezer tagot számláló cigány közösség felemelkedésén. A nyár második felében magyarországi körútra készül szövetségeseiket keresve. Megrendítő, ahogyan végezetül Ötvös Rémusz, a 2018-as népzenei vetélkedő, a Röpülj páva nyertese énekel cigány siratókat. A létező hagyományt mutatja be, hitelesen. Programon kívül meghívást kapunk a cigánytelepre is. „Innen is lehet indulni nagy célokkal, csak hinni kell benne!”

Tanulmányutunk utolsó napján a dévai vár megtekintése az első. Emlékszem, harminc éve nem akart bennünket a román idegenvezető elhozni erre az emlékhelyre. Most is elég szűkszavú prospektus igazít útba. Magunkban elmormoljuk Kómíves Kelemenné balladáját. A várbeli magaslatról Bójte Csaba ferences szerzetes birodalmát is látni: a templomot s a körülötte lévő iskolát, otthont, melyet a Dévai Szent Ferenc Alapítvány működtet. Az RMDSZ helyi nőszervezete vezetőjével ülünk le egy kávéra. Kun-Gazda Kingától megtudjuk, hogy az 58 ezres településen többnyire románok és 3-4 ezren magyarok élnek, közöttük a bukovinai székely közösség ittmaradottjai is. Nemrégiben magyar alpolgármestere lett a településnek, ezért az épített örökség megőrzésére is több figyelem jut. A Dél-erdélyi Kulturális Egyesület keretében számos kastélyrendezvényük van, s hagyományőrző együtttest, reneszánsz tánccsoportot is működtetnek.

Lencsés Zoltán

A határon

Csak epilógust ne kelljen írni.
Inkább írnám át az egész életem,
hogy én legyek a megoldás az egyenletben,
te pedig az iksz a négyzetben.

Csak egyikünk fogant meg a másikban,
hogy némán elsétálhasson a sírkő felé,
és remegő kezekkel rávéssze,
egy ima se lett az enyészeté.

Majdnem

Mi ketten se nem látunk, se nem hallunk,
mert majdnem őszintén gyónunk egymásnak.
Annyira jó, hogy majdnem enyém vagy,
és félek, hogy isten is sóvárog utánad,

és hogy elrejtí a holnaputánt előlünk,
vagy hogy a lábnyomod a tegnappba vezet.
De megölellek, és az útszéli meggyfák
a szent pillanatban kínálnak fel neked.

Mi titkunk

álomban néha mögéd állok
olyankor nincs közöttünk
szögesdrót sem lövészárók.

ketten egymás csomóit oldva
mint az unatkozó nyírfák
szomszédjukhoz hajolva

egy ölelésben mindent hátrahagyunk
és ha reggelig kitart
már cinkosok vagyunk.

Ványai Fehér József

Hornok Imre felhői

Sokáig nem értettem Hornok Imre felhőit.
Céklavörösben és püspöklilában izzottak,
Közepük türkizkék, itt-ott békazöld pöttyök,
Foltszerűen fekete árnyak a szélek felé.
Ilyen felhők nincsenek, gondoltam okoskodva
A művelődési ház amatőr, „lázkodó” kiállításán,
Legfeljebb a mesében és Hornok Imre képein.
Az egyik felhő szinte tüzelt, mintha Isten
Begyűjtotta volna a kohóját, alulról izzó
Narancs, felülről valószerűtlenül tűzpiros.
Imre túl sok rossz bort ivott, sugdolóztak a
Szürkés-kék esőfelhőkben hívők, Paál László
Elkötelezett rajongói, és a maguk módján
Igazuk volt. „A homoki csiger hosszabb távon
És nagyobb mennyiségben fogyasztva egész
Egyszerűen elveszi az ember esztét” – kommentálta
A látványt a megyei lap mindenhez értő
„Művészettörténésze” suttogva és sarokba
Húzódva, kezében okuláré és füttyülős barack.
Megnyitó szövegében, mintha észre sem vette
Volna, szót sem ejtett Hornok Imre különös
Felhőiről. Amiről nem beszélünk, az nincs., és
A városi televízió operatőre sem időzött sokat.
Pedig ők ketten tucatszám „igazi” és „valódi” tehetséget
Felfedeztek már – egyikből sem lett senki, semmi.
Ezt akkor és ott a magyar valóság rovására írtuk,
Amely felzabálja tehetségeit (lásd bővebben Adynál,
„Lelkek a pányván” és egyéb ajánlott olvasmányok).
Ennyiben maradtunk, agyó, lelkes művészkéim!...
Egyszer aztán, évek múlva (Hornok Imre már Németben
Csomagolta az édességet futószalag mellett)
Megláttam azokat a felhőket a Körös fölött.
A Penny Market parkolójában ültem a kocsiban,
Éppen kétszáz forintos felvágottat majszoltam,
Amikor megindultak a felhők a folyó felől.

Lassan, komótosan, mint égi elefántok vízivásból,
 Éppen ment le a Nap, de még melegített valamicskét,
 Szeles, őszi idő járta, baktatott az első felhő a felső
 Világban vörösen, mint a vér, sebzett oldala mint a
 Karmazsin, az őt követő másik behemót közepe
 Mint valami gigászi, úszó gránátalma belülről –
 Én addig nem hittem el, hogy ilyen létezhet a
 Valóságban, mindent a túlfeszített elme-fantázia
 Rovására írtam, de most a természet felülírta
 Az illúzió szabályait, meneteltek Hornok Imre
 Csodafelhői a zaklatott égen, alulról, a láthatár
 Széléről még átvilágította „őket” a gyöngülő
 Tűzgömb... Aztán eloszlottak pár perc alatt, egy-
 Két kekesfekete füstpamacs maradt utánuk,
 Ijedtemben még a mobil telefonomat sem volt időm
 Előkapni, ezért úgy gondoltam megint, jobb lesz,
 Ha hallgatok újra az egészszről, nem történt semmi.

A fattyú halála

Mindig kellő távolságra
 A megteremtett világtól,
 Így a földalatti álmok
 Sem hazudhatnak már, anyám.

Az akarat, mint egy jó ló,
 Keríthető, befogható.
 Késve sem jött el sorsom,
 Sem démonom, sem halálom.

A felismerés szikrája
 Pusztán elvakított, uрам.
 „Ez még nem a tökély”, mondtad,
 De már maga az úton-lét.

A sötét ösztön korbácsolt
 Végig, ahogy visszafelé.
 Fényűzés, gyöngeség hajtott,
 Bús utazót, dús tévelygőt –

A többi orgonazene
 Volt, rossz rock and roll pusztulás
 És pusztítás szűz mezsgyéjén,
 Hol kacag gyász és öröm sír.

Készen üdvterv és angyaltan,
 Vég és cél felhomályosít,
 Mint víg fattyú bandukolok
 Idők teljessége felé.

Beszterce ostroma

Fábián Tibor beszélgetése Horváth Pállal

Nemcsak az áldozatok, de az egykori besúgók is köztünk élnek, mondja Horváth Pál, Erdélyből elszármazott, Ausztriában élő üzletember, aki könyvet írt a Szekuritáте beszercei működéséről.

– **Szerzőtársával, Mersdorf Ilonával könyvet írt arról, hogyan hálózta be a román titkosrendőrség a hetvenes években Beszterce értelmiségét. Miért adja egy külhonban élő üzletember könyvírásra a fejét, méghozzá egy ilyen cseppet sem romantikus témában?**

– Eredetileg nem a könyvírás volt a célom, hanem édesapám múltjának tisztázása. A könyv gondolatát akkor vettem fel unokatestvéremnek, Mersdorf Ilonának, aki írással foglalkozik, mikor ráébredtem, hogy a Szekuritáте archívumából előbányászott anyag túlmutat családunk történetén, benne van a beszercei magyar közösség diktatúra korabeli története. Mivel én voltam az első, aki belelapozott a szigorúan titkos dokumentumokba, úgy éreztem, enyém a felelősség, hogy megosszam tudásomat az érintettekkel, elsősorban a beszercei és az erdélyi magyar közösséggel.

A kutatás felé azok a vádak indítottak el, amelyek édesapámmal kapcsolatban az erdélyi magyar sajtóban megjelentek, és amelyek le akarták rombolni azt a képet, amit én és családom őriztünk róla. Azért menekültünk el Romániából 1985-ben édesanyámmal, mert édesapám halála után minket is célkeresztjébe fogott a hírhedt román titkosszolgálat. Édesanyám bűne az volt, hogy folytatta édesapám közösségépítő munkáját, a beszercei magyar színjátszó csoport irányítását és a szabadegyetem szervezését. Lakásunkat és telefonunkat 1971-től folyamatosan lehallgatták, amire okot adott az is, hogy megfordult nálunk sok olyan neves erdélyi író, költő, publicista, tévés, mint Méhes György, Kányádi Sándor, Bodor Pál, Beke György. Engem is már gimnazista koromtól „barátaimmal” figyeltettek olyan mondvacsinált ürügyekre hivatkozva, mint például az *István, a király* rockopera terjesztése.

Ilona döntése volt, hogy végül is én kerültem a könyv történetének középpontjába, én lettem a mesélő, példázva azt, hogy elfeledettnek hitt múltunk utánunk nyúl a jelenbe is.

– **A bukaresti Szekuritáте Irattárát Vizsgáló Országos Tanács archívumában végzett kutatásai során, több ezer oldal átnézése után, végre a kezébe került a dokumentum, amelyből kiderült, édesapja beszercei szervezési kísérlete meghiúsult. Megnyugodott?**

– Persze. Óriási megkönnyebbülést jelentett. Borzasztó volt évekig hordozni a vádak keltette kételyt magamban. Édesapám, a besztercei líceum magyartanára, nem csak nekem, hanem több ezer tanítványának is a példaképet jelentette, akire felnéztünk. Mint a magyar közösség prominens tagja, kiszemelt áldozat volt, akit a Szekuritáté addig zaklatott, míg nagyon fiatalon, alig negyvenhat évesen el nem vitte egy szívroham. A CNSAS (Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács) irattárából előkerült, rá vonatkozó hat vaskos kötetnyi megfigyelési anyag több mint ezer oldala döbbenetes mennyiségű információt tartalmaz, amelyek édesapám sovinizmusát és a társadalmat fenyegető veszélyességét nem bizonyítják ugyan, de azt a kíméletlen következetességet igen, amivel megfigyelték őt és környezetét, követték minden lépését, lehallgatták minden szavát, beszervezték legszűkebb környezetének tagjait.

– **A rendszerváltás előtti Romániában a félmilliót is elérte a besúgók száma. Mit érzett, amikor kutatásai során feketén-fehéren kiderült, hogy egyik közeli családi barátjuk, aki ma Lajoskomáromban él, és a közösség aktív, megbecsült tagja, éveken át jelentett az ön édesapjáról?**

– Mint ahogy a könyvben is elmondom, nem csak engem, de családtagjaimat is szíven ütötte a dolog. Sok informátor motivációját meg tudtam érteni, akiket durva zsarolással kényszerítettek besúgásra, vagy akik egyszerűen csak pénzért dolgoztak a hatalomnak. De Marikuczka Péter édesapám kedvenc tanítványa volt, akit befogadtunk otthonunkba, és akit mindannyian megszerettünk. Megrázott, mikor cinikus jelentéseit olvastam arról, hogy a Szekuritáté utasítására hogyan környékezi meg apámat, épül be a színjászó csoportba és családunk életébe, hogyan árul el magyarokat és szászokat egyaránt, míg öt év „munkájával” ki nem érdemli, hogy immár profi, képzett kémként Németországba küldjék. Nem mások leleplezése és újabb áldozatok gyártása volt a könyv célja, erre nagyon odafigyeltünk. De az, hogy ez az ember ma az Erdélyből elmenekült áldozat szerepében tetszeleg, és azoknak a beszterceieknek a körében jótékonykodik, akiket annak idején olyan szívesen eladott, az döbbenetesen példázza, hogy mennyire kiszolgáltatottakká tesz bennünket múltunk nem ismerése.

– **Pár hete Besztercén is bemutatták a könyvet. Hogyan élték meg a szereplők a kötetben szereplő számos új információt, a szeku háttérmunkájáról, a besztercei magyar közösség tudatos leépítéséről, befolyásolásáról?**

– Nos, nem könnyű a választ megfogalmazni. Mindenkinnek van egy kialakított képe a múlttól, és azt nem szívesen vizsgálja felül. Az már a diktatúra korával kapcsolatos beszélgetések során kiderült, hogy miközben mindenki tudta magáról, hogy áldozat, másokról könnyűszerrel elhitte, hogy besúgó. Most meg kell mindenkinnek emésztenie, hogy ezzel maga is a Szekuritáté tudatos manipulációjának esett áldozatul. Felkavaró volt nekünk, a szerzőknek, a könyv bemutatóján azzal

szembesülni, hogy mennyire megosztja még ma is az erdélyi magyar és román közvéleményt a múlt. Csak remélni tudom, hogy a könyv tartalmaz a konfliktusok kezelését elősegítő válaszokat is.

– **A fenti történetre az ön kutatómunkája nyomán, mondhatni pont került. Hogy látja, minden mozaikdarab a helyére került?**

– Édesapám és családom történetének végére, úgy érzem, valóban pont került. De az önvizsgálat és megértés útját mindenkinek magának kell végigjárnia, és ez az út nem könnyű.

Kelemen Lajos

Hajléktalan a parkban

Se férfi, se nő nem figyelt rá,
ragyás arc, búzló gúnya –
a nem tapinthatót ma nem szokás észrevenni;
lomb, levél, ág, fű sejtmélyén,
titkon kezdődik el az ősz súlypróbája –
ideiglenes áldozat, piszok a parkban;
a nyomor aztán
sehová nem tart: az állam labirintusából
érkezett vagy odatart? –
nyár és otthon közel, ennél közelebb
csak az ő szesztől nyitott börtönéből a szokásos
ordítása; meséld el!
néha sírni szokott, és e sírás olykor
csillogott, mint a vasrácsozat –
szép volt!, de legyen elég; az új eretnecség
új ébredést kíván – meséld el!
közülünk is ki ne szeretne a felhők fölé
kiáltani? vagy jobb, ha
a lehető leghalkabban befelé vonít a harag? –
kifakult gyávaságunk piszka hull az égből,
és nem virul. Pedig pirkad.

Válás

Mikor épp köszönnék

ő semmit sem ért, különben visszabeszél

a kedvedért mily magasig építsek még

„szakadék fölött hártypapíron?”

előbb-utóbb a telefonálás is hasztalan

ha volt egy történetem

csakis hosszú lábaidról meséltem

szobádban utószor a jeges padlóhoz fagyott a talpam

„majd bebalzsamozzuk a séma szerint

hogya bocsánat”

tested méze egy kicsi csuporban elfért

„mint a régi elviselhetetlen igazságok kis helyen”

sóvárogni a rémületet hogy nem is volt közöm hozzád

„igen, de csak a végén,

mert soha nem lesz vége: e status quo fenyegetett”

akár az egyetemes bizonytalanság

Január 30.

Éppenséggel lehetnék
izlandi vagy dán – a legenyhébb
hőség is menten
elcsigáz –
de az állandó, vacogó, rendületlen
életvagy, s hogy fagyott tíz ujjak imája
folyton behavazódik,
többet ad, mint akarnánk –
a miénk viszont örökzöld:
tartalékaimon is tengődöm tovább;
a mérreg és a kötél metaforáját,
a történelmet aláducoló
kivégzőoszlopot valódi anyagában ismerem;
annyi tant, receptet végigpróbálva,
hiába, nem tudok
életfaló latin vagy higgadt
északi lenni – minden létem főkörét
huzal szűkíti szorosabbra –
s ami pl. minap ott történt,
egy szabad mezőn, hogy igéim köptem
egy rohadt, öreg kútba,
nem alattam, pár ölnyi mélyben, a pokol
talaján törtek darabokra.

Mihályi Molnár László

Nyolcvan év

(Felvidéki karriertörténet)

1938 novemberében, amikor a Felvidék magyar többségű településeit visszacsatolták, az emberek kint tolongtak az utcán, várva a bevonuló honvédeket. Csodálatos hangulat lett úrrá az embereken. Mint az árvaházi gyerekek, amikor eljön értük az édesanyjuk, úgy ölelték át a katonákat. A helyi szatócs tehetséges fia fényképeket készített, és ezeket sikeresen eladta a pesti újságoknak, ahol első kézből láthatták, hogy milyen nagy örömmel, elragadtatással üdvözlik a húsz évig erőszakkal elszakított lakosok a felszabadulást. Ám aztán jött a háború, a behívók, a gyásztáviratok, az átvonuló hadak siralmas látványa, a katonák erőszakoskodása, és végül megint Csehszlovákia, és a magyar szó, a magyar beszéd, a magyar iskola, a magyar istentisztelet betiltása.

1945-ben a szovjet megszállás után a szatócs fia azt remélve, hogy visszakaphatják elkobzott üzletüket, bevitte a fényképeket a csehszlovák hatóságokhoz, feljelentést téve a harmincnolcban kendőket lobogtató személyek ellen, hogy lám ezek a fasiszta elemek verték szét az országot. A feljelentést bizonyítékként kezelve a feljelentett személyeket deportálták, vagyonukat elkobozták. Egy tehetősebb portát kapott a fényképész is azzal a feltétellel, ha reszlovakizál, vagyis szlováknak vallja magát, teljes államhűséget esküszik, és belép a kommunista pártba. Természetesen az üzletüket nem adták vissza, hiszen egy pártember nem lehet kizsákmányoló, de komoly pozíciókat kapott az államhatalom gépezetében. Mint fényképészt a művészet és kultúra területére vezényelték, és ő felügyelhetett, hogy az alkotók kellő proletár öntudattal ábrázolják-e a szocialista építés valóságát, a szocialista fejlődés dinamizmusát, a burzsoá csökevények és a klerikális reakció pusztulását. Munkáját nagy sikerrel végezve rengeteg művész versengett kegyeiért, egy-egy bátorító pillantásáért. Gyermeküket természetesen szlovák iskolába íratta, és megtiltotta nekik, hogy magyar gyerekekkel barátkozzanak.

1956-ban mélyen elítélte a magyarországi ellenforradalmat és fasiszta restaurációt, majd mint magyarul értő személyt megbízták, hogy a csehszlovákiai magyarok számára dolgozzon ki egy olyan programot, amely elfordítaná őket attól, hogy a magyarországi kulturális és közélet iránt érdeklődjenek. Ő engedményeket javasolt az iskolaügyben, könyvkiadásban, közéletben, amelyek révén a magyarok az itteni hatalom jótéteményeit fogják dicsérni: önálló magyar újságokat, intézményeket, amelyeket természetesen a Párt irányít és felügyel. Az iskolai oktatás és a tankönyvkiadás révén sikerült az ifúságot csehszlovák öntudatra és szocialista internacionalizmusra átnevelni. Ezért több magas kitüntetésben részesült.

1968-ban nehéz próbatétel elé került, hiszen a Pártban szakadás történt: egyik oldalon a moszkoviták, a másikon pedig az emberarcú szocializmus követői voltak. Ő először Dubček híveihez csapódott, de a Varsói Szerződés hadseregeinek bevonulása után jó taktikai érzékkel az elsők között üdvözölte a szovjet katonákat. Ezzel kiváló érdemeket szerzett a következő államvezetés előtt, amiért magas pozíció és végül kiemelt nyugdíj járt. Mint pártveteránt gyakran hívták rendezvényekre, népgyűlésekre, iskolákba, ahol mindig a szocialista vívmányok előnyeiről, nagyszerűségéről, emberformáló erejéről beszélt. Magyar tudása miatt magyar iskolákban is járt, ahol elmondta, hogy a szocializmusnak köszönhetik, hogy magyarul beszélhetnek és tanulhatnak, de mindezt azért, hogy jól elsajátítsák az államnyelvet, és így az ország egész területén jól érvényesülhetnek, és nem kell mindig itt maradniuk az ország kevésbé modernizált vidékén. És ott már gyermekeiknek nem lesz szükségük külön magyar iskolára. A szovjet példát hozta fel, ahol a rengeteg nemzet fiai mind megtanulnak oroszul, ezért gyorsabban szót értenek a szocialista világrend építésének hatalmas munkájában, és bár legyenek akármilyen származásúak, az írók is mind oroszul adják ki műveiket. Amikor egy gyermek tiszta jóindulattal megkérdezte, hogy akkor Csehszlovákiában a cseh vagy a szlovák nyelv lesz fontosabb, akkor kicsit megtorpant, de kívágta magát: bizony gyerekek, oroszul is jól meg kell tanulnotok, mert mi is a szovjet nép hűségese szövetségese vagyunk örök időikig.

1989-ben riadtan figyelte az események alakulását, azt tanácsolta végül a fiának, hogy be kell épülni a megalakuló új szervezetekbe, a demokratikus átalakulásba, és engedni kell a piacgazdálkodás törvényeinek. Az események élére kell állni, ha nem akarjuk, hogy azok elsodorjanak bennünket. A taktika bevált, így a fiának sikerült megszereznie egy nagy állami vállalatot a barátai segítségével úgy, hogy egy újonnan létrehozott irodán keresztül eladósították és csődbe juttatták: az az állami vállalat hasznát az új cég fölözte le, s a csőd miatt fillérekért megszerezték az egész vállalatot is. Nem volt ugyan tisztességes, de akkor jogszerű, és az egész országban ezt csinálták az egykori vezérigazgatók, akik közel voltak a tűzhöz, és értették a csíziót. Jól menő vállalkozó, tekintélyes és befolyásos közéleti ember lett, akitől sokan függnek gazdaságilag, ám támogatja a sportéletet, a kultúrát, a környezetvédelmet. A saját belátása és elvárásai szerint.

Unokája már a diákok liberális mozgalmában aktivizálta magát, a politikai, nyelvi, nemzeti sokszínűség elveinek, a nyitott társadalomnak hirdetőjeként jelentős pozíciókat, lehetőséget és komoly anyagi támogatást is kapott nyugati intézményektől, amelyek több turnusban képezték ki az új társadalmi rend leendő szakembereit a demokrácia helyes értelmezésére és alkalmazására. A választások idején civil aktivisták tömegeit készítettek fel a tömegtájékoztatás, a propaganda, a pályázati rendszerek, a gazdasági átalakulás, a privatizáció új feltételeire, és rengeteg embernek tudtak

munkát és életperspektívát adni ezekben a programokban. Hála az önzetlen nyugati alapítványoknak.

Ő saját magát nem jelöltette soha képviselőnek vagy pártvezetőségbe, mert tudta, hogy egyszer előszedhetik a nagyapja múltját, akivel ebben az időben nem is mutatkozhatott együtt, de emberei ott voltak a közélet minden területén, s így talán még nagyobb befolyást is szerezhetett a dolgok alakulása felett. Negyedévenként elrepült valahová, úgymond kikapcsolódni, de ezekről az útjairól senkinek nem beszélt, ám utána mindig új ötletekkel állt elő, és az alapítványok támogatását is el tudta nyerni. Mindenki csodálja tehetségét, kitartását, sikereit a pályázatokon.

... aztán egyszer egy rutinvizsgálat után az orvos olyat mondott neki, amire már sem a pénznek, sem az alapítványoknak, sem a politikai összeköttetésnek nem lehetett befolyása. Még pár hónapot vagy hetet jósoltak neki.

Kétségbeesett. Meglátogatta a nagyapját, aki elmesélte életét, amit immár nem sikernek, hanem kudarcnak, csődnek és bűnnek tartott, és csak annyit mondott neki: Ha van Isten, fordulj hozzá! Nekem már nem megy az sem.

Török Nándor

Vagy, aki vagy

Vagy, aki vagy. Láthatatlan.
Szikra vagy a kelő Napban,
hideg fényed oly vakító,
ott vagy, tudom és ez így jó.

Vagy, aki vagy. Láthatatlan.
Szellő vagy egy zárt palackban,
ha kell hűsítsz nyármelegben,
haját kócolsz, szoknya lebben.

Vagy, aki vagy. Láthatatlan.
Dallam vagy egy régi lantban,
s ha húrjain játszik a szél,
szavak nélkül nékem mesél.

Vagy, aki vagy. Láthatatlan.
Mint gyümölcsben, hogyha mag van,
csírárt, rügyet, ha bontogat
a csonthéjban a gondolat.

Vagy, aki vagy. Láthatatlan.
Felismerlek önmagamban,
s bizonytalanságom éget,
vagy a kezdet, vagy a *végzet*.

Fenn a Golgotán, avagy 'színház az egész világ'

Elveszve a mindenség határán
boldog boldogtalanságban ténfergész,
hátadon a könnyű habszivacs kereszt,
s ripacsként hordod árván és gyáván.

Idefönn már senki nem ér tetten,
képzelt fájdalomdat bátran viseled,
s ebben nem osztozik senki sem veled.
A játék végén árnyaddal ketten

bőszén hajlongtok fenn a Golgotán,
s hitvány díszletek közt megtudod talán,
hogy a nagy műben hol van a csalás,

a jóban a rossz, a fényben az árnyék,
a vastapsra benned mindkettő vár még.
Vár még Krisztus és vár még Barabás.

A hit peremén

Szárnyában kinnal verdesett a hajnal,
a gyilkos Nap tüze megperzselte őt,
és távolban a harsány utcazajjal
elbúcsúztattam a máglyára menőt.

A harmatkönnye gőzölögve eltűnt,
a pirkadattal elhamvadt az álmom,
éber éjjeleken halmozom a bűnt,
s nappal a kétes feloldozást várom.

Az izzó Napra béklyókat veretve,
a Pillanatban sejtem reggelente
a harmattól ázó mindenséget én,

s míg az érintetlent tiporja lábam,
szeretnék hinni a gyönyörű mában,
hogy estig rám lel az egyszeri erény.

Porból lettünk

Csak a porból látszik, mily messze az isten,
le kell hajolnia, hogy ránk letekintszen.

Porból porrá leszünk, így hangzik az ige,
ezért, ha fúj a szél, dobál oda-ide.

Könnyű fajsúlyú lét, gyökértelen világ,
leporolt közhelyek között nőtt ideák

miatt, ha fúj a szél, fuldoklunk a portól,
létünk előzetes túlvilági folklór,

vagy fess fattyúvirág, egy jövőtlen torzó,
gyönyörű kelyhében nincs bibe, se porzó,

tüskéket növeszt csak és esélyünk sincsen,
hogy a teremtő ránk, porba letekintszen.

Péntek Imre

„Mondd, amit nem várt senki”

Finta Éva: A tékozlás genezise

Az elmúlt harminc év egyik jellegzetessége a hazai és a határon túli irodalmi műhelyek összefonódása. A folyóiratok, a könyvkiadás és az egyéb műhelyek a pályázatok és a szellemi innováció révén is cserélgetik, felkarolják a jelentkező tehetségeket, és így bocsátják az egész magyar nyelvű közösség nyilvánossága elé. Igaz, ez egyelőre egyoldalú, főként a honi nyilvánosság által meghatározott folyamat, de vannak biztató jelek arra is, hogy van kisugárzás visszafelé is kisebbségeink nyelvi megmaradása érdekében.

Finta Éva esetében ez az oda-vissza áramlás szerencsésen alakult. Első magyarországi kötete, a *Lét dicsérete* anyaga még Beregszászon született, de a kötet a Hatodik sípnál, egy budapesti-ungvári kiadónál jelent meg. A Felsőmagyarország, a Bíbor miskolci kiadók is adták ki könyvét, a 2013-as *Örök partokat* az Intermix ungvári-budapesti kiadó jegyezte, ahogy idei kötetét szintén ez a kiadó gondozta.

A költőről elmondhatjuk, a kárpátaljai műhelyek kineveltje, Vári Fábrián László, Balla D. Károly, Berniczky Éva, Dupka György és Nagy Zoltán Mihály után újabb nevet kell megjegyeznünk, aki ebből a sokat kínlódott térségből indult. Annál is inkább, mert a kilencvenes évek óta Magyarországon, Sárospatakon él, s irodalmi tevékenységét e kettőség jegyében végezte, alakította. Bár verseit régóta ismertem, számomra költészetének jelentősége a *Szapphó a szirten* című kötetével vált evidenssé. Pécsi Györgyi utószavában így ír róla: „Új kötetében az antik görög hagyományokhoz fordul, e hagyomány klasszikus tónusait és versformáit (különösen a sapphóit) újítja föl, illetve honosítja a magyar költészeti hagyományokhoz, illetve saját költői ouevre-jéhez. A hangsúlyos antikos karakter azonban mégsem uralkodik el, mert a magyar irodalmi hagyományoknak is meglepően gazdag versformáit és nyelvi regiszterét szólaltatja meg a költő.” Csordás László, a kötet egyik kritikusa felemlíti a kötet kidolgozottságát, egységességét, azt hogy a kötet anyaga egy év alatt született. Szapphóban Finta Éva rokon lélekre lelt.

Akárhogy is, meglehetősen ritka a módszer, amivel költőnk élt: az azonosulásnak ezzel az irodalmi formájával. Egyébként én nem aggódnék annyira azon, ahogy Csordás László teszi: hogy nem a vers, a vers formája, mértéke a maradandó. A kettőt egymástól nem lehet, nem is érdemes elválasztani. Finta Évának ez a szapphói élmény inspiráció, ihlet, formai és tartalmi bizonyítás. De nem csak az. Hanem női lényének felfedezése, a női princípium érvényesülése, érvényesítése. Az a bizonyos „villámfény női alakban” sok mást is meglát, észrevesz, amit ez a tá-

voli nemi-kulturális érintés felszakít benne. Például a *Háború* című versben a női áldozatvállalást. A „Felfeszülő kicsi asszony/megszüli újra a törvényt/ osztódik osztozik újfent/ erőszakosan vagy önként”.

A szülés, a születés drámája újra és újra végbemegy. Ám a végletes megoldás, ha szála szakadna a világnak, mégis asszonyi tettest hívna életre: „ki méhéből bombát csináltat.” Hogy mennyire női hangoltságú e költészet, jól bizonyítja a *Szapphó a szirten* című vers. Mert a titok, hogy a szapphói sors mit üzen folyvást, ezt kell megfejtetni... Ahogy a *Lopják Európát* című vers sugallja. Az „ócska szüz, a rusnya ribanc” a bika hátán raboltatik el, ám a vénség jelei már nyilvánvalóak.

„Mit nemz ami vén már?” – hangzik a kérdés? Az életképtelen hölgyet már nem érdemes sajnálni sem. A Nyugat hanyatlása – a spengleri gondolat – ebben a formában jelenik meg a versben. A költő vállán érzi a nagyanya könnyű kezét, miként a *Vállamon még...* című vers idézi fel, vagy a tragikus életű Silvia Plath-ot hozza elébe a tenger.

Sok-sok motívum tűnik fel a kötetben, amely ezt a tartalmi és formai megújulást sugallja. A *Szapphó a szirten* valódi lelemény, amelynek komoly szerepe van Finta Éva költői előrelépésében. Ahogy írja az *Alakzatok nélkülben*: Elvesztem ma úgysis Ariadne fonalát/

S kilépek andalgó alakzataitokból ugyancsak.”

És most itt van az újabb, idei kötet, amely már szabadabb, szerzteágazóbb, céltudatosabb. Öt ciklusra oszlik a versanyag, s ez is a tudatosabb szerkesztést mutatja. S feltűnő az is, ami már a „*Szapphó a szirt*”-ben is megjelent, a versek dátumozása, ami sajátos öndokumentációra utal.

A *Krónikás vallomása*, az első ciklus számot vet a jelennel, ahol a földi utazás zajlik. A *Kiürülnek* című vers azt a fájdalmat szólaltatja meg, mely az otthoni állapotok láttán fakadt fel benne. „Kiürülnek a házak, a kertek/ elnémulnak a nyelvek a szavak”. S még fájdalmasabb: „Kiürülnek a lélek bőségkosarai”. A nyelv a versekben él tovább. A szavak gyűjtése, magyarázata kire marad?

„Szaggatja ékezeit/ nyelvünk írott szavú világa” – sóhajt fel a költő, és József Attila sorait és a nyelvemlékek varázsigeit idézi fel a fogyatkozás, a sorvadás ellen.

A ciklusban meghatározó elem az elmúlás, a búcsúzás. Az *Elmúlásaink* ezt a kíméletlen folyamatot érzékelteti.

„Kronoszt rendesen táplálni kell/ fiait ledugni a torkán”.

Megrendítő a férje alakját idéző vers, az *Imé, az ember*. Kosztolányi *Halotti beszéde* juthat eszünkbe, az „ilyen az ember, egyedüli példány”. Finta Éva éppen ezzel a kontraszttal él, a művészek is meghalnak, megcélozva az „örökléte”, de mi van a hozzá közel álló férfival, a férjjel, a „nem tökéletes emberrel”, aki épp úgy kénytelen itt hagyni a múltját, értékeit, jövőjét és jelenét. S ez mind eltűnéséből válik nyilvánvalóvá, ami „feltárja, egymás mellé rendezi sorsa apró mozaikkockáit”.

S ehhez képest minden más mellékes. „Minden öröklétnek szánt vergődés sárba merül”. És a dráma ezzel a lehangoló mutatvánnyal ér véget: „lényege ott hever savakkal marva testünk omladékaiban.” Arany János feltámadása éppen kivétel. „Amikor a nagyság akarta magát.” A mesterséget akarta, ami által az évfordulón ismét feltámadt.

Bertha Zoltán köszöntése is annak a férfinak a szólítása, aki túlélte a maga évfordulóit, és egészséges öntudattal nézhet a tükörbe. A költő arra a gyermekre emlékezteti, aki a „sosem-múló csodavárás” légkörében élt. S ha külső és belső arc egyezik, akkor a jövőben sem kell tartania a tükörtől.

Finta Éva több versében is foglalkozik az idő múlásával. A *Krónikás vallomásának* ez a jellemzője, azokat a változásokat is megjeleníti, amelyek felforgatják a rendet, a „megsebzett látó eretnek” keze nyomán, amit nem tolerál a hatalom. A változatlan női szerep - „a nő csak szüljön kurválkodjon” – annak ellenére fenntartja a világot, hogy a felfordulás azt jelzi: „Új rend akar születni éppen.” És ezt semmi sem akadályozhatja meg. Felteszi a kérdést: „az ide álmodott világ miért torz”? A „kor gyermekeként” ő sem tudja a maga elképzeléseit belevinni a kínáló „blondel” keretbe. Mert a keret maga elfuserált.

Az első ciklus után lassan feldereng a kötet váza, gondolati-érzelmi íve, a pusztulástól a megmaradásig. A *Passió* sajátos szenvedéstörténet, az *Angyaljárás* a szakrális érintése, a *Dalolgotok* a kísértések láttelepe, s ez az izgalom nyugszik el az *Ami megmarad* ciklusban.

A depressziós hangulatok, a háború rémségei ellen mit adhat, nyugalmat, nyugodt, feledtető álmot? Az *Ólmos mély* című vers ezen a témán mereng el, s a védekező gyermek félelmén, aki az anyaölből keres menedéket az ijesztő világ rémeivel szemben. S ebben a ciklusban találunk több verset is, amit gyászmunkának is nevezhetünk, hisz a költő társa, férje elvesztésének fájdalmát igyekszik feldolgozni. A *Hiába...* a végső óráknak állít emléket, amikor a beteg ember hazatért, hogy megadja magát a végső kegyelemnek.

A hazatérés: „abban az energiasávban haladva/melyben te már magasan a tested fölött lebegtél/ az idő fölött lebegtél/ fölöttünk lebegtél”.

A végletes metaforák gördülése érzékelteti a riadalmat, amikor a családi ház még néhány óráig volt a hazatérő beteg otthona. S a kíséret csak az „elválás kapujáig” szólhat, s utána már „az az éjszaka volt végtelen csendünk/és utolsó békénk egy végtelen háborúban”. A végső stádium átélése, a felkavaró riadalom, a belső könnyek patakzása zárja le a kegyetlen időszakot. S az elszakadás fokozatai... A *Tárgyak lázadása* ezt írja le, miként törnek el, zúzódznak szét a „kedves tárgyak”, s a visszatérő refrén ezt visszahangozza: „El kell menniük tárgyaidnak.” S hiába minden mentség, az *Odaitételek* arról a feltartóztathatatlan folyamatról szól, ami elszakítja a szálakat, s az önvád lelki traumáit sodorja elő:

„S Te is kiestél mint az érett gesztenye múltad foglatából.”

S a gyötrelmem nem nyugszik: „odaítéltelek a sakáloknek a hiénáknak vicsor-gó senkiknek/mert nem tudtalak már megmenteni magadtól.” S végül a *Hátra-hagyott* az itt maradók keserveit próbálja felmérni. S bár a vigasz is megszólal: „Magaddal vitted azt is ami bánthat”, a súlyos örökség tovább nyomasztja a családtagokat: „Hátrahagyta asszonyod gyermekeid háza”. A végső konklúzió, az emlékkörzés etapjai nem a sírkertben, „A szemgolyó mögött a halánték táján” zajlanak. (*Három év telt el*)

A *Tudás helyettben* a kétely kap helyet. „kiért harcolok magammal magam ellen” – teszi fel a kérdést. S bár megnyugtató közléssel igyekszik lezárni ezt a lelki megpróbáltatást, nem lehet megkerülni, sem megspórolni a kínlódásokat. „Mert fájdalommal érkezik és él az ember/ És fájdalommal búcsúzik/ ismerős kínjait vigyázza.”

Finta Éva megharcolta a maga küzdelmeit, s tisztességgel elbúcsúzott párjától. Az *Isten oltárán* című versében talál némi feloldást. A „halottfehér horizont” titkai közt ott van a pusztulás, s ismét a kérdés tolu fel: „miért marad minden titok/mikor a kép kitérve áll”? A *Barátom gyógyulásáért*, a *Porhó* a lecsendesülés lelki állapotát közvetítik. Ezek a mondatok a Porhóban az elnyugvást sejtetik: „Van megnyugvás és sokan hisznek benne.” Az utolsó vers, a *Passió* – a szenvedéstörténet – formailag is szinte kalapácsütésszerű sorokkal zárja le a végső talányokat: „a feladatok fejlődéstörténetek.../ a fejlődéstörténetek szenvedéstörténetek.”

Érdekes az *Angyaljárás* című ciklus. Erről a szerző maga is ír: „Főszereplőim Angyalok. Nem kerestem őket, maguktól látogatnak. Az utóbbi időben egyre gyakrabban vannak jelen írásaimban, rejtetten vagy kiemelten.” Kissé rejtélyes magyarázat ez, de a szövegekből talán több is kiderül. Egyébként irodalmunk angyalkultusza már több irodalomtörténész figyelmét is felkeltette. Én csak részleteit idézem fel ennek az átfogó jelenségnek. Kortárs irodalmunk egyik első alkotója volt Nemes Nagy Ágnes, aki az angyali lényeket meghívta költészetébe. Hernádi Márta erről hosszú tanulmányt írt a *Kortársban*. Ahogy az angyal közvetítő, hírnök, úgy Nemes Nagy Ágnes számára a vers vált ilyen „közvetítővé”. De találkozhatunk Kántás Balázs ballonkabátos angyalával vagy Borbély Szilárdéval. S Csontos János *Angyaldekameronja* szintén e különös szellemi lényekkel incselkedik.

Kissé talán csalódunk a fülszöveg bevezetőjében. A versekben megjelenő szakralitás, „angyalság” épp csak érinti az égi szférákat. A Csetneki József képei alá írt sorok kapták az *Angyalmúmiák* címet. A meghasadó képek teréből különös lények kerülnek elő: „Csetneki angyali: szakfanderek/leányarcba göngyölvé, szét-kent, eltorzult asszonyarcba rejtve.” Itt más a lényeg: a kép azt mutatja be, miként szövetkezik a tudatalatti bűn „az angyal ellen”. A Matl Péternek ajánlott *Angyal* is

csak játékos elemként idézi fel a szárnyas lények lehetséges alakját, melyről csak a vers végén derül ki:

„Angyal ez mégis – látom./Földi és éteri/ egyszerre mint az ember/ ki sorsát szenvedí.”

A családját érő gyász megszülte a „fekete” verseket, az *Áldás* azonban éppen az ellenkezője ennek a letargikus hangulatnak. A leánya változó figuráját idéző kedves, gyengéd szavak az útra bocsátás szép példáját adják. Az *Angyalos* szinte gyermekvers meghittséggel hívogatja az égi vendéget, s ha már senki sem vállalja: „angyalnak is el kell menni”. A *Messzeségdal születésnapomra* egy kis magánünnep, mely éppen azzal lep meg: „A messzeség már itt van bennem.” Ám a telhetlenség az ellenkezőjére változik a vers végén:

„De már nem vágyom lenni semmi –/ gyűjtő s ki mindenét elejti” – A vágyak megmaradnak a földi perspektívában.

Az utolsó két ciklus könnyedebb hangra vált. A környezet egy álomjáték, „Csak könnyelmű legyecské légy”, dűnnyögi a hárító mondatot, ami megvédi az ébredőt a gonosz hangoktól. A *tékozlás genezise* is gyermeki játék a szavakkal. Egy Dantés-töredék ismét férjét idézi meg, s az alvilági látogatás kényszere egy halotti csókkal zárja le kapcsolatukat. A *Gyógyírás* a „vers gyógyít” interjú egyik motívumát bontja ki, amint „balzsamos mázat ken rejtett sebekre”.

A megmaradás reményteli horizontja is feltűnik a kötet végén. A *Jönnek* az egykori halottakat hívja elő, akik énjének mását keresik.

Ahogy írja: „Ki lennék én ha mégis/ valaki más lehetnék”.

Ám ez a „másulás” nem hozna semmi jót. Az a másik lény „tükörből rám vigyázna/ asztalomról zabálna”, felélné a költő életét. Épp ezért nem nyit ajtót, „morzsázzon madarakkal/nem lakhatom halottal”. Finta Éva a tájversek mestere: egyik szép példája ennek az *Őszelő*. Az ősz végi hangulatokból előtűnik a mulandóságon túli „örök ősz”, mely a tudat legmélyén ragyog fel. A *Hiánydal* remek szerelmes vers az elhunyt férjhez, amikor a nem szűnő kapcsolatról vall a költő: „A világ lábnymoddal van tele/ Üveglapon az ujjlenyomatod” – s a végkövetkeztetés: „a víztükör a kedves arcát szétrezgeti, csak: agyamban felejtett illatod/ ölel meg olykor felkelő napot –”

Az *Ülnék melletted* hasonló metonímiát használ, milyen a várakozás bűvöletében élve megtapasztalni a reménytelen idő múlását, a visszatérés esélye nélkül. A *Tebenned lenni vágytam* ismét az idő múlását panaszolja:

„Minden kifut a végtelen múlásba”. A *Legyen csend* ismét az eltávozót siratja, a szétfoslás díszleteit idézve: vele játszani nem játékos időtöltés/ vele játszani nem az időző feladat/

vele az eltűnés marad/ és csak az elszakadás.”

A ciklus egyik záró pontja a *Túléléseink* című vers. Ismét az eltávozott élettárs,

férj, barát, a fel-feltűnő árny, az együtt töltött évek emléke idéződik meg. Az összefonódás kapcsolatai, amelyek a két személyt szétválaszthatatlanul összekötötték.

„Te vetted el, ami enyém volt előbb/ én vettem el mi lényeged talán/ és mégis: minden tűnő maradék/ kiteljesedve érkezik a révbe”.

Igen, ez a révbe érkezés, a kimentett érték mindenképpen megmarad. Finta Éva nagy kísérlete sikerült: az együtt töltött idő, az egymásért vállalt évek, a közös gondok – nem mellesleg: a szerelem – és a gyermekek egy tartalmas, változatos élet eltörölhetetlen nyomai. Versek emlékművébe „faragta” férje személyiségét a költő, maradandóbban, tartósabban, mint a sírkerti kő vagy márványobeliszkek. Egy sokfelé tájékozódó, mélyen vallomásos líra nyilatkozik meg a Tékozlás genesisében.

És számomra az is elgondolkodtató, hogy a depoetizáltság megnyilatkozásai közepette a *Szapphó a szirten* egy költői reveláció, metapoétikai ellenforradalom, egy a görög hagyományból merítő, tartós értékeket görgető, maradandó megújulás. És a miénk is, hisz a görög hagyomány mélyen beivódott irodalmunk közegébe. A Kárpátaljáról indult tehetség ma egy kiteljesedő életmű újabb kötetével bizonyítja, hogy költészetét a legjobbak közt érdemes számon tartani.

(Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2018)

Bertha Zoltán

Az első magyar Kálvin-regény

Tóth-Máthé Miklós: Számadással Istennek tartozom

1517. október 31-én Luther Márton Wittenbergben meghirdeti forradalmi változásokat indító demonstratív téziseit, s így életre kelti a vallás- és egyházújító reformáció mozgalmát. Ötszáz év telt el azóta, s a protestantizmus kibontakozása csakugyan átfurmálta a kereszténység kétezer éves történetét. Világra szóló események sorozata kezdődött, s a „semper reformanda” elvének jegyében tart a mai napig is; amint Zoványi Jenő (*A reformáció Magyarországon 1565-ig* című kongeniális művében) állítja: a „kereszténység történetében Jézus Krisztusnak az ige hirdetésén és munkálkodásán kívül a legfontosabb, legmesszebbreható mozzanat a reformáció volt.” A szétágazó, de alapjaiban összetartozó Krisztus-hívő egyházak és felekezetek olyan kifejlődéseken és újjászületéseken estek keresztül, hogy azok valóban az emberiség világtörténelmének megvilágosító átalakulásához vezettek – az egyetemes reneszánsz világgép- és korszellem-meghatározó időszakában a vallási és eklézsiasztikai reneszánsz egészen csodálatos sors- és korszakfordító eredményeihez jutva. A protestantizmus önfejlődése és visszahatása a katolicizmus eszmei és egyházszerkezeti rendszerére (de egész erkölcsi világára és tevékenységminőségére nézve is): még inkább örök érvényűvé kovácsolta a kereszténység spirituális és intézményes berendezkedését, még szilárdabbá tette a kősziklára épített individuális és kollektív hitéletiség metafizikai és kultúrantropológiai alapjait, hogy mára az egyenrangú felekezeti különbségek méltóságteljes elismerésével és megbecsülésével átítatott ökumenikus szellemiség tornyosuljon megdönthetetlen evidenciává.

A reformáció szellemi, teológiai, liturgikai, egzegetikai, homiletikai, kateketikai és minden egyéb fajta intézményes meggyökereztetésének másik (s a mozgalom második generációjának) kiemelkedő alakja, vezéregyénisége kétségtelenül Kálvin volt. A reformáció helvét irányának hatása Magyarországra nézve pedig különösen korszakalkotó volt. A kálvinizmus vonzásáról olyannyira lényeglátón és sokoldalúan értekező Czine Mihály szerint eddig, évszázadokon keresztül, „a számarányánál is nagyobb szerepe volt a protestantizmusnak, benne a kálvinizmusnak, a magyar művelődésben; a protestáns szín dominált a nemzettudatban”; s hogy félévezrede „annyi bizonyos, a magyar művelődés, a magyar irodalom (...) erősen protestáns, s ezen belül inkább református színezetű; sokszor még a katolikus alkotók műveiben is”. Ezért is kérdezhetette szerinte a katolikusnak keresztelt, de anyai ágon református, s a műveiben is erőteljesen protestáns szellemű Illyés

Gyula a reformáció genfi emlékműve előtt tűnődve: „Hiszed, hogy volna olyan-
amilyen / magyarság, ha nincs – Kálvin?” – s adhatta meg rá a biztos választ:
„Nem hiszem.” Mert valóban: a nemzeti identitástudatot és a nemzeti anyanyel-
vű irodalmiságot, kulturális önazonosságot küldeteses elszántsággal, szakrális
„devotio”-val felépítő kálvinizmus, protestantizmus nélkül a magyarság valószí-
nűleg elmosódott, szétszóródott volna, vagy felszívódott volna más népekbe. A
temérdek vergődéssel a tengernyi megpróbáltatást lebirkózó vallási és irodal-
mi kultúra együtt mentette át a magyarságot, a nemzetet a mindenkori jövőbe;
együtt jelentette a megmaradást. Az újjáébredő hit a nemzetet, a nemzet a hitet
tartotta. „Krisztusban hívattunk és küldettünk el keresztyénnek, Krisztusban te-
remtettünk és tartatunk meg magyarnak” – deklarálta a legújabb kori „babiloni
fogság” alól szabadító rendszerváltás utáni református világtalálkozókon Hege-
düs Loránt.

Kálvin szerepéről, hatásáról számos magyar irodalmi mű tanúskodik Illyés
Gyula *A reformáció genfi emlékműve előtt* című nevezetes poémáján kívül is. *Re-
formátus identitás és magyar irodalom* című kiváló tanulmánykötetében (Bp.,
Kálvin Kiadó, 2015) Győri L. János külön fejezetet szentel a Kálvinról szóló alko-
tások bemutatásának – többek között Szabolcska Mihály, Muraközy Gyula, Ápri-
ly Lajos verseinek (e darabokat a Tenke Sándor szerkesztette *Új Aranyhárfa* /Bp.,
Kálvin Kiadó, 1996/ is közreadja), Ady, Móricz, Szabó Dezső, Németh László, Illyés
Gyula, Szabó Lőrinc gondolatvilágának, Páskándi Géza, Sütő András drámáinak,
s egy újabb keletű ragyogó Lászlóffy Aladár-költeménynek (*A genfi katedrálisban*).
Kálvinról sokféle irodalmi mű szólt tehát az idők során nemzeti irodalmunkban
(s most a tudományos életrajzokat, elemzéseket, szakkönyveket számba sem ve-
hetjük a Kálvin halálának 300. évfordulóján, 1864-ben Debrecenben megjelent,
Révész Imre készítette első nagyszerű monográfiától Pruzsinszky Pálnak a hu-
szadik század elején – Kálvin születésének négyszázados évfordulóján, 1909-ben
(és 1912-ben) Pápán kiadott kétkötetes, monumentális alapmunkájáig és tovább),
de az első magyar életrajzi regény az egyetemes reformáció jubileumi, ötszázadik
évében született meg – Tóth-Máthé Miklós tollából és jóvoltából. Kettős (sőt több-
szörös) évforduló alkalmával: az ötszáz éves reformáció mellett ugyanis a magyar
református egyház létrejöttének 450. évfordulóját is ünnepeltük. A magyar refor-
máció fővárosának, központjának, a „kálvinista Róma” szimbólumának számító
Debrecenben gondolhatunk tehát egyúttal az 1567-es debreceni alkotmányozó
zsinat négyszázötvenedik emlékévére is; innentől datálhatjuk a Tiszántúli Refor-
mátus Egyházkerület és így tulajdonképpen a Magyarországi Református Egyház
megalakulását. Ezen a zsinaton fogadta el alapvető hitvallásának a lelkipásztorok
közössége az András-templom oldaltermében az úgynevezett Második Helvét
Hitvallást, amelyet először a svájci református kantonok írtak alá az ezt megelőző

esztendőben. (S a 2017-es ünnepségek sorában, 2017. június 24-én fogadták el a Nagytemplomban – nagyszabású egyházi események keretében – a helvét hitvallás új magyar fordítását is.) Tóth-Máthé Miklós művét (*Számadással Istennek tartozom – Regény Kálvin Jánosról*) rendkívüli érdeklődéstől övezve mutatták be már előtte, s aki kézbe veszi a Vincze László megragadó borítótervével készült impozáns könyvet, már a kötetet ajánló szalagon olvashatja: „A reformáció 500. évfordulójára az első magyar regény Kálvin Jánosról”; s a Pál apostoli ígét: „Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?” (Róm 8, 31) – és amit az emlékévben minden református templomra kitűzött molinón is: 500 éve reformáció – 1517; 450 éve Magyar Református Egyház, Debrecen – 1567. A kötetet tehát a Tiszántúli Református Egyházkerület adta ki, a nyomtatás és a kötés pedig „a debreceni nyomdászat négy és fél évszázados hagyományait őrző Alföldi Nyomda” (felelős vezető György Géza vezérigazgató) munkája (amint azt az impresszum hirdeti; s hogy a szerkesztő Zentai Csilla volt, a szerzőről készült fotót pedig Barcza János készítette). Rövid szerzői életrajz és a Tóth-Máthé Miklós fontosabb műveit felsoroló jegyzék egészíti ki az eddigieket, valamint a felelős kiadó, a tiszántúli református püspök, dr. Fekete Károly ajánlása még a borítón. Lélekemelő szavak kísérik a „küldetési” könyvet, ahogyan a tudós püspök fogalmaz: „A magyar Kálvin-irodalom eddig főként tudományos műveket inspirált. Tóth-Máthé Miklós Kálvin-regénye a szépirodalom formanyelvén adott reformációs ajándék, az első magyar regény Kálvin küzdelmes, hitvalló, de mélyen emberi életéről. Legyen áldás a szerzőn és a Kálvin-regény útján, hogy hozza közelebb a helvét reformáció Istentől nekünk ajándékozott hűséges szolgálját.” (Azóta a regény drámaaváltozatának részletei is sorozatban jelennek meg a *Confessio* folyóirat hasábjain.)

A Debrecenben élő Tóth-Máthé Miklós munkássága az utóbbi évtizedekben teljesedett nagyarányú szellemi és műfaji övezeteket átölelő sokrétű életművé. A mintegy félszáz önálló kötetbe foglalt oeuvre kiterjed a régmúlt és a jelenkor hitpróbáló magyar sorsküzdelmeinek gazdag ábrázolására éppúgy, mint önéletrajzi élmények, családtagok (köztük az édesanya, a lelkész édesapa, a megdöbentőn korán eltávozott feleség) emlékének lírai és vallomásos megörökítésére, az eredeti hivatáshoz, a színészethez fűződő anekdoták humoros elbeszélésére, vagy a mai idők és a visszas társadalmi jelenségek szatirikus kipellengérezésére. A középkortól, a reformáció századától a Rákóczi- és az ezernyolcszáznegyvennyolc-negyvenkilences szabadságharcon át az ötvenhatos forradalom példaállító csodájáig és tovább: a megmaradásáért hadakozó magyarság ezeréves Kárpát-medencei létharcának megannyi vetülete és árnyalata bontakozik elénk ezekből a színdús élet- és helyzetképekből, krónikás epikai vagy drámai freskókból, ezekből a változatos és szerteágazó poétikai formákból és alakzatokból. Nagyszabású történelmi regények, társadalmi-lélektani korpépek, analitikus vagy adomás

novellák, karcolatnyi történetelbeszélések, kromkik, tárcák, humoreszkek és karikatúrák, groteszk, költői-látomásos vagy balladisztikus karakter- és zsánerrajzok felsorolhatatlan sokfélesége tükrözi ezt a világnyi horizontot. Az életre keltett példaemberek messzefénylő tetteinek sűrített felmutatása így telítődik az esztétikai értékminőségek lebilincselő árnyalatosságával. A lélek kétirányú kötelmeit megvilágító dikció öntanúsító erejével: hogy átérezhessük mindazt, ami az evilági és a transzcendens létvalóságához kapcsol minket; ami köt és emel. Köt a bennünk mélyről, gyökeresen tápláló és emel a fölöttünk, a magasságban lakozó feltétlen értékekhez. Ahhoz, amiből az ember legyőzhetetlen méltósága ered: a humanitás és a divinitás elorozhatatlan mindenekfölöttiségéhez.

Ha van valaki, aki a reformáció korának és kulturális, szellemi, spirituális erőfeszítéseinek kiemelkedő nagyságait, szellemóriáit úgy tudja feltámasztani, hogy azok művészi reinkarnációjával egyidejűleg az ódon korhangulat is maivá lényegülhessen: az régóta Tóth-Máthé Miklós. A korabeli létkérdések aktuális sorsproblémáinkká elevenednek, s a válaszok is megrendítő erővel vallanak feladataink, szándékaink, törekvéseink halaszthatatlan újraértelmezendőségére. Az örök reformáció – a megtartó hithűség és az őseredeti isteni igazságokhoz való folytonos visszaigazodás, megtérés – jegyében, az életigazító keresztyén magatartás sokszor a szűkös felekezeti szűkületen túli, ökumenikus és egyetemes dimenzióban, a lélektisztító igazságfelismerések szakrális perspektíváinak közegében. Ha tehát Tóth-Máthé Miklós filológiai hitelességet és lírai-poétikus átképzést szervesen ötvöző történeti életregények, biografikus portréművek, panoramikus kor-elbeszélések sorozatában rajzolja újjá a „fekete ember” Karácsony György, Károli Gáspár, Szenczi Molnár Albert, Méliusz Juhász Péter, Ráday Pál, „Kossuth papja” Könyves Tóth Mihály és mások alakját, ha karizmatikus református prédikátorok, lelkész-teológusok, biblia- és zoltárfordítók seregét varázsolja élővé: telitalálatosan illeszkedik a nemzetmegtartó „magyar vallás” szent örökségének követelményéhez. Nemcsak közvetítve, de teremtve is a személyiség- és közösségátformáló hit és tudás lényegminőségét. A hit és tudás hőseinek jelképösszegző megvilágításával téve lehetővé, hogy valaha mégiscsak felépíthessük azt a „Templomot”, az életérdekű létteljesség és a spirituális nemzetegység kultikus-rituális színhelyét, a szétszóródás után is, amelynek hiányát oly szívettépőn Ady is keseregte. Sárospatak, Debrecen, a Tisza-vidék, Erdély és az Alföld tájain különösképpen otthonosan, a református családi hagyományok légkörében felnövekedve – s az ember- és egyháznymorító bolsevik-ateista diktatúra idején is hitet téve, kiállva a krisztusi igazságok mellett – vált e szellemiség kiemelkedő megtestesítőjévé az író, aki minden körülmények között, régebben és most is, minden rabságot vagy enyhületet hozó politikai rendszertől függetlenül hirdette művein keresztül azt, ami az embert igazán emberré teheti.

Megannyi örök érték és megannyi sajátos írói tulajdonság: mindez arányosan összegződik, mondhatni szintetizálódik a Kálvin-regény lapjain. A regény hőse: névadója egy történelmi és történelmen túlra mutató szellemiségnek. Ami benne, szilárd alakjában és magatartásában összesűrűsödik: ihletforrása egész magyar keresztyén nemzeti létezésünknek is. Nem véletlenül nevezik a „mi Jánosunknak” őt még manapság is falusi közösségekben, s végtelenül megható az egyik zárójelenet az élete végéhez közeledő páratlan személyiségről e regényben is, amikor ezt fűzi hozzá az egyik Magyarhonból (az egykori tanítvány, Matthias Thurytól) kapott leveléhez: „Azt írja, hogy hazájában engem csak Kálvin Jánosként emlegetnek, és sokan meg vannak arról győződve, én is magyar vagyok. Azt válaszoltam neki, hogy nagy örömet szerzett a hírrel, és maradjak csak meg nekik ezzel a névvel. Azt kívánám – tettem még hozzá –, hogy bárcsak más nemzetek reformáltjai is a saját nyelvükön említenék a nevemet! Mert ez azt jelentené, hogy lelki polgárjogot kaptam náluk, akár a magyaroknál. Létezik-e ennél nagyobb elismerés?”

A regény az úgynevezett én-elbeszélés formájában idézi fel a nagy hitújító, hit-tudós, egyházkormányzó reformátor és prédikátor életútját. Az önéletírás, a memoár, az emlékirat hagyományos műfajában, amely a vallomástevő személyesség és őszinteség megkapó érzületével telítődik. Szent Ágoston, Rousseau, II. Rákóczi Ferenc, Bethlen Miklós és a többi nagy konfesszionális lángelme mellé sorakozik fel most Kálvin ezzel a fiktív élettörténetével. A számvető önéletrajz ugyanis valóságosan nem íródott meg (ismeretesek ugyan rövid emlékidéző-vallomásos szövegrészletek tőle) – de minthogyha most ezt az egész művet találta volna meg az író és adná közre. Bravúros prózatechnikai eljárás, megoldás ez, mert olyan, mintha egyszerre belülről és kívülről is látnánk Kálvin személyes sorsát. A regényi fikció szerint e megírt számadást a koporsóba tétette Kálvin, de úgy, hogy senki ne tudjon róla, ne is keressék sehol. Valóban az elképzelt isteni távlatból láthatunk tehát rá erre az egész elbeszélte élettörténetre – mintha nekünk sikerült volna kilesni a titkot. Mert kérdés, hogy ha nincs ilyen szövegmű, akkor most mi mit olvasunk a mai szerzői instrukció alapján? Többrétű képzeletjáték ez, hiszen olvassuk azt, amiről amúgy nincs feljegyzés – hacsak nem, csakugyan, az égben, a rejtelmes örökkévalóságban. S akkor pedig transzcendentális perspektívát nyer, ami a földi életben lejátszódott, amiről hihetjük is, nem is, hogy pontosan így vagy úgy történt. A modern prózaírás öntükröző sajátossága ez, amikor elbizonytalanodik maga az írás folyamata és eredménye. Viszont éppen ez ad tágas teret az írói fantáziának, s annak, hogy emlékezetes jelenetekben örökíthesse meg hőse alakját, cselekedeteit. A regénybeli Kálvin tehát az író szülötte, feldúsítva a rengeteg érzékletes, szemléletes életvonatkozással (például a hétköznapi, családi problémák, testi bajok és hajszolódások, tántoríthatatlan munkabírást igénylő erőfeszítések példáival, s az egyházalapító, gyülekezetszervező, közösségépítő, is-

kolafelügyelő és akadémiaindító, hitvitázó, lelkipásztori, vagyis ezerirányú szellemi és intézményi organizátori, alkotó élet mozgalmasságával, az apró, suhanó vagy éppen súlyos közelképekben ábrázolt esendő emberi pillanatok sorával) – másrészt mégis olyan történések közegébe ágyazva, amelyek történetileg hitelesek, valóságosak, adatoltan is valószerűek voltak. A rekonstrukció sem sérül, hanem inkább bővül: önelvűen, a regényben megteremtett magamagában válik így igazán autentikussá a főhős, megejtőn emlékezetessé, életszerűvé, emberarcúvá. Nincs szükség aprólékos egyeztetgetésekre a dokumentált események történettudományos alapjaihoz (miközben ezek azért szilárdan megformálódnak és kitetszenek) – mert egy új minőség állt elő: egy szinte velünk együtt lélegző ember valóságosnak és barátságosnak érezhető (mert elkötelezettség és meghittség szülte) sokoldalú jellemképe. Ez pedig felelősségteljes misszió a maga nemében: aki elolvassa a könyvet, olyan közel érezheti magához a történelemalakító nagyságot, mintha csak rokona vagy családtagja lenne. (S „nemcsak a főszereplő áll előttünk teljes plaszticitással, Kálvin családja, tanítói, barátai, hittársai, ellenfelei is mind olyan elevenséggel tűnnek fel, mintha az író mindegyikkel személyesen találkozott volna”; mintha csak „Théodore de Bèze képében maga léphetett volna be Kálvin otthonába, kérve, hogy írja meg élete történetét. /.../ Azért olyan meghitt, bensőséges és izgalmas könyv ez, mert érződik belőle a személyesség” – szól erről Szakonyi Károly méltatása *Reformátusok Lapja*, 2017. július 9./.) És ez maga a művészet varázsa és igazsága: s ez vélhetően mélyebbre ivódik a lelkekben, mint esetleg némely historiográfiai elmélkedés a kálvini magatartás olykor ellentmondásos vagy problematikus összetevőiről. A kerek és gazdag jellemrajz a komoran szigorú, zordon, merev „aszkéta” (sőt a negatív indulatok, türelmetlenségek hibáit is hordozó s ekként is számon tartott) Kálvinhoz (aki még magát is úgy látja, mint aki „olykor merev, nehezen oldódó” habitussal bír) lebilincselőn bensőséges és érzékeny tulajdonságokat is hozzákapcsol: ahogy korán elveszített édesanyját szerette, aki Isten templomok fölötti, mennyei lakhelyéről tanította őt, ahogy magába zárkozó, öntökéletesítő, kivételes szorgalmú puritán egyénisége („ellentétben Lutherrel, aki a nagy kitárulkozó volt, alkalmas vagy alkalmatlan időben, engem a nagy bezárkózóként tartanak számon”) döntően mégsem tartózkodott az igaz, hűséges emberi, eszme-, munkatársi, hittestvéri barátság vonzalmaitól sem, ahogyan a katolikus klérus szolgálatában munkálkodó, de a hivalkodó papokkal szembeni kritikáját sem elkendőző édesapját becsülte az egyenességéért és bátorságáért, ahogyan a testvéreit istápolta, segítette, támogatta, a feleségét, a korán elvesztett kisfiát szerette és siratta (és szerénységére jellemző módon a végakaratóban kijelentette, hogy jelöletlen sírba helyezték, és még beszédet se mondjanak felette, csak zsolnárt énekeljenek), ahogyan mestereit, követőit, híveit tisztelte, katartikus utolsó prédikációit betegen is tartotta, másfelől egy életén át

viaskodott a kicsapongó, szabados libertinusokkal, pápistákkal, anabaptistákkal és a törvényeket (például az úrvacsora sákramentumát) nem tisztelő hitetlenekkel, ahogyan tanult és tanított, amint megalkuvás nélkül harcolt a hitvalló közösségek megszervezéséért, Genfben végül másodsorra sikerre és fundamentális történelmi eredményességre juttatva a megreformált egyházi (konzisztórium) autonómiát (de sikeresen meggyőzve a helységtanácsi városvezetést is), ahogyan száműzetései, üldöztetései közepette is meleg szívvel bánt például a rokonaitól kapott kedves lovával, amiképpen könyveit – fő művét, az *Institutiot* – írta és egészségét sem kímélve dolgozott, s közben az önironikus, akár tréfás önkritikától sem riadt vissza, amilyen emberségesen kívánt volna bánni még az esküdt ellenségeivel is összejátszó fanatikus Szervéttel (azt remélve, hogy bár sose kellett volna vele összecsapnia és eretnekként kényszerűségből máglyára küldenie – miközben tanaihoz méltó bölcsességgel magukat mindkettejüket csupán egymással hiábavalón viaskodó porszemeknek tekintette) – és így tovább, a markáns és éleletes jelenetek rengetegéig. Voltaképpen a kontúrosan megjelenített és szuggesztíven olvasmányossá színezett epikai erejű életképek sorozata, ami a regényidő magával ragadó tempóját és hangulatát megteremti. Kortörténelmi és élénken jelenkori sugárzású inszenírozó atmoszféra lengi be a regény világát. A Szervéttel pereskedő indulatok végkimenetelekor egészen megrázó, ahogyan utolsó beszélgetésükkor – mindketten (a Szentháromság feltétlenségében hívő Kálvin és az antitrinitáriánus Szervét), meggyőződve hitük igazságáról, legvégső és megfellebbezhetetlen bíróként, s szinte meg is engesztelődve egymást iránt – a legvégső eszkatológiai bizonyosság felfedését a mindnyájunk fölött ítélő Úristenre bízzák. „– Látod, Jean Calvin, ez az, amiért még szembe akartam nézni veled. Az egyetlennel, aki legalább úgy ragaszkodik a maga igazságához, mint én az enyémhez. Állhatatosan mind a ketten, de ehhez már semmi köze a földi ítélkezőknek. Csak a legfőbb bírónak, Istennek, aki már tudja mindkettőnk igazságát. Beleegyezel abba, hogy hozzá fellebbezzünk? – Beleegyezem – hajtottam meg a fejem –, és reménység szerint azt kívánom, hogy találkozzunk majd azon a mennyei tárgyaláson. – Ezt vártam tőled, Jean Calvin – mondta Servet –, és én holnap minden bizonnyal előremegyek. Ne siesd el, mikor jössz utánam, odaát már úgyszincs háttáridő!” Mintha ez is jelezné, hogy az egész konfliktusban Kálvin felelőssége sem tagadható vagy hárítható el, s napjainkban már maga az egyház is a történelmi kor számlájára írt vétekként könyveli el a *Restitutio*val a „megcsontosodott dogmák” ellen lázadó rivális és ellenlábás elégetését.

A gördülékeny történetmondás, dialógusformálás, leírasmód külön erénye, hogy sajátos élénksége és megelevenítő zsáneres realizmusa a kálvini életút (amelyet nem „szelíd virágágyások” szegélyeznek, „hanem máglyák és akasztófák”) megannyi eseményrészletét képes élvezetesen magába sűríteni, tömöríteni – a

túlzsúfolás veszélye nélkül. A gyermekkori családi élmények, az ifjúkori idők, a tanulóévek, a jogtudományi, teológiai stúdiumok buzdító (olykor értetlenkedő) tanárok, diákok között szerzett kollégiumi tapasztalatai, a szakadatlan csatározás az ellenreformáció erőivel meg a szembezállás a különféle vallási mozgalmak dekoncentráló, destruktív (a „bomlasztó”, gyűlölködő tivornyázásban Kálvint egyenesen „Káin”-ként csúfoló) zűrzavaraival, a helyszínek, városok, egyházi körök sokasága, amelyek közegében működött (Noyon, Párizs, Orléans, Bourges, Nérac, Bázél, Strasbourg, Genf és a többi), a francia király megfélemlítő erőszakossága előli menekülések idején a kiváló írói-művészi érzékű, tehetségű – nemkülönben jó kedélyű – Navarrai Margit barátsága, menedéknyújtó segítőkészsége, a genfi köztársaságban zajló parázis viták, háborúskodások, majd végül konszolidációs folyamatok színes sorozata, forgataga: mind-mind a történelmi valóság-hűség csorbulása nélkül vetül elénk. Amikor az író (a könyvbemutatók, interjúk alkalmával) azt hangsúlyozza, hogy ő a nagy reformátor mögött lévő embert kívánta ábrázolni, akkor bizvást kiegészíthetjük: talán nem is annyira mögötte, mint inkább benne, magában a nagy reformátorban összetorlódó érzelmek, reflexiók, gondolatok életszerű összetettséget tudta érzékeltetni. S még anekdotikus, kedvesen humoros árnyalatok is kirajzolódnak: a gyerek Kálvin engedetlenül nem csókol kezét a kanonoknak, s édesanyja kérdőre vonó feddésére pedig így válaszol: „előtte már megcsókoltam Szent Annát, és ez a pap még csak nem is szent!”

De mivel a reformáció nem a keresztyénséget tagadó, hanem azt korrekciós szükségből megtisztítani törekvő fejlemény volt, ezért ennek a könyvnek is az egyik legszebben csengő üzenete azt hirdeti, hogy bármilyen ellenségeskedés helyett a valódi hit lehet csak üdvözítő; „a mi meggyőződésünk nem olyan hitté akar formálódni, hogy egy meglévő egyház hátára kapaszkodva hirdesse a tanait. Hanem éppen azt akarnánk, hogy megférjenek egymás szomszédságában” – szögezi le a regénybeli Kálvin; mire nagybátyja ekképpen erősíti ezt meg: „Ha mások is így gondolkoznak majd a ti vallásotokban, eljön az idő, amikor a különbözőségek ellenére is, a hit mégis összeköt bennünket.”

(Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2017)

Sz. Tóth Gyula

A vasi Szindbád kalandjai

Pusztay János: Szabáriától Szibériáig

Nem is Szindbád, egy tudós utazó igaz meséi, ezeregy is talán, Alpokaljától Nyugat-Szibériáig: „Útjegyzetek”. Kis alakú, vaskos (273 oldal), de jól forgatható, keményfedelű könyv. Az első borítón (fedélen) két színes fotó, a szombathelyi borostyánkő-út és egy szibériai rénszarvas fogat. Csak hogy tudjuk az útirányt. A hátsó borítón maga az utazó: Pusztay János mosolyog ránk, kedvenc állatáról szóló kis történettel hangol az olvasásra. Medvekulturusz: a medve és az ember kapcsolata. Ilyen hangulatban készülhetünk az útra, színes fotók csábítanak, mintha útikönyvet tartanánk kezünkben. A szervezők semmit nem bíznak a véletlenre, az Előszóban pontosan kiderül, kivel is ülünk szemben. Kire is bízunk magunkat. Szakmai élete összefoglalva: rangos, nemzetközi hírű professzor, jeles kitüntetésekkel. Megbízható vendégvezető, születésének helye Szombathely, Savária, amelyet arrafelé sokáig Szabáriának neveztek. Nem arról van szó, hogy onnét Szibériáig kellett futnia, bár néha úgy érezte, a távolban inkább megértik a szakmai törekvéseit, jobban kiteljesítheti azokat. Szemét nem Nyugatra, hanem Keletre és fel, a Baltikumra vetette. De, mint a föl-földobott kő, hazajön a fiú, hogy rendezze élményeit, s hogy tudását a hazai terepen hasznosítsa. A könyvben nem a szorosan vett szakmai munkájáról kíván számot adni, hanem, a szakmájával összefüggő utazásokról, amelyeken keresztül, miként az Előszóban megvallja: „egy nyelvcsalád jelentős részének veszélyeztetett helyzetére sikerül talán rávilágítanom”. És mindez már itthon, Badacsonytomajon és Horvátzsidányban, a távolság viszonyító nyugalmával.

Vágjunk neki, Tallinnban kezdünk. Mivel főhősünk 2001-től egy évtizeden át aktívan részt a Finnugor Népek Világkongresszusa szervezési munkálataiban, eljött az idő, és 2004-ben már ő tartotta a plenáris előadást a IV. kongresszuson. Az UNESCO adatai szerint a világ nyelveinek száma (jelenleg 6-7000) évente néhány százalékkal csökken. Pusztay János számot vetett: „A finnugor népek közül az észtek, a finnek, a lívek, a magyarok és a lappok nagy része az Európai Unió keretein belül alakíthatja jövőjét”. Főként az oroszországi nyelvrokaink sorsát tartotta (és tartja) aggodalmasnak, tehát erre összpontosított. Szerinte az oroszországi finnugor és szamojed népek jövőjét két tényező határozza meg: a politikai/közigazgatási keretrendszer és nyelvrokaink akarata. Előadásának címe: „Az ifúság a jövőnk záloga”. A kongresszus után Mádl Ferenc köztársasági elnök elkérte tőle az előadás szövegét (9–38.).

Nagy körutazás következik: Riga, majd Észtország legnagyobb szigete, Saaremaa, (persze konferencia), majd Tallinn, a 23. dalosünnep. A néprajzos Lennart Meri, észt államfő beszédében hangsúlyozta: „A dalok nem mérhetők sem arannyal, sem ezüsttel, sem pedig pénzzel. A dal mozgásba hozza a kerekeket” (88). Az 1999–2000 közötti időszak eseményeit a háromrészes Baltikumi Naplóban követhetjük nyomon (39–92). Izgalmas, érdekes képet kapunk a tájról, a vízi élet hangulatáról, az utazás körülményeiről. Betekintünk az ízlésesen berendezett rigai piacra: gyümölcsből, zöldségből, húsfélésegekből gazdag a választék. A vendégeket orgonakoncertre is meghívták. A gasztronómia sem hiányzik, van arrafelé olasz, ír, kínai konyha, „szovjet” vendéglők sem hiányoznak. Az északi szőlőbor mellett Lettországnak nagyon népszerű a sör. Bár Pusztay János részeg embert nem látott, azt az adatot azért közli, hogy a lettek keményen alkoholizálnak: Európában a 22 liter/fő tiszta alkoholfogyasztásával „előkelő” helyen állnak. A nemek megoszlása: 1000 férfira 1167 nő „jut”, a lettek körében viszonylag sok a magas életkort elérő ember. Az élmények fokozták a térség iránti érdeklődését, mely elkötelezettségéig erősödött.

A kultúrában és a politikában beálló változásokról nagyon érzékletes leírást kapunk. Nagy kérdések kerülnek elő: függetlenség, a balti államok együttműködése, érdekérvényesítés, a tekintélyuralmi rendszer... Minden relatív, ahány táj, annyi szokás. Lettországnak például a diktátor elnök szerepét pozitívan ítélték meg. De kemény a NATO-csatlakozás kérdése, az állampolgárság megoldása. Az megállapítható, hogy a Baltikum, megszabadulva a „szovjet megszállás kényszerzubbonnyától” politikailag, gazdaságilag, kulturálisan egyre színesebbé válik. Finnország híres toleráns kisebbségpolitikájáról. Kevésbé ismert: „... a cári Oroszországban, amikor Finnország 1809–1917 között nagyfejedelemséggént Oroszország része volt, a finn területen három államnyelv létezett: a finn, a svéd és az orosz” (181). Előkerül Magyarország és a balti államok kapcsolata. Öröndetesnek tartja a szerző, hogy Észtországgal újra lesz nagyköveti kapcsolat. Sorjáznak a statisztikai adatok az országok életéből, de az utazások fő tárgya a kisebbségi nyelv, a nyelvpolitika, a nyelvészet, a nyelvtörténet.

A feljegyzésekben nagy teret és hangsúlyt kap a tudomány. A főbb témák: az Észak-Európa népeinek, nyelveinek eredete, kialakulásuk folyamata (63). Interdiszciplinaritás, „a hagyományos felfogás keretein túllépve, s minél több tudományterület bevonásával. Eddig a nyelvészeté volt a döntő szó, most – bár szerintem a nyelvészet dominanciáját nem lehet feladni – az eddigiéknél nagyobb súllyal szerepel a régészet, új szempontként kerül be az antropológia, s főként a génkutatás” (64). Még a történésekre, a paleontológusokra is nagy feladatok várnak. Izgalmas az uráli történeti-összehasonlító nyelvészet eredményeinek kritikája, az újabb kérdésselvetések, illetve az újabb vizsgálatok megindítása, például a

nyelvfejlődési tendenciák figyelembevételével. Vagyis a hagyományos, nyelvészeti megalapozottságú finnugrisztika újbóli áttekintése, a vándorlások, a nyelvcsalád kialakulása, illetve felbomlása nézőpontjából. És máris a mai éles vitatémánál tartunk: a magyarság kialakulása, nyelvfejlődése. *Nyelv? Politika?* kérdezte Pusztay János korábbi könyvének címe. Az itt tárgyalt könyvben válaszokat találunk, igen, nyelvpolitika. Keményen szól a kérdés: „Mit tudunk a balti államokról, de akár csak a szomszédos országokról? És mit tud rólunk, közép-európaiakról a külvilág? Nem is kell Amerikáig mennünk, elég csak Brüsszelig. Márpedig a tudatlanságból születnek az előítéletek, az előítéletek pedig politikává fajulhatnak, kiváltva akár háborút is” (101.). Brüsszel egy korábbi munkájában is –*Találkozásaim Patyomkin herceggel* – élesen kerül elő: kirajzolódik a nyelvi kultúra, a geolingvisztika hatalmas tere, amely, a hamisságokkal együtt, a Volga–Káma vidékétől Belgiumig terjed. A transzatlanti példák mellett Patyomkin Brüsszelben is feltűnik. Lehet ez? Ezt igyekszem bizonyítani a róla készült recenziómban: *Lélegzés hamis kulisszák mögött.* (Magyar Szemle, 2015. 11–12. 114–118.)

A professzor küldetésének tartja a kis népek nyelvének védelmét, mert a nyelv kultúrát hordoz. Ebben pedig a kultúrkapcsolatok segíthetnek, például tankönyvek a magyar és a finnugor szakos hallgatók számára, ha csak szemelvényekkel is népköltészetükből. (Ő maga állított össze és fordított le egy kis kötetnyi lív népdalt és közmondást. (*Ahogy tudok, dalolgotok*, kétnyelvű kiadás, 2009) A magyar jelenlétről röviden: Tallinn főterén található Tallinn első patikája, a „magyar” patika 1422-től, külön könyvet érdemelne Báthory István erdélyi fejedelem, lengyel király uralkodása, mely „a Baltikum kultúrtörténetének fényes fejezete” (115). Az oktatás sokat segíthet, Mordvinföldön például az iskolarendszer fontos eleme a nemzetiségi iskola. „A köztársaságban 324 nemzetiségi iskola működik...” (159). Sok kérdés kerül elő, válaszokat is kapunk.

Most már csak pillanatfelvételek a könyvlapokból. Száguöldünk: Mariföld, Mordvinföld, Udmurtia, Komiföld. És harmadszor is felemelkedik a gép Szibéria felé. „*Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj*”, noha a szülőháza „arrébb” van, Pusztaynak sokat jelent e táj. Tudományos ismerkedés, az 1917-es forradalomról is előkerülnek történetek, de a hiedelemvilág az izgató, a sámánizmus meg a totemizmus. Sok minden érte utazónkat, semmi nem vette el kedvét, hogy majdan a szamojéd nyelvekkel is foglalkozzon.

A recenzens – aki egykoron orosz nyelvi tanulmányai során eljutott Moszkvára át az akkori nevének Leningrádig, ám francia szakossága a frankofón társadalmak kutatására ambicionálta – nagy örömmel fedezi fel a keleti végeket. És arra csábítja az olvasót, ismerje meg ő is, vesse szemét Keletre, a nyugat-európai zajos, olykor összevisszaság után pihentető lesz, és tanulságokkal szolgál szellemnek, szívnek.

Pusztay János sokoldalú alkotó: kutató, konferenciákon előadó, konferenciákat

szervező, különböző műfajokban jelenik meg, nyelvi varázsló, fordító és műfordító oda és vissza. E könyvében a nyenyec költő, Jurij Vella verseiből olvashatunk átültetéseket. Több könyvét recenzáltam, ismerem személyesen, szívesen mesél, jókat lehet beszélgetni vele, szójátékok megengedve. Több szerepben létezik, illeszkedő nyelvhasználattal, kódváltásokkal. Egy komoly tanár, hogy lehet ilyen vidám? Emelkedett földközelség, földön járó élénk figyelő. És nagy utazó. Vajon hány kilométert utazott „össze” munkái során? A kötetben sorjázó jegyzetek nyomán csak részleteiben következtethetünk erre. Ám egy csinos kalandtérkép így is megrajzolható.

„Köröttem a világ”, írja, s azt is, álmodozó. A valóságból álmokat sző, a szálakat összekapcsolja, ezzel az attitűddel: messzelátót hord magában. Utánajár, meg is győződik a helyszínen. Meglát olyan pontokat, amelyeket más nem. Össze is tudja kötni, tervez, ami már nem álom, le is írja. Ez már sok a szűkebb szakmai környezetnek. Miért? Nem mernek (nem tudnak?) álmodni, nincs messzelátójuk, és féltik a területet, a magukét. Néhány társával megszervezi és működteti a Genius Savariensis Szabadegyetemet. Szomorú (keserű?) szavak az utóhangban: „A programok nagy része nem érte el a helyi sajtó ingerküszöbét, a politikusokét pedig egyáltalán nem”. Egy modern kori Don Quijote, írták róla. Blikkfangos újságcím, de sántít. Pusztay nem szélmalomokkal harcol, Pusztay küzdve terem.

Tudomány, romantika, realizmus, *Urbi et regioni*, a Szülőföld és tágabb terei – Szombathely, a szülőváros, és az a régió egyben a világ. Kinyit, messzire tekint. Így néz, él és alkot Pusztay János. Mindez tölti a *viszonyítás* tartalmát, hitelesíti a mértékadó *konfrontációt*. És ez így magabiztos *identitást* jelent. Amire oly szükség lenne a hazai tájon.

Feltétlen szólnunk kell a szerkesztésről. Világos, áttekinthető, a sűrű anyag követhető, a hivatkozások pontos eligazítással szolgálnak kutakodók számára, a színes képek életpizódokat közvetítenek. Hangulatos, tanulságos olvasmány kultúraőrzésről, felelős emberi tartásról. Felelős szerkesztő Sebestény Ilona, aki kifinomult ízléssel rendezi össze a könyvet. És nem csak ezt – nagy műveltséggel, kánonoktól mentesen, értékalapon végzett munkája nyomán kiváló szerzők, nagyszerű művei jelennek meg a Nap Kiadónál. Mint a tárgyalt darab: tudományos ismeretterjesztés, hol könnyebb, hol töményebb részekkel. Adatok, tények, problémafelvetések – gazdag dokumentumgyűjtemény, elmélkedésre. A szerző és a kiadó sikeresen egymásra talált. 5 plusz 2 könyve jelent meg, köztük: a már említett *Nyelv? Politika?* aztán *Szetu nyelvtan*, szótár és két fordítás szetu nyelvből: *Pekó* eposz és két epikus ének.

Az írásokból, más műveiből is egy szórakoztató professzor képe bontakozik ki. Játszani is enged. Babits és más költők verseiből előadóesten szaval. S ha már így van, játsszunk kicsit. A könyvben ugyan nem szerepel konkrétan, de Pusztay

János már említett sokszínű tevékenységéből következően még ide hozunk egy „esetet”. Ugyanis, minden más mellett, közreműködött Fűzfa Balázs emlékezetes országjáró verssorozatában. A 12 verset lefordította több finnugor nyelvre, egy reprezentatív antológiában meg is jelent még 2012-ben. (És közreműködésével van más is: egyrészt a finnugor irodalmak 12 legszebb verse, másrészt a legszebb 50 magyar vers finnugor nyelvű kötetei.) Aztán ráadásként saját verssel állt elő. Ha már Fűzfa Balázs 12 verset választott, ő se maradjon ki, „később” megírta a maga versét, szintetizálva az „egészet”.

12 vers

Húzd rá cigány, megittad az árát.
Elmondanám ezt néked, ha nem unnád:
Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
A mélyben néma, hallgató világok,
Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.
Hűvös és öreg az este,
... e lágyn takaró, / fekete, sima bársonytakaró.
Létem, ha végleg lemerült,
Milyen csonka ma a Hold,
Mert elhagyatnak akkor mindenek,
Földtől eloldja az eget a hajnal.

(Forrás: Koltótól Koltóig, 12+1. = A tizenkét legszebb magyar vers, alkotószerveztő: Fűzfa Balázs, Szombathely, Savaria University Press, 2016, 139.)

Bravúrosan játékos, játékosan bravúros. Olyan gyöngyszem, melyet nem hagyhatunk ki, játsszunk hát! A feladvány: Melyik 12 versről van szó? A választ, címmel, költővel megnevezve, kérjük eljuttatni az Agria szerkesztőségébe. De minden bizonnyal Fűzfa Balázs mint rendszergazda és a költő Pusztay János örülnének, s talán még jutalmat is kitalálnak. Szép és hasznos élmény vár az olvasóra.

(Nap Kiadó, Budapest, 2018)

Jakab-Zalánffy Eszter

Egy próféta (ön)arcképe

Madarász Imre: „A szabad ember példaképe.” Alfieri-versek elemzése

Madarász Imre, a jeles italianista-irodalomtörténész a téma iránti mély elkötelezettségéről tesz újabb tanúbizonyságot e kötettel, mely a szerzőnek az olasz irodalom egyik legnagyobb klasszikusáról, Vittorio Alfieriről írt immáron ötödik könyve. Négy Alfieri-monográfia után ezúttal a petrarcista hagyományt megkoronázó költő legszebb, s egyben legnagyobb hatású verseinek elemzéseivel találkozunk, s betekintést nyerünk Alfieri hazafias szenvedélyű lírájába. Alfieri a XVIII. századi olasz irodalom egyik legjelentősebb alakja, akiben az utókor az egységes Olaszország prófétáját és a XIX. századi modern olasz irodalmi élet védőszentjét tiszteli. Ő maga nagyrabecsüléssel tekintett az olasz irodalmi hagyomány legmagasabb képviselőire, a trecento és a cinquecento titánjaira. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy ez utóbbi korszak talán legnagyobb alakjának, Machiavellinek rehabilitációját éppen Alfieri indította útjára Itáliában. Ahogyan Saverio Bettinelli, a Risorgimento első nagy kultúrkritikusa megfogalmazta: Alfieri nem volt más, mint „politikusi, aki költő akart lenni.”

A kötetben sorban tíz verssel ismerkedhet meg az olvasó. A *Csalhatatlan, igazmondó tükrökép... (Sublime specchio di veraci detti)* az első, amelynél már a cím is mutatja, önarcképpel állunk szembe. A költő nem csak fizikailag veszi végig vonásait, sokkal inkább jellemfeltárás e költemény. Alfieri kulcsszonettjének is tekinthetjük ezen alkotást, amely magában hordozza a klasszicista nárcizmus jegyeit, ám jóval túlmutat ezeken. Ahogyan a kötet szerzője rámutat, nem annyira a klasszicizmus hagyományai, mint inkább a romantika előjegyei mutatkoznak itt meg. A filozófus költő büszkesége és elégedetlensége feszül e sorok között, melyek zárásaként a költő bölcsen az utókorra hagyja a dilemma fölötti ítélezést.

A második versről talán nem túlzás azt állítani, hogy Alfieri legtöbbet idézett szonettje, az *Igaz férfi, szívben, értelemben... (Uom, di sensi e di cor, libero nato...)* a költői én elé állít tükröt. A felvilágosult költő politikai filozófiája is feltárul a sorok között, hiszen a rousseau-i reminiscencia, „az ember szabadnak született” egyértelműen kijelöli Alfieri szellemi útját, így a „zsarnokölő” titulusra méltán rászolgáló költő programversének is tekinthetjük, mellyel művészien summázza mindazt, amit tragédiáiban és politikai értekezéseiben is kifejt.

A következő szonett talán a legkiemelkedőbb jelentőségű. Ugyanezen önarckép-verscsoportnak a tagja, és Alfieri ars poeticájának alapjait tartalmazza, Az,

*akinek keblében, mint a láng, vágy...*a zsarnokellenes, „néptribun-író” költőnek mutat utat, mely mondandójában rengeteg átfedést tartalmaz a zsarnokellenes értekezésekkel összehasonlítva (*A zsarnokságról, A fejedelemről és az irodalomról*). A költő kötelességének érzi, hogy – ha már karddal nem tehet – az irodalom szárnyain vezesse népét, és legyen ezáltal próféta, a születendő nemzet prófétája. S hogy valóban próféta volt, mi sem bizonyítja jobban, hogy Giovanni Spadolini grandiózus életrajz-gyűjteményében (*Akik megteremtették Olaszországot*) egész fejezetet szánt Alfierinek, a Settecento legnagyobb költőjének, aki a Risorgimento patriotáinak szellemi útját jelölte ki.

A *Nagy némasága rémes rengetegnek...*képviseli mindazt, ami Alfieri számára a poétika volt. Szerelmi-forradalmi-filozófiai költemény, mely átível a petrarcai lírai hagyománytól (*Magamban lassan, gondolkodva járok*) egészen a rousseau-i természetfilozófiához. Ily módon ékes példája e vers Alfieri sajátos stílusjegyének, a protoromanticizmusnak, ahogyan Benedetto Croce, a XX. század legnagyobb olasz filozófusa nevezte. Madarász kiemeli, hogy Csokonai *Az estve* című költeménye méltó esztétikai rokona Alfieri alkotásának. Az olasz költőóriás-elődöknél maradv a kötet szerzője Dantéval is párhuzamba állítja az *Isteni színjáték* „egyenes út”, „igaz út” motívuma okán („diritta via”, „verace via”), amit Dante elveszített – mondja Madarász – azt Alfieri megleli saját századában.

A felvilágosodás észelvősége mellett jól megfért az eszmei szerelem dicsőítése is. Az örök múzsához, Luisa Stolberg d’Albany grófnőhöz írt szonett is kulcsfontosságú a felvilágosodás lírájában. A kötetben két páratlan szépségű és költői erejű verssel ismerkedhetünk meg Alfieri tollából. A *Se io t’amo?* kérdéssel válaszol a kedves „vallomáskérő” kérdésére, amelyben a költő végsősoron belátja, „hozzám már hűtlen lettek a szavak.” A klasszicista vonások és a Petrarca-hagyomány egyaránt kiemelkedik a költeményben, példának okáért Szapphó korai verseivel is sok hasonlóságot mutat. A másik szerelmes líra a *Gyakorta hosszan s rettentő mogorván...*(*Tante sì spesse, sì lunghe...*) kezdetű. Alfieri, ahogyan Madarász Imre rávilágít, inkább a romantikus Petrarcában ismerte fel önmagát, a „Settecento erotikus költőivel” szemben. Az „ártalmas kígyó” lehet a bibliai kígyónak metaforája, mely az első emberpárnak vesztét okozta, jó és rossz kettőssége feszül tehát a versben. Ezt erősíti a Petrarca-reminiszcencia is a *Daloskönyv*, a *La vita fugge...* kezdetű szonettjéből („*ha sorsom nem tartana aggódásban, / rég vége volna kínzó gondjaimnak*”). A vers a szerelmet, mint örült extázist, abszurd állapotot jeleníti meg.

Lírájában a nagy költőelődöknek is emléket állít Alfieri. Danténak, Petrarcának, majd az ezeket követő versben még két nagy vátesz költővel egészíti ki a halhatatlan itáliai poéták sorát, Tassóra és Ariostóra emlékezik. Rendkívüli jelentőségű és kettős dicsőséggel bír, hogy Dante Alighieri itáliai kultuszának felemeléséhez maga Alfieri és az ő költészete járult hozzá leginkább, a dantei hagyomány pe-

dig magát Alfierit tette halhatatlanná. A Sommo Poetának, az olasz költők legnagyobbjának méltó örököséként indult el ugyanazon poétikai-filozófiai alapon, mint a nagy firenzei előd. Így lehetett Alfieriből az „Új Dante”, ahogyan már a Risorgimentóban Vincenzo Gioberti nevezte őt. Petrarca a másik nagy „csillag” – ahogyan Madarász utal az Alfierit megihlető példaképekre – a firenzei hármaskorona második alakja. A kiüresedett petrarcizmustól kiábrándultan, Alfieri voltaképpen elérte, hogy Petrarca költészetének gyökereihez térhessenek vissza. Mint a kötet szerzője felhívja rá a figyelmet, Dantéra, mint atyára, Petrarcaéra inkább, mint rokon lélekre tekintett Alfieri. A versben, mintegy zarándokútján felkeresi Petrarca házát, melyben a nagy előd Laurához írta eszményi szerelemnek verseit, és átlényegülve adja át magát a múzsa hiányából fakadó bús ihletnek. A felvilágosodás századában Alfieri így segíti át Petrarca méltó hírnevét a romantikába.

A négy nagy váteszköltőről írt vers megihletője egy képzőművészeti alkotás, egy rajz, melyet Alfieri kedvesétől kapott. E kép indítja el a filozófus költő elmélkedését négy nyelvújító titánjáról az olasz irodalomnak. Dantét és Petrarcat említi először, majd egy másik kettős emlékművet állít Tassónak és Ariostónak. Ez utóbbit Alfieri, mint egyetlen olasz eposzköltőt magasztal. Szerénytelenül a költő magát is az illusztris társaságba helyezi, intellektuális büszkesége ugyanis erre hajtja. S ahogyan Madarász írja, a hálás utókor mindezt elismerte, amikor Astiban álló szülőházának falára vésette: *„Oh, Hírnök, sötét század fia valál bár, íme, fennen fénylik korunk, mit megjövendöltél.”*

Alfieri sírversének tanulmányozásával zárul a kötet, a *„Sírkő, koporsó, Élet, íme készek...”* kezdetű verssel. A kötet írója e helyütt újra emlékeztet a heideggeri értelemben vett létezés problémájára, amely szerint a költőnek „saját magán kívül kell kerülnie”, hogy létezésének valódi értelmét megláthassa. A Foscolo *Síremlékeit* előlegező szonett a költői létezés esszenciáját örökíti meg, a zsarnokellenes szabadságvágyat, mely Alfierit egész életében írásra buzdította. Madarász Imre e helyütt kiemeli a szabadságvágyat, melyet az utókor is a legtartósabban megbecsülni bizonyult. Ez az eszme lehet tehát ab ovo kiindulópontja Alfieri örökérvényűségének, és segíthet népeket, szellemeket megújulni a változó időkben.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018)

Madarász Imre

Túl az akadémiákon

Tombi Beáta: Tudomány és ismeretterjesztés a XVII–XVIII. századi Itáliában

Tombi Beáta, a Pécsi Tudományegyetem kiváló italianistája – sok színvonalas és fontos publikáció között egy Ugo Foscolo huszadik századi utóéletéről szóló becses könyv szerzője – *Tudomány és ismeretterjesztés a XVII–XVIII. századi Itáliában* című új monográfiájával ezúttal is olyan művet publikált, amely a „nagykönyv” minden előírásának megfelelő, fajsúlyos szaktudományos disszertáció. De ez az éremnek – ami alatt érthetünk virtuális kitüntetést is – csak az egyik oldala. Mert a „Szakma” beavatottjainál jóval szélesebb és változatosabb publikum számára tartogat megszívlelendő tudnivalókat és gondolatébresztő tanulságokat. Annál is inkább, mivel legalább három, egymással határos tudományterület – az irodalomtörténet, az eszmetörténet és a tudománytörténet – egyaránt büszke lehet rá. És nem csupán ez tudható be érdemének. Hanem az is, hogy az általa megnyitott távlatok túlmutatnak a szaktudományosság szűk körén. E téren figyelemre méltó egyezés mutatkozik a munka tárgya és irodalmi (vagy, ha úgy jobban tetszik, kommunikációs) helye-rangja között. Ahogyan egyik alaptézise, hogy „a XVII–XVIII. század óriási változást hozott társadalom és tudomány kapcsolata szempontjából. A tudomány ugyanis ebben az időszakban kilép az akadémiák falai közül, és beköltözik az emberek házaiba”, úgy saját maga is – bár mindvégig megőrzi szigorú tudományosságát – minden művelt, gondolkodó olvasót hozzásegít a modern nyugati műveltséget alapvetően meghatározó felvilágosodás jelentőségének felismeréséhez. Az európai és egyetemes kultúrát a szélesen értelmezett – nem kizárólag a Fény Századára vonatkozó, hanem annak előkészítését, „elő-századát” is magában foglaló – felvilágosodás ugyanis azzal forradalmasította („tudományos forradalommal”, „paradigmaváltással”), hogy a nevét adó Fényeket kivitte a „nép közé”, a tudást, a tudományt immár nem szentélynek, de iskolának, nem elefántcsonttoronynak, de fényszórónak tekintette, művelőit, a tudósokat pedig többé nem papoknak, hanem népnevelőknek. Természetesen mindama feszültségekkel és ellentmondásokkal egyetemben, amelyekre a monográfus mindama éles szemmel és tárgyilagossággal rámutat.

Italianisztika és egyetemes kultúrtörténet legjelentékenyebb és legjelentéstelibb találkozása a könyvben a Galileitől Algarottiig ívelő korszak folyamatosságának és változásainak kimutatása, és ezzel annak bebizonyítása, hogy az olasz felvilágosodás, az „Illuminismo” az európainak nem perifériáján, hanem centrumában

ragyogott, és szórt fényt. Alfieri és Beccaria kutatója úgy érzi, meggyőződésében eszmetársra, harcában fegyvertársra talált.

Centrum és periféria viszonya más vonatkozásban is újszerűen lép elénk a monográfia lapjain. A tudós szerző éppúgy figyelmet szentel a kultúra fórumainak, az akadémiákat szinte jelképes érvénnyel felváltó irodalmi szalonoknak, kávéházaknak, folyóiratoknak, mint a traktátusokkal „rivalizáló” folyóirat-cikkeknek, dialógusoknak, „kevert műfajoknak”. S amiképp a felvilágosult-felvilágosító „tudományos és ismeretterjesztő műfajok” termékeny „dialógust nyitottak” korukkal, kortársaikkal s az utódokkal, úgy Tombi Beáta tudományos monográfiája is pályatársakat, olvasókat kérdez, világosít fel, hív vitára, ösztönöz közös gondolkodásra és saját utak, megoldások keresésére, a „diskurzus” és a munka folytatására, ihlet új tudományos eredményekkel új tudományos eredményekre.

(L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018)

Oláh András

Dilemmák és moralitás

Bakacsi Ernő: A hombár rejtélye

Időutazásra invitálja az olvasót *Bakacsi Ernő* új novelláskötete. Történeteiben – bár többségük az úttévesztésekkel teli jelenkorban játszódik – felvillan a múlt század 30-as éveinek paraszti világa, a Rákosi-kor nyomasztó atmoszférája, az 56-os sortűz emléke, a rendszerváltás reményteli időszaka is.

Miként azt a kötet előszavát jegyző *Ködöböcz Gábor* találóan megállapítja, „*Bakacsi Ernő bámulatos valóságismerettel bíró, feltétlenül életigenlő, fokozottan természetközeli író. Történeteiből, figuráiból, beszédmódjából, sőt egész látás- és ábrázolásmódjából is természetesség, elevenesség és keresetlen egyszerűség árad.*”

Bakacsi úgy teremti meg és írja le történeteinek szereplőit, hogy azok közvetlenek és hitelesek legyenek. Láthatóan jól ismeri azt a világot, amit megjelenít. Az események gyakran nem jelen idejűen tárulnak az olvasó elé, hanem a vívódó ember magában hordozott emlékeit vetítik elénk.

A művek középpontjában a szeretet- és boldogságkeresés – vagy legalábbis a megnyugvás, a lélek egyensúlyba hozása – áll, de gyakran a legidillibb pillanatban is felsejlik a tragikum, a fájdalom, a hiány, a veszteség, és elő-előbukkan a lélek sötétje.

Sorsokat villant fel a szerző. Többnyire köznapi embereket. Megjelenik a kisiklott – menthetetlen – élet: a világ elől az alkoholmámorba menekülő, tehetetlen férfi testi-lelki pusztulása (*A becsület ára*). Szemtanúi lehetünk a kapcsolatok kiégésének, leépülésének, barátságok felszámolódásának (*Rejtélyes lélek*). Akad olyan novella is (*Geller*), ahol látszólag nem történik semmi rendkívüli, csupán egy ember ráébred arra, hogy nem kísértheti tovább a sorsot. A figyelmeztető jel célba ér.

Láthatjuk, hogyan vezet egy rossz álom – és a zaklatott idegrendszer – tragédiához (*Az álom*). De felbukkan a gyermekét és feleségét elvesztő, magát a munkába és emlékezésbe temető férfi sikeres visszakapaszkodásának története is a reménytelen depresszióból az élhető életbe (*Pöttömke*).

Napjaink választútjaihoz kalauzol *A tizedes dilemmája* című írás, amely egy határrendész vívódását mutatja be, aki már-már úgy érzi, nem képes tovább magára erőltetni az őt provokálókkal szemben az elvárt álhumanista toleranciát, és inkább elmenekülne a feladatok elől, mielőtt végképp elszakad a húr.

Igazán drámai helyzetet mutat be a csernobili katasztrófa elhárításán dolgozó – életüket önként vagy kényszerből – feláldozó munkások utolsó napjait feltáró

történet (*Hősök vagy áldozatok?*), amelynek szereplői a feladat vállalásakor még nem ismerik a veszély mértékét, de valóságos választásuk nincs is. Hiszen ha nem hozzák meg az áldozatot, akkor a pusztítás még elementárisabb erejű, még több áldozatot szed. Ugyanakkor a történet lehetőséget teremt arra, hogy ne csupán (és nem is elsősorban) a katasztrófa előidézőinek felelőssége kerüljön terítékre, hanem morális szempontok alapján vélemény formálható a reaktor működtetését irányítók döntéseiről, az állami vezetés hozzáállásáról, és persze arról, hogy miként dolgozzák fel tragikus helyzetüket az önkéntes halálba kényszerítettek. Feldolgozható-e ez egyáltalán anélkül, hogy emberségükből ki ne vetközzenek.

A kötet másik számtalan morális problémát felvető darabja *A titkos gát lakója* című írás, amely egy lumpen életmódot folytató, a társadalomból magát önként száműző ingyenélő tolvaj életén keresztül enged bepillantást egy sajátos világba, amely furcsa módon a tolvajlásán keresztül teremt meg a főszereplő számára a visszautat a társadalomba.

A kötet címadó írása (*A hombár rejtélye*) egy véletlenül elkövetett gyilkosság történetét körüljárva teszi fel a kérdést: mennyit ér az emberi élet? Sajnálható-e egy aljas gazember? Tekinthető-e a sors rendelésének az ő halála? A morális kérdések itt nyitva maradnak, a szerző az olvasóra bízta a dilemma feloldását.

Rendkívül érdelemgazdag történetet sző Bakacsi Ernő a legköznapibb esetekből is. Ilyen például a 30-as évekbeli kis cselédfiú (*Misa*) ábrándozása a jövőről, aki roppant céltudatosan, mindent végiggondolva valóban maga akarja kezébe venni sorsának alakítását, terveit azonban gazdájának kutyái megghiúsítják.

A kötet talán legmegrázóbb darabja a záró novella (*Öregsors*), amely egy öregember kálváriáját tárja elénk, aki – a már elhunyt feleségével együtt – az életét tette fel azért, hogy gyermekei sorsát egyengesse, ám életének utolsó szakaszában mégis megkeseredve és tehetetlenül kénytelen szembesülni a mérhetetlen csalódással, ami a gyermekeibe vetett reményének szétfoslásából ered.

Jól összeállított, markáns kötet a 80 éves *Bakacsi Ernő* jubileumi novellagyűjteménye. Szigorúbb szerkesztéssel (egy-két kevésbé kidolgozott írás elhagyásával) még erősebbé lehetett volna tenni. De panaszra így sincs ok. Az író, a tőle megszokott közvetlen, szókimondó hangnemben fogalmazza meg gondolatait. Véleményt formál, de nem ítélezik. Dokumentarista nyersséggel írja le a körülöttünk és bennünk formálódó világot, annak szerethető oldalát éppúgy, mint a kevésbé örömteli, válságos – esetleg abszurd – pillanatait. Mindenképpen érdemes az olvasók figyelmére.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018*)

Sipos Erzsébet

Baradla barlang

Egymásra kövesedett idő,
vízcseppből lesz a kő...
A teremtés lehetett ilyen
valami nedves, sós, nyirkos
és égi tiszta, valami, ami már
soha nem jön vissza...
A mozdulatlanságba
kövült mozdulatok
bezárva,
ez itt talán a Kékszakállú
vára,
s minden terem Judit
örök kíváncsisága.
A cápa szájba süllyedt
Atlantisz világok,
nyüzsgő tengeri szörnyek,
rózsaszín korallok.
Amott az ezeregy éjszaka
csodája, függő kertek,
karcsú mecsetek.
hegyes, éles török,
bálvánnyá meredt
lándzsás, szigorú örök.
S minden nyugtalan,
hullámzó, szeszélyes
kőredő barokk csoda,
s feletted lebeg
szent Teréz extázisa,
s a hatalmas kőorgonán
Isten ujja játszik,
Beethovent talán:
A föld alól
zeng az univerzum
zenéje,
hogy mindig béke
legyen, béke.

Ara Rauch

Nyitótánc

zendül a zöld
új dalt költ
rezdül a tulipán szára

röppen a szél
ring a levél
pördül a kikelet tánca

Jelenléted

Nyílik, bomlik, tágul, lendül,
emelkedik, repülni vágy,
életfa kelyhe
szívemből zengve,
robbanva nő.

Szereteted izzó örvény,
érintésed megnyugvás,
hús lehelet,
hullámpermet,
gyengéd erő.

Fekete madár

Senki sem vagyok, semmim sincs,
testem szűk, szoros fantombilincs,
viharvert gúnyám felselein
átütnek vérző, mély sebeim.

Mindenem fáj, még a lélegzet is,
szemedben undor, szavad szűrő tövis:
„fekete, rossz lélek, tágulj tőlem”,
s mint idegent, ellöpsz megvetően.

Zsigerig sírás, ömlik a könny, és
felszakad, árad a bánatözön –
elfolyik a megalázott magány,
csöndsimogatást hagy maga után.

Külsőm csúf, sötét, de lényem közepén
lángolva tágul, amit úgy hívok: én,
tollruhám kisimul, enyhül sebem,
s felajánlom, amim van: a szívem.

Novák Imre

Akit minden moccanás megihlet

Kaiser László: Vándorok, véredek, angyalok – Válogatott és új versek

A válogatott versek gyűjteménye új olvasatok sorát kínálja. A változó kulturális közeg egyes szavakat felerősít, átformál, új tartalommal tölt fel. Ezért is van különleges helyzetben az ilyen kötetek szerkesztője.

Kaiser László 2018-ban megjelent válogatott és néhány új verseinek gyűjteménye (*Vándorok, véredek, angyalok*) több évtizedet ölel át. Indul a régmúlt Kádár-korszakból, amiről alig hittük el, hogy vége lehet, aztán átöleli a rendszer- vagy rendszerváltoztatás időszakát, aztán az összevissza-rendeződés világát a máig.

Kaiser László sokoldalú személyiség. 1953-ban született Budapesten, az Újlipótvárosban. Szemben a Radnóti Miklós utcai általános iskolával. Azóta is ott él. Megjegyzem, az iskola a büszkeségei között tartja számon. Láthatjuk arcképét a folyosón.

Költő, író, szerkesztő, könyvkiadó, dramaturg, a művészet mindennapjainak robotosa, szerény szolgálója. Életeleme az irodalom, legyen az dramatizálandó szöveg, könyvelőszó, interjú, tanulmány vagy vers. Dolgozott színházi dramaturgként Veszprémben, majd a Pannónia Filmstúdióban. 1995-től a Hungarovox Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője. Különféle lapok szerkesztője, és munkája elismeréseképpen számtalan alkotói ösztöndíjat kapott. Kétszer is oklevéllel ismerték el verseit a Salvatore Quasimodo-költőversenyen. 2006-ban Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjban részesült, míg Olaszországban Brianza-díjjal tüntették ki verseiért. 2017-ben övé lett a Kassák Lajos-díj.

Kaiser megtanulta a mesterség szabályait, és ehhez társul nála a tehetség és az érzékenység. Arról szól, mit gondoljunk a körülöttünk lévő helyzetekről, különféle alakokról, csapdákról. „Megcsinálta magát”, néha ellenszélben is. Világleírásban önéletrajzot ír ő is, szomorkás derű húzódik végig írásain. Szordínós lelkületű. Amúgy kalandor és tisztességes. Volt ordas és bárány is. Régebbi írók és költők módjára figyelni földi útja csapásait, a visszautak poklait.

Szemérmesen gondolkodik. József Attila-i dilemmákkal is harcol: miért legyek tisztességes? *Ő a legbetegebb egészséges ember, illetve a legegészségesebb beteg ember is* – ahogy írja.

A világ táplálja gondolatait. *Tanultam, éltem, hol szárnyaltam, hol gyötrődtem* – mondja magáról, aztán másutt így jellemzi verseit: *monológok és persze regisztrációi mindannak, ami bennem van, és amit magam körül észlelek, tapasztalok, pástázok.*

Elhivatott a nyilvánosság használatára, a valóság bemutatására. Gondjaink, élményeink, bajaink, keserőségeink kifejezője. Istent is keresi. Úgy van vele, mint a hívők: Isten nem egy ideges öregúr, hanem valóságos személy. Közben azt vizsgálja: *lehet-e Istennel és Isten nélkül lenni.*

Írásai intellektuális merészséggel a jelenről szóló tanúságtételek, hogy a lelki brutalitás ne nyomja el a szabad szellemet, *ne bunkósodjon tovább a világ.* Ne kelljen szitkot szórni furtonfurt. Pontosan fogalmaz. Jól bánik a nyelvvel, nem csak hobbi számára az irodalom. A magyarság nyelvi egységén alapuló lelki közösségről ír. Az irodalom tengerén többek között Dante, Berzsenyi, Ady, Németh László, Nagy László, Baranyi Ferenc hajóinak nyomvonalán találjuk az övét, az ő irányuk zsinórmérték számára. Ez adja mondanivalója aranyfedezetét.

Szellemi vezérlő elve a bensőséges közlés, az őszinte szó életről és halálról, mert mindig ez a nóta vége. A szó számára szent. A kifejezés, a pontos megfogalmazás rabja. Kerüli a vajákosokat, a kóbor kutyákat, a cselvetőket, a hazug prófétákat, a léha életű politikusokat. Magához engedi a szavakat, hogy igaz mondatokat formáljon belőlük. *Fél a tegnapi hitektől, de élnek azért benne. Nem kér, nem ad, se magánya, se társa. Köszöni mindenkinek, hogy még köszönhet.*

Összegező korunk alakja. Ír magáról meg a maga nevében is. Aztán nem csak a maga nevében. Tudja, hogy világunk zaklatott, minden szemlélődő zavarban van. Korunk minden történéseben a bizonytalan jövő okozta félelem, szorongás rejtőzik. Szavai értékítéletet is rejtenek, minősítenek. Nála sem áru a világ. A túlélés a tét. Képes megragadni az élet intimitásait. A lelkében zajló happeningekeket írja. *Bogozza a valóság, a képzelet és az empátia szálait. Minden moccanás megihleti.* Azt kutatja: meddig lehet boldogulni világlátásunkkal, hiszen bizalmi válság van, nem hiszünk egymásnak, gyanakvóan kémleljük: hol akar a másik becsapni, átverni, kigolyózni. Hol bukkanunk megint egy hamis hírre, amivel be akarnak minket csapni. Az utcai közbeszéd alantas stílust követ, sok körülötünk a következmények nélküli ember. Idegpályáira engedi a világ tényeit, átfut rajta sorsa.

Nem nacionalizmus vezet, semmi felsőbbrendű dac-magyar tónus a hangjában, szavaiban. Érző nemzeti költő. Nem fedi el poros képek álmaival a valóságot. Kerüli az operett-világot, a sanzon ízű mondatokat. Nem szórakoztató-andalító lírát művel, hiába van erre a legnagyobb igény.

Nála a gyermekkor az édeni nyújtózás kora, de miután a halál tudata kódolva van az agyunkban, és árnyékot vet szép női arcra, okos férfi tekintetre, játszó gyerekekre, minden önfeledt pillanatra, ezért kémleljük az eget, vihar jön-e vagy hószakadás, vagy szárító, pusztító napsütés. És oda az édeni állapot is. Persze néha roncstelepen dőzsöl. És baj mindig lehet, a nyugalom és a kiegyezés messze lakik innen, így Kaiser a fennálló világgal való elégedetlenségét írja, a jobbitani

akarás szándékával. Perel Istennel is anyja halála miatt, mert *nincs esendőbb az embernél. Fő a szajré a búztengerben és a kosztengerben* – mondja.

Kaiser izgalmas életáramlások szerzőinek egyike, és ebben a gazdag magyar irodalomban (költészetben) is különleges. Szavai túpontosan találnak a lelkünkbe, legmélyebb dilemmáinkat mondja ki. Kötete szívmeleg vallomások sora. A konfliktusokat figyeli, de nem a harmónia ellentétének értelmezésében, hanem a drámák, színdarabok, történetek velejárójaként fogja fel azt, tehát életünk jellemzőjeként értelmezi, mert a kívánatos és a valóságos ritkán talál egymásra sorsainkban, és ezért érdemes írni.

Költészetének erejét közvetlensége adja. Írásai az emlékezés, a visszatérés, az istenkeresés, a számvetés fogalmi köré csoportosíthatók.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018)

Deák-Sárosi László

A népi és a kutatói bölcsesség

Barabás László: Ünnepeink népi színháza

Barabás László 2017-ben, a két évvel korábbi művéhez hasonlóan újabb monografikus néprajzi könyvvel ajándékozta meg a sóvidéki, a székely, az erdélyi és általában a magyar olvasókat. Sőt, nem csupán az olvasókat, hanem a közösségeket a családtól a nemzetig, hiszen e kiváló munka nagy hasznára lehet mindazoknak, akik a közösségépítésben, közösségfenntartásban szerepet vállalnak.

Mi újat és többet jelent ez a könyv az előzményekhez képest? A szerző korábbi kötetekben ugyancsak népi szokásokat írt le, és mindegyikben több-kevesebb részletességgel foglalkozott a népi dramatikus játékokkal: *Forog az esztendő keze* (1998), *Aranycsikók, maszkurák, királynék* (2000), *Akiket fog a figura* (2009). Legutóbbi könyve, *Az otthonosság gyökerei* pedig olyan átfogó néprajzi mű, amelyben minden etnográfiai szempont arányosan helyet kap a vizsgált tájegységek leírásától a társadalmi és etnikai rétegződés szokásain át a népviseletig, a vallásos nép etikájáig és a népi színjátszásig. A képi mellékletekkel együtt 376 oldalas *Ünnepeink népi színháza* fejezeteit végigolvasva igazat kell adnom a szerzőnek, hogy ez a tematika megérdemelt egy ilyen szép, igényes és terjedelmes monográfiát.

A terület és annak a szerző által feldolgozott munkája több szempontból fontos. A népi dramatikus játékok a népi szokások és általában a kultúra legszebb, legelvlenebb, leglátványosabb és leggazdagabb részét képezik. E népi színjátékokban nyilvánul meg a falusi ember szoros kötődése a természethez, illetve a munka, a társas és a társadalmi kapcsolatoknak a vallásosság által is képviselt értékeihez. A szokások a tárgyi kultúránál sérülékenyebbek, hiszen fő alapanyaga a nyelv, és megtartója alapesetben az emberi emlékezet. Éppen ezért megnő a szokásokat dokumentáló etnográfus szerepe, hogy lejegyezzen mindent, ami fontos.

Ennek a monográfiának a legnagyobb értéke a korábbihoz hasonlóan az, hogy térben, időben, módszertanában és szemléletében olyan átfogó koncepció szerint építkezik, amit kevés hasonló mű tudhat magáénak. Területileg a kutatás kiterjed a szerző szülőfalujára, Parajd tájegységére, a Sóvidékre, illetve a szomszédos és közeli területekre: Gyergyó, Nyikó-mente, Küküllő-mente, Marosszék, Mezőség. Barabás László azoknak a településeknek és kisebb tájegységeknek a szokásait gyűjtötte és írta le, amelyekhez maga személyesen is kötődik: ahol született, nevelkedett, tanult, illetve dolgozott később tanárként. A munkája túlmutat az egyszerű dokumentáláson, hiszen azon túl, hogy egyes szokásokat évtizedeken keresztül megfigyelt, az eredményeit összevetette más néprajzi munkákkal; te-

rületileg pedig szintén összehasonlította az egyes szokások és motívumok helyi változatait.

A könyv a karácsonyi ünnepekörtől pünkösdig terjedő időszak népi dramatikus szokásait vizsgálja. A fejezetek közt találhatóak átfogó leírások, ilyen jellegű bevezetők és összegzések, egyes változatokban is ismert vagy ritkább szokások, mint az aprószenteki gricsózás (67–68), a kibédi legénypróba (132–140), a nyárádremetei húsvéti határkerülés és fenyőágazás (228–247), a parajdi hajnalozás (248–250). Egyes szokásokat Barabás részletesen is leír, teljes, vagy közel teljes szöveggel, az énekek kottáival. Ilyen például az Illyésmezőben Oltyán György helyi lakos, adatközlő által ötven év múltán felújított betlehemezés anyaga. Az élő emberi emlékezet közel fél évszázadig, a kommunizmus idejét átvészelve megőrizte egy népi szokás szövegét és dallamait, de a hosszabb távú továbbörökítéshez szükséges egy közösség hagyományt ápoló gyakorlata és/vagy a néprajzi kutató dokumentáló munkája.

Itt említeném meg, hogy a kötet több mint 40 népi dramatikus játékokhoz tartozó dallamot tartalmaz teljes szöveggel, amelyek ebben a változatban más kiadványok lapjain nem találhatóak meg, és a szerző az egyik fejezetben ez idáig össze nem gyűjtött és nem publikált marosszéki öntözőverseket is közlétesz (252–255). A dallamokat Barabás gyűjtéséből Sinkó András jegyezte le. A könyvben 38 oldalon 150, többnyire színes fotó található. A szerző fényképein kívül ezen értékes képes melléklet hét fotós munkáját dicséri.

Tehát egyes szokásokat Barabás nagyon részletesen, szöveghűen, kottákkal kiegészítve és egyben értelmezve jegyzett le. Kiemelném a görgényüvegcsúri farsangi dramatikus játékok alapos dokumentálását (182–210). A szerző szinte minden kapcsolódó szokást időbeli folyamatában is követett, leírta annak változásait, esetleges megszűnését és újraélesztését. E hosszas, sokrétű munkára a tanulmányok, fejezetek tartalmán kívül azok keltezési dátuma is utal: 1989–2010, 1992–2015, 1996–2017. A legkorábbi írás 1987-ből való, a legfrissebb 2017-ből, tehát a kutató- és feldolgozó munka mintegy három évtizedet ölel fel, az egyes tematikáé vagy jelensége is többször két évtizednél is többet. Különösen értékes a beresztelkei púpos napi farsangolás leírása diakrón szempontból is, amely az 1930-as évektől a 2010-es évekig mintegy hét évtizedet ölel fel (141–176). Barabás megszólaltatta az idős visszaemlékezőket, a közelmúltbeli változásokat pedig személyesen követte. Számos tanulsággal szolgál az, hogy egy szokás miért marad meg, akár tiltások és korlátozások ellenére, miért kerül válságba, és miért újul meg, ha új értelmet, funkciót kap, illetve milyen társadalmi változások támogatják ezeket a változásokat.

A népi szokásokat már sokan temették, és nem csupán vicces farsangi szertartáson. Maga a néprajztudomány is több nehézséggel, sőt válsághelyzettel néz szembe az utóbbi évtizedekben. Több kutatónak a munkássága már kényszerű-

ségből átment a szociológia és a kulturális antropológia területére. A Sóvidéken, a Székelyföldön és Erdélyben azonban még mindig van mit kutatni. Előkerülnek régi szövegek és dallamok, megújulnak szokások, és bár egyesek el is halnak, mégis tapasztalhatóan velünk él a hagyomány számos szokást illetően, ahogy Barabás korábbi monográfiája is ráirányítja a figyelmet e jelenségre. Egyes interjúalanyai maguk is szkeptikusak a hagyomány továbbéléséről, amint ahogy a marosszéki, gegei idős Regina néni idézi: „Ha mi elmúlunk, ez is elmúlik” (214). Az élet azonban időnként rácáfol e borúlátásra, mert egy népszokás gyakran megtalálja a funkcióját, ha nem a hagyományos viszonyok közt, akkor akár a városban dolgozó, oda ingázó, de falun élő fiatalok igényeiben (165–166), vagy akár a szokás idegenforgalmi látványosságként való megerősödésében (168–172).

Azért tartom tehát értékesnek ezt a monográfiát, mert minden lehetőséggel él, amelyet egy néprajzkutató térben, időben, illetve módszertanilag képes átfogni. A lejegyzett szokások és szövegek, dallamaik dokumentumértéke nem kétséges, az értelmező és az értékelő néprajztudós munkája nem kevésbé. Mindezen túlmenően fel kell hívnom a figyelmet a könyv olvasmányosságára és ízes stílusára. Ezt a könyvet az is élvezettel lapozgathatja, olvashatja, aki nem néprajzos szakértő, vagy aki nem kötődik a szokásokat éltető települések, tájegységek valamelyikéhez. Az e könyvben közölt ismeret- és élményanyag székely, erdélyi, magyar és egyben egyetemes kincs. A könyv, a korábbi párjával együtt akár breviáriuma lehet mindazoknak, akik élményszerűen szeretnének kapcsolódni ahhoz az esztétikai és etikai rendszerhez, amelyet a természettel együtt élő, azzal együtt lélegző falusi emberek kristályosítottak ki maguknak dramatikus szokások formájában az évszázadok során. Mindezen túlmenően élmény olvasni a sok ízes idézett népi szöveget, az interjúalanyok visszaemlékezéseit, reflexióit és önreflexióit. Barabás értekező prózai stílusa is világos, közérthető és élvezetes, olyankor kiemelten, amikor kettős szerepben, egyszerre adatközlőként és gyűjtőként emlékezik vissza például, hogy családja és nővére az 1950-es években miképp fogadta a hajnalozókat (248–251).

Három fontos szempontra szeretném felhívni a kedves olvasó és érdeklődő figyelmét, amelyek közvetve vagy közvetlenül kiderülnek ezen értékes gyűjtőmunka feldolgozása és közzététele eredményeként. Az egyik a társadalmi-gazdasági-kulturális közeg minősége és érzékenysége, amely meghatározza az emberek életét, és kitermeli ezeket a dramatikus népi szokásokat; a második ezen színjátékok természeti és vallásos beágyazódottsága, a harmadik pedig a képviselt értékek valóságához való kapcsolódása és azok arányossága.

Azt már említettem, hogy a népi kultúrában a legelevenebbek és egyben a legsérülékenyebbek a dramatikus szokások, sokkal inkább, mint a tárgyi népi kultúra értékei vagy a szokásokhoz kevésbé kötődő szöveges vagy zenei emlékek, mint a

népdalok. A népi színjátékok az egyházi és a világi naptár adott napjaihoz, ünnepeihez kapcsolódnak. Ha megtartják ezeket az eseményeket, akkor megmarad a közösség összetartó kovásza, ha pedig valamiért elmaradnak, akár egy időre, akár véglegesen, a közösségi érzés meggyengülhet, eltűnhet. A dramatikus játékok közösségek életéhez tartoznak, egy-egy falu vagy kisebb tájegységnek lakóihoz szólnak, azok bizonyos rétegeihez, de közvetlenül vagy közvetve az egész közösséghez. A népi színjátékoknak tehát jelentős szerepük van a közösségi összetartozás élményének megteremtésében, fenntartásában, ápolásában.

A történelem során előfordulnak spontán változások is, melyek egy-egy népi dramatikus szokás megjelenéséhez, átalakulásához, esetleg megszűnéséhez vezethetnek. A spontán tényezők azonban többnyire kedveztek a szokások fennmaradásában, hiszen ezek épp az önazonosság fenntartásában játszanak fontos szerepet. Egyes időszakokban, például a kommunizmus idején a párt elvhu, tehát elvtelen katonái jól tudták, hogy az azonosságtudatot és a közösség összetartó erejét részben a szokásaik tiltásával gyengíthetik. Illetve azzal, ha a falusi gazdálkodót eleve a természettől, magától a földtől szakítják el. Ezek az eljárások össze is függenek. A téészesítés, Erdélyben románosan a kollektivizálás a földtől szakította el a falusi parasztokat, és a városban, gyárakban, bányákban tengődve elveszítették a megtartó erejüket, a szokásaikat. Ahol még mindig maradt egy maroknyi közösség, ott a szokásokat tiltották vagy cenzúrázták a közösség-, a vallás- és magyarelles kommunista vezetők. Két adatközlőt idézek Barabás könyvéből állításom igazolása gyanánt.

„Ahogy kihúzták a földet alólunk, összezavarodott minden. A régi rend felbomlott, összevissza vetettek a határban. Elvették a földet, nem nekünk termett a búza. Sokan elmentünk a faluból, itthagytuk a kollektivizált földeket. Negyvenhárom éves fejjel bányásznak álltam. Tíz évig kínlódtam az előhajtásban. Megrokkanva, betegnyugdijason tértem haza.” (Vass Péter, 240) Ehhez, úgy vélem, nem kell magyarázat.

Egy másik személy, ugyanannak a tájegységnek, a Nyárad-mentének a hazatért lakója, egy középkorú férfi úgy emlékezett meg a húsvéti határkerülésről, amelynek során addig nem tapasztalt módon, elementáris erővel élte meg a neki egykor életet adó faluja közösségéhez, az egyházhoz és a magyarsághoz tartozás élményét, hogy az értelmet adott az egész életének: „Nézzen végig az embereken, nézze az arcukat! Éppen most kel a Nap, ömlik a fény... Életemben nem éltem át még ilyen érzést... Most már meghalhatok.” (240)

A másik fontos tanulsága, üzenete a népi dramatikus játékoknak és ennek a monográfiának, hogy ezek a szokások szorosan kapcsolódnak a természeti körforgás ciklusaihoz és az azokkal is összefüggő egyházi ünnepekhez. A népi színjátszás a téli és a tavaszi időszakban él és teljesedik ki, amikor nincs vagy kevés a határban

az elvégzendő munka. Az emberek télen és tavasszal feltalálják magukat, közösségi dramatikusan, komoly és vidám népi színházi eseményeket szerveznek saját maguk szórakoztatására és erkölcsi okulására. Amikor a természet alszik, abban, az egyébként passzív időszakban készülnek fel az év aktív munkát igénylő részére. Az is szembetűnő, hogy a népi színjátszó szokások nagyon kevés kivételtől eltekintve – ilyen mondjuk a farsangi legénypróba (107–113) – kizárólag egyházi és szakrális szokásokhoz kapcsolódnak, akár azok értékmegőrző kifordításán keresztül. A farsangi időszak főbb népi dramatikusan eseményei az állakodalmak és az átemetések humoros szertartásai. Tehát a falusi nép körében a vallásosság nem valami fölülről rájuk erőltetett szokásrendszer, hanem az életük szervezésének alapvető összetevője. Akárcsak a természethez és a biológiai életciklusokhoz való alkalmazkodás.

Az alulról jövő kezdeményezések azt is bizonyítják, hogy nem mindent a katolikus vagy protestáns ünnepi naptár határoz meg. Egyes szokások kialakulnak, vagy mások új tartalmat nyernek. Az utóbbira kiváló példa a görgényüvegcsűri farsangi szokás, amelyben helyi, települési szinten fokozatosan kialakították az apák napját, mégpedig a következő módon: „A húshagyókeddi szokáseseményekben leginkább a férfiak, a házasok és a legények vettek részt. Az 1960-as évektől kezdett elterjedni az a vélekedés, hogy ez a nap a férfiaké, őket ünneplik. Később úgy kezdték mondani: ez az *apák napja*. Ez nemcsak azt jelentette, hogy nekik aznap minden megengedett, hanem azt is, hogy felköszöntik őket a családban, apró ajándékokat vásárolnak részükre. Ezáltal a régi ünnep új funkcióval gazdagodott az üvegcsűri szokáskalendáriumban.” (190)

Fel szeretném hívni a figyelmet a népi dramatikusan szokások időbeli tagolódására. A játékok egyik fő csoportját a karácsonyi-újévi szokások alkotják, a másikat a farsangi események, a harmadikat a húsvéti-pünkösdi megmozdulások. Ezek is mind szakrális eredetű és az egyházi év ünnepeihez igazodó szokások. Ez így van akkor is, ha egyes játékok világi tartalmúak. Azoknak is megvan a helyük az egyházi naptárban, például a farsangban. Illetve ezek a világi szokások is részben vallási-egyházi eredetűek, azok adekvát, funkcióval ellátott, értelmes és értékközpontú kifordításai. A dramatikusan játékok többsége komoly, emelkedett hangulatú, megindító érzületű. Gondoljunk csak a Szent Család átélhető és a betlehemes játékokban átélhetően el is játszott megpróbáltatásaira, midőn a szülés előtt álló Máriának hiába keresnek szállást a városban. Másik példaként visszautalnék a nyáradremetei középkorú férfira, aki élete meghatározó élményeként beszélt a húsvéti határkerülésről.

A humoros jeleneteknek, megfordításoknak és paródiáknak is megvan a maguk nagyon jól körülhatárolható funkciójuk. Ezek szinte kizárólag mind a farsangi eseményekhez kapcsolódnak. A nép utánozhatatlan bölcsessége, hogy a világot

nevelő-nevettető céllal is csak egy rövid időszakra állítja a feje tetejére. A farsang egy-másfél, legtöbb két hónapnyi időszakig tart a január 6-ától, vízkeresztől, epifániától számítva a holdnaptár szerinti mozgó ünnep, a hamvazószerda előtti napig, amelyet népiesen húshagyó keddeknek neveznek. A húshagyó kedd a farsang utolsó napja, és másnap következik húsvétra való készülődés, a böjt időszaka. A farsangon látszólag minden szabad, minden megengedett. Valójában azonban e szabadságnak, megfordításoknak is megvannak a maguk szabályai. Az élet és a vallásos szokások, egyben az ember életének legfontosabb eseményeit forgatják ki, nem alap és ok nélkül. Azért tartanak ebben az időszakban egyebek mellett állakodalmakat és temetéssparódiákat, hogy a megfordításokkal is az értékeket hangsúlyozzák. Lehet élcelődni és bolondozással okulni egy másfél hónapnyi téli időszakban, hogy aztán minden érték a helyén maradjon az év további részében. „Egy világrend fordul itt farsangi fonákjára, hogy a játék végeztével aztán újból helyreálljon.” (100)

A népi dramatikus szokásrendszer, illetve Barabás László könyve arra is felhívja a figyelmet, hogy az év döntő hányadában meg kell őrizni a komolyságot, ami egyébként nem gátja a vidámságnak és a játékosságnak a farsangon túl sem. Ezt könnyen elfelejtik a mai kor nem népi, hanem, jobb szó híján mondva urbánus művészei, akik közül sokan egész évben vagy akár egész életükben egy megfordított világban, egy megfordított értékrendben élnek. Annyira ráállnak a hagyományos értékrend lebontására, hogy arról a farsang elteltével sem tudnak visszaállni. Nyilván, a világi életben és a világi, nem népi művészetekben nem lehet kijelölni egy-másfél hónapot, amikor ideje és helye lenne a világ feje tetejére állításának, de a művészeknek akkor is kellene találniuk valamiféle önkontrollt, amelynek alapján ne a teljes tevékenységük öltön testet az öncélú bírálatban vagy bolondozásban. Ha mást nem tanulnak a népi kultúrából, annyit azért átvehetnének belőle, hogy a farsang az évnek körülbelül egytizede. Ha a művészek, de mondhatni, más közéleti szereplők és politikusok az év, az életük, a munkásságuk csak egy tizednyi részében élnének a mások vagy önmaguk iránti bírálat, és a kilenc tizedében alkotó tartalommal tevékenykednének, akkor például nem fenyegetné az a veszély a keresztény gyökerű Európát, ahogy a másság iránti elfogadás túlzó bővületében, a ló túloldalára átesve, mintegy öngyilkos gesztusként magára vonja a jelenkori nemzetközi népvándorlás előbb-utóbb mindent elpusztító áradatát.

(Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2017)

Zsirai László

Sorsvállaló költészet

Véssey Ede: Közel az éghez

Csaknem 35 éve történt, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem egyik adjunktusát messzire sodorta a sors. Véssey Ede saját elhatározásából vándorolt ki Amerikába, '56-os disszidens testvérei után. A filmsorozatbeli Ewing-ok földjén, Dallasban új otthonra lelt, ám nem hazát cserélt, hanem lakóhelyet. Szívében színültig őrzi magyarságát versei tanúsága szerint. Pontosan érződik ez *Két világ határán* című első kötetének témáiból. Sorsvállaló költészet az övé. Egyrészt a kitárult emlékeztést, másrészt a világ valóságos változásának és az egyén állandósult lelki megközelítésének összehasonlítását jeleníti meg.

Második, *Közel az éghez* című verseskötete címét olvasva, Falu Tamás verse, a *Földszint* ötlik eszembe, annak is a befejező versszaka:

„Régi házunk földön kuporgott,
Födte feketült ócska nád,
A sorsa ellen nem viharzott,
Állta az évek viharát.
Az emberek lelke ma kérges,
Ma zshivaj kell és emelet...
Földszinten éltem, de az éghez
Mégis én voltam közelebb.”

Ez az idézet híven tükrözi azt a hangulatot, amivel szemlélnünk illik a Véssey-verseket. Alkotójuk szándékát pontosan megvilágítja a könyv első fülére helyezett, *Repülni szeretnék* című verséből kiragadott részlet: „Repülni szeretnék / a távolba, messze, / varázsos tájakra, hívó idegenbe, / el a mesebeli / üveghegyen túlra, / nem gondolni vissza / búval terhes múlttra. // Repülni szeretnék / fel a magas égbe, / hogy fentről láthassak / az egész vidékre; / mindenkin átlátva / megérthessek mindent, / és az Emberen túl / megláthassam Istent.” Aztán következik a *Mégis*, az Istenkeresés hányak által átélt, hit(el)es vallomása, a láthatatlan és hallhatatlan, az emberi ésszel bizonyíthatatlan, „csupán” a teremtett létezésből kikövetkeztethető hatalmas erő létezésében hívő bizalom. „mégis imádlak, / bár nem látlak és nem hallak, / bár nem érzékellek és nem értelek, / Teremtőm, Uram, Istenem.” A mérnöki gondolkodás realizmusának és a transzcendensbe vetett meggyőződésnek tusájaként felfogható következtetés az elfogadás nyugalmába szelődül itt.

Amint a kötetkezdő ciklus további verseiben szintén jelen van e harmóniára törekvés igénye. „Fogadj be, Uram, / egyetlen igaz nyájadba, / a megtért bűnösök közé” – könyörög. (*Fogadj be, Uram*). Másutt a rohanó lét lefékezésére int: „Vágtató életed zűrzavarában / állj meg egy pillanatra, / nézzél őszintén önmagadba, / és tárjad kezedet az ég felé.” (*Állj meg egy pillanatra*). Konzervatív a formában, olykor Arany felezőseinek ritmusába öltözteti verseit, máskor szabadon áramoltatja mondandóját. Ám esetében valójában nem is a formára, hanem sokkal inkább a soraiból, szakaszaiból áradó sugallatra helyeződik a hangsúly.

A járnai tanító hit erejét hozza fel életpéldaként, a csodákra váró önbizalmat, a lelkiismeret-eredetű választás lehetőségét, a gyermekkori karácsony örömét, a lélek útján hozott döntések csendjét, a ragaszkodás hűségét, a jóság és szeretet elemi voltát. Ezek mellett jelen van a kételkedés megpróbáló és legyőzendő kísértete.

Az ismertetett kötet, *Pogány idők* című második ciklusa a politikum megidőzője. Napjaink jelenségeit veszi célba, mint a keresztény Európát fenyegető népvándorlás rémét, a pénzes hatalmak ártalmait, a bomlasztó spekulációt, a jó és a gonosz harcát. Véssey nem kertel, hanem kimondja gondolatait-látomásait feketén-fehéren. Bíz a gondolatok keletkezésében és az olvasók általi megértésében. Nyílt, mint az őszinte ember általában, fenntartva a tévedés elnézésének lehetőségét, vagy a bizonyosság másik lélek általi toleranciáját. Elsüllyedt katedrálisokért perlekedik, a virtuális viszonyok létjogosultságát, az elgépiesedve kiüresedő lelkű ember sivár szerepét vitatja. Meghatóan vallomások verse az 1956-os magyar forradalom 60. évfordulójára keletkezett *Október huszonhárom*. Az egyéni sorsokat szintén szívén viselő költő lélektörténelmi visszatekintése is egyben. Felsejlenek az amerikai karácsonyok külsőségei meg a kötelesség fogalma a népszerű öttusázónak, Balczó Andrásnak ajánlott versében. A konzervatív magatartást megjelenítő idősebb emberek „hiszekegyében”, a *Maradjon a régi* című versben az értékeit féltő nemzedék hangján szólal meg: „Hisz a jó munkában, / hisz a becsületben, / hisz igaz vallásban, / hitben rendületlen. // Hisz az egy nemzetben, / határon túl s innen, / hisz magyar hazában, / a holtig hű szívben.” Aztán a lefokozott szerelemről értekezik, majd Petőfi parafrázisként mintegy aktualizálja a *Nemzeti dalt*.

Az *élet erdejében* című harmadik ciklus a korosodásra jellemzően meggyengült fizikum és a célzott szellem párhuzamának dokumentuma. A létezés törekvőségére figyelmeztet. A lassan elszivárgó évek küzdelmeit elemzi, s azok értelmét a szép és jó alkotásának vágyában látja, az ember belülről fakadó értékeiben. A túlélők fájdalmát többször is megénekli, a sebek gyógyulásának idejét. Ezek a versek itt olykor publicisztikaibbak, mint líraiak volnának... Az *Életkor* ciklusban pedig beérik a közhely: „lelkünk megmarad örök fiatalnak.” A sok testi kín, teher ellenére. „Beteg szívre nem szabad most / rakni terhet; / ne siessen, verjen lassan, / amíg verhet; // az időnek ritmusait / meghallgatom, / talán kicsit összevisszán,

/ de szabadon.” A népdal címét kölcsönzi e kötet negyedik versciklusa címéül: *Tavaszi szél vizet áraszt*. Az imádott feleségének, hű társának ajánlott Lilla-versek esszenciáját jelenti e kiragadott szakasz: „Karomban nem vagy / védtelen, / őrző szerelmem / végtelen; // kezdete volt, de / vége nincs, / szabad kézen ez / nem bilincs.” (*Karomba zárlak*)

Az *Évszakok* ciklus darabjai a természet felé fordulva tudósítanak tengerről, tisztakék texasi égről, ősz közepéről, esős télről és jégtörésről. A kötetzáró, *Adni szeretnék* címre keresztelt ciklusban biztatás szól a szomorú versek védelméből is: „és nem lehet semmi / nagyobb művészet, mint / boldogságot adni / másoknak, miközben / viszonzást nem kapni, / szóban és tettekben, / őszinte versekben.” Utolsó versének bevezetője tanulságos svéd közmondást idéz:

„Azok, akik énekelni akarnak, / mindig fognak egy dalt találni.” Akik pedig verset olvasni, verssel élni akarnak, mindig fognak verset találni Véssey Ede néha filozofikus mélységeket érintően komoly, néha naivan hangszerelt vidámabb versei közül is.

(*Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2018*)

Turai Kamil

W. Barna Erika: „A sorssal nem lehet tréfálni”

(Csontváry Kosztká Tivadar személyiségéről írásai és kézírásai alapján)

Létezésünk csodálatosan gazdag kiszámíthatatlanságát egyszer csak a Génuszon keresztül villámcsapásszerűen gyönyörű egységbe sűríti Isten ajándékos szerelmi kinyilatkoztatása. W. Barna Erika vezető pszichografológus professzorasszony (egyebekben „A kézírás teremtő hatalma” jegyzője) évtizedes kutatások nyomán Csontváry írásképeiből leszűrheti, hogy ’már a fiatalkori kézjegy is kiforrott’, valamint ’a vertikális hangsúly, a jobbra dőltség, a bársonyos és telt vonalminőség, a finom mázoltság, a relief, a személyes impulzus ...tág tudati mezőre, fejlett empátiára, médiumi képességekre vallanak’.

A festőből ’az érzékiség sem hiányzott, a szépségre fogékony volt, könnyen szerelemre lobbantott’. Magas szintű éberségét, révületét összefüggésbe hozza üstökös- és cédrus-látomásaival. Attila szellemi reinkarnációjaként fogadja küldetését: ’te leszel a világ legnagyobb /napút/ festője...’ hazámat a világ központjává tenni’.

Az állapotkövetés szakszerűségével vet számot a szerző Csontváry prófétikus fejlődésével. ’Nincs hajszálnyi hézag sem a misztikus élmény üzenete és a megtett életút teljesítménye között.’ ’A csigázó vonalakban és a nagy méretekben heroizmus, az átélések patetikus, extatikus felfokozottsága is mutatkozik.’

Összehasonlító vizsgálatokban lehetünk tanúi Csontváry konzseniális párhuzamainak. József Attila, Munkácsy, Kőrösi Csoma, Van Gogh kerül sorra. Az utóbbi finom érzékenységét agresszív impulzusok, gyenge strukturáltság rontják, nem mérhető a magyar zsenivel.

Korábban többen próbálták Csontváryt lejártni, furcsaságait kipellengérezni. A rosszindulatot W. Barna Erika gyökereiben fedi fel, mind a tudós gyógyszerész felkészültségét, mind kritikusi alkalmatlanságát igazolva. Kiemelve a lángészben ’a hálával megélt létezés, a vallásos-misztikus életérzést’. A káromkodásgyűjteménye révén ’egy résnyire bekukucskálhatunk a férfi lélek árnyékosabb bugyraiba’. A népéért harcoló művész „Öreg halász”-ában óvó-szerető, de démoni arcát is felmutatja.

Betűi késői korszakában átalakultak. A *g* szára megrövidült, szublimált hurokká, elárulván az intimitással hadilábon álló művészt. A *c* embrióformája a saját belső forrását megtaláló mestert jelzi. Értékes adaléka a könyvnek a planetáris tipológia: ’a Jupiter tettekészség, a Föld megfontoltság, a Mars előretörés, a Vénusz

bársonyos hurkok, a Merkúr vibrációi, a Szaturnusz szorosság'. A betűformákból kiolvasható a kései Csontváry diagnózisa: a vastagodás a szívre, a horpadtság a tüdőre utal.

Summázva: W. Barna Erika felsőfokú írásvizsgálatával ki- és beteljesíti a Pap Gábor által megalapozott Csontváry-értést! Ezzel ajánlom könyvét az igényeseknek én, Turai Kamil!

(Cereg Grafológiai Akadémia, Budapest, 2018)

Rideg István

Egy falu közös emlékezete

(Régi mesterszállási családok. Képek – sorsok. Szerk.: Farkas Imre, K. Farkas Dóra, Kovács János; Régi mesterszállási családok 2. Képek – sorsok. Szerk.: Farkas Imre, Kovács János; Régi mesterszállási történetek. Szerk.: Farkas Imre, K. Farkas Dóra, Kovács János)

Nemcsak a Kovács János szerkesztésében 28. éve létező mesterszállási önkormányzati *Falufigyelő* egyedülálló Mesterszálláson (és Magyarországon), amelynek szerkesztéséért és újságírói munkájáért Kovács János barátom 2010-ben Lant és Toll díjat kapott, hanem a *Régi mesterszállási családok. Képek – sorsok* is! Mesterszálláson 2016-ban és 2017-ben nagyon fontos dolog történt. Pedig csak két könyvet adtak ki. De ez a két könyv valóban mesteri. A lakosok nagy tettet hajtottak végre: szinte a tudatalattiból hozták vissza a falu emlékezetét, vagyis az írók – egyénenként – a tudatalattit emelték a felszínre, ezúttal közösségi szintre, a falu közös emlékezetébe, erősítve ezzel az összetartozásuk érzését.

Farkas Imréné volt a zseniális ötlet, aki az *Így készült* című előszavában boldogan emlékezik vissza az ötlet születésére. „Nekünk is vannak ám szép, régi képeink – mondták a mesteriek, amikor könyvem őseimmel foglalkozó fejezetében a képeket meglátták –, csak ezeket legfeljebb a család látja. Azt sem tudni, meddig őrzik majd meg őket, vagy meddig tudják, kik vannak rajtuk – keseregtek az idősebbek.” „Dóra lányommal ezután kitaláltuk: olyan könyvet csinálunk, amelyben bárki bemutatathatja régi képeit, és írhat pár sort hozzá.” Természetesen, a könyvben ott szerepel a képeket bemutató arcképe is.

„Képzeld, felbolydult a falu – telefonál nekem egyszer Kovács Jani barátom – senki se akar kimaradni az őseinek a képeivel, mindenki képeket gyűjt! Az utódoknak talán már nem mondott volna semmi. Csak bámulták volna, hogy ki ez, mi ez, és kidobták volna. Így viszont kincscsé vált a múlt!”

Belém nyilallt a pillanat nagyszerűsége. Nagyon vártam János barátom tavaszi, húsvéti ajándékát. Nem csalódtam. Hiszen ezek a vallomások, ezek a mementók felidézik a régi halottakat. A megannyi apró halotti beszéd most lerögzíti a múltat. A múlt feltámadt, íme, egy remek ötlettől vezéreltetve, egy nagyszerű közösségi alkotásban, és segíti éltetni a maiakat.

Lapozom a könyvet, amelyet a szerkesztőkkel együtt 84-en írtak. Az impozáns külsejű, barna borítójú címlapon a 21 fős arcképcsarnok mellett a mesterszállási katolikus templom, a hátlapon egy 1935-ös aratási kép.

Azt írja Farkas Imre: „Összesen 226 fénykép látható. Mindegyik régebbi ötvenévesnél, 43 még száznál is, a legrégebbi 1876-ból való.” Személyes hozadékú is volt Farkas Imrének ez a vállalkozás: „régóta nem beszéltem ennyit a földijeimmel, és talán már nem is fogok.”

A lokálpatrióta Kovács János is szépen, lelkesen emlékezik a keletkezési körülményekre. „Éreztem közben azt az erőt, amit csak a múlt és az ősök tudnak adni az embernek. Áldott legyen az emlékezetük.” „De köszönet és fizetség már maga a megjelenés öröme is. Hiszen miénk a múltunk is, mindannyiunké, magunknak mentjük, építjük. Hogy erősödjünk, gazdagodjunk általa hitünkben, emberségünkben, kedvünkben és reménységünkben.”

K. Farkas Dóra okos észrevételeivel kalauzolja el az olvasót. „Különös ritkaságnak számít két kép (52. és 78. oldal), amelyeket még valószínűleg dagerrotípiaszerűen lemezre rögzítettek, míg a többit már filmre.” Kikerestem őket. Gácsi Anna, a kései utód az 52. oldalon csodálatos kommentárt ír az 1876-os képhez. Telitalálat, amire felfigyel. „Az első kép 1876-ban készült. Apa két lányával. Ő nemes Józsa J. Pál (1830–1907) ükapám, a 12 éves Józsa Máriával és a kis Józsa Apollóniával (1869–1932), dédanyámmal. A hangulat szokatlan. Rajtuk szomorúság. Egymást érintve összekapcsolódnak ugyan, de bánatosan befelé fordulnak. Miért? Hiányzik a családi képről az anya, Kovács Anna. Ő ekkor már nem élt. Öltöztetik jász viselet. Bizonyítja, honnan érkezhettek felmenőik, hisz a jász hagyományok még 150 év után is élnek ünnepi viseletükben.” A 78. oldalon Kovács János barátom mutatja be az őseit. „A középső, 1899-es fénykép anyai dédapámat, Majzik Mihályt (1869–1956) ábrázolja, katonakorában, Gyulán.” És milyen remekül – Jókaira emlékeztetően – jellemzi a dédszülők egyéniségét, amely szinte lerí a látott képről is. „Dédszüleim eléggé különböző egyéniségek voltak. Dédnagyapám alakját vidámság, humor, aranyos derű lengte be, mindenkire volt egy jó szava. Felesége az ellentéte volt, legendásan kardos asszony: pedáns, szigorú és anyagias. Hat gyerekük született, aki közül kettő, Margit és Ilona gyermekkorban meghaltak.” „Dédszüleim mind a három fiuknak tanyát, földet vettek, s lányukat is jó gazdához adták férjhez. Igazi parasztpolgárok voltak.”

K. Farkas Dóra pontosan jellemzi még a katonák lelkét is. És talán ezzel is fényt derít arra, hogy miért olyan szépek, igényesek ezek a régi felvételek. „A katonák maguknál tartották a szeretteikkel közös képet, mert erőt adott nekik. A bizonytalan jövőtől is tartottak, úgy gondolhatták, legalább marad egy kézzel fogható emlék a kedves arcról.”

K. Farkas Dóra a szép képek láttán felhívja arra is a figyelmet, hogy egykor szinte ünnepnek számított a fényképezőgép elé állni, amely az örök időkre megállítja a pillanatot. „A könyv jellegéből adódóan családi képekből van a legtöbb.(...) Akár műteremben, akár otthon készült, ünnepelőbe öltöztek, és a gyerekeket is kiöltöztették. Középen ülnek a szülők, körülöttük a gyerekek, picik ölben, kicsik elől, nagyok

hátul. Arcuk is az alkalomhoz illő, komolyak, fegyelmezettek, a szülők magabiztosak, a család egységét, összetartozását sugallják.”

De K. Farkas Dóra a készülő kötet célját és korszakos jelentőségét, hivatását is világosan látja. Ezért fejezi be dicsérettel a közleményét. *„A fényképeket sokan magánjellegűnek, elsősorban a családra tartozónak vélik. Akik ezúttal közkinccsé tették régi képeiket, átléptek egy korlátot, halhatatlanná tették felmenőiket. Gratulálunk hozzá!”*

Akárhányszor veszem a kezembe ezt a kicsi albumot, mindannyiszor elámulok a tudatos értékmentő szándékon és a beteljesülő erőn. Gondolhatják a könyv szerzői: most már meg vannak örökítve a dédszüleim, a nagyszüleim is, az örök időknél. Tudjuk a nevüket, mikor éltek, kik voltak a szüleik, mikor esküdtek, kik a gyerekeik. Hát igen, így kell ezt csinálni! Körömszakadtáig ragaszkodni nekünk is, magyaroknak, parasztoknak, falusiaknak, tanyasiaknak és késői utódaiknak – Sinka István népi író kifejezésével élve, *„az alúlsó Magyarországnak – a hagyományainkhoz, hogy megmaradjunk mi is az elkövetkező századokra! Itt már, ezekben a könyvekben egy félelemmel, egy szorongással kevesebb! („Azt sem tudni, meddig őrzik majd meg őket, vagy meddig tudják, kik vannak rajtuk!”)*

Nagyon érdekes, mi mindent meg lehet tudni, illetve, hogyan lehet kevéssel sokat mondani: a képekhez fűzött ismertetőikkel! Gyűszűnyi szövegben tragédiák villannak fel! Hogyan árulkodnak a ruhák is a viselőjükről?! A kommentárok az elfeledettség homályából hozzák fényre a régi emberi törekvéseket. Milyen megdöbbentő, mennyire virulens volt ez a nép még a 19–20. század fordulóján is! Nagyon gyakori a sok-sok gyerek! Hat, nyolc, kilenc, sőt van akár tíz, tizennégy is! Nagyon érdemes, és kell is, eltűnődni, el-eltöprengeni egy-egy kép olvasásakor a látélet titkain! Egy-egy „ütős mondat” olvastán sorsközösséget vállalhat az empátiás olvasó a képen megjelenítettel! Döbbenetesen jó ez a könyv! Nem tudom mély érzések és komoly gondolatok nélkül letenni.

Szívmelengető sorsokkal találkozhatunk. Özv. Szabó Mátyásné (Benke Eleonóra) (Mesterszállás) bemutatja, milyen *Benke F. Gergely és családja (1940)*. *„Dédapám Mester-szállás hármass (Öcsöd – Mesterszállás – Mezőtúr) határának északi részén, 60 holdon gazdálkodott. A földjét egyenlő arányban osztotta el hat fiának, hat tanyát épített 1914-ig, az I. világháború kitöréséig.”* Izbéki Péter (Mesterszállás) is emlékezik: *Izbéki Tibor és felesége (1945, 1959)*. *„Nagymamám nagyon jólelkű, dolgozó, családszerető, művelt asszony, aki gyermekeit és unokáit mindig jóra intette.”* *„Örömmel tölt el, hogy ismerhetem őseim életét.”*

Nagy Sándorné (Varga Ilona) (Mesterszállás) így zárja *Varga Sándor és B. Nagy György családja (1946, 1953)* című írását: *„Fontosnak tartjuk a hagyomány ápolását, ezért örömkre szolgál, hogy e könyvben írhatok őseinkről, akiknek az életben nagyon fontos érték volt a munka.”*

És akkor megkapom János barátomtól „sok szeretettel, boldog Karácsonyi Ünnepeket kívánva”, karácsonyra, a fenyőfa alá a folytatást: *Régi mesterszállási családok 2. Képek–sorsok!* Ebben is milyen gyönyörűség látni a szép arcokat, a múltat! Ez a könyv 2017-ben már annak az apropóján is született, hogy a 120 éve lett önálló község Mesterszállás! A borítón a 18 arckép alatt a község háza. A hátlapon, a *Régi mesterszállási történetek* címlapján egy tanyasi kép (baromfietetés az udvaron) és egy 1938-as aratási kép: kiskaszával itt is, mint a másik könyvön.

Kiss Gábor polgármester írt hozzá magvas gondolatokat tartalmazó előszót. Ez az *Őseinkről...* „Kik voltak ők? Nagyon bátor emberek, felfedezők, telepések, akik Puszta Mesterszállásra jöttek szerencsét próbálni.” Csodálatra méltó, valóban, a régiek elszánása. „Micsoda összefogás és szervezőmunka kellett ahhoz, hogy az 1880-as évek végére őseink felépítsék a falu ékköveként, a Fekete-halom tetején, ma is tündöklő katolikus templomot.”

„Mélyen hívő emberek voltak, hálásak voltak a teremtő Istennek, hiszen mindent neki tulajdonítottak.” 1895-ben tehát templomuk van, 1897-ben pedig a település „kiharcolta önállóságát, és levált az anyavárosról, Kunszentmártonról.” A polgármester felfedi azt is, hogy mi volt a legfőbb bűnük a mesterszállásiaknak a szocializmus internacionalizmusa idején. „Konok kunok voltak ők, akik ragaszkodtak a családi vagyonhoz. A legnagyobb hibájuk az volt, hogy önállóan gondolkodtak, előrelátóak voltak, tudták tervezni, szervezni a családjuk életét, a saját gazdaság működését.” Kiss Gábor kijelöli e „kettős könyv” helyét is a történelemben. „Pótolhatatlan művek, akik ezeken a lapokon szerepelnek, soha nem halnak meg az utókor számára.”

A második könyv tehát ikerkönyv. A régi mesterszállási történetek elé Farkas Imre írt előszót. 33-an közöltek benne történeteket. Örvedetes hírrel kezdi a mondandóját. A mai világban példátlan 2016-os és 2017-es sikerről számol be. Az első kötetet „Kedvezően fogadták, decemberben három nap alatt elfogyott. Januárban újból kiadtuk, de már az is elkelt.”

Ebből is látszik, Mesterszállás falunak jó szellemi gazdái vannak. A *Régi mesterszállási családok 2. Képek–sorsok* kötetbe a szerkesztőkkel együtt 77-en írtak. A jó arcú fényképek alá írt adatközlések között itt is gyakorta érdekes, jellemző, a megörökítésre fontosnak tartott személyes vallomások bújnak meg, illetve több minisszé tanulságtevő, összegző véleményalkotással fejeződik be. Akár mindkettő is szerepel egy helyen. Például a *Barna János családja (1933, 1943)* írója, dr. Gulyás Péter (Békéscsaba) is így emlékezik, reflexióval és konklúzióval. „Nagyapámat kuláknak nyilvánították, koholt vádak alapján elítélték, és börtönbe zárták. A rendszer kegyetlenségére, cinizmusára jellemző, hogy azért került börtönbe, mert nem vetette el földjein össze a gabonát.” „Elhunyt őseink hite, kitartása, szorgalma, munka- és egymás iránti szeretete nekünk, ma élő utódoknak is példaként szolgálhat.”

Dr. Tarnóczyné Gácsi Katalin (Mesterszállás) lélekemelő mini jellemzést ír az édesapjáról: *Gácsi Gyula és Szabó Anna házassága (1942,1952)*. „Édesapánk magas, szikár férfi volt. Büszke tartása a lóháton, mellyel anyánkat úgy megigézte, mindvégig megmaradt. Jellemében szerencsésen ötvöződött a Gácsiak leleményessége a Benkék természetszeretetével és empátiájával. Emberek és állatok tiszteletét is kivívta. Kislányként szemtanúja voltam, amint házunk előtt egy sárba ragadt szekér megvadult lovait lecsillapította. Az 1950-es évek munkatáborában sorra mentette ki társait a beomlott tárnából, majd önként visszament a felügyelő tisztért is!”

Konczné Horpácsi Rozália (Mesterszállás) néhány jó szóval örökíti meg a nagymama és a dédmama emlékét: *Horpácsi Imre és családja (1921, 1928, 1937)*. „Nagymama később az unokák nevelésével és a háztartással foglalkozott. Máig emlékszem Kovács Erzsébet dédmamámra, meséi, bölcs mondásai máig fülemben csengenek. Ekkor négy generáció élt együtt, ma ez már nem jellemző.”

A Régi mesterszállási történetek szintén nagyon érdekesek. Hegedűs József (Mesterszállás) például a *Fiatalkori emlékeim* között elbeszéli az *Édesapám kálváriáját*. Sokan azt gondolnák, hogy ilyen csak egy író fantáziájában születhet meg! Nem, az ávosoké felülmúlhatatlan volt. „Szabadulása után szűkebb környezetének elárulta: »Piszkos kulák, nem csinálsz már több gyereket!« (ekkorra már megvolt a 8 fű) – mondások közben citerahúrokat húzgáltak a nemi szervén keresztül. A későbbi évtizedekben anyukámék erről sosem beszéltek.” Herczeg László (Kunszentmárton) az elbeszéléséhez – *Bozsik Mihályék élete* – mellékeli a dédapja 1898. december 31-ei keltezésű *Végelbocsátó-levelét* is. „Dédapám, a katolikus vallású földműves, a cs. és kir.1. huszárezredben 6 évet és 3 hónapot, a vonatezrednél 4 évet, huszárként 2 évet szolgált.” Vagyis 12 évet húzott le „katonáéknál”!

A mesterszállási teljesítmény példaadó lehet más települések előtt is. Meg lehet csinálni! Persze, nagy szív kell hozzá! Igazat adunk Kovács Jánosnak. „Nagyon fontos ez a fogalom az életünkben, hogy haza, szülőföld. Sajnos, a mai világban egyre kevesebb embernek mondanak valamit ezek a fogalmak. Nekem még ezek elevenen élő dolgok, amelyek tettekre, alkotásokra serkentenek.”

(Kiadó: Farkas Imre. Tiszaföldvár, 2016)

Baán Tibor

Csöndversek

Fülöp Péter: szamizdat – versek – fotográfiák

A végállapotok a manapság pária létre kárhoztatott lelkeség bensőséges fogalmait hozzák egyre inkább felszínre. Kritika alig jelenik meg erről a folyamatról, amely 180 fokban elfordult a hangos irodalomtól, hogy eljusson az őszinteség egyszerű fokáig, amely szükségképp magányos, visszavonult. Témája a belső én, aki nem is látszik az irodalmi börze információrobbanásaiban. Jó példa mindennek illusztrálására az 1967-ben Kismagyarországon született fotográfus és költő, Fülöp Péter negyedik verskötete a *szamizdat*. Nos, tényleg az, márcsak azért is, mert ez a könyv sem került bolti forgalomba, holott nyilván kerülhetett volna, de egész költői világa a csöndből sarjadt ki, mint annak idején Pálos Rozitáé. Csönd-versek, ahol a kisbetűk az emberi én megnyilvánulásai, a nagybetűk viszont (Isten, Igazság, Szelídség, Ige stb.) a múlhatatlanul örök eszmei értékek jelzései. A könyv kivétel nélkül mindegyik vershez egy fekete-fehér fotót párosít, amelyek ugyancsak a csönd tartományait jelenítik meg. Vers és fotó ritka összhangja sajátos hangulatot sugároz, egyfajta szakrális teret, ahol a vers, mint előhívás, a belső csendben a Fény megpillantását jelenti.

A lefokozottság, a csend, a magány szavaival jellemezhető belső én a *kolostor* című versben lép elénk. Így: „mindig az Igazság ideje van / minden más: nem létezik // a fák ezt érzik a csendben / minden mozdulatban ez a végérvényes // a gyerekek is ezt tudják még / az időelőtti ettől gyönyörű // a fűvek növésében / a kuttyák szemében // ez a meleg összetartozás // amiről ezek dacolva Istennel / üvöltve hallgatnak” A teljes terjedelmében idézett vers pontosan mutatja a kapcsolatot Pilinszky János versvilágával (*pilinszky arcai*), ugyanakkor ez a rokonság nem jelent egyebet, mint irányt, vagyis Fülöp Péter a maga útját keresi. Csupasz közléseiben az igazság és a hamisság, a szent és a profán néma csatája zajlik. A *megfosztott oltár* első versszakában így: „a megfosztott oltár / csendjében / fényteleniségében / ítéletében/ ott van az / amiről beszélünk: / a zsoldosok dühe / a nyomorultak keserve”.

A kötet címei és a versei ugyancsak jelzik, hogy ez a spirituális út nem kíván elkanyarodni a hétköznapi létben forrongó valóságtól, hanem reflektál annak fejleményeire. Az *ipari forradalom*, a *nem érvényes*, a *bombázók a gyerekoszobában*, az *akarategyensúly* című versek nyelvi megformálása, elleniróniája jelzi a versén korkritikáját: „kimanikűrözött elmebeteg / önkényuralmában élünk // minden öncélú döntésükben/ beteg céltalanság // a megfosztott olthatatlan/ szomja az igazságra -// amiről Hamvas így ír: / felébredni a valóságra –”.

A költészet hitelessége alighanem megköveteli a valósággal való mélyebb szembenézést, az értéktagadás ellenében az értékkeresést, amely érezhetőn átlép az ego bálványozásán: „ázz bele az esőbe / legyél se te / se én / legyél inkább semmi/ ne is nézz fel / ne is nézz le/ csak legyél/ valami...” (ázz) Már nem is valakiről van szó, hanem valamiről, ami azonban mégis van, reményt ad az igazi én megtalálására, akiről Vasadi Péter azt írta: „körülnéz, megköszöni”.

(Palatia Nyomda, Győr, 2018)

Gál Sándor

A haladék

egyszer nem elég,
én többször meghalok,
többször elveszejt az ég...
a lehetből
így nő ki a nem-lehet,
megszabván más távolságokat,
lépések között a határt,
hogyan tudjam
mi, s mennyi marad –
mi őrzi bennem
örök-önmagát,
én többször halok meg, tudom,
mert meghalni egyszer
nem elég –
és ezért nem jár
semmi jutalom,
egy szívdobbanás a haladék!

E számunk szerzői

- Anga Mária (1955) Eger–Budapest
Aknay Tibor (1944) Budapest
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Ara Rauch (1959) Eger
Baán Tibor (1946) Budapest
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érd
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bodnár Éva (1964) Kistárkány
Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
Bozó Zsuzsanna (1968) Bonyhád
Büki Attila (1948) Érd
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Cs. Nagy Iboyla (1946) Debrecen
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Deák-Sárosi László (1969) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Farkas Árpád (1944) Sepsiszentgyörgy
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fábián Tibor (1974) Nagyvárad
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Finta Éva (1954) Sárospatak
Gál Sándor (1937) Buzita
Göncz László (1960) Lendva
Gősi Vali (1954) Győr
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Holló József (1944) Ostoros–Eger
Horváth Pál Péter (1965) Bécs
Jakab-Zalánffy Eszter (1982) Kocsord
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kelemen Lajos (1954) Kaposvár
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Lencsés Zoltán (1991) Nagyfődémes
Lisztóczky László (1941) Eger
Lukáts János (1943) Budapest
Luzsicza István (1975) Fót
Madarász Imre (1962) Üröm
Mecser Szilvia (1993) Miskolc
Mihályi Molnár László (1953) Szeps
Molnár Pál (1952) Budapest
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Novák Imre (1953) Budapest
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Pataki István (1953) Bihar
Pásztor Attila (1962) Budapest
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
Polgár Julianna (1958) Budapest
Pődör György (1948) Vasszécseny
Radnai István (1939) Budapest
Rideg István (1942) Karcag
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szegei Kovács György (1959) Sárszentmihály
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szíki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Tardy Molnár Anna (1987) Budapest
Turai Kamil (1952) Kecskemét
Török Nándor (1965) Budapest
Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Zentai László (1950) Kerepes–Szilasliget
Zsirai László (1956) Budapest

E számunk illusztrációi Nagy Zita festő- és grafikusművész munkái.